

Umr an

aylık siyasi düşünce ve kültür dergisi

Sahibi

Umr an Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Yazı İşleri Müdürü

Veli Kahraman

Yayın Kurulu

Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız,
Mesut Karaşahan,
Metin Çıgırkçı, Şakir Altıntaş

İdare Merkezi

Kızıtaşı Cad. No: 56/1 Fatih-İst.
Tel: (0212) 533 72 02-631 13 85
Fax: 534 88 88

Abone Şartları

Yıllık (12 sayı): 3.000.000 TL.
Öğrenci (12 sayı): 2.500.000 TL.
Yurtdışı Yıllık: 60 DM- 40 \$
Posta Çeki No:
Veli Kahraman 1605072
Fiyatı: 250.000 TL.

Temsilcilikler

Ankara Hikmet Erdem (0312) 435 91 27
Trabzon Abdullah Yaylı (0462) 321 95 44
Adana Kamil Yıldırım (0322) 363 34 19
İsparta Mustafa Senirli (0246) 218 39 27
Zonguldak Abdullah Karagül (0372) 253 06 19
İzmir Naci Cephe (0232) 253 32 61
İzmit Cengiz Durak (0262) 325 68 14
Almanya Sedat Yıldız Kobusserdamın 23
10967 Berlin Almanya
Tel: (0049) 0172 724 72 22

Dizgi, İçdüzen, Kapak: Umr an

Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.

Tel: 576 29 89 - 544 17 47

Umr an' dan

İngiliz tarihçi **R.G. Collingwood**, *Bir Özyaşamöyküsü* adlı eserinde (1996-YKY) Britanya'nın geçmişte bir **"Romalılaştırma"** evresi yaşadığını; kozmopolit Roma kültürünün yerli Kelt uygarlığını silindir gibi ezip bölgeyi, imparatorluğun herhangi bir yerleşim birimine çevirdiğini, ama aradan üç yüzyıl geçtikten sonra, şaşırtıcı biçimde **"Keltliğin"** yeniden doğduğunu anlatır (s.100).

Bu örnek bize, toplumların gelenekleşmiş kültürlerini "tepeden inme" yöntemlerle değiştirmenin en nihayet mümkün olmadığını bir kez daha hatırlatıyor. Bir yabancı kültür, yerli değerleri silindir gibi silip süpürse de, herşeyin bittiğinin sanıldığı bir dönemde, adeta milletlerin genlerinde saklı kalan geleneksel kültür yeniden dirilmekte ve bu **"öze dönüş süreci"**, yabancı uygarlığın bütün izlerini söküp atmaktadır.

Şu topraklarda yaklaşık iki yüzyıldan beri, adeta silah zoruyla yukarıdan aşağı benimsenilmeye çalışılan Batılılaştırma/modernleştirme çabaları tutmamış, milletimiz öz kültürü olan İslami kimliğine yeniden sahip çıkmaya başlamıştır. Bu sürecin, yukarıdan dayatılan **"toplumsal mühendislik"**, daha doğrusu **"toplumsal marangozluk"** projeleriyle engellenmesi mümkün değildir. Başörtüsüne, imam hatip okulu ve Kur'an kurslarına savaş açarak, ezana, camiye müdahaleye kalkışarak, yani halkın sağını, solunu yontarak toplum marangozluğuna heveslenmek, suları tersine akıtmak gibi beyhude bir çabadır.

Derginiz Umr an, bu sayısında, bir kısmını **Ek** bölümünde belge olarak aktardığımız **"irtica yasaları"** ve benzeri projelerle yapılmak istenen **"toplum mühendisliği"** çabalarını ele alıyor. Yazarımız Cevat Özkaya, irtica yasa tasarılarına atıflarda bulunarak konuyu iktidar felsefesi açısından değerlendirirken Burhaneddin Can, sistemin başörtüsüne karşı yürüttüğü mücadelenin bir anlamda **"fitratla savaşmak"** olduğunu vurgulayarak, örtünmenin fitri temellerini araştırıyor.

Mesut Karaşahan ve Celaleddin Vatandaş, totaliter sistemlerde ve Türkiye'de Tek Parti döneminde uygulanmak istenen toplum mühendisliği projelerinin çelişki ve çıkmazlarını araştırıyorlar.

Yazarlarımız Mustafa Aydın ve Haluk Burhan ise, dillerden düşürülmeyen **"Siyasal İslam"** kavramını farklı açılardan sorguluyorlar.

Abdullah Yıldız'ın **"İrtica'nın Serüveni"** dizisi, darbe geleneğinin oluşum seyri ve irtica'nın bir darbe gerekçesi olarak istismarını incelediği "Darbeler ve İrtica" bölümüyle sona eriyor.

Kıymetli bilim adamımız **M. Said Hatiboğlu**'nun İslam'ı hayata tatbikte amaçlara (makasidu's-şeri'a) dikkat çeken sohbetini ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Ayrıca, **Muhsin Özalp**'in "ceviz gölgesinde, demli çay eşliğinde" Voltaire'le gerçekleştirdiği koyu sohbe konuk olmanızı bekliyoruz.

Umr an, **Ahmet Mercan**'ın, başörtülerini kuşanmaktan başka suçları olmayan kızlarımızın okul kapılarındaki çilesini dile getiren duygu yüklü denemesi, **Gannuşi**'nin Tunus'taki paranoyak İslam düşmanlığını anlatan analizi, **Mustafa Özcan**'ın İslam dünyasından haberleri ve alışık olduğunuz sayfalarıyla sürüyor.

Daha dolu, daha güçlü ve doyurucu Umr an'larda buluşmak dileğiyle...

bu sayıda...

- 3 **CEVAT ÖZKAYA**
İrticâ Yasaları:
Bir Panik Mevzuatı
- 6 **BURHANEDDİN CAN**
Örtünmenin Fitri Temelleri ve
Toplumsal Mühendislik Çıkmazı
- 13 **MESUT KARAŞAHAN**
Totaliter Toplum Mühendisliği:
Bir Çıkmaz Sokak
- 18 **CELALEDDİN VADANDAŞ**
Topyekûn Değişim Programları
veya Türkiye'de Jakobenizm
- 23 **PROF. DR. ŞEFİK DURSUN**'la
Başörtüsü Yasası Üzerine
Kon.: Abdurrahman Ateş
- 25 **MUSTAFA AYDIN**
Küresel Kültür'ün Kendisi İçin
Belirlediği Yeni Düşman: Siyasal İslam
- 30 **HALUK BURHAN**
Ahlak Toplumu Davası
Politik Dinciliğe Reddiye
- 34 **ABDULLAH YILDIZ**
İrtica'nın Serüveni- VII
Darbeler ve İrtica
- 45 **SEDAT ŞENERMAN**
Kur'an'ı Kur'andan
Kur'an'ca Anlamak için
Neler Yapılabilir?
- 47 **AYŞE KAYABAŞI**
Ahlak Erozyonu
- 49 **M. SAİD HATİBOĞLU**
İslam'ın Aktüel Değeri
- 57 **E. MUHSİN ÖZALP**
Voltaire'e Hürmetlerimle
- 61 **RAŞİD EL-GANNUŞİ**
Tunus Rejiminin Paranoyaları
- 63 **MUSTAFA ÖZCAN**
Ayın Panoraması/İslam Dünyası
- 68 **AYIN PANORAMASI/TÜRKİYE**
- 70 **EKREM AYDOĞDU**
Patron Generaller
- 72 **AHMET MERCAN**
Melek Kanatlarının Hışırtısı
Gözyaşının İçinden Geçince
- 74 **ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU**
Yansımalar
- 76 **MEHMET BOZKURT**
Kitap Dünyası
- 78 **TGTV Demokrasi**
Kurultay'ından izlenimler

Örtünmenin Fitri Temelleri

s. 6

İslam Siyasallaşıyor mu?

s. 25

Darbeler ve İrtica

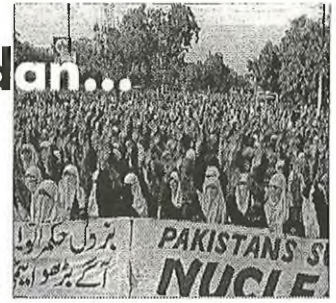

s. 34

Dünyadan...

s. 63

s. 68

Melek Kanatlarının Hışırtısı Gözyaşının İçinden Geçince

İRTİCÂ YASALARI: BİR PANİK MEVZUATI

Türkiye'yi yöneten güç, ülkeye bir elbise biçmiştir. Uzunca yıllardan beri bu elbiseyi vücudumuza uydurmaya çalışmaktayız. Ancak bütün çabalarımıza rağmen, elbiseyi vücuda uyduramadığımız ayan beyan ortadadır. Yapılması gereken şey modelin değiştirilmesidir. Ancak, ülkeye elbiseyi biçen güç, **modeli ve ölçüyü** değiştirip vücutla elbise arasında bir uyum sağlamak yerine, **vücudu** kesip biçmeye, yontmaya kalkmaktadır.

Bugünlerde vücudu elbiseye sığdırmamanın zor yoluyla yapılmaya çalışıldığı bir süreçten geçmekteyiz. Bütün bir toplum olarak, bu mantıksız ameliyenin verdiği sıkıntıları yoğun bir şekilde yaşıyoruz. Uygulamayı destekleyenler de, karşısında olanlar da çok mutlu değil. Yani ne elbiseyi dikenler ve yandaşları, ne de elbise giydirilen mutlu.

* * *

Böylesi karşılıklı bir mutsuzluğun yaşandığı bir ülkenin yöneticileri de, ülkeye verdikleri rahatsızlığa rağmen, istikrar beklentisi içindedirler. Devlet büyüklerimiz çok sık kullandıkları "birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz şu günlerde", sözleriyle başlayan demeçler-

de aranan şey de istikrardır. Doğrusu bütün yönetimler istikrar arar ve isterler. Hatta yönetim bir **istikrarı sağlama** işidir, demek yanlış değildir. Dolayısıyla istikrarın aranıp istenmesinde abes bir taraf yoktur. Ancak burada önemli olan, "istikrar" deyince kastettiğimiz şeyin ne olduğu ve bunu hangi yöntemlerle sağlamaya çalıştığımızdır.

Toplumun nefes almasını bile izne bağlamış olan, vatandaşlarının özgürlüğe dönük her istemlerini zabıta marifetiyle önleyen bir despot da istikrarı sağlayabilir. Toplumda varolan bütün talepleri dikkate alarak, herkesin özgürce düşüncelerini ifade edebildiği, zabıta marifetiyle değil, konuşarak, tartışarak konsensüs sağlayan bir yönetim de istikrarı sağlayabilir. Bunların ikisi de, sonuçta istikrarı sağlarlar. Ama birincisi haklardan ziyade görevlerin, düşünmek, konuşmak ve tartışmaktan ziyade suskunluğun, **konsensüsten** ziyade, **dayatmanın** sağladığı bir istikrardır.

İstikrarı bu şekilde sağlamaya çalışan yönetimler, sorunların sebeplerini araştırma ve bu sebepleri ortadan kaldırmak yerine, sorunları ifade eden vatandaşlarıyla ve bu sorunların ortaya çıkardıkları so-

*Cevat
ÖZKAYA*

nuçlarla zabıta yöntemleriyle ilgilenirler. Yani yönetenler güç gösterisinde bulunarak istikrarı sağlamaya çalışırlar. Bu da bir ülkeyi özgürlüklerin kısıldığı, hatta yok edildiği, yönetimle millet arasındaki bağların giderek koptuğu ve insanların yaygın bir şekilde mutsuz olduğu bir konuma getirir.

Normal bir yönetimden beklenen ise ülke halkını mutlu etmeye çalışmaktır. Sorunların sonuçlarıyla zabıta marifetiyle ilgilenmek yerine, sebepler üzerinde durmak ve sebepleri ortadan kaldırmaktır yönetimden beklenen. Bunu yaparken sadece resmi görevlilerin değil, tüm milletin enerjisini değerlendirmek durumundadır bir yönetim, bir devlet. Bu da ancak, milletle devlet mekanizması arasında bir uyumun sağlanması halinde gerçekleşebilir. Bu tesbitlerin ışığında Türkiye'ye baktığımızda hiç de iç açıcı bir durumla karşılaştığımızı söyleyemeyiz. Devletle toplum arasındaki ilişkilerin normal ve tabii bir mecrada gitmediği düşüncesi/yargısı hemen herkesin paylaştığı bir tesbit. Devlet, milletin ideallerini hayata geçirmek yerine, millete **bir hayat tarzını** empoze etmeye çalışan bir mekanizma haline dönmüştür. Türkiye'de Devlet, milletin doğruları bilemeyeceğine, doğru karar veremeyeceğine kanidir. Onun korunması, kollanması ve yanlışlardan uzak tutulması gerekmektedir.

Onun içindir ki, milletin az da olsa söz söyleme hakkının bulunduğu siyasi süreç, devletin sivil-asker etkin güçleri tarafından habire kesintiye uğrar ülkemizde. Bu etkin güçler milletin seçtiği siyasi iktidarı kendi görüşlerine uy-

gun bulmadıkları zaman milletin kararını hiçe sayarak alaşağı etme hakkını kendilerinde görürler. Bize göre, Türkiye'nin en temel problemi millet ve devlet arasındaki bu uyumsuzluk, bu iletişimsizliktir.

Bu uyumsuzluk ve iletişimsizliğin en yoğun biçimde yaşandığı bir süreçten geçiyoruz bu günlerde. Devlet gücünü şu an ellerinde bulunduranların bu gücü kullanma biçimleri, uyumsuzluğun boyutunu daha da artırmaktadır. Tarifi yapılmamış, ne idüğü belirsiz mevhum bir **irtica** bahanesiyle, düşmanın içerde olduğu ilan edildikten sonra, devlet gücü milletin bir büyük kesimine karşı hukukun kuralları hiçe sayılarak ölçüsüzce kullanılmaya başlanmıştır. Adeta bir **sürek avı** mantığıyla toplumun bir büyük kesimi hedef seçilerek ve rahatsız edilmektedir. Siyasi partilerden başörtülü üniversite öğrencilerine, işadamlarından bürokratlara ve belediye başkanlarına kadar birçok kesim, devlet güçlerinin haklı olmayan muamelelerine maruz kalmışlardır. Devlet güçleri tarafından rahatsız, hatta taciz edilen bu insanlar, yapılan davranışlara karşı muhalefetlerini belirtmekle beraber, aslâ devlete düşman bir tavır takınmamaktadırlar. Bu da bir düşman icad eden ve yaptıkları baskıların meşrûyetini bu düşmanın varlığına bağlayan güçleri rahatsız etmektedir. Sanki, adeta yaptıkları baskılara mesnet olabilecek düşmanca bir tavrın ortaya çıkması, o güçleri rahatlatacaktır.

Bu günlerde gerek üniversitelerde başörtülü kız öğrencilerimize yapılan hadsiz zulüm, gerekse sivil toplum kuruluşlarına ve işa-

damlarına yapılan, hiçbir hukuki ve meşrû mesnedi olmayan hak-sız muameleler, sanki ihtiyacı duyulan **düşmanı inşa etmeye** dönük eylemler gibi gözükmektedir. Ancak nice badirelerden geçmiş bu milletin sağduyulu insanları, kendilerini bir çıkmaz sokağa itmek isteyenlere bu fırsatı asla vermeyeceklerdir.

Toplumların hayatında arızı anlar hep olagelmıştır. Bu anlarda devamlı olanla geçici olanı ayırmak, karşı koyulacak davranışı ve muhatabı seçmek önem kazanır. Şu kesinlikle bilinmelidir ki, kurumlar devam eder, hasbel kader kurumların başına gelmiş insanlar geçicidirler. Bazı zamanlarda millet'e ait olması gereken kurumların gücünü millet'e rağmen kullanmak isteyenler çıkabilir. Bu insanlara ve bu yanlışlığa, hiçbir yığınlığa düşmeden bütün meşrû vasıtalar kullanılarak sonuna kadar karşı koyulmalıdır. Bu ertelenmez ve vazgeçilmez bir görevdir. Ancak bunu yaparken kurumların gücünü yanlış kullananlarla kurumun varlığını ve gerekliliğini birbirinden ayırmak gereklidir.

* * *

Şu sorular insanın zihnine ister istemez takılıyor. Neden Türkiye bir krizden bir başka krize yuvarlanıyor? Neden bir önceki krizden ders alınarak bir sonraki krizin olması önlenemiyor? Neden ülke uçuşumun kenarlarında geziyor devamlı? Neden habire koruma ve kollanmaya maruz kalıyoruz? Bu soruları daha da uzatmak mümkün. Ancak, yakın siyasi tarihe dönüp baktığımızda Türkiye'de varolduğu söylenen krizlerin ve ülkenin kenarından kurta-

nıldığı kabul edilen uçurumların çok da sahici olmadıklarına ilişkin birçok veriyle karşılaşıyoruz. İnsan şunu sormadan edemiyor: Acaba kriz üretmek Türkiye’de bir yönetim politikası mıdır? Sorunların kaynağına inmekte, sorunların çözüm yollarını bulmakta acz gösterenler, sorunları tartışmak yerine acilen krize dönüştürüp, bu kriz ortamlarını, kafalarındaki toplum tipini inşa etmek için mi kullanılmaktadırlar?

Çünkü normal zamanlarda ve bütün toplum katmanlarının bir biçimde katılımıyla yapılabilecek tartışma millet için iyi olsa da, muhtemeldir ki, Türkiye’deki yönetim elitinin bir büyük kısmının çok da hoşlanmayacağı sonuçlar doğuracaktır. Milletin aynasındaki sûretini görmek istemeyen elit ise, böyle bir şeye asla imkan vermemektedir. O, kanaatimizce toplumun temel isteklerini gerçekleştirecek serbest ve özgür bir ortam yerine, kafasındaki toplum dizaynını gerçekleştirecek kriz dönemlerini tercih etmektedir.

Onun içindir ki, Türkiye, toplumun tüm kesimlerinin hayatını ilgilendirecek ve görünen devletin temel yasaları hüviyetini taşıyan anayasalarını daima kriz dönemlerinde yapmıştır. Bir **konsensüs** ürünü olması gereken anayasalar, asker ve sivil elitin ortaklaşa yaptıkları ve asla serbest olmayan “evet kapısı sonuna kadar açık, “hayır” kapısı kapalı olan, kayıtlı ve şartlı ortamlar içinde millete onaylatılmıştır. Bu anayasaların yapılışında milletin seçtiği temsilcilerin hemen hiçbir dahli yoktur. Zaten anayasalar onların tatile çıkarıldığı dönemlerde ve **tepki yasaları** olarak yapılmıştır. Bir

vatandaş olarak anayasaya uyma zorunluluğunda oluşumuz, bu tesbiti yapmamıza engel değildir.

Bugün, Meclis tatilde değil iken, bir takım siyasi mekanizmalar faaliyet halinde iken bir kriz döneminden geçiyoruz. Ve tam da bugünlerde, T.B.M.M komisyonlarında, kamuoyunda **irtica yasaları** olarak bilinen ve bir kısmını elinizdeki derginin **belge** bölümünde yayınladığımız yasalar görüşülmektedir.

Devletin resmi görüşünün dışındaki tüm görüş, düşünce ve eylemleri suç sayma, kamu alanının dışına atma esasına göre yapılmış yasa tasarıları, milletin zaten daraltılmış özgürlük alanını biraz daha daraltmaya dönük bir anlayışın ifadesidir. Bu tasarılar göre doğru düzgün tarif edilmeyen suçların, bir mahkeme kararı bile aramadan izafe edildiği insanlar çok basit bir işlemle görevlerinden atılabilecek ve bu insanlar devlet mekanizmalarında, yerel yönetimlerde, devletin %51’ine ortak olduğu kurumlarda çalışamayacaklardır. Devletin bu kadar düşmanca tavır gösterdiği bu insanları devlete rağmen hangi özel sektör kuruluşu işe alabilir? Elbette bu insanları ya hiçbir özel sektör kuruluşu işe almayacaktır, ya da almak isteyenler çok tereddüt geçireceklerdir.

Anlaşılan o ki, belli bir siyasi görüşe mensup olan insanların devlet kademesinden atılması için verilmiş bu yasa tasarıları, hukukun temel nitelikleri ihlal edilerek bir tepki ve **panik yasası** olarak hazırlanmışlardır. Bir hukuki metin olmaktan ziyade, **fonksiyonel**dirler. Şunu açıkça belirtmekte

yarar var: T.B.M.M’nin bir takım muhterem üyeleri, bir kısım entellektüeller, karşılarındaki insanları tasfiye edeceğini düşünerek bu yasalara evet diyorlarsa fena halde yanılıyorlar. Bu arada aydınlatıcı olur diye samimi bir itirafta bulunmak istiyorum. Ben D.G.M’lerin sadece bizim muhalifimiz olan solcuları yargılayacağını düşünerek “D.G.M’ler çıksın” diye yapılan mitinglere katıldım. Dün olağan olmayan usullerde solcuları yargılayan mahkemeler, bugün, aynı usullerde bizleri de yargılamaktadırlar.

Burada söylemek istediğim şudur: Hukuk herkese ve her ortamda lâzımdır. Kendimiz için istediğimiz hukuku, başkalarına çok görmek yanlıştır. Bizim yirmi yıl önce “D.G.M’ler çıksın” diye yaptığımız tepkisel değerlendirmeleri bugün aradan şunca zaman geçtikten, ülke insanları kısmı de olsa özgürlüğün tadını aldıktan sonra, bu milletin T.B.M.M’deki temsilcileri yaparlarsa korkarım ki millete hatalarını itiraf etmeleri de onlar için kurtarıcı bir mazeret olmayacaktır. Bilinmelidir ki, tepki ve panik yasaları silah gibidir. Kimin eline geçerse karşısındakini yaralar. Onun içindir ki, toplumda bir kin ve husumetin ortaya çıkmasına vesile olacak bu yasaların vebalini T.B.M.M’nin muhterem üyelerinin üstlenmeyeceğini ummak istiyoruz. Bütün bunlara rağmen bu yasalara onay verecek olanlar, tarihte hukukun siyasallaşmasına vesile olan, milletin özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve hukukun zedelenmesine vesile olan insanlar olarak geçeceklerdir. Bu da çok onur verici bir durum değildir. ■

ÖRTÜNMENİN FITRİ TEMELLERİ VE TOPLUMSAL MÜHENDİSLİK ÇIKMAZI

“Şehvetleri ardınca gidenler, sizin büyük bir sapma ile sapmanızı isterler.”

(4 Nisa 27)

GİRİŞ

III. Selim’den günümüze dek kılık-kıyafet konusunda yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Belli dönemlerde yasalar çıkarılıp topluma tepeden şekil verilmeye çalışılmıştır. Toplumun direnmesi karşısında, şiddete başvurulmuş, sorun “kanunen ve cebren” çözülmek istenmiştir. Yaklaşık 200 yıllık bir mücadele döneminde, ülkeye hakim zihniyetler, sorunu istedikleri yönde çözememişlerdir. Hatta sorunu daha da karmaşık hale getirip kangrenleştirmişlerdir. Bu anlamdaki toplumsal mühendislik uygulamaları, iflas etmiştir.

Genelde toplumsal yapımızda örtünmeye (tesettür) karşı tüm yasal değişiklik ve uygulamalar, tek bir yöneticinin hakim olduğu, ya sultanlık ya şeflik ya da ihtilalin getirdiği liderlik dönemlerine aittir. Gene sivillerin hükümet olduğu dönemlerde bu yasalar, uygulamaya genellikle konulmamıştır. Sivillerin bu olaya soğuk bakmasının nedeni, halkın tepkisinden çekinme veya örtünmeye ilişkin yasaların gerekliliğine inanmama olabilir. Halkın tepkisinden çekinme, kendi meşruiyetini kaybetme korkusudur.

Bu ülkede bazıları, halkı rencide ettiklerini bile bile, niçin halkın temel inançları ve genel giyim tarzları ile uğraşırlar? Meşruiyetlerini yasal düzenlemelerle kazanmak tarzında yanlış bir yola saparlar.

Niçin hem kendilerine, hem de ülkeye bile bile zarar verirler?

Bu sorunun asıl cevabı ilk yaratılış olayında gizlidir. İlk yaratılış olayında İblis’in Hz. Adem ve onun yolundan gidenlere açtığı savaş gerçek boyutuyla kavranmadan günümüzün olayları anlaşılmayacaktır. Toplumsal mühendisliğe özenenler öncelikle, insan fitratını ve bu bağlamda ilk yaratılış olayını iyi incelemeli ve üzerinde iyi düşünmelidirler. Aksi takdirde kendilerine, ülkeye ve halka çok kötülük yapmış olacaklardır.

SINIRSIZ VE TOPYEKUN MÜCADELE SÜRECİ

Allah, Hz. Adem’i yaratıp meleklerin ve İblis’in Hz. Adem’e secde etmesini emrettiğinde İblis emre uymayarak isyan etmiştir.¹ İblis, isyanının sonucunda cennetten çıkarılmıştır ve bunun sonucunda Hz. Adem ile eşine düşman olmuştur. Ancak İblis “İnsanların dirilecekleri güne kadar yaşama izni” istemiş ve bu izni de Allah’tan almıştır.² Kıyamete değin yaşama izni almanın akabinde İblis’in yaptığı yemin konumuz açısından son derece önemlidir:

“De ki: “Madem öyle, beni azdırdığından dolayı onları (saptırmak) için mutlaka senin dosdoğru yolunda pusu kurup oturacağım” Sonra da muhakkak

**Burhaneddin
CAN**

onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Onların çoğunu şükrediciler bulamayacaksınız" (7 Araf 16-17)

"Dedi ki: "Rabbim, beni kıskırttığın şeye karşılık, andolsun, ben de yeryüzünde onlara, sana başkaldırmayı ve dünya tutkularını süsleyip çekici göstereceğim ve onların tümünü mutlaka kıskırtıp-saptıracağım. Ancak onlardan muhlis olan kulların müstesna." (15 Hicr 39-40)

"... Onun soyunu -pek azı dışında- kuşkusuz kendime bağlı kılacağım." (17 İsrâ 62)

Yukarıdaki Kur'an ayetlerinden görülebileceği gibi İblis, Allah'ın dosdoğru yolu üzerinde pusu kurarak, insanları azdırmaya, saptırmaya, dünya tutkularını ve isyanı süslü göstermeye, onlara vesvese vermeye çalışacağına yemin etmektedir. İblis bu işi kıyamete dek yapacağına ve tüm imkanları kullanacağına yemin ettiğine göre İblis, insanlığa sınırsız ve topyekün bir savaş açmış demektir. Bu nokta yol boyu hiç unutulmamalıdır.

Allah, İblis'in yaptığı bu yemin üzerine insanlığı, İblis'in mücadelesinde kullanabileceği vasıtalar konusunda uyarılmaktadır:

"Onlardan güç yetirdiklerini sesinle sarsıntıya uğrat, atlıların ve yayalarınla onların üstüne yaygarayı kopar, mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol ve onlara vaadlerde bulun." Şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey vadetmez. Benim kullarım; senin onlar üzerinde hiçbir zorlayıcı gücün yoktur. Vekil olarak rabbın yeter." (17 İsrâ 64-65)

İNSANIN ALLAH'A İTAATSİZLİĞİNİN

İLK TEZAHÜR ŞEKLİ: ÇIPLAKLIK

İlk yaratılış olayında İblis'in kovulmasından sonra Allah Hz. Adem'le eşinin cennette yerleşmesini ve bir tek yasak ağaç hariç diğerlerinden diledikleri gibi yiyebileceklerini buyurmuştur. Ayrıca İblis'in düşmanları olduğunu, ondan sakınmaları gerektiğini cennette kalmaları, acıkmamaları, susamamaları ve çıplak kalmamalarının bu yasağa bağlı olduğunu söylemiştir.^{1,3} İnsanoğlu için ilk hukuk böylece oluşur. Tüm şartlar ve tüm tehlikeler açıkça ortaya konmuştur.

Allah Hz. Adem'le eşine, kendilerini bekleyen tehlikeleri bütün açıklığı ile zikretmiş olmasına karşılık; İblis, yasak ağaçla ilgili yanlış açıklamalar yaparak, gerçeği çarpıtarak onları kandırır:

"Şeytan, kendilerinden örtülüp gizlenen çirkin yerlerini açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki melek olmamanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmamanız içindir." Ve "Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim" diye yemin etti." (7 Araf 20-21)

"Sonunda şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: "Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?" (20 Taha 120)

İblis, yasak ağaçla ilgili gerçeği bilmesine karşılık gerçekleri çarpıtarak Hz. Adem'le eşine, melek olmayı, ölümsüzlüğü vaat ederek suça teşvik etmiştir. Bugünkü şeytanların da, moda, modernizm, çağdaşlık ve bilimsellik gibi cazip kavramlarla yapmak istedikleri farklı bir şey değildir. Yeri geldiğinde vaad, yeri geldiğinde öğüt, yeri geldiğinde yalan ve kandırma, yeri geldiğinde tehdit, şeytanın yolunda gidenlerin ortak özelliğidir.

İblis'in Hz. Adem'le eşini, Allah'ın tayin ettiği hukuk sınırlarına, onları kandırarak, onlara vesvese vererek, vaadlerde bulunarak tecavüz ettirmesinin ilk tezahürü çıplaklık olmuştur.

"Böylece aldatma ile onları düşürdü. Ağacı tattıkları anda ise, ayıp yerleri kendilerine beliriverdi ve üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-örtmeye başladılar. (O zaman) Rableri kendilerine seslendi: "Ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydim? Ve Şeytanın da sizin gerçekten apaçık bir düşmanınız olduğunu söylememiş miydiniz?"

Dediler ki: "Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen gerçekten kayba uğrayanlardan olacağız" (7 Araf 22-23)

İblis'in mahiyetini bilip de, Hz. Adem ve eşinin mahiyetini bilmediği yasak ağaçtan yenince Hz. Adem ve eşi çıplak kalmışlardır. Allah hükmü ve düşmanlarını açıkça bildirmiş olmasına rağmen; İblis'in vaadlerinin daha cazip gelmesi suçun icra edilmesine sebebiyet vermiştir.

Buradan çıkarılacak önemli derslerden biri, bilmenin suçun icra edilmesini her zaman engelleyemediğidir. Suçu icra etmeme yalnızca bilginin değil, aynı zamanda iradenin de bir fonksiyonudur. İblis yaptığı vaadlerle, muhataplarının iradelerini zayıflatmıştır. Bugün de suçu engellemenin yollarından biri insanları suç işlemeye itecek ortamları ortadan kaldırmaktır. İnsan iradesini kuvvetlendirecek ortamlar olmadıkça, oluşturulmadıkça suç ve suçlular artacaktır. İnsan iradesini zayıflatarak suç işleme-

ye eğilim meydana getiren bir sistem, suçun biza-tihi kaynağıdır ve asıl suçludur.

ÖRTÜNME FITRÎ BİR OLAYDIR

Yukarıdaki ayetlerden çıkarılacak önemli bir ders de, örtünme olayının fitri bir olay olmasıdır. Hz. Adem ve eşinin, çıplak kalır kalmaz herhangi bir dış etki olmadan, gayrı iradi olarak üstlerini yapraklarla örtmeye çalışmaları, fitratın tezahüründen başka birşey değildir.

Tıpkı yeni doğan bir bebeğin annesinin memesine; tıpkı yumurtadan çıkan su kabumbağası yavrularının suya yönelmesi gibi bir olaydır bu. Allah'ın insan bünyesine yerleştirdiği ilahi programın en doğal bir tezahürü. Herhangi bir hanımın bir toplulukta eteğinin açılması üzerine eteklerini örtme konusunda gösterdiği gayrı iradi tepki, böyle bir yazılımın sonucudur. Yazılımda var olan haya duygusunun harekete geçmesi ile gösterilen bir tepki olmuştur. Bu olay, insanî ilişkilere haya duygusunun girdiği andır.

Halkın deyişi ile "ar damarı patlamamış" olanların normal giysileri ne olursa olsun gösterdikleri ilk tepki örtünme istikametinde olmaktadır.

Bu olaydan çıkarılabilecek diğer bir ders de Hz. Adem'le eşinin hata yaptıklarını, suç işlediklerini kabul edip tevbe etmiş olmalarıdır. İblis gibi büyülenip suçlarını inkar etmemişlerdir. Bir suç karşısında İblis'in kibirlenip isyanı, Hz. Adem'in kabul edip tevbe etmesi, iki farklı davranış biçimidir. Birinin helaki, diğerinin kurtuluşu söz konusudur. Nitekim Allah Hz. Adem'in tevbesini kabul etmiş, onu doğru yola iletmış ve onu görevlendirmiştir.

Bugün de hangi suçu işlemiş olursa olsun insanların, hulûs-i kalp ile tevbe etme hakları vardır. Şeytanların tuzakları ile dolu bir dünyada yapılacak bir tevbe Allah indinde, kimbilir, çok kıymetli olabilir. Onun için "Ey Allah'ın kulları Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin" çağrısı, Allah'ın insanlara bir lütfudur. Bugün için insanların en çok muhtaç oldukları çok temel bir olgudur bu.

Hz. Adem ve eşi Allah tarafından cennetten çıkarılarak affedilmişlerdir. Onlar bir başka koordinat sistemine, bir başka uzaya, dünyaya, İblis'le düşman kılınarak gönderilmişlerdir:

"Dedi ki: "Bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak, hepiniz ordan inin. Artık size benden bir yol gösterici gelecektir: Kim benim yol göstermeme uyarsa artık o şaşırıp sapmaz ve mutsuz da olmaz. Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için de sıkıntılı bir geçim vardır ve biz onu kıyamet

günü kör olarak haşredeceğiz." (20 Taha 123-124)

Dünyaya gönderilen insanoğlu başı boş bırakılmamış, kendisini şeytanların iğva ve vesveselerine karşı uyarıp korkutacak, onlara doğru yolu gösterecek hidayetçiler gönderilmiştir. Gönderilen hidayetçilere uyulması istenmiştir. Bu; İblis'le Hz. Adem arasında vuku bulan çıplak kalma ve örtünme olayını yalnızca cennete özgü bir vaka olmaktan çıkarıp tüm insanlık tarihi boyunca sürüp gidecek bir mücadele haline sokar. Hidayetçilerin yolundan gidenlerle Şeytan'ın yolundan gidenler arasında bir örtünme-çıplak kalma mücadelesi hep var olacaktır.

"Ey Ademoğulları; şeytan anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları sizleri görmektedir. Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakların velileri kıldık. Onlar çirkin bir hayasızlık işlediklerinde; biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah da bunu bize emretti derler...." (7 Araf 27-28)

Buradaki hitapla konu umumileşir, tüm insanlığı ve insanlık tarihini kapsayacak bir boyuta çekilir. Çıplaklık insanın cennetten çıkmasına neden olan bir bela olarak nitelendirilerek Şeytan ve taraftarlarının çıplaklık konusunda katı oldukları ve bunu tarihsel süreç içerisinde hep teşvik edecekleri açıkça ifade edilmektedir. Bu nedenle örtünme ve çıplaklık arasındaki mücadele, insanlık tarihi ile başlar ve bu mücadele kıyamete kadar da sürecektir. Bunun bilim, teknoloji ve zamanla da alâkası yoktur.

Örtünme fitri bir olaydır. Allah'ın yolundan gidenlerin yerine getirmeleri gereken ilahi bir buyruktur. O açıdan inancın dışı, şekle yansıyan bir görüntüsüdür. İnsanlar örf ve adetler gereği örtünmüş olsalar dahi, o örf ve adetlerin temelinde insanlık tarihi ile başlayan inancın izleri bulunmaktadır.

CİNSLERİN AYRILIĞI VE BİRBİRLERİNİ BÜTÜNLEMELERİ

Hz. Adem'le eşi çıplaklıkla beraber aynı zamanda, o zamana kadar hissetmedikleri yeni bir duyguyu, haya, hissederek yapraklarla örtünmeye başlamışlardır. Böylece, beşeri ilişkilere haya sokulmuştur. Toplumsal yaşamın belki de ilk kuralı haya olmuştur.

Gene bu olayla ilk elbise icad edilmiştir. Elbise, çıplaklığın neden olduğu utanmayı örten bir kalkan olmuş, eşlerin rahat hareket etmesini sağlamıştır.

Örtünme olayının psikolojik temellerini, fitri temellerini daha iyi anlayabilmek için karşılıklı cinslerin varlığına Allah'ın verdiği anlamı daha iyi kavramalıyız.

Yaratılış olayında önce Hz. Adem, sonra da eşi yaratılmıştır. Özleri aynıdır. İkisi de tek bir nefisten varedilmişlerdir:

"Onda sükun bulup durulmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da, O'nun ayetlerindendir. Hiç şüphe yok bunda, düşünebilmekte olan bir kavim için gerçekten ayetler vardır." (30 Rum 21)

Karşı cinslerin varlığı, "Sükun bulma-durulma" diye tabir edilen bir cazibe konumunun tabii sonucu, insan fıtratındaki programın öngördüğü huzurlu ve mutlu bir dünyanın gerçekleşmesi içindir. *"Biz herşeyi eş yarattık"* diyen Allah'ın insanoğlunun fıtratına yerleştirdiği ve neslin devamını sağlayan bir duygudur. Bu duygu veya bu ihtiyaç hissedilmemiş olsaydı, hiçbir canlı neslini devam ettiremezdi.

Bunun kadar önemli diğer bir duygu da, eşler arasında "sevgi ve merhametin" bulunmasıdır. Sevgi ve merhamet de olmasa, keza neslin devamı söz konusu edilemez. Nitekim ayetin sonunda "bunda düşünebilmekte olan kavim için gerçekten ayetler vardır" denmesi bu duyguların önemi ve büyüklüğünden dolayıdır. Bir taraftan cinslerin farklılığı diğer taraftan cinslerin birbirlerini tamamladığı, bütünleştirdiği ve o oranda da mükemmelleştirdiği ortaya konulmaktadır. Zıt yüklü protonlarla elektronların atomu oluşturmalarındaki mükemmeliyete benzeyen bir mükemmeliyettir bu.

Cinslerin farklılığı ve birlikteliğini mükemmel kılan mekanizma, evlilik kurumudur. Ancak evlilik sayesinde cinsler, birbirleri için sevgi ve merhamet, sükun bulma ve durulma kaynağı olabilirler. Ancak evlilikle şeytanın iğva ve vesveselerine karşı korunabilirler. Kendilerini bazı kötülüklerden sakındırabilirler. Bunun için:

"Onlar (kadınlar) sizin için örtü, sizde onlar için örtüsünüzdür." (2 Bakara 187)

denerek eşlerin birbirleri için koruyucu rolleri olduğu hatırlatılıyor.

ÖRTÜ KORUYUCU BİR KALKANDIR

Ayetin gerek öncesi, gerekse sonrasındaki ifadelerden, örtünün koruyuculuk fonksiyonu olduğu, bir güvenlik şeridi oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Örtü (elbise) cinslerin farklılığının en iyi ortaya konulduğu bir semboldür. Kıyafet genel anlamda bir gruba dahil olmanın sembolik bir ifadesidir. Askerin polis elbiselerindeki farklılık, öğrenci formalarındaki farklılık bir gruba ait olmanın açık beyanıdır. O açıdan kadın erkek arasındaki kıyafet farklılığı, farklı cinslere ait olmanın bir göstergesi olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber, kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara benzer giyim-kuşam, tutum ve tavır içinde bulunmalarını yasaklamıştır.⁴

Elbise, bir taraftan cinslerin farklılığını ortaya koyarken; diğer taraftan da cinsleri korumak zorundadır. Onun için Allah:

"Ey Ademoğulları, biz sizin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size süs kazandıracak bir giyim indirdik." (7 Araf 26)

diyerek karşı cinsler arasında var olan cazibe kuvvetini engelleyecek bir örtüyü insanlar için yarattığını açıklamaktadır.

Elbisenin bir mıknaatın çevresindeki demir tozlarını kendisine çekmesi için araya konulan engelleyici malzeme gibi bir rolü vardır. Bu rolü ile cinslerin birlikteliğini, birbirlerini rahatsız etmeden gerçekleştirir. Bu rolü ile elbise, insanın içinde rahat ettiği, kendini özgür hissettiği ve güzel hissettiği evi olur. Belki de ilk evidir. Nitekim Araf 26'da elbise ile ilgili hem örtme hem de süs kazandırma ifadeleri yer almaktadır. Daha açıkçası elbisenin, hem koruyucu hem de güzelleştirici fonksiyonları vardır.

Nitekim örtünmeye ilişkin önemli Kur'an ayetlerinden olan Ahzab Sûresi 59. ayeti kerimde bu nokta açıkça ifade edilmektedir:

"Ey peygamber, eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına cilbablarından (dış elbiselerinden) üstlerine giymelerini söyle. Onların tanınmaları (özgür ve iffetli) ve eziyet görmemeleri için en uygun olan budur." (33 Ahzab 59)

Cilbab denen vücudu baştan aşağıya örten örtü hakkındaki tartışmalar değişik kaynaklarda yapılmıştır.⁵⁻⁸

Burada üzerinde durulması gereken örtünün şeklinden ziyade, nereleri örttüğü ve hangi amaca dönük olarak kullanıldığıdır. Zira, bir hadiste ifade buyrulduğu gibi, *"Dünyada öyle örtülü kadınlar vardır ki, kıyamet gününde çıplaktır."*⁹ Yukarıdaki kaynaklarda ortak nokta cilbab denen örtünün el yüz hariç vücudu kapladığıdır. Kadının vücut hatlarının görülmesini engellediğidir. Böylelikle kadınların eziyet

görmeleri, rahatsız edilmeleri taciz edilmeleri engellenmiş olmaktadır.

Ayette eziyet görme kavramından önce ifade edilen 'tanınmaları' kavramı, giysinin bir gruba dahil olma anlamında bir sembol özelliği taşıdığıdır. **"Tanınıp taciz edilmeme"** İslam'ın örtüye kazandırdığı en önemli anlamlardan biridir. İslamî örtü gerek kadın gerekse erkeğin çevresinde bir güvenlik kuşağı oluşturmaktadır. Kime karşı güvenlik kuşağı sorusunun cevabı Ahzab 60'da bulunmaktadır: **"Münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve şehirde kışkırtıcılık yapanlar"**. Bugün başta Laleli, Aksaray olmak üzere İstanbul'un değişik semtlerinde görülen taciz olaylarının ayette ifade edilenden farklı bir anlamı var mıdır?

Tanınıp taciz edilmemenin daha da genişletilmiş ifadesini, birbirlerine aid olma, birbirlerine yakışma olarak ele alırsak Allah'ın şu hükmünü daha da iyi kavramış oluruz.

"Kötü kadınlar, kötü erkeklerle; kötü erkekler, kötü kadınlara; iyi ve temiz kadınlar, iyi ve temiz erkeklerle; iyi ve temiz erkekler, iyi ve temiz kadınlara yaraşır." (24 Nur 26)

Örtünmedeki sembolizmin bu boyutu önemlidir.

Taciz edilmemenin getirdiği serbestlik ve özgürlük adeta örtü ile özdeşleşmekte, bu bağlamda örtü, kadın serbestliğinin, özgürlüğünün, rahatlığının bir sembolü olmaktadır. Kadın ilk evi olan örtüsünün içinde serbest, bağımsız ve rahattır. Bu bağlamda ilginç bir görüş olarak Paul Gauguin'in anneannesi Flora Tristan'ın 1883 yılında Peru'daki gözlemleri zikredilebilir. Perulu kadınlar o yıllarda, İslam dünyasında çarşaf diye adlandırılan, **Saya** denilen bir giysi giyiyorlarmış. Flora Tristan, Saya'nın kadınlara sağladığı özgürlüğü şu şekilde özetlemektedir.

"Sayaları altında özgür olan, bağımsızlığının tadını çıkaran ve içinden gelen isteklere göre davranan her canlının sahip olduğu, kendine sonsuz güvenin gerçek huzuru içinde olan bu kadınların, çocukluklarından beri kanun, gelenek, adet, önyargı, moda, kısaca söylemek gerekirse, çevrelerindeki herşey tarafından bir köle durumuna getirilmiş olan Avrupalı kadınlardan, çok daha başka bir düşünce tarzına sahip oldukları kolayca anlaşılır."¹⁰

1717 yıllarında benzer bir gözlemi Lady Nontaga, Osmanlı kadınlarının giydiği ferace için yapmıştır:

"Buradaki kadınların bizlerden daha fazla hürriyete sahip oldukları kolayca görülecek bir şey."¹¹

Birbirlerinden kilometrelerce uzaktaki iki ayrı ülke, iki ayrı toplumun kadınları benzer elbiseleri giymekte; bir başka ülkenin kadınları ise, bu kadınların kendilerinden daha özgür ve daha rahat olduklarını itiraf etmektedirler.

Örtünmenin temelinde, karşı cinsler arasındaki cazibe konusunda gayri meşru yaşama mani olma, daha açık deyişle, zinadan, fuhuştan alıkoyarak toplumsal yapının bozulmasına, sosyal barış ve dayanışmanın yıkılmasına engel olma arzusu vardır. Örtünme bu konuda gerek şarttır, fakat yetmez.

ÖRTÜNME GEREK ŞARTTIR FAKAT YETMEZ

Örtünün yukarıdaki fonksiyonunu icra edebilmesi için iki önemli şartın yerine getirilmesi gerekir. Bunlardan birincisi insanın kendisine, iç dünyasına dönük olgunlaşma süreci, ikincisi insanın içinde yaşadığı ortamın temizliği ve insan iradesini kuvvetlendirecek özelliğe sahip olmasıdır.

Nitekim Allah, mümin erkek ve mümin kadınlara gözlerini zinadan sakındırmalarını emretmekle doğrudan doğruya müminlerin iç dünyalarına hitap etmekte, örtünün oluşturduğu güvenlik kuşağını zedelememelerini istemektedir.

"Mümin erkeklerle şöyle: "Bakışlarını yere indirsinler. (harama çevirmekten kaçındırsınlar). Irzlarını, bellerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır..."

"Mümin kadınlara da söyle: "Bakışlarını yere indirsinler. Irzlarını, eteklerini korusunlar. Süslerini, zinetlerini görünen kısımlar müstesna açmasınlar. Başörtülerini (humur, göğüs) yırtmaçlarının üstüne koysunlar. Süslerini şu kişilerden başkasına göstermesinler..." (24 Nur 30-31)

Allah önce erkeklerle, sonra da kadınlara harama bakmamayı ve ırzlarını korumayı emretmektedir. Demek ki bakma konusunda erkekler, kadınlardan daha fazla zaafa sahiptirler. Ancak örtünme, süslerini ortaya koyma konusunda, tersi olması gerekir ki, Allah örtünme ve süslerini gizleme ile ilgili erkeklerle değil de kadınlara hitap etmektedir.

Cazibe konularını kuvvetlendirici, örtü engelini aşıcı bakışlar için Hz. Peygamber sahabelerini uyarmıştır:

"Ey Ali, birbiri ardınca bakma. Birinci bakışın zararı yoktur ama ikinci bakıştan sonra zararlıdır."¹²

Böylelikle İslam, bakışları kontrol altına alıyor. Dahası Hz. Peygamber, "Gözün zinası bakıştır; dilin zinası sözdür; elin zinası dokunmaktır; ayağın zinası, nefsimizin doğrultusunda yürümektir." buyurarak, müslüman olmanın kendini kontrol edebilmek olduğunu, müslüman olmanın bir içsel bütünlük olduğunu ortaya koymaktadır. Müslüman olmak demek, tüm tutum ve davranışlarını kontrol edebilmek demektir. Bu da Kur'an ve sünnetin tanımladığı bir imani düzeyle, bir imani değişimle gerçekleşir.

Nitekim ilk yaratılış olayında, Hz. Adem'le eşinin yeryüzüne gönderilişinden sonra Allah'ın Ademogullarına yaptığı hitapta bu olgunun önemi açıkça vurgulanmaktadır:

"Ey Ademogulları, biz sizin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size süs kazandıracak bir giyim indirdik. Takva ile kuşanıp-donanmak ise, bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki öğüt alıp düşünürler." (7 Araf 26)

Örtünün oluşturduğu güvenlik kuşağının fonksiyonu icra edebilmesi için insanın içinde yaşadığı toplumsal şartların insan iradesini kuvvetlendirici istikamette etkili olması gerekir. İnsan iradesini, iç olgunlaşmayı, gelişmeyi engelleyici dış şartlar güvenlik kuşağını zayıflatabilir. Bunun için Hz. Peygamber:

"Her doğan çocuk, İslam fıtratı üzerine doğar. Ancak ebeveynleri onu Hristiyan, Yahudi veya Putperest yapar."

diyerek çevresel koşulların önemine dikkatimizi çekmektedir.

İnsanın iman düzeyinin ve içinde yaşadığı şartların insan davranışına etkisinin, iki faktörün etkisini içermesi anlamında, en güzel örneklerinden biri de Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. Yusuf olayıdır.

Hz. Yusuf, evinde hizmetçi olarak çalıştığı Vezir'in karısının ilişki kurma isteklerini reddederek "Allah'a sığınırım. Çünkü O (Kocan), benim efendimdir" demesi konumuz açısından önemlidir. Gerçekte iki farklı cins birbirini arzulamaktadır:

"Andolsun kadın onu arzulamıştı, eğer Rabbinin (zinayı yasaklayan) kesin kanıtını görmeseydi -o da onu arzulamıştı. Böylelikle biz ondan kötülüğü ve fuhşu geri çevirmek için (ona delil gönderdik). Çünkü o, muhlis, gönülden katıksızca Allah'a bağ-

lı, ihlasa erdirilmiş olan kullarımızdandı." (12 Yusuf 24)

İki karşı cins, birbirini biyolojik olarak arzu etmiş olmalarına karşılık; inançlarının farklılığı nedeniyle, iki farklı davranış sergiliyorlar. Biri, zina ederek nefsi arzularını yerine getirmeye; diğeri de, zinayı redderek imanının kemaline bir zarar vermemeye çalışıyor. Bu olay, iç olgunluğun insan davranışlarına, güvenlik kuşağına olan etkisini göstermektedir.

Vezir'in karısının isteklerinde ısrarlı olması, bu konuda Hz. Yusuf'u hapse atmakla tehdit etmesi üzerine; Hz. Yusuf'un endişesi, korkusu, içinde yaşanan şartların insan davranışı üzerindeki etkisini göstermesi açısından anlamlıdır:

"Yusuf dedi ki: "Rabbim, zindan, bunların beni kendisine çağırdıkları şeyden bana daha sevimlidir. Onların kurdıkları düzeni benden uzaklaştırmazsan, onlara eğilim gösterir, cahillerden olurum. Böylece Rabbi, onun duasını kabul etti ve onların hileli-düzenlerini kendisinden uzaklaştırdı. Çünkü o, işitendir, bilendir." (12 Yusuf 33-34)

Hz. Yusuf, kadının ısrarı ve baskısı karşısında iradesinin çözülebileceğinden endişe ederek hapse girmeyi tercih etmiştir ve de girmiştir.

Bugün, Hz. Yusuf'un içinde bulunduğu şartlardan çok daha kötü şartlar, insanların iradesi üzerine etki etmektedir. İnsanlar, özellikle kadınlar kozmetik sanayinin, moda sektörünün ve pazarlama sektörünün adeta kölesi durumuna getirilmişlerdir. Kadın bir pazarlama, bir tüketim aracı gibi düşünülmektedir. O sadece ürünlerin teşhiri için karşısındakileri "aşırı uyarmakla" görevli bir beden, bir ciltten ibaret görülmektedir. Böylece her geçen gün kadın daha da açıklığa itilmekte tahrik edebildiği, uyarabildiği oranda itibar görmektedir. Bu da kadının köleşmesinden başka birşey değildir.

Elbetteki bu köleştirme hareketine başta kadınlar olmak üzere toplum tepki koyacaktır. Elbetteki bu psikolojik tacize karşı kadınlar, örtüneceklerdir. Seks, şiddet, uyuşturucu ve yolsuzluğun yaygınlaştığı bir ortamda insanların kendilerini korumak için çareler araması kaçınılmazdır. Tüm dünyadaki bu dört 'baş belasına' karşı insanların fıtrata, dine yönelmeleri tesadüfi değildir. Şartlar ağırlaştıkça dine yönelme daha da hızlanacaktır. Kadınların güvenlik kuşağı olarak örtüye sahip çıkmaları kaçınılmazdır. Bu fıtrattan gelen kendini korumaya ilişkin bir tepkidir. Bunu gözönü-

ne almayan toplumsal mühendislik çalışmaları hüsrarla sonuçlanacaktır.

BAŞÖRTÜ

Nur Sûresi'nin 30 ve 31. ayetlerindeki hitap tarzı, insan fitratına dikkatimizi çekmektedir. İstenenler de "Bakışlarını yere indirmeleri", "süslerini (zinetlerini), el yüz hariç göstermemeleri", "başörtülerini, baş-boyunlarını kapatacak biçimde koymaları" şeklinde yapılan bir sıralama önemlidir. Bakışların etkisizliği veya bakışların tekrarlanmaması, karşı cinsin süslerini göstermemesi ve örtünmesi ile bağlantılı olması gerekir.

Örtünme ile ilgili giysiler için, Ahzab 59'da *Cilbab*, Nur 31'de *Hımar* (humur) kavramları kullanılmaktadır. Aynı kavramlar kullanılması bunların görüldüğü fonksiyonlar açısından önemlidir. Bu kavramlardan *Hımar*'ın asıl fonksiyonu baş ve boynu örtmesidir.^{5,6,8} Her iki giysiden beklenen özellik ise Nur 31'de geçen kadının zinetlerini göstermemesidir. Dolayısıyla farklı coğrafyada, farklı toplumlarda farklı giysiler giyilebilir. Önemli olan örtünmeden arzu edilen, beklenen güvenlik kuşağını oluşturabilmesidir.

Gerek Ahzab 59, gerekse Nur 30-31 örtünme (cilbab ve hımarın kuşattığı anlamındaki bir örtünme) ile ilgili hitabın müminlere olması, bu anlamdaki örtüyü, müminin kimliğinin bir parçası haline getirir. Bu bağlamda tesettür mümin bir kadının sembolü olur.

Hitabın mümin diye yapılması, tesettürün bir iç değişim, kalbi bir dönüşümden sonra gerçekleştirilebileceği anlamına da gelir. Nitekim tesettüre ilişkin yukarıdaki ayetler, hicretten sonra gelmiştir. Toplumun imani değişimi; toplumun tutum, davranış, hal ve hareketlerine, örtünmesine ve ihtiyaçlarını tatmin şekline yansıyacaktır.

Gene bu bağlamda başörtüsü, mümin kadının Rabbi olan Allah'a bağlılığının ve itaatinin bir ifadesidir. Kutsal ve kutsallığa karşı duyulan saygının bir sembolüdür.

Hristiyan kadınların kiliseye giderken başlarını örtmeleri, Allah'a karşı duyulan bir saygının ifadesi olsa gerekir. Keza ölümle ilgili olarak ölü sahiplerinin başlarını kapatmaları, yaratıcı olan Allah'ın affediciliğine, merhametine sığınma anlamında bir teslimiyetin göstergesidir. Demek ki çok farklı kültür ve inanç sistemlerinde örtü, Allah'a sığınmanın O'ndan af ve merhamet dilemenin bir işareti olarak kullanılmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da; müslüman olmanın gerek şartını yerine getirenlerin, başörtüsü veya örtünme konusundaki eksikliklerinin onları İslam dairesi dışına çıkarmadığı gerçeğidir. Bunların İslami terminolojideki karşılığı kafir değil, günahkârdır. Öyleyse yapılması gereken bu kardeşlerimizi dışlamamak, bunları kucaklamaktır. Toplumu kamplaştırmak isteyenlerin arzusunun bunun tersi olduğu unutulmamalıdır. O açıdan böyle bir oyuna gelinmemelidir.

Müminin kimliği durumundaki kılık ve kıyafet, beşeri mantıkla bakılarak değiştirilemez, tanzim edilemez. Örtünmeyi Kur'an ve sünnetin tanımladığı bir çerçevenin dışına çekmeye çalışmak bu ülkeye sadece zaman ve imkan kaybettirir.

Bir toplum, yukarıdan cebri yöntemlerle şekillendirilemez. Toplumu yukarıdan "cebren ve kanunen" mantığıyla şekillendirmeye çalışan tüm toplumsal mühendislik girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aksini iddia edenler, III. Selim'den bu yana toplumu yukarıdan zorla yapılandırma çalışmalarının sonuçlarını incelesinler. **Her işi "cebren ve kanunen" halka rağmen yapacağını sananların tümü toprak olmuş; ama din ve örtü varlığını her geçen gün güçlendirerek devam ettirmiştir.**

O açıdan bugün yasalar çıkararak arzuladıkları toplumsal mühendisliğin gerçekleşebileceğini sananların, tarihe tekrar tekrar bakmalarında fayda vardır.

Bu toplumun bu kadar tahrik ve aşağılanmayı uzun süre kaldırması mümkün değildir. Toplumu; Hz. Yusuf gibi, "Rabbim, zindan da, ölüm de bunların bizi kendisine çağırdıkları şeylerden daha sevimlidir", deme noktasına getirmeden toplum mühendisliğine soyunanlar akıllarını başlarına toplamalıdır. ■ (Devam edecek)

KAYNAKLAR

- 1- 2 Bakara 30-38, 7 Araf 11-27
- 2- 7 Araf 14-15, Hicr 36-38, 17 İsrâ 62-63, 38 Sad 79-82
- 3- 20 Taha 117
- 4- Buhari Cilt 13, Libas 5922. Bab: 61-62
- 5- Öztürk. Y.N, *Kuran'daki İslam*, Yeni Boyut, İstanbul (1992) s. 529
- 6- Ateş, S., *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, C:4 Milliyet Yayınları, İstanbul, (1995) s. 2089
- 7- Karaman, H., *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ekim 1991
- 8- Beşer, F., *Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, İslamda Kılık Kıyafet ve Örtünme*, İSAV Yayınları, İstanbul, (1987) s. 93-123.
- 9- Buhari, c.13, Libas, s. 5893.
- 10- Aktaş, C. *Kılık Kıyafet ve İktidar*, Nehir yayınları, İstanbul (1989), S: 44-45.
- 11- Ebu Davud, Nikâh 43.

TOTALİTER TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ: BİR ÇIKMAZ SOKAK

Nazi sloganı "ein Volk, ein Reich, ein Führer", herhalde totaliter toplum mühendisliğinin temel ilkesi olarak alınmalı: "Tek halk, tek devlet, tek lider." Hitler Almanyası'nda devletin yapılanması, birey ve toplumla olan ilişkileri, haklar ve özgürlükler... hep bu ilke doğrultusunda düzenlenip tayin edilir. Eğitim sisteminden kitle örgütlerine, basın ve medya kuruluşlarından her türlü propaganda vasıtasına kadar bütün imkanlar seferber edilerek totaliter ve otoriter sistemin tepesindeki Yüce Lider veya elitin zevk ve beğenisine uygun düşecek bir toplum oluşturulmaya çalışılır.

Totaliterizmin siyasal ve toplumsal sistemi, kelimenin tam anlamıyla bir "diken-siz gül bahçesi"ni esas alır. Dikensiz gül bahçesinde muhalefete ve aykırı seslere/düşüncelere yer yoktur. Yüce Lider ne derse o olur. Uygulanan politikaları eleştirmek, aksayan ve yanlış giden birşeyler olduğunu söylemek devletin ve milletin birlik ve bütünlüğüne saldırı olarak algılanır; düşmanca, hem de ülkeyi içerden bölmeye çalışan şer güçlerin haince davranışları olarak damgalanır. "Tek halk" idealinin gerçekleştirilmesine engel teşkil edebilme potansiyelini taşıyan bu tür kişi veya toplulukların derhal hizaya getirilmesi istenir. Farklı düşünce, inanç veya etnik kökene sahip olan herkes, "muhalif", yani totaliter terminolojideki karşılığıyla "düşman" kategorisine girmekte gecikmez.

İnsanlık tarihi farklı olmanın getirdiği

düşmanlık, çatışma ve katliam örnekleriyle doldur. Geçmiş dönemlerin din ve mezhep taassubu ve bağnazlığıyla ilgili zulüm ve işkence hadiselerinin yerini, bugün ideolojik nitelikli gözüken çekişmeler almış gibidir - ki burada adlandırma-daki farklılık her durumda isabetli olmamaktadır, ideoloji olduğunu iddia eden çoğu "-izm", eski zamanların dinî dogmatizmlerini fersah fersah geride bırakacak bir inanç sisteminin özelliklerini sergilemektedir.

* * *

Adı Nazizm, Faşizm veya Stalinizm olsun, bugünün totaliter ideolojileri tek tip düşünüş ve davranış tarzını gösteren bir toplum özlemiyle yanıp tutuşmuşlardır. Varlığını Alman varlığına armağan etmeyen, Duçe'ye veya Yoldaş Stalin'e bağlılık andı içmeyen, aykırı davranışlar sergileyen insanlara karşı terör kampanyaları ve süreklilik avları düzenlemişlerdir. İsviçre efsanesindeki zalim vali Gessler'in yaptığı gibi, şehrin meydanına diktiği bir sırığının üzerine kendi şapkasını asarak gelip geçen herkesin onu selamlamasını istemeseler de, bundan aşağı kalır despotizmler sergilememişlerdir. Kendi halklarının her bir üyesini Yüce Lider'e olan hürmet ve muhabbetini izhar etmek, totaliter sistemin "tek parti"sinin sembol ve amblemlerine saygıda kusur etmemek, rejimin istediği yahut izin verdiği biçimde - veya hatta renklerde- giyinmek zorunda bırakmışlardır.

**Mesut
KARAŞAHAN**

İtalya'da öğretmenlerin başına geldiği gibi, çoğu zaman sivil devlet memurları dahi "faşist üniforma" giyerek görev yapmak durumunda kalmışlardır; ki ilim erbabı kelli felli profesörlerin faşizme bağlılık andı içmek zorunda oldukları bir ülkede artık gayet normal karşılanması gereken bir uygulamadır. Faşist İtalya'nın yüksek öğrenim kurumu olarak oluşturulan Araştırmalar Yüksek Kurulu'nun denetimindeki üniversitelerde 1931'de getirilen böyle bir mecburiyete karşı 1.200 profesörden sadece 12 tanesi direnmeye çalışmıştır. (Guichonnet, s.64)

Çağımızın totaliter rejimleri Nazi sloganındaki "tek halk"ı kotarabilmek için milliyetçilik ve ırkçılığa yönelmişler, etnik azınlıkları yoketme veya tehcir politikalarına tabi tutma girişimlerinde bulunmuşlardır. Farklı etnik kökene mensup halk kitlelerini, nüfus itibarıyla büyüklüğüne bakmaksızın, yok saymışlar, görmezlikten gelmişler ve farklı kökene mensup olma iddialarını reddetmişlerdir. Kendi dillerini konuşma, kendi dilleriyle okuyup yazma ve eğitim görme hakkını tanımamışlar, yönetimdeki elitin lisanını dayatarak Avrupalı sömürgecilerin Asya ve Afrika'nın pek çok köşesinde gerçekleştirdikleri gibi, yerel dil ve lehçeleri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Çoğunlukla devlet hizmetlerinden de mahrum bırakılan bu tür bölgelerde halkın kendi yerel dilinde şehir ve kasabalara verdiği isimler değiştirilmiş, insanlar kendi köylerinin/kasabalarının adını bilemez duruma getirilmiştir. Totaliter sistemin kendi ulus-devlet projesi çerçevesinde realize etmeye çalıştığı "tek halk" ideali, akıl almaz zulüm ve işkencelerin yaşanmasına sebep olmuş, bazı durumlarda "etnik temizlik" adına işlenen katliamlarla sonuçlanmıştır.

Totaliterizmin inanç farklılığından kaynaklanan tehdit algılaması ise çoğu zaman daha da şiddetli olmuştur. Etnik kimlik bir bakıma insanın elinde olmayan ve tesadüfe bağlı olarak değişebilecek şartlarla oluşan bir şey iken, rejimin benimsediği ideoloji ve inanca aykırı bir düşünüş ve inanış sistemine bilinçli bir ittiba, cezalandırmayı çok daha fazla hakeden bir tutum olarak görülmüştür. Eğer kılık-kıyafet bu farklı inancın sembolü olarak değerlendirilmiyse, kanun-

lar/yönetmelikler derhal giyim kuşam tarzını zapturapt altına alacak şekilde yeniden düzenlenmiş -çünkü rejim totaliter de olsa, bir meşruluk görüntüsü vermek ve gayri insani uygulamaları kitabına uydurmak ister- polisiye tedbirler zulmün emrine verilerek, sokaklarda ve devlet dairelerinde kılık kıyafet denetimi yapılmıştır. Etnik sebeplerle yapılan dayatma ve baskılar bu sahada da gerçekleştirilmiş ve eğitim sisteminden ticaret

hayatına kadar bütün kamusal alanlardan farklı inanç, yani onun sahipleri dışlanmaya çalışılmıştır.

"Toplumsal ihtiyacını en iyi biz biliriz; eğer bizim istediğimiz yaşayış ve düşünüş tarzını benimserse, ancak o zaman bu toplum kurtuluşa erebilir, öyleyse bu toplumu zorla da olsa bu istikamete yöneltmek gerekir" diye düşünen totaliter lider ve elitler, devlet mekanizmasını da bu hedef doğrultusunda biçimlendirmeyi ihmal etmeyeceklerdir kuşkusuz. Buchheim'in de vurguladığı gibi, ne de olsa devlet totaliterizmi basit bir manipülasyon vasıtası olarak algılanmaktadır (s.92). Devlet mekanizmasının bu işlevi görebilmesi için de mutlaka merkezi bir yapılanmaya kavuşturulması, Nazi sloganındaki "tek devlet" ilkesinin hayata geçirilmesi gerekecektir.

Totaliter bir rejimin tek lider, tek ideoloji, polis terörü ve basına sansür gibi bir başka vazgeçilmez özelliği de "tek parti"yi esas alan yapılanmasıdır. Bu tek parti, Friedrich ve Brzezinski'nin kelimeleriyle, "tek bir adam, bir 'diktatör' tarafından yönetilen tek bir kitle partisi, toplam nüfusun oldukça az bir parçasını (yüzde on'a kadar) içine alan, ideolojiye kuvvetle ve sorusuz sualsiz kendini vermiş ve onun yayılması için her yola başvuran insanlardan meydana gelmiş küçük bir topluluk, hiyerarşik ve oligarşik düzenlenmiş, bürokrat hükümet kuruluşlarıyla içiçe ya da ona üstün bir durumda olan bir parti"dir. Tek partinin yanı sıra "bütün etkili silahlı kuvvetleri kullanarak (aynı ellerde toplanmış) yine teknolojinin şartlandığı aşağı yukarı tam bir denetim tekeli" ve "daha önce bağımsız birer bütün olan kurumların bürokratik işbirliği yoluyla (başka birçok kurumları ve grup faaliyetlerini de içine alarak) ekono-

minin merkezden denetim ve yönetimi" totaliter yapılanmayı tamamlayan özelliklerdir (s.13-14).

Gerek faşistler, gerekse Naziler iktidarı ele geçirdiklerinde İtalya'da ve Almanya'da bu tanımlara uygun düşen devlet yapılanmalarını gerçekleştirmek için harekete geçmekte gecikmemişlerdir. Halk oyunu küçümseyip hor gören, yerel yönetimleri ve halk meclislerini dışlayan bir anlayışla devlet mekanizmasını merkezileştirmeye çalışmışlardır. Bu konuda vereceğimiz ilk örnekler, zamanlama itibarıyla Nazi uygulamalarını öncelendiği için İtalyan faşizminin olacaktır. Mussolini ile Hitler arasında yapılan mukayeselerde hep vurgulandığı gibi, totaliterizm ve diktatörlük önce İtalya'da ortaya çıkmış ve Almanya dahil dünyanın başka bölgelerindeki faşist hareketleri etkilemiş. daha sonra ise Hitler iktidara gelip kendi hünerlerini sergilemeye başlayınca, boynuz kulağı geçer misali, İtalyanlar ve Mussolini dahil diğer faşist hareketleri ve liderleri etkisi altına almıştır.

İtalya'da devlet kurumlarında ve kanunlarda liberal devletten faşizme geçiş 1925 ila '26 yıllarında, iki yıl zarfında tatbiki konan uygulamalarla mümkün olmuştur. Basın özgürlüğü kaldırılmış, hükümet kararname çıkararak kendisine sonsuz yetkiler tanımış, mevcut kanunlar gözden geçirilerek faşist yorumlarıyla yeni şekillere sokulmuş ve bürokrasi faşist kimliğini kazanmıştır. Yerel yönetimlerin özerkliğinin kısıtlanıp kaldırılması ve faşist rejime karşı işlenen suçları yargılamak için Özel Mahkemelerin ihdas edilip suçlulara idam cezasının getirilmesi, yine aynı dönemde yapılan değişikliklerdendir (Carocci, s.35-6).

Devleti faşistleştirme girişimleri, İtalya'da zaten zayıf olan muhalefetin daha da parçalanmasına yolaçar. Muhalefet etmeye kalkışan "katolik halkçı" milletvekillerinin "kamuoyu önünde kendilerini küçük düşürmedikçe Millet Meclisi'ne yeniden alınmamaları" sağlanır. 1926 yılının Kasım ayında halkçı, sosyalist, liberal ve komünist 124 muhalefet milletvekilinin milletvekillikleri topluca kaldırılır. Ocak 1926'da yasamayla ilgili yetkileri genişletilmiş olan Mussolini, hükümet başkanı sıfatıyla artık, sorumlu bir parlamento üyesi ol-

maktan çıkmıştır. "Basit birer yürütme görevlisi olan bakanların dışında ve üstünde, kral tarafından tam yürütme yetkisiyle donatılmış... ve parlamentonun denetimi dışında, yasa gücünde kararnameler çıkarabilme yetkisi verilmişti" (Guichonnet, s.56-7).

"Herşey devlet içinde, devlet dışında hiçbir şey, devlete karşı hiçbir şey" parolası İtalyan halkının yaşayış ve düşünüş tarzını totaliter yönetimin arzu ve istekleri doğrultusunda biçim-

lendirmeye çalışan toplum mühendisliğinin başlıca esası haline gelir. Halkın seçtiği belediye başkanlarının yerini iktidarın atadığı görevliler alır. Milleti temsil edenlerin yerine devleti temsil edenler geçer. Milletvekilleri halk tarafından seçilmek suretiyle değil, Faşist Parti'de veya devlet kademelelerinde üstlenilen görevlerin kazandırdığı artı puanlara göre atanarak geleceklerdir artık Millet Meclisi'ne (Guichonnet, s.88).

Liberal devletin çöküşünü ilan eden kuramcı Giuseppe Bottai'nin girişimiyle çıkarılan Seçim Yasası'na göre (1928), Millet Meclisi üyelerinin seçiminde bundan böyle "güven listeleri" esas alınacaktı. Çeşitli kamu kuruluşlarının gösterdiği 1.000 aday arasından Büyük Faşist Konsey'in seçtiği 400 kişi "ulusal liste"yi oluşturacak, bu liste de sadece "evet" veya "hayır" demeleri-

ne izin verilen seçmenlere bir halkoylaması biçiminde sunulacaktı. Sonuçta faşist İtalya'da seçimler basit birer formaliteye dönüşmüş ve muhalefetin oyları her seçim döneminde biraz daha azalarak 1924'te %44.5 iken, 1929'da %1.57, ve nihayet 1934'te %0.15 gibi önemsiz bir orana çekilmiştir (Guichonnet, s.58).

Hiç kuşkusuz, faşistlerin seçim sonuçlarını garanti etmeye yönelik bu tür "yasal" tedbirlerine baskı ve terör eylemlerini de ilave etmek gerekir. İtalya'da Mussolini'nin kasım kasım kasılarak övünmesini sağlayan halkoylamalarındaki muhteşem desteğin elde edilmesinde, sokaklarda faşistlerin sergilediği şiddet hareketleri ve yıldırma taktikleri de büyük rol oynamıştır (Guichonnet, s.34).

Hitler yönetiminin "tek devlet" projesi ise, Faşistlerin

izinde, fakat yer yer özgün atılımlarla ve daha şiddetli sarsıntılarla tatbiki kondu. Naziler önceden yarı özerk durumda olan federal, eyalet veya belediye düzeyindeki kurumların merkezileştirilmesi işlemine “senkronizasyon” (Gleichschaltung), yani birbirine uydurma, eşleme adını verdiler. Daha sonraları her türlü bağımsız organizasyon, klüp veya mesleki birlik ve derneğin Nazi denetimine alınmasını da aynı şekilde adlandırdılar (Bucheim, s.11).

Ocak 1933 seçimlerinden iki ay sonra, Mart ayında çıkarılan “Gleichschaltung” yasasıyla eyaletlerin, yasalarını Reich kanunlarıyla uyumlu kılma zorunluluğu getirilmiş, bundan böyle eyalet anayasalarının dikkate alınmaması garanti edilmiştir. Eyalet parlamentoları tamamen ortadan kaldırılmış, federal hükümetler tarafından yetkilendirilmiş olan ve Danışma Meclisi görevini yürüten Reichsrat dağıtılmıştı. İmparatorluk’un yeniden kurulması adlı bir yasa çıkarılarak eyaletlerin başına Nazi yönetimince her türlü yetkiye sahip valilerin atanması sağlandı. Bakanları ve memurları, adalet mekanizması ve silahlı kuvvetler yöneticilerini atama hakları olan bu valiler bizzat Hitler tarafından güvenilir Naziler arasından seçilecekti. Böylece eyaletlerin özerkliği sona ererken, şehirlerde de belediye seçimleri kaldırılacak ve belediye başkanlarının merkezî iktidar tarafından atanması esası getirilecekti (David, s.67-8).

Alman devlet kurumlarının bu “senkronizasyonu”nun tamamen illegal bir görüntü arzetmemesi için belli yasalara dayanmasına özen gösteriliyordu. Bunların en ilginç olanlarının başında herhalde Hitler’e diktatörlüğün yolunu açan ve adı da içeriği gibi ilginç olan şu kanun gelir: “Halkta ve Almanya’daki Sıkıntının Kaldırılmasına Dair Kanun”. Buna göre Alman bütçesinin denetimi, yabancı devletlerle yapılacak anlaşmaların onayı ve Anayasa’da değişiklikler yapma yetkisi Parlamento’nun elinden alınıyor ve dört yıllığına Alman kabinesine bırakılıyordu. Ayrıca kabinenin çıkarcığı kanunların Başbakan tarafından hazırlanması öngörülüyor ve bunların “Anayasa’ya aykırı olabileceği” kabul ediliyordu.

Yetki kanununun içeriği kadar Meclis’te oylanıp onaylanma süreci de ilginçtir. Muhalif oy kullanabilecek Sosyal Demokrat milletvekilleri polis gücüyle dışarıda tutulup Meclis’e girmeleri engellenirken, içerideki milletvekilleri de meclis binasını kuşatan Nazi hücum taburlarının “ya tam yetki ya da hiç!” şeklindeki bağırışmaları arasında oy kullanmışlardır (Shirer, s.259-60).

Nazilerin Almanya’da parlamenter demokrasiye son vermeleri bu tür yetki yasaları sayesinde mümkün olmuştur. Komünistlerin ve Sosyal Demokrat milletvekillerinin tutuklanmaları hariç, devlet mekanizmasında Hitler diktatörlüğünü tesis ve rejimi merkezi bir yapıya kavuşturma çabaları bu yasalara dayandırıl-

mıştır.

Artık bundan böyle Alman Parlamentosu Nazi döneminin sonuna kadar bir mumya gibi yaşayacak, Hitler’in palavralarını tekrarlamaktan başka bir işe yaramayacak, gerçek anlamda seçimler yapılmayacak ve parlamento üyeleri Nazi Partisi’nce seçilecekti. Hitler Parlamento’dan yetki alışının üzerinden daha iki hafta geçmeden “Bismarck ile II. Wilhelm’in ve Weimar Cumhuriyeti’nin hiçbir zaman cesaret edemedikleri bir şeyi başarmış oluyordu: Tarihten kalma devletlerin ayrı ayrı yetkilerini ortadan kaldırmış, onları Almanya’nın merkezî otoritesine bağlamıştı, merkezî otorite ise kendi elindeydi” (Shirer, s.259-62). Parlamento arada sırada toplanıyor ve alınan kararları onaylamaktan başka birşey yapmıyordu. Bakanlar Kurulu’nun durumu da farklı değildi, kararları bakanların yerine Hitler alıyordu. (David, s.27).

Nazi partisi dışındaki bütün siyasal partileri yasaklayan bir kanunun çıkarılması (14 Temmuz 1933), siyasal alanda Alman devletinin “senkronizasyonu”nu tamamladı:

“Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, Almanya’nın tek siyasi partisidir. Başka herhangi bir partinin örgütünü sürdürmeye ya da yeni bir parti kurmaya teşebbüs edenler üç yıla kadar ağır hapis ya da, eğer suç başka kanunlara göre daha büyük bir cezayı gerektirmiyorsa, altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılırlar.”

Gerçi kanun çıktığında Nazi partisi dışındaki hemen bütün siyasal partiler “devletin varlığı için zararlı” bulunarak kapatılmış, polis parti binalarına ve gazetelerine el koymuş ve milletvekillerini tutuklamıştı (Shirer, s.263-4).

Fakat herşeye rağmen Naziler de tıpkı faşistler gibi araya yapılan seçim veya halkoylamalarında seçmenin ezici çoğunluğunun desteğini elde etmeye özen gösteriyorlardı. Faşistlerin tutturduğu oranlar kadar olmasa da, Nazilerin “evetçiler”i de pek %90’ın altına düşmüyordu.

Yine faşistler gibi Naziler de böylesine mükemmel sonuçları devşirebilmek için hiç kuşkusuz çok çalışıyorlardı; sokaklarda caddelerde terör estirerek, halk arasında korku ve dehşet salarak, evlere baskınlar yapıp insanları S.A. (sonradan yerini SS’lere bırakacaktır) kışkalarında işkenceden geçirerek seçimlere hazırlanıyor, Alman halkına kolay unutamayacakları seçim kampanyaları yaşıyorlardı. Nazi toplum mühendisliği Alman halkına yüzde kaçlık bir onay veya muhalefet marjı tanıdıysa, onu tutturmak elbette kolay değildi.

1933’te kararsız seçmenleri en çok etkileyen unsurların başında Nazi şeflerinden Goering’in tehditleri geliyordu:

**“Alman kardeşlerim! Herhangi bir hukuki dü-
şünce benim aldığım tedbirleri bozamaz... Adalet
bana vız gelir, benim görevim yalnızca yıkmak ve**

ortadan kaldırmaktır, başka birşey değil!.. Elbette devlet kuvvetini ve polisi sonuna kadar kullanacağım; benim sevgili Komünistlerim, onun için sakın yanlış bir hayale kapılmayın.” (Shirer, s.256).

Bütün bunlardan sonra “hayır” oyu kullanma cesaretini gösterenler ise Nazi gizli polisinin takibi altındadır. 1938 yılında yapılan bir plebisit dolayısıyla üst makamlara polisin sunduğu bir rapor şöyledir:

“Kappel’de ‘Hayır’ oyu kullanan ya da geçersiz oy verenlerin listesi ekli olarak sunulmuştur. Kontrol şu şekilde yapılmıştır: Seçim komitesinin bazı üyeleri oy pusulalarına numara koydular. Oy verme sırasında bir seçmenler listesi hazırlandı. Oy pusulaları da konulan numaralara göre sırayla verildi, böylece sonradan... kimlerin ‘Hayır’ dediğini ya da geçersiz oy verdiğini tespit etmek mümkün olabildi. Numaralar oy pusulalarının arkasına gizli mürekkeple yazılmıştı.

Bölge Protestan papazı Alferd Wolfers’in atmış olduğu oy pusulası da ekli olarak sunulmuştur.” (Shirer, s.355).

* * *

Faşist ve Nazi totaliterizmi ve toplum mühendisliği çabaları kendi halklarına pahalıya maloldu ve insanlık tarihinin insanlık dışı uygulamalarla anılan karanlık dönemleri arasında yerini aldı. Faşizm ve Nazizm zulüm ve işkenceyle, terör ve dehşetle özdeş kavramlar haline geldi. İktidarlara döneminde olağanüstü seçmen desteğini elde etmiş görünmelerine rağmen, yönetimden uzaklaşır uzaklaşmaz geniş halk kitlelerinin gösterdiği sevinç ve coşku, bu desteğin hiç de sağlam ve gerçekçi temellere dayanmadığının ispatı oldu. Gerçi Ortadoğu’nun “ilkel totaliterizm”iyle mukayese edildiklerinde ülkelerinin imarı, sanayi ve teknolojinin geliştirilmesi ve işsizliğin önlenmesi gibi konularda halklarını çok daha gözetken politikalar takibettikleri teslim edilmelidir. Ancak yine de Sovyetler Birliği de dahil bu Batılı totaliter yönetimler, arkalarında büyük sefalet manzaraları bırakmışlardır.

Bu rejimler, vicdanı ve bilinciyle, kişiliği ve spon-taneliğiyle bireyi tamamen kuşatmaya çalışmışlar, toplumun devlet karşısında önceliğini kabul etmemiş, onu devlet denetiminden uzak bir özgürlükler alanı olarak görmemiş ve toplumsal mühendislik tekniklerine başvurarak baştan sona müdahale edip değiştirmeye çalışmışlardır. İdeolojik programları doğrultusunda bütünüyle yeni bir toplum, Lenin’in deyişiyle “yeni tarz bir insan”, hatta yeni bir dünya meydana getirmeyi hedeflemişlerdir. Ne var ki bu çabalar suni ve sen-tetik bir toplumun inşasıyla sonuçlanmıştır (Bucheim, s.14).

Totaliter toplum mühendisliği kapalı bir toplum üretmiştir. Farklı düşünceye, eleştiri ve muhalefete izin verilmeyen, yanlışların tartışılıp doğruların dile

getirilemediği, her alanda hissedilen olağanüstü bir baskı ve denetimin kısırlık ve verimsizliğe yolaştığı, dejenerasyon ve çürümeye sebep olduğu gayri insani ortamları getirmiştir.

Faşist ve Nazi örneklerinde de görüldüğü gibi, halk iradesine güvensizlik, halkı hor görme, ciddiye alma ve onun üzerinde bir azınlığın/elitin irade ve tahakkümünü yeğleme yinc bu kapalı totaliter sistemlerin başlıca özelliklerindendir. Seçilmiş halk meclislerinin ve belediye başkanlarının alaşağı edilmesi, siyasal partilerin, oy oranlarının büyüklüğüne bakılmaksızın kapatılıvermesi ve milletin vekillerinin atanmış kişilerin marifetiyle kolayca tutuklanıp vekilliklerinin düşürülmesi Nazi ve Faşist despotizminin başta gelen uygulamalarındandır.

Ortadoğu’nun ilkel totaliterizmlerinde ise siyasal sistem çok partili bir yapıya sahip olsa bile tek partili bir düzenin işleyişi aranmakta, siyasal partiler kanununun oluşturan yasaklar ağı sayesinde Nazi “senkronizasyonu” gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bir siyasal parti, toplum mühendisliğinin kendisi için tanıdığı oy oranı sınırını aştığında, hele hele birinci parti konumuna yükselmeye kalkıştığında kapatılmayı hakettiği (!) düşünülmektedir.

Totaliter toplum ve devlet projesi bizzat insanın doğası ve fıtratıyla çatışan bir dayatma ve baskı yöntemini esas aldığı içindir ki, başarısızlığa mahkumdur. Halk kitleleri nezdinde meşruiyet kazanması, fertlerin gönlünde yer etmesi ve benimsenmesi mümkün değildir. “Adalet bana vız gelir” diyen Nazi şefleri gibi davranan hakim ve savcılarının marifetiyle tatbiki konacak bir toplum mühendisliğinin kalıcı başarılar elde etme şansı yoktur. Tarih sayfaları, insanı benimsemiştiği bir hayat tarzına, bir düşünüş ve inanış biçimine, bir yönetim ve rejime zorla râmetme çabalarının uğradığı başarısızlık örnekleriyle doludur. Dikensiz gül bahçesi özlemiyle yanıp tutuşanlar, geçmişte olduğu gibi bundan sonra da kaktüsle yetinmek zorunda kalacaklardır. ■

KAYNAKÇA:

C.J. Friedrich - Z. Brzezinski, *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, Çev: Oğuz Onaran, Türk Siyasi İlimler Derneği Y., Ankara, 1964.

Claude David, *Hitler ve Nazizm*, Çev: Hüseyin Boysan, İletişim Y. İstanbul, 1991.

Giampiero Carocci, *Faşizmin Tarihi*, Çev: Muhittin Yılmaz, Remzi Kitabevi, İst. 1965.

Hans Buchheim, *Totalitarian Rule Its Nature and Characteristics*, Wesleyan University Press, Connecticut, 1986.

Paul Guichonnet, *Mussolini ve Faşizm*, Çev: Tanju Gökçöl, İletişim Y., İst., 1998.

William L. Shirer, *Nazi İmp.*, Çev: Rasih Güran, İnkılap Kitabevi, İst., 1992, c.1.

TOPYEKÜN DEĞİŞİM PROGRAMLARI VEYA TÜRKİYE'DE JAKOBENİZM*

Türkiye darbelere alışık bir ülke. Bu konuda oldukça tecrübeli. Yaklaşık on yılda bir nükseden darbe geleneğinin son halkasını, biraz gecikmeli de olsa tekrar yaşamaya başladı. Fakat bu sonuncusu öncekilere oranla bir çok yönden farklı özelliklere sahip. Diğerlerinden ayrıldığı öncelikli özelliklerinden birisi; bir gece baskınıyla gerçekleşmemiş olması. Dokuz saat süren bir toplantıyla varlığını hissettirdi ve toplumu topyekün dizayn/değiştirme sürecinin düğmesine bastı. Bunu yaparken de iktidardaki siyasi partiyi bütün dayatmalarının gerekçesi olarak oldukça başarılı bir şekilde kullandı. Onlarca yılın bütün hatalarını, günahlarını birkaç aylık iktidarın günahı olarak takdim etmeyi başardı. İlginçtir ki, dayatmalarına yasallık zemini sağlayacak düzenlemeleri bu partiye bir şekilde hazırlatıp, daha sonra da onu siyaset sahnesinden sil-di. Bu arada, topyekün değişim programının bütün toplumu ilgilendirir boyutlarını aşamalı olarak devreye sokmaya başladı. Bütün bunlardan, girilen sürecin, yıllar önce hazırlanmış bir programın gereği olduğu anlaşılıyor. Topyekün değişim uygulamalarını meşrulaştırma-da gerekçe olarak kullanılacak iktidarın oluşumuna da, önceden kararlaştırılmış ve uygulamaya aktarılmış bir planın gereği olarak sessiz kalındığı seziliyor. Ve belkide bu iktidarın oluşumuna imkan sağlayacak şartlar da titizlikle hazırlan-

dı. Dolayısıyla, darbe geleneğinin bu son versiyonu, daha uzun zamana yayılmış bir süreç olarak açığa çıktı. Bu seferkinin ayırıcı bir başka özelliği ise, öncekilerin sadece birkaç yıllığına idareyi doğrudan ellerine almalarına karşılık, bu seferki, idareyi doğrudan üstlenme yerine uzaktan kumanda düzeneğiyle kontrol etmeyi en azından şimdilik yeterli buldu. Dolayısıyla hem istediğini yapıyor, hem de olumsuz uygulama ve gelişmeler nedeniyle sorumlu olmuyor. Fakat bütün bunlara karşılık, bu seferkinin dikkat çeken asıl önemli özelliği '**toplum mühendisliği**' olarak tanımlanan bir uygulamayı, planlı şekilde devreye sokmuş olmasıdır. Öncekilerinin sadece kamusal alanda bazı değişim sürecini uygulamaya koymalarına karşılık, bu sefer ki düşünce ve inançtan, bireysel ve toplumsal yaşantının görünümüne kadar her alanda bir değişim sürecini başlattı. İlk zamanlar sadece iktidardaki siyasal partiyi hedef almış görünen uygulamalar, her geçen gün kapsamı ve derinliğini daha da belirgin olarak ortaya koyuyor. Şu ana kadar gerçekleşenlerden hareketle de geleceğe yönelik düşüncelerin üzerindeki belirsizlik sisi gittikçe dağılmaya ve planlanan değişim sürecinin mahiyeti iyiden iyiye anlaşıl-maya başlandı. Aysbergin su üzerindeki bir yıllık kısmının altında çok daha büyük ve ağır bir kütlenin yer aldığını söylemek artık kanaat olmaktan çıktı.

Celaleddin
VATANDAŞ

TOPYEKÜN DEĞİŞİM PROGRAMLARI VE BATILILAŞMA

Toplumun bugün karşı karşıya olduğu topyekün değişim programı, aynen darbe geleneğinde olduğu gibi, zengin bir miras üzerinde yer alıyor. Bu nedenle sözkonusu mirasın özelliklerini dikkate almadan, bugün gerçekleşenleri ve muhtemel gelişmeleri doğru tahmin etmek mümkün değil. Bunun için de Türkiye'nin batı endeksli değişim sürecini dikkate almak zorunlu. Çünkü, Türkiye'de topyekün değişim programları batılılaştırma sürecinde açığa çıktı. Batı modeline uygun topyekün değişim sürecinin ilk ve önemli aşamasını II. Mahmud'un uygulamaları ve bu uygulamaların resmi çerçevesini tayin eden Tanzimat oluşturdu. Jön Türkler'le ideolojik oluşumunu da tamamlayan süreç, Cumhuriyet kadrolarıyla uygulamaya en üst düzeyde aktarıldı. II. Mahmud'dan bu yana topluma dayatılan her değişimin, Cumhuriyet yıllarında 'kutsal' bir gaye kabul edilmiş olan 'Batı gibi olma' ideali doğrultusunda gerçekleştirildiği savunuldu. Düşüncelerin, inançların, bireysel ve toplumsal görünümünün, hayat tarzının ve toplumsal yapının tartışma götürmez kiblesi söylemlerde hep Batı oldu. Değişimin jakoben yöntemlerle gerçekleştirilmesi nedeniyle açığa çıkan zorlamalar ve sıkıntılar, söylemlerde yer alan Batı'ya benzeme ideali adına normal kabul edildi. Bu itibarla, otoriteyi ellerinde tutan küçük bir grubun, tüm topluma rağmen, toplumu topyekün değiştirme uygulamalarını Türkiye'nin batılılaştırma sürecinden bağımsız olarak ele almak mümkün değil. Esasında bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değil. 18. yüzyıldan bu yana dünyanın büyük bir kesiminde, toplumsal değişim programları ile batılılaştırma birbirini çağırıştıran kavramlar oldu. Bunlar; bazan paralel ve çoğu zaman da aynı hat üzerinde devam eden sürecin iki farklı ismi olarak kullanıldı. Dolayısıyla, son birkaç yıldır ve özellikle de 28 Şubat sürecini takiben devreye sokulan değişim programında, Batı gibi olma idealiye yönelik vurguların yer alması raslantı değildir. Ayrıca, geçmişteki değişim programlarının referans alınması ve çoğu zaman Cumhuriyetin ilk yıllarına göndermeler yapılması bugünkü programın bir geleneğin devamı olduğunu göstermesi itibarıyla önemli ve anlamlıdır.

BİR TOPLUMUN YENİDEN İNŞASI İDEALİNİN GENEL TARİHİ

Batılılaştırmaya ve batılılaştırarak toplumu büyük oranda değiştirmeye karar veren XIX. yüzyıl Osmanlı devlet adamları ve özellikle de aydınları için zihinleri kurca-

layan en önemli sorun; 'Batının nelerini alalım?' sorusu etrafında oluşup, gelişir. Bu, aynı zamanda 'Batı'nın nelerini almamalıyız?'ı da bünyesinde barındıran bir sorudur. Zihinler bu soruları en uygun tarzda cevaplamaya ve verilen cevaba göre batılılaştırma sürecini kontrollü bir şekilde yürütmeye odaklanır. Fakat şurası önemlidir ki, o yıllarda, 'Batı'nın nelerini almamalıyız?' sorusu dahilinde, yerli bir şeylerin korunması gerektiği genel kabul görmüş gibidir. Zaten bu nedenle "alınacaklar" ve "alınmayacaklar" ayrımı oluşmuştur. Fakat, 20. yüzyıldaki tüm uygulamalara hakim olan görüş, 1908 devrimini takiben Jön Türkler'den gelir. Karar kesindir: "Türkiye topyekün batılılaştırılmalıdır" veya daha doğru ifadeyle; Türkiye insanı, zihni yapısından yaşayış biçimine, bireysel özelliklerinden toplumsal özelliklerine kadar her alanda yeni baştan inşa edilmeli, herşey batı modeline uygun olarak değiştirilmelidir. Böylelikle o günlerde yoğun olarak yaşanan 'Batı'nın nelerini alalım/alamayalım?' tartışmaları elit tabaka için çözüme kavuşmuş olur. Zaten bu soru, halkın değil, sivil ve asker bürokratların ve özellikle de asker bürokratların teşkil ettiği elitin gündemine oturmuş bir sorudur. Cumhuriyet Türkiye'si'ni teşkil edecek projeler de, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde etkin olan Osmanlı asker ve sivil bürokratlarının sahip olduğu bu düşünsel miras üzerinde oluşup, gelişir.

Cumhuriyet Türkiye'si'ndeki zihinsel ve toplumsal değişim projelerinin hedefini teşkil eden 'Batılılaştırma', 'Asrileşme' veya 'Muasır medeniyet düzeyine çıkma' gibi isimlendirmelerin ifade ettiği yöneliş, Osmanlı'dan beri devam eden sürecin gereğine uygun bir şekilde gerçekleştirilir. Bu yönelişte, siyasi ve askeri otoriteyi ellerinde tutan bürokratlar, Osmanlı çağlarının son çeyreğinde oluşturulan yönetime uygun olarak toplumu 'topyekün' ve 'ani' olarak değiştirme programını devreye sokarlar. 1920'li yıllar değişimin dönüm noktasını teşkil eder. 'Radikal batılılaştırmacı'¹² elit kadro, 1923'ten sonra en üst düzeyde Batı kültürüne yönelir ve Batı'nın önemli kurumlarını aynen benimser. Programlanan değişim, bir toplum için olağanüstü sayılabilecek kısa sürede gerçekleştirilmeye çalışılır. Bütün bireysel ve toplumsal olgular silbaştan inşa edilir. Gerçekleştirilen her inşa faaliyeti, söylemlerde sürekli 'Batı'ya endekslenir. İktisadi, kültürel, yasal ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak algılanan Batı uygarlığının ifade ettiği 'muasır medeniyet'i gerçekleştirmenin en önemli aracı olarak görülür ve buna uygun değişim 'devlet'in eliyle gerçekleştirilir. Devletin gücü, tamamıyla içeriye yönelir ve içeride olan herşey bu gücün silip-süpürmesine ve yeniden

inşasına tâbi tutulur. Bizzat Batı'dan da yükselmeye başlayan 'Batı'nın çöküş aşamasına geçtiği' inanç ve düşüncelerine hiçbir şekilde kulak asılmaz. **'Topyekün ve ödünsüz bir Batılılaşma programının'** uygulanmasında hiçbir zaafiyete müsamaha gösterilmez. Çünkü, Şevket Süreyya'nın ifadeleriyle; Cumhuriyet kadroları için *'medeniyet demek, Batı demektir. Türkiye'nin kurtuluşu demek, onun Batılılaşması demektir.'*⁵

DEVLETÇİ SEÇKİNLER VE HALK

Cumhuriyet'in ilk yılları, topyekün değişim sürecinin olanca şiddetiyle uygulamaya aktarıldığı yıllardır. Ancak bu süreç, tüm toplum tarafından ulaşılan bir aşamanın, bir diğer ifadeyle tüm toplumun katıldığı ortak bir iradenin gereği olmaz. Batı modeline uygun değişim kararı ve bu kararın uygulanması sürecinde iki ayrı taraf hep varolur. Taraflar birbirinden oldukça ayrı ve hatta uzak dururlar. Taraflardan birisini, batılılaşma konusunda kesin kararlı sivil ve asker bürokratlar, diğerini ise batılılaşma kararına ve uygulamalarına büyük oranda kayıtsız kalan ve hatta tepki veren halk teşkil eder. Elit'in **'kutsal'** ideali ve bu ideali gerçekleştirmeye yönelik projelerine karşılık, toplumun genelinin kendileriyle ilgili projelere kayıtsız kalması ise her iki kesim arasındaki ilişkilerin çatışma temeli üzerinde oluşmasına zemin hazırlar.

Batılılaşmayı gaye edinen elitin değişim kararlılığına karşılık halk değişime ilgisizdir. Hatta uygulamalara ve uygulamaları meşrulaştırmak için hedefe konan ideale muhaliftir. İşte bu ayrılık ve farklılık planlanan değişimin yönteminde etkin bir faktör olur. **'Halka rağmen halk için'** biçiminde açıklanabilecek olan **"halkçılık"** ideolojisi, Elit'in zihinsel ve toplumsal dönüşüm projelerinin temelini oluşturur. Elit kadro, arzuladığı toplumsal dönüşümün ve halka karşıt olmadıklarının delili olarak **"halkçılık"** ideolojisini üretir. **'Halkçılık', 'halk tarafından' değil, 'halk için'** olduğu görüşünün kuramsal gerekçesini oluşturur.⁶ Elit kadro, bu ideoloji aracılığıyla, davalarındaki halktan yana olan samimiyetlerini ifade etme imkânına kavuşacağını ummaktadırlar. Fakat oluşturdukları ideolojinin içine çekincelerini koymayı da ihmal etmezler. Her şey **'halk için'** olacaktır; ancak, kendisi için yapılanları değerlendirecek kapasitede olmadığı için halka bir şey sormaya, onun görüşünü almaya gerek yoktur. Bu nedenle, devletçi seçkinler olarak da tanımlanabilecek Elit'in **"Halkçılık"**ı, demokratik ve özgürlükçü bir boyut taşımaktan çok, eğitilmiş seçkinlerin halkı aydınlatmaları, daha doğrusu seçkinle-

rin kendi 'iyi'lerini halka benimsetmeye çalışmaları gibi bir görünümde açığa çıkar. Bu ise **'batılılaşmanın'** değil **'batılılaştırmanın'** esas olması gerektiği ve batılılaştırmanın da tedrici bir süreçle değil, ancak tepeden inmeci bir değişimle gerçekleştirilmesi gerektiği inancını oluşturur.⁷ Mustafa Kemal'in 6 Temmuz 1918 tarihinde Karlsbad'da bulunduğu sırada, yabancılarla olan bir sohbetteki sözleri **'batılılaştırıcı'** anlayışın ilginç örneğini temsil eder;

'Ben her vakit söylerim, burada bu vesile ile arzedeğim, benim elime büyük selahiyet geçerse, ben hayat-ı içtimaiyemizde arzu edilen inkılâbî bir anda, bir 'Coup' ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira, ben, bazıları gibi efkâr-ı avâmı, efkâr-ı ulemâyı yavaş yavaş benim tasavvurâtım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeğe alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden, ben bu kadar senelik tahsil-i âli gördükten, hayat-ı medeniye ve içtimaiyye tetkik ve hürriyeti tezevvuk için sarf-ı hayat ve evkat ettikten sonra, avâm mertebesine ineyim. Onları kendi mertebeme çıkarayım, ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar.'⁸

Halkçılık, **"halka rağmen"** tarafı ağır basan bir ideoloji olduğu içindir ki, değişimin mimarları ve uygulayıcıları olan asker ve sivil bürokratlar önce savundukları, haklarından söz ettikleri halkı hemen hiç bir zaman yanlarında bulamazlar. Hatta fırsat buldukları karşıt sesler çıkaran bir halkla karşı karşıya olduklarının acı gerçeğini yaşarlar. Örneği oldukça çok olmakla birlikte, özellikle Serbest Fırka girişiminin bir kaç aylık serüveni dahi Cumhuriyet döneminin topyekün değişim programına gönül vermiş kadrolarıyla, haklarında karar verilmiş halkın birbirlerinden kopukluğunun önemli bir göstergesidir. Bu nedende, Türkiye'nin batı modeline uygun topyekün değişim sürecinin önderleri olan ve radikal eğilimleri ağır basan çoğu orta sınıf kökenli genç aydınlar, kendilerini hayal kırıklıklarına sürekleyen bir özellik olarak, halk kesimleriyle kolaylıkla bağlantı kurulamayacağını acı bir tecrübe olarak öğrenirler. Bu tecrübenin gereği ise, **'halk için, halk adına'** davranmak gerektiğini savunan Jakoben siyasal ideolojinin hepten belirginleşmesi olur.⁹ **"Kan", "idam sehпасı"** değişimin değişmeyen bir unsuru olarak jakoben ideolojinin meşrulaştırıcılığında yerini alır. Bu ise değişim programlarının başarısızlığında önemli bir unsur olur. Başarısızlık, **"halkı içine almayan"**¹⁰ bu ideolojinin varabileceği tek sonuç olur.

Jön Türkler'de açık bir tarzda görülen ve daha sonra Cumhuriyet seçkinlerine de aynen geçen ve 'halka

rağmen halk için' biçiminde formüle edilebilecek düşünce ve uygulamaların felsefi temelleri de sözkonusudur. Jön Türkler Batı'ya bakarken, buradaki egemen, pozitif söylemi dikkate alır ve ideolojilerini buna göre biçimlendirirler. Kemalizm'in '**muasır medeniyet**' idealinin asli ögesi olarak karşımıza çıkan bilim ve teknoloji Comte'un etkisindeki pozitivist boyutuyla, bazı sonuçlara neden olur. Sonuçların en önemlisi, pozitivistin sosyal düşünce bakımından gösterdiği içerikte yer almaktadır. Pozitivism, insanın dışında varolan ve bilimsel yöntemlerle bilinebilecek nitelikte olan bir '**nesnel gerçeklik**' alanının varlığını kabul eder. Dolayısıyla nesnel dünyayı bilimsel yöntemlerle bilebilme olanağına kavuşmuş '**eğitilmiş**' insanların toplum yönteminde egemen olmalarını arzulamak, pozitivistin doğal uzantısı olmaktadır. Pozitivistin, özellikle Auguste Comte'daki biçiminde oldukça açık olan siyasal sonuçları, bu anlayışı benimsemiş bulunan Osmanlı-Türk intelligentsiası'na da damgasını vurur. Bu bağlamda, '**hakikat**'ı bilenlerin '**halka doğru**' giderek, onlara ne yapmaları gerektiğini öğretmeleri anlamına gelen II. Meşrutiyet halkçılığının, bu elitist boyutuyla Kemalizm'e aynen yansımış olması bir rastlantı değildir."

ELİT ZİHNİYETİNİN SÜREKLİLİĞİ

Diğer her konuda olduğu gibi, Jön Türk ideolojisinin pozitivist karakteri Kemalist ideolojiye aynen yansır. Jön Türk ideolojisinin Kemalizm'e bıraktığı bir başka önemli miras da, Durkheim-Gökalp etkisinde kalmış bulunan dayanışmacı (Solidarist) anlayış olacaktır.¹² Elbetteki bunlar Cumhuriyet kadrolarının önceki dönemlerle ilgi ve benzerliklerini ortaya koyan bazı genel özelliklerdir. Ve esasında bunlar benzerlik düzeyinde kalan özellikler değil, bir sürecin gerektirdiği öncelik-sonralık durumudur. Bu nedenledir ki, Toktamış Ateş'in şöylesi bir tespitte bulunurken hiç zorlanmadığı görülüyor: "Ayrıntıya inildiği zaman şunu ifade etmekte zorlanılmayacaktır; Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen her şey daha önce ve özellikle de Jön Türkler tarafından düşünülmüş şeylerdir."¹³ Daha da önemlisi, Toktamış Ateş, Cumhuriyet elitinin düşündüklerini ve gerçekleştirdiklerini Osmanlı dönemi topyekün değişim programlarının devamı olarak niteler; "Eğer Osmanlı imparatorluğunda Kemalizmin nesnel hazırlığı olmasaydı, ne devrimler başarılabılır ve ne de cumhuriyet ve cumhuriyet dönemi Türk Hukuku doğabilirdi."¹⁴

Ancak, buna rağmen Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinin bir orijinalitesi olmadığını düşünmek

de yanlıştır. Bu alanda öncelikle Tanzimat dönemiyle aradaki temel farkı belirtmekte yarar var: Herşeyden önce, Cumhuriyet dönemi batılılaşması '**Osmanlı**' değil, '**Ulusçu**'dur. Ayrıca Tanzimatçılar gibi, kurulu düzenin reformlarla yaşatılması amaçlanmamış, tümüyle tersine yeni bir devlet ve toplum düzeni gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu ise gerek düşüncede ve gerekse uygulamada '**radikal**'¹⁵ bir özellik olarak açığa çıkmıştır. Fakat 'radikal' olmak herşeyiyle orijinal olmak anlamına gelmemektedir. Elbetteki bazı alanlarda başkalarıyla veya başka düşüncelerle benzerlikler bulunabilir. Kemalist seçkinlerin düşünce ve eylemdeki '**radikalliği**' bu çerçevede değerlendirmekte yarar var. Çağlar Keyder'in konuyla ilgili tespitleri, hem Türkiye'nin batılılaşma sürecini değerlendirmesi ve hem de Cumhuriyet döneminin orijinalliğini ifade etmesi açısından önemlidir; "19. yüzyıldaki modernleşme, Kemalist dönemde yapılan reformlarla en azından eşit önem taşır. Hukuki ve idari modernizasyon alanında, 1838-1876 döneminde yapılanlar Cumhuriyet döneminde yapılanlardan az değildir. Abdülhamit döneminde merkezi devletin aygıtlarını güçlendirme yolunda önemli adımlar atılmıştı. 1908 Anayasası'nın parlamenter demokrasiye sağladığı katkı 1925-1946 arasında Cumhuriyet'in sağladıklarından çok daha fazlaydı. Kemalist reformculuğun daha önceki modernizasyondan farkı, çabaların, dine ve hanedana dayalı meşruiyetten arınmış bir siyasi sistemin tanımlanması üzerine yoğunlaştırılmış olmasıydı."¹⁶

DEĞİŞİMİN YÖNTEMİ

Yukarıda değindiğimiz üzere, batılılaştırma-projelerinin belirgin özelliği; '**yukarıdan aşağıya**' ve '**ani**' bir değişimi esas almasıdır. Değişim yukarıdan aşağıya olmalıdır; çünkü halk kendi lehinde olanı anlamayacak kadar cahildir. O halde halka bir şey sormaya gerek yoktur. '**Hakimiyet bilâ kaydu şart milletindir**' esası ise Ankara'da belirlenen ve halka onaylatılan temsilcilerin tepedeki iradeye uygun el kaldırmasını ifade eder. Değişim aniden olmalıdır. Çünkü boşa harcanacak zaman yoktur. Herşey aniden, bir vuruş hızında ve sertliğinde olup bitmelidir. İşte varılan kararlar bunlardır ve o günlerin isimlendirmesiyle '**İnkılâp**' veya bugünün yaygın isimlendirmesiyle '**Devrim**' sözkonusu yöntemin anahtar kavramı olacaktır.

Planlanan süreç vakit geçirmeden devreye sokulur. Toplum olanca kısa sürede köklü bir değişime tâbi tutulur. Zihinsel ve toplumsal değişime yönelik her türlü tepki anında karşılanır ve batılılaşma idealinden hiç taviz verilmemeye çalışılır. İstiklâl mahkemeleri, ka-

rarlılığın pratiğe yansımış önemli araçlarından birisi olur. Savaş yıllarında, asker kaçaklarını yargılamak için kurulan İstiklal Mahkemeleri, bu sefer değişim projesine direnen tüm halka karşı kurulur ve en üst düzeyde bir aktiflikle çalıştırılırlar. Ayrıca, her türlü muhalefet, en küçük fırsatlar dahi titizlikle değerlendirilerek tamamıyla susturulur. Tek sesli, tek görüşlü, tek düşünceli, tek yaşama biçimli uniform bir toplum inşa etme programı, bir toplum hayatı için oldukça kısa sayılabilecek on yıl gibi bir zamanda uygulamaya aktarılmış olur. Bu topyekün dönüştürme sürecinde **'batılılaştırıcı elit'**in kendisine güveni tamdır. Çünkü batılılaşmayı **'kutsal'** bir hedef olarak benimsemiş olmanın yanısıra, sivil ve asker bürokratlardan oluştuğu için, devletin bütün askeri ve sivil kuvvetlerini ellerinde tutmaktadırlar. Tepkileri karşılamada hiç zorlanmaz ve ideallerini gerçekleştirme açısından hiçbir zaafiyete yer vermezler.

YÖNTEM DEĞİŞİKLİĞİ

Batılılaştırma adına toplumu topyekün değiştirme programı gereği devreye sokulan uygulamaların en yoğun dönemini Tek-Partili yıllar oluşturur. Bu dönemde batılılaştırıcı elit iç tepkilere karşılık verecek güce sahip olduğu gibi, dışarıdan gelen herhangi bir olumsuz tepkiyle de karşılaşmaz. Bu güçlülük ve dış tepkisizliğin nedenlerini, yoğun ve sert değişim sürecinin Ulusal Bağımsızlık Savaşı sonrasına denk gelmesinde aramak gerekmektedir. Elit kadro, savaş yıllarında bütün otoriteyi ele geçirmiş olmanın avantajıyla iç muhalefeti susturmakta zorlanmaz. Ayrıca, ulusal bağımsızlık savaşının kazanılmış olması dış engelleme veya yönlendirmelere imkan vermez. Üstelik programlanan ve gerçekleştirilen değişiklikler, dışarının tepkisine neden olacak mahiyette değil, onay vereceği bir mahiyet ve yönde gerçekleşmektedir.

Bu süreç 1945'e kadar devam eder. Dünya konjonktüründe II. Dünya Savaşı sonrasında önemli değişiklikler gerçekleşir ve otoriter/totaliter sistemler gözden düşer. Artık gözde olanlar demokratik olanlardır. Bu değişiklik etkisini en kısa sürede Türkiye'de de gösterir. Siyasal sistem merkezli olarak 1945'te temelleri atılan ve 1950 yılında fiilen gerçekleşen değişimle, batılılaştırma sürecinin geleneksel yönteminde önemli bir kırılma gerçekleşir. **"Batılılaştırma"**nın yerini tekrar **"batılılaşma"** alır. Artık uygulamalar, batılılaştırıcı elit ile halk arasında irtibatın kurulduğu ve halkın onayı alınarak veya bu onay bir şekilde oluşturularak uygulamaya aktarılan bir sürecin gerek-

lerine uygun olarak gerçekleşecektir. Bu sürecin önceki süreçle olan önemli farkı, batılılaştırıcı elitin halktan kopuk ve halka karşı olan projelerinin büyük oranda yumuşaması ve halkın iradesinin belirginleşmeye başlamasıdır. ■ (Devam Edecek)

DİPNOTLAR

* "Jakobenizm: Tepeden inmecilik. Belirli toplumsal amaçların; iktisadi, sosyal veya kültürel açıdan belirli bir topluluk, kurum yahut tüm toplum genelinde yapılmak istenen değişiklikler ile toplumsal yapıda gerçekleştirilmek istenen dönüşümlerin, tabandan gelen isteklere göre değil, toplumun dizginlerini elinde tutan yöneticilerin istekleri doğrultusunda, tepeden inmeci yöneticilerle, muhalefete şans tanımadan ve gerekirse zor kullanarak yapılmasını meşru sayan görüş." (Demir, Ö-Acar, M., "Sosyal Bilimler Sözlüğü", Ağaç yayımları, 1993, İstanbul, s. 191)

1- Amasya'da Tasvir-i Efkâr muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) ile mülakat 24/25.X.1919, "Söylev ve Demeçler", C.III, s.9'dan naklen, T.T.K. yayımları, 1989, Ankara.

2- Belge, Murat, '12 Yıl Sonra 12 Eylül', Birikim yayımları, 2. baskı, İstanbul, 1992, s. 73; İnalcık, Halil, 'Türkiye'nin Modernleşmesi', 'Atatürkçü Düşünce' kitabı içinde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1992, s. 620, 622

3- Örnek olarak bkz: Spengler, Oswald, 'Batının Çöküşü', Dergah yayımları, 1978, İstanbul.

4- Köker, Levent, 'Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi', İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.234

5- Aydemir, Ş. Süreyya, 'İkinci Adam, Remzi kitabevi, 1973, İstanbul, s. II/54

6- Heper, Metin, 'Bürokratik Yönetim Geleneği' (Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Gelişimi ve Niteliği), ODTÜ, İdari Bilimler Fakültesi Yay. Ankara, 1974, s.94

7- Aktar, Cengiz, 'Türkiye'nin Batılılaştırılması', Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993, s.13

8- İnanc, Afet, 'M. Kemal Atatürk'ün Karsbad Hatıraları', TTK Yay. Ankara, 1983, s. 43

9- Gevgilili, Ali, "Türkiye'de Sivilleşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk", Bağlam yayıncılık, 2. baskı, İstanbul, 1990, s. 79

10- Karpat, Kemal, 'Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)', İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. IV

11- Köker, Levent, 'Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi', s. 221-224

12- Ziya Gökalp'te sistematize olan Türk solidarist düşüncesinin özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Parla, Taha, 'Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm', İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

13- Ateş, Toktamış, 'Biz Devrimi Seviyoruz', (Atatürkçülük ve Sosyal Demokrasi Üzerine Düşünceler), Der yayımları, 2. baskı, İstanbul, 1993, s. 100

14- Ateş, Toktamış, 'Biz Devrimi Seviyoruz', s. 100 ; Aynı kanaat için bkz: Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi Atatürk Özel Sayısı Mayıs 1981 Sayı: 353, s. 750

15- Temuçin, Faik Ertan, 'Kadroculuk ve Kadro Hareketi (Görüşler-Yorumlar-Değerlendirmeler)', Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.5,6; Belge, Murat, '12 Yıl Sonra 12 Eylül', s.308 ; Köker, Levent, 'Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi', s. 234; Ahmad, Ferroz, 'Modern Türkiye'nin Doğuşu', 'Terc: Yavuz Alogon, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1995, s.10; Mumcu, Ahmet, 'Atatürkçülük'te Temel ilkeler', İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988, s.69

16- Keyder, Çağlar, 'Türkiye'de Devlet ve Sınıflar', 4. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.121,122

PROF. DR. ŞEFİK DURSUN'LA BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI ÜZERİNE

Umran: Sayın Şefik Dursun, Biyofizik Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevinden alındığınızı öğrenmiş bulunuyoruz. Görevden alınmanız, "bilimsel yetersizlik" gibi teknik nedenlere mi dayanıyor, yoksa, son günlerde üniversite yönetimine karşı, "başörtüsü ve özgür eğitim" konusunda yaptığınız çıkışlarla mı alakalı, bu konuda bize bilgi verebilir misiniz ?

Şefik Dursun: Bu olayda hukuken büyük bir hata var. Üniversitenin Akademik Teşkilat Yönetmeliğine göre, ana bilim dalı başkanlığı görevi, bir anabilim dalının bilimsel faaliyetlerini, eğitim ve öğretiminin kalitesini artırmaya ve bunları düzenlemeye yetkili bir makamdır. Ben, İstanbul Üniversitesinde, yaklaşık üç aydır uygulanmak istenen, kılık kıyafet yönetmeliği denilen bir sistemin uygulanmasına karşı sergilediğim tavır nedeniyle bu görevden alındım. Akademik Kurul Başkanı olarak yaptığım herhangi bir hata yok. Bilimsel araştırmalar açısından, eğitim-öğretimin düzenli yürütülmesi açısından hiçbir hatam yok. Eğer öyle bir hatam olsaydı da beni görevden alsalardı bu hukuka uygun bir davranış olurdu. Onun için diyorum ki, hukuken bir gariplik var ortada. Ana bilim dalı başkanlığıyla hiç alakası olmayan bir konuda beni görevden uzaklaştırdılar. İşin bilimsel tarafını, eğitim öğretim, hizmet tarafını bir kenara bırakıp, maalesef, Türkiye'nin genel konjonktürüne uymaya çalışan üniversitemiz, bunun dışında kalamadı. Üniversitenin bilimsel havasını koruyamayan bir sonuçtur bu.

Öğrencilerimin tümünü, öğretim görevlisi olarak seven, kucaklayan bir yönüm var benim. Mesele bir başörtüsü değil de, pantolon giyen bir öğrencinin bu yüzden okuldan uzaklaştırılması olsaydı, benim tavrım yine aynı olurdu. Ben inanıyorum ki öğrencilerimiz, hangi kıyafeti tercih ederlerse etsin, bizim verdiğimiz bilgileri alıyorsa, onları dershanelerimize, laboratuvarlarımıza ve sınavlarımıza almamız gerekir. İnancından, kanaatinin dolayı "dershaneye, sınava sokmam" kararını vermek Türkiye'de kimsenin yetkisinde olmamalı.

6 Mayıs'ta, teorik dersleri almış öğrencilerimi Biyofizik ara sınavını yapmak için anfiye topladığımda, içlerinde başörtülü olan iki-üç öğrencinin bulunması yönetimi harekete geçirmiştir. Ve bu öğrencilerin hiçbirisi yüksek öğretim kurulundan ceza almamış öğrencilerdir. Kimlerin dersi takip edeceği, kimlerin uygulamalı derslere katılacağı, kimlerin sınava alınacağı ana bilim dalı başkanlığının görevi değildir. Dekanlığın gönderdiği listeler bizim için esastır. Ve Dekanlık sene başında "bunlar bizim öğrencimizdir, bunlar derslere devam edecektir, bunlar uygulamalı derslere girecektir" manasına gelen bir isim listesini bize göndermiştir. Listede adı bulunan öğrencileri derse almamız bizim için zorunludur. Eğer bunun aksini yaparsak bu bir suçtur. Listeyi elinize alıyorsunuz, şu numaralı şu isimdeki öğrenci olduğunu belirten çocuğu sınava aldığınız için, yönetim size "neden bu öğrenciyi sınava aldınız, gelin bakalım ana bilim dalı başkanı" diyor.

Umran: Yapmanız gereken bir işi yaptığınızdan ötürü mü suçlandığınızı söylüyorsunuz?

Şefik Dursun: Evet, yapmam gereken şeyi yaptığımdan ötürü suçlanıyorum. Yönetmeliklere göre yapılması gereken şeyi yaptım ben. Öğrencilerime yapılanlara kıyasla, bana yapılan yine az. Zira, öğrencilerim senelerini kaybediyorlar. 250 öğrenci, bu ülkeye 250 öğretim yılı zarar olacak şekilde derslerini, öğrenim özgürlüklerini kaybediyor.

Beni şu anda ana bilim dalı başkanlığı görevinden uzaklaştırdılar. Yaptıkları bu yanlış anlayacaklar. Çünkü listeyi onlar belirliyorlar. Ben de ona göre derse öğrenci alıyorum. Benim öğrenciyi derse almam veya almamam sözkonusu olamaz. Çünkü, Ana Bilim Dalı Başkanlığı akademik bir görev olduğu için, "şu şu öğrenci sınava giremez" diyemem. Ancak öğrenci diğer imtihanlardan başarısız olmuşsa, yönetmeliğin belirlediği kademeleri aşamamışsa, o zaman ben dekanlığa durumun bu merkezde olduğunu bildiririm. Yani ben, dekanlığın bana gönderdiği listede ismi bulu-

Konuşan:
Abdurrahman
ATEŞ

nan öğrencileri derse aldım. Bunun dışında hukuka ters bir şey yapmadım. Ancak buna rağmen soruşturma devam ediyor. Enteresan olan şu ki, İstanbul'da bulunan devlet üniversiteleri arasında sadece bizde, İstanbul Üniversitesinde başörtüsü ve kıyafetle ilgili bir sorun var. Ayrıca İstanbul Üniversitesinin de sadece Cerrahpaşa ve İstanbul Tıp Fakülteleri ve Diş Hekimliği Fakültelerinde bu sorun var. Burada şunu da söylemeliyim ki, Yüksek Öğretim Mevzuatı içerisinde, kesinlikle öğrencilerin kılık kıyafetleriyle ilgili düzenleme yapan bir mevzuat, bir yönetmelik yok. Ve 1989 yılında, Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin, kılık kıyafetle ilgili kınama cezası öneren 7H maddesi yönetmelikten çıkarılmıştır. Çünkü yönetmelikte, "Yüksek Öğretim öğrencileri, yürürlükteki yasalara aykırı olmamak şartıyla kılık kıyafet seçiminde serbesttir" deniliyor. Buna rağmen yönetim bir kılık kıyafet uygulaması arzusuna girdi ve ilgili yazıyı dekanlık bize de gönderdi. O yazıda belirtilen şey şu: "şu özelliklere sahip (sakallı, başörtülü vs.) öğrencileri derslere, stajlara, uygulamalı derslere almayacaksınız." Bu yazı, Şubat 23'te yayınladıkları yazıydı. Şubat 26'da öğrencilerin tümünü karşılarına alınca bu karar, ikinci bir emre kadar uygulamadan kaldırıldı. Bana göre yayınladıkları ikinci yazıyla birinci yazıdaki karar ortadan kalkmıştı.

Umran: *Bütün bu söylediklerinizden anlaşılan üniversitenizde, moda tabiriyle, bir derin zihniyet sözkonusu. Bu zihniyetle, hiçbir dayanağı olmaksızın sizi görevden aldı, öyle mi?*

Şefik Dursun: Tabi ki. Neresinden bakarsanız bakın, benim görevden alınmam bir garabet. Diyorlar ki, "Soruşturmanın selameti açısından görevden uzaklaştırıldınız." Ne demek soruşturmanın selameti! Ana bilim dalı görevinde bulunacağım süre içerisinde, delilleri ortadan kaldırmam gibi bir ihtimal söz konusuysa o zaman soruşturmanın selametine bir halel gelebilir ve beni bu görevden alabilirsiniz. Ana bilim dalı başkanları olarak yaptığımız toplantıda dedim ki, yaptığımız şey kanunlara ve yönetmeliğe aykırı. Yüksek öğretim kurumundan uzaklaştırma cezası almamış bir öğrenciyi derslere, sınavlara ve uygulamalı derslere almamalık yapamazsınız.

Sayın Dekan Fen Fakültesindeki genel görüşmede diyor ki: "Şefik Bey bizim bunu şakadan söylediğimizi zannediyordu." Bir yöneticinin duru-

nu böyle ifade etmesi, insanın konu hakkındaki ciddi düşüncelerinin şaka gibi kabul edilmesi çok garip!

Hem zaten "Ben yapıyorum." diyorum, "Yaptım" diyorum. Bunun soruşturmanın selametine etkileyecek bir tarafı yok ki! Hani "Yapmadım, yapmıyorum, almadım" gibi bir kaçamak yolu arasam, o zaman belki olayın anlaşılabilir bir tarafı olacaktır. Zaten imtihan kağıtları ortada, evraklar ortada, beraber sınav yaptığımız öğretim elemanları da olaya şahit. Dolayısıyla, sınav kağıtlarını ortadan kaldırmam gibi bir durum da söz konusu değil ki, benim öğretim görevlileri üzerinde herhangi bir yaptırım gücümde yok. Bunlardan ötürü, soruşturmanın selameti açısından görevden alınmam hukuki bir garabet.

Umran: *Geçtiğimiz günlerde Tıp Fakültesi yönetiminin toptan istifasına tanık olduk. Bu istifalar ve sizin görevden alınmanız ile rektörlüğün baskıcı tutumu arasında bir ilişki kurulabilir mi, ve ayrıca görevden alınmanız konusunda size yapılan açıklama tatmin edici mi?*

Şefik Dursun: Sayın Dekan, Kemal Alemdaroğlu'nun yapısını, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi olarak biz daha önceden biliyorduk. Yapmak istediği şeyi, her ne pahasına olursa olsun yapmak isteyen bir yönü var. Yaptığı iş hukuki mi değil mi onu bilmiyorum ama şu bana yapılanın hukuki olmadığını çok iyi biliyorum. İstanbul Üniversitesinin rektörlük seçiminin hemen ardından bu olaylar başladı. Ben ve Mesut Parlak Bey'de Rektör adaylarıydık. Benim duyduğum kadarıyla, Sayın Alemdaroğlu işbaşına geldikten sonra, Dekanların birçok yetkisini kendi elinde bulunduracak bir sistemle işe başlamış ve bundan dolayı Çapa

Tıp Fakültesinin Sayın Dekanı'nda, bайдan öğrendiğimiz gibi, istifa etmiştir. Sadece İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi değil, bütün fakülteler aynı davranış biçimini görmeye başladı. Bundan biz de nasibimizi aldık.

Üniversitelerde öğretim üyelerinin ve öğrencilerin farklı görüşleri olması tabiidir. Yönetimin bunlara saygılı olması ve bunları en iyi şekilde birarada yaşatmaya dikkat etmesi gerekir. Yönetim, bilimsel gelişmeler ve teknoloji sayesinde ülkeye katkı sağlamak ve milletin ihtiyacı olan yetişmiş elemanı en kaliteli şekilde yetiştirmek gibi esas fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Okulların açık olması bence yeterli değil. 1968'lerde öğrenciler birbirlerini derslere, sınavlara sokmazlardı. Şimdi-lerde bunu, öğretim üyeleri öğrencilere yapıyor. Çok garip bir durum!

Üniversitelerde şahsiyetli hocalarımız da var. Bunlar zorunlu bırakıldıkları için bunları yapıyor olabilirler. Yine söylüyorum: Yöneticilerin öğrencileri derslere, uygulamalı derslere almamaları kanuni değildir, emniyet güçleri kullanılarak yapılsa bile. Peki bu çocuklar nereden geldi? Bunlar başka vatanın evlatları mı? Bunların dedeleri bu vatan için ölmedi mi? Bu çocuklara bu kadar şedit davranılır mı? Eğer Cumhuriyetin temel değerlerini yıkmak gibi bir düşünceleri varsa bu çocukların, başörtülerini açtıktan sonra bu tehlike ortadan kalkacak mı? Yöneticilerin bunu anlamamış olmasını hayretle karşılıyorum.

Umran: *Üniversitemizde özgür eğitimin ve bilimsel eğitimin gerçekleştirilebilmesi için ne gibi tedbirler alınmalı, bu konuda bizi aydınlatırmısınız?*

Şefik Dursun: Üniversitemizde hem öğrenci ve hemde öğretim üyesi bir hayli fazla. Öğretim üyelerinin öğrencilerle diyalogda bulunacakları bir mekanizmayı oluşturmak lazım. Büyük sınıflardaki kalabalık öğrenci gruplarıyla, öğretim üyeleri arasında bir diyalog kurmak pek mümkün olmuyor.

Öğretim üyesi dersten sonra da öğrenciyle ilişkisini devam ettirebilmeli. Bende bundan dolayı, öğretim üyelerinin çalıştıkları mekanlarda uzun süre kalmalarını arzu ediyorum. Bir sürü öğrenciyi okula alıyorsunuz ve yalnızca ders verip gidiyorsunuz. İş anfi- de bitmiyor.

Umran: *Sayın Dursun, bu güzel sohbetiniz için Umran ve okuyucuları adına çok teşekkür ederiz. ■*

Küresel Kültürün Kendisi İçin Belirlediği Yeni Düşman SİYASAL İSLAM

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz bu ortamda, İslam dünyasındaki hareketleri nitelemek için kullanılan (kategori) kavramlardan birisi ve en yaygın olanı "Siyasal İslam"dır. Gerçekten de günümüzde pek çok müslüman İslam'ın siyasallaştığına veya siyasallaştırıldığına inanmaktadır. Yaygın bir kullanımın etkisinde kalan bu kesime göre bu kanaat, uzun uzun tartışmayı gerektirmeyecek kadar açık delillere de sahiptir: Başörtüsü, holdingler, özel okullar, siyasal partiler, vb. birer siyasallaşma belirtisidirler.

Ne var ki bunların nasıllığına siyasal sayıldıkları üzerinde çoğu kere düşünülmemiştir, dolayısıyla de projesini asıl "siyasallık" üzerine kuranların bununla sağlamak istedikleri sonuç, daha rahat alınabilir hale gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle siyasal İslam ifadesinin taşıdığı "naiv anlam" ile bir global proje içerisinde ona "yüklenen misyon" birbirinden ayırlanamamaktadır. İşte bu yazı siyasal İslam kavramının kendi içinde ifade ettiği anlamı belirttikten sonra, dışarıdan yüklenen misyonu göstermeye çalışacaktır. İslam gerçekten siyasallaşıyor mu, yoksa siyasal bir konumda mı gösteriliyor? Yazımız bu iki soruya cevap bulmayı hedeflemektedir.

Şüphesiz siyasal İslam, bu modern kültür ortamında İslam ile ilgili olarak ileri sürülen bir düzine kadar kategori-

den (sınırlamadan) bir tanesidir. Bu bakımdan konuyu daha iyi anlaşılır kılabilmek için işe, bu tiplemelere bir göz gezdirerek başlıyoruz.

GENEL OLARAK

İSLAM KATEGORİLERİ

Doğuş yüzyılından modern dönemlere kadar İslam, toplumsal eğilimlerden çok, onun algılanış tarzına göre "kitabi İslam" ve "şifahilümmi İslam" olarak ayrılmıştı. Kitabi İslam, alimin, havassın kurallı İslam anlayışı demektir ve çağdaş entellektüalizm anlamında olmasa da bilgice daha yetkin kimselerce ve daha sonra da medrese tarafından temsil edile gelmiştir. Ancak alimlerin fakihlerin temsil ettiği bu İslam, günümüzde elitlerin temsil ettiği ve yüksek düzeyde bir epistemolojiye (salt bilgi örgüsüne) dayalı bir İslam anlayışı değildir, daha çok kurallılığı ifade etmektedir. Şifahi ya da ümmi İslam ise kulaktan duyma, kurallı na bazen uygun bazen de uygun olmayan, iyi düzeyde bir eğitim almamış insanların kendi seviyelerine uygun olarak algıladıkları avami bir İslam anlayışıdır. Genelde din sosyologlarının "halk İslamı" gibi deyimlerle anlattıkları bir anlayıştır. Sufilik ve tarikat hareketlerinin bir kısmını bu çerçevede örnek gösterebiliriz. Tarih boyunca süregelen bu sınıflandırma her ne kadar avam-havas gibi sosyal kategorilere denk düşüyorsa da genel

**Mustafa
AYDIN**

sosyal olmaktan çok İslam'ın algılanış yapısına göredir, yani bütünüyle içkin değildir.

Modern dönemlere gelindiğinde durum bir hayli değişmiştir. Batı kültürünün etkisiyle İslam'ı algılayışı çeşitlenmiş, bu çeşitlenmeye uygun olarak da yeni konuları anlatmaya yarayan kavramlar, kategoriler üretilmiştir.

Bilindiği gibi bir kaç yüzyıldır oluşan modern kültür, aşkınlıkların içkinliklere indirgendliği, eski kültür kalıplarının sarsılmasıyla oluşan, seküler, akılcı, bireyci güce/çıkara dayalı olarak ortaya çıkmış bir kültürdür. Bu yeni oluşum diğer kurumlardan daha çok dinleri etkilemiştir. Çünkü modern kültürün dinler üzerindeki etkisi yalnızca naiv bir etki değil; baskı, tahrik, kıskırtma gibi kavramlarla ifade edebileceğimiz olumsuz bir etkileme yolunu da izler. Böylesi bir ortamda dinler, kendilerini yeniden ifade etme, gösterme yoluna gitmişlerdir. Ancak bütün bunlar bir alternatiflik içinde gelişmiş, dolayısıyla dinlerin doğalarıyla uygun düşmeyen sonuçlarla da karşılaşmıştı. Mesela bu anlayışlar yerine göre ideolojiye dönüşmüş, sonuç olarak da dini anlayışlar çeşitlenerek, çok farklı kategoriler doğmuştur.

İslâm da bu ortamın dışında değildi, onu yeniden yorumlamış farklı anlayışları ve farklı kategorilendirmeleri getirdi. Bir kere yeni İslami oluşumları ifade etmek üzere bir düzine kadar kavram türemişti. *İslamcılık (İslamizm), fundamental (köktenci) İslam, siyasal İslam, kültürel İslam*, geleneksel İslam, modern İslam, bunlardan bazılarıdır. Ayrıca modern kültürün sebep olduğu oluşumların genel olarak bir alternatiflik (bir ikilem) içinde geçmesi bakımından ikili bir yığın kategori doğdu ki çevre İslam'ı, merkez İslam,

populist İslam- elitist İslam, halk İslamı- yüksek İslam, ilk akla gelen örneklerdir. Ancak bunlar arasında özellikle bir kategorilendirmenin altı çiziliyordu: Siyasal İslam- Kültürel İslam.

Hemen belirtelim ki bu kategorinin hemen ikisi de salt gerçeklikten çok, bir siyasal talebin ürünü olarak vardır. Onun için de net bir içerik belirlemede güçlük çekilmektedir. Bu kavramların en azından naiv (etimolojik) anlamları ile işlevsel olarak kullanımları arasında esaslı bir farklılık gözlenmektedir.

Bu açıdan bakıldığında (mesela) kültürel İslam, belli çelişkileri bünyesinde taşımaktadır. Bazılarına göre kültürel İslam, geçmişteki havas (alim bilginler), günümüzde yüksek, elitist İslam anlamına gelmekte, entellektüel düzeyde bir meydan okumayı ihtiva etmektedir. Yani o her şeyden önce İslam'ın epistemolojik düzeyde temsil edildiği bir üst düzey algılanışıdır (Msl. Bkz. Bulaç, 1995/1, 94,95) Bazılarına göre ise kültürel İslam, bir kültür birikimi, bir geleceği ifade eder. (Tekin, 1995, 40). Siyasal-kültürel İslam ikilemi içinde kullananlar ise (ki daha çok böyle kullanılmaktadır) kültürel İslam ile, siyasal olmayan dünyevi bir iddiası bulunmayan İslam anlayışını kastetmektedirler.

İşin gerçeği siyasal İslam- kültürel İslam'ın yaygın kullanım ortamındaki "kültürel" in anlamı, halk katlarının belirsiz geleneksel İslam anlayışdır ve bu çevrelere göre bu, olması gerektir. Ne varki modern literatürde "kültür", tam da anlatılmak istenenin aksine merkezi iktidarla çok yakından bağlantılı olup devletin kurucu, bütünleştirici temel unsurudur ve siyasal bir kavramdır.

Siyasal İslam ise, genel olarak halk katlarının geleneksel, iddiasız

İslam anlayışına karşılık bütünüyle ya da kısmen siyasal hedefler belirleyen bir İslam anlayışdır. Siyasal İslam, modern kültürün tüm özelliklerini üzerinde taşır.

Bu kategorinin açıklamasına geçmeden önce belirtmeliyiz ki modern dönemlerde yapılabilecek en sağlıklı İslam tiplmesi "*Tarihsel İslam*" ve "*modern İslam*" ayrımıdır. Yani buna göre yüzyıllar boyu süregelen, ister avam, ister havas tarafından temsil edile gelmiş (kitabi veya ümmi) olsun bir tarihsel/ geleneksel veya geniş anlamda kültürel İslam vardır. Bu anlayışın temel özelliği toplumsal içkin olmayışı, bütün atıfların kurumlara, grupsal yapılara değil, bizzat dinin kendisine yapılmış olmasıdır. Modern İslam ise, modern kültürle etkileşiminde, onun belirleyiciliği ve zorunlu olarak iticiliğinde meydana gelmiş bir İslam anlayışdır. Burada toplumsal yapılar ve onların açık ya da potansiyel güçlerinin, mesela ekonominin, ailenin, yerine göre devletin altı çizilmiştir. Bu açıdan bakıldığında günümüzdeki hemen bütün İslami eğilimlerin genelde modernitenin bir versiyonu (yani modern İslam türü) olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Siyasal İslam da şöyle veya böyle bir modern İslâm türüdür.

SİYASAL İSLAM NEDİR?

Bir İslâm'ı anlayış ve algılayış biçimine çoğu kere konunun dışındakilerce verilen bu ad hem yapısı hem de anlamı itibariyle bozuktur. Avami ve sathi (Güzel, 1996, 51) bir biçimde "kültürel İslam"ın karşısına konulmuştur. Halbuki kültür kabaca ekonomik, siyasal, sosyal her türlü toplumsal oluşumu ifade eder. Yani siyasal da kültürün bir parçasıdır, onun unsurla-

rından birisi alınıp altı çizilmiştir. Bu mantık sonuna kadar götürülürse siyasal İslam gibi ekonomik İslam, ailesel İslam, sanatsal İslam deyimleri de kullanılabilir. Kaldı ki İslam'ın siyasallaşmasının anlamı devletle ilgisini ifade ediyorsa başından beri bu din bir biçimde siyasaldır. Her alanla ilgisi bulunan bir dinin böylesi kurumsallaşmalarla nitelendirilmiş olması anlamsız olur. Dolayısıyla de bu nitellemenin kim tarafından ve niçin yapıldığını bulmamız gerekir.

Bir kere siyasal İslam deyiminin ilk bakışta ifade ettiği anlam ile mevcut siyasal arenada taşıdığı anlam arasında bir farklılık bulunmaktadır. Esasen kavramın etimolojik çerçevede bile farklı anlamları vardır. Mesela bunlardan birisi, tarih boyunca İslam dünyasındaki yönetimlerin, onu yönetim mekanizmalarının içine katarak geniş kapsamlı bir meşrulaştırma imkanı sağlama biçimidir. Yani Emevilerden günümüze kadar bir "resmi İslam" varolagelmıştır ve bunun aktörü sivil halk değil, devletlerdir. Hatta bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet dönemi aynı çizgiyi sürdürmekte, İslam'ı kendi çatısının altına sokarak onu sevk ve idare etmektedir, üstelik bu devletçi İslam siyaseti, söz konusu edilen siyasal İslam ile ilişkisiz bulunmaktadır.

Siyasal İslam'ın etimolojik açıdan bir ikinci anlamı ise farklı yorumlar arasında İslam'ın siyasal içerikle yapılmış bir yorum biçimi ve gerektiğinde bu yoruma uygun pratikler geliştirme tarzıdır ve İslam'ın siyasallaşması noktasındaki asıl iddialardan birisi budur.

Bu iddiaya göre İslam, bir din olarak kalmasının ötesinde bir ideoloji haline gelmiş, siyasal bir içerik kazanmıştır. (Mesela bkz. Munson, 1970,7) Munson'a göre fundemantalizm ile de karşılanabilecek olan siyasal İslam, geleneksel İslam'ın karşıtıdır. Hatta bazıları siyasal İslam'ı "eylem" ağırlıklı olarak değerlendirmekte "iktidarı ele geçirmeye öncelik

Modern dönemlerde yapılabilecek en sağlıklı İslam tiplemesi "tarihsel İslam" ve "modern İslam" ayrımıdır. Yani buna göre yüzyıllar boyu süregelen, ister avam, ister havas tarafından temsil edile gelmiş (kitabi veya ümmi) olsun bir tarihsel/ geleneksel veya geniş anlamda kültürel İslam vardır. Bu anlayışın temel özelliği toplumsal içkin olmayışı, bütün atıfların kurumlara, grupsal yapılara değil, bizzat dinin kendisine yapılmış olmasıdır. Modern İslam ise, modern kültürle etkileşiminde, onun belirleyiciliği ve zorunlu olarak iticiliğinde meydana gelmiş bir İslam anlayışıdır.

veren; değişimi yukarıdan aşağıya sistem değişimi olarak algılayan, Batılı emperyalist güçler karşısında İslami kimliğini ve bağımsızlığını savunan devrimci İslam" (Göle, 1992,106) olarak tanımlanmaktadır. Göle'ye göre de siyasal İslam, daha çok bireyci, açık bir sistem düşüncesi, doğrudan bir devlet fikri olmayan "kültürel İslam"ın karşıtıdır.

Siyasal İslam üstüne yazılanla-

rın büyük bir kısmı onun sırf birer dini protesto olmaktan çok, İslam halklarının içinde bulundukları bir yığın sıkıntının kaynağı olarak Batı sömürgeciliğine ve Batı yanlısı iktidarlara karşı siyasal bir cephe olduğu noktasında birleşmektedirler. (Çelik, 1995,17) Buna göre söz konusu tepki "İslamcılık" adlı bir ideoloji de bulmuştur. Yani bu halklar İslamcılık adı verilen Batı formunda bir ideolojiye tutunarak kendilerini var kılmaya çalışmaktadırlar. Ali Bulaç'a göre daha da ilginç Batı'nın tutumu ve onun yerli uzantıları onu her haliyle beslemekte, tahrik etmektedirler. (Bulaç, 1995/1,96) Batı yanlısı tutum bunu geliştirip pekiştirmektedir.

Kepel de modernizmin sebep olduğu sıkıntıları siyasal İslam'ın asıl nedeni sayar ve bunları şöyle sıralar:

- Bilim ve teknolojiye ortaya koyduğu kesinliklerin bitişi,
- Genel yoksulluk ve dengesiz bir hayat tarzı,
- Hastalıklar ve umutsuzluklar,
- Çevrenin gittikçe kirlenmesi (Kepel, 1992, 237) şüphesiz bunlara ayrıca "büyük bir manevi boşluk" (Octavio Paz'ın deyişiyle 'totalliklerden daha az zararlı olmayan bir nihilizm bunalımı) eklenbilir.

İslâm dünyasında bu tabloyu tamamlayan en önemli nedenlerden birisi de bağımsızlıklarını elde etmelerinden beri seçkinlerin (kendilerini çok yetenekli bulup sistemi kutsasalar da) ortaya çıkan başarısızlıklardır. Buradan iki tür eleştiri çıkmaktadır: Mevcut siyasal kadroların başarısızlığı, modern kültürün açmazlarla dolu olduğudur. (Kepel, 1992, 240)

Günümüzde siyasal İslam düşü-

ncesinin 1928'lerde Mısır'da Hasan el-Benna'larla başlayıp 1941'lerde Pakistan'da Mevdu-di'lerle devam eden bir hareket olduğu kabul edilmektedir. İslâm ülkelerinin hemen hemen hepsinde, diğer dinler de olduğu gibi bir uyanışın, bir kıvılcığının olduğu şüphe yoktur. Kabaca ekonomik, siyasal, sosyal bir yığın gelişme olmaktadır. Marjinalliklerde seyretnmekle birlikte fiili eylemlerden bile söz edilebilir. Yani İslam da bu çerçevede yerini almış, geniş anlamda "Kültürel" diyebileceğimiz bir çizgide kendini var kılmaya, kurumsal yapılarını modern bir tavırla yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Yani sonuç itibarıyla hareketler kapsamlı bir kültürel faaliyetlerdir. Bir başka deyişle müslümanın kendisi kültürelliğini vurgulamakta, ama dışarıdan birileri, bu çok yönlü gelişmenin içinde siyasal ön plana çıkarıp altını çizmekte, doğrudan siyasallıkla nitelendirilmeyecek nice gelişmeyi onun ekseninde açıklamaya ve tavır almaya çalışmaktadır. Daha ilgi çekici olanı da bu gelişmenin modern kültür dışı olduğunu iddia edebilmesidir. Halbuki yukarıda da açıklandığı üzere günümüzde dini yorumlar bile modern kültürü yansıtmaktadırlar. Tarihsel İslam'ın dışındaki yorumlar genelde bir modern İslam olmaktadır. Modern İslam da modern düşüncenin temel espirisine uygun olarak hayatın bütün alanlarını yeniden tanımlayıp çoğu kere seküler bir biçimde kurumların altını çizmektedir. Üstelik bu, aydınlanma mantrığına uygun olarak herkesi ilgilendirmektedir. Sonuç olarak siyasallık da bu modern tablonun bir ürünüdür. Burada üzerinde durulması gerekli asıl problem, kapsamlı bir oluşumun neden siyasallıkla nitelendirildiğidir.

GERÇEKTEN İSLAM SİYASALLAŞIYOR MU?

İslâm'ın siyasallaşması konusunda bir şey söyleyebilmek için "siyasallaşmanın" ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekir. Genel olarak "siyasal" geniş anlamıyla kamu düzenini sağlama ve bununla ilgili bulunandır, dar anlamda ise siyaset, devletle ilişkisi olan demektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki müslümanın diğer tüm kurumlarla olduğu gibi siyasetle de bir ilişkisi vardır. Esasen siyaset müslümanın algı dünyasında meşru ve gerekli bir semantiğe sahiptir. Bir müslüman hareketin siyasi taleplerinin de olması tabiidir. Ancak dinde zaten var olan bir boyutun öne çıkarılması yeni bir durumdur ve müslümanın siyasi ve hatta maddi hayatın dışında tutulması haliyle yakından ilgilidir ve şüphesiz İslam'ın sırf siyasete ve devlete endekslenmesi durumunda olumsuz sonuçlar beklenebilir (Bulaç, 1995, 12). İslam, deruniliğini ve doğasını kaybedip sıg bir ideolojiye dönüşebilir. Ancak İslam'ın siyasallığının altını çizenlerin amacı, İslam'ın sıglaşılarak zarar görmesi değil, kendilerinin karşılaşabileceklerini düşündükleri zarardır.

Kaldı ki buradaki siyasal İslam, günümüzde İslam'ın genel olarak siyaset ve özelde devletle ilişkisini içermiyor, müslümanın sosyal pratiklerinin tamamını kapsıyor. Bu durumu Şerif Mardin gayet açık belirtiyor: "O, öncelikle aile yapısındaki (modern etkiyle meydana gelen) değişikliklere bir panik tepkidir. Onun için de önemli olan İslami teoloji kadar, İslami pratiklerin canlanmasıdır. Bu pratiklerin kaygısız ilişki kurabildiği ilk yer ekonomik girişimlerdir, dolayısıyla teknoloji kullanımıdır.

Ancak bu sürecin projelendirilmesi üstten gelmiyor, taşradan müslüman halk kökenli geliyor, periferi (çevre) merkezi doldurmaya çalışıyor." (Mardin, 1993, 234)

Demek oluyor ki İslami hareket, bir siyasal hareket olarak gelişmiyor; genel sosyal, kültürel, ekonomik bir gerçeklik olarak ortaya çıkıyor. Siyaset, İslam ile ilişkili bir düzlemde de modern bir tavırla ister istemez halka iniyor, üstten kurulan depolitizasyon (siyasetin dışında tutma) çabasına ve doğası gereği İslam'ın doğrudan siyasal hedefler göstermesine rağmen, sosyal gerçekliğin kendisi halkı siyasetle içiçe kılıyor.

Garaudy'ye göre günümüzde devlet/siyaset ve din ilişkilerinin geçmişten en önemli farkı, dinin büyük çapta siyasetin tekelinden kurtulmuş olmasıdır. Din geçmişte hep bir kutsama aracı olarak kullanılıyordu. Çağdaş İslami hareketler onu bu kutsama aracı olmanın dışına çıkardı. (Garaudy, 1992, 70) Dolayısıyla asıl sorun İslam'ın siyasallaşmasından daha çok *kullanımıyla* ilgilidir. Küreselliğini iddia eden sistem de, onun İslam dünyasındaki uzantıları da bundan tedirgindir. Türkiye'de de laik olduğu söylenegelen sistem dini tek yanlı kullanabildiği sürece işin siyasallığı hiç sözü konusu olmamıştı. Demek oluyor ki buradaki asıl sorun, İslam'ın siyasallaşmasından, siyasetin kuralarını izleyerek iktidara oynamasından öte kitleselleşip yaygınlaşması, kendi tekellerinin dışına çıkabileceği endişesidir, ki İran bu konuda somut bir örnek teşkil etmektedir.

Siyasal İslam tartışmalarının odak noktasında bulunan İran konusunda (ki İran devrimi bir dönemeçtir ve bir biçimde siyasal İslam tartışmaları onunla irtibatlan-

dırılıp örneklendirilmektedir) müslüman olan ve olmayan herkesi geniş bir ittifakla harekete geçiren saik de bu kitleselleşme ve kontroldışı olma kaygısıdır. Mesela Suudi Arabistan İslami bir siyasal pratik verme iddiasında olmasına rağmen siyasal İslam'ın temsilcisi sayılmadığı gibi, İran'a karşı açılmış savaşın ön saflarında çarpışmış bir devlettir. Görüldüğü gibi burada siyasallık, başka yönleri bulursa da İslam'ın devlet tekelinden çıkıp kitleselleşmesini içeriyor.

Esasen Batılı araştırmacılar da bu kanaatimizi doğrulamakta, siyasal İslam'ın devlete yönelik veya hükümet etmeye öncelik veren hareketler demek olmadığını vurguluyorlar. O, ekonomik girişimleri, kültürel faaliyetleri kapsamanın yanında bir bilinçlenme, epistemolojik olarak bilgilenme için de kullanılmaktadır. Mesela Kepel, İslam'ın siyasal olarak çıkışını Mısır'daki Seyyid Kutup'un *Yoldaki İşaretler* ve modern kültürü bir "*Cahiliye*" olarak değerlendiren eserlerini bu işin kaynağı (Kepel, 1992, 29) olarak göstermektedir.

İşin gerçeği, İslam'a siyasallık ve hatta şiddet yanlısı bir anlayış getirmekle suçlanan (ki Türkiye'de bazıları buna bir de Arap müslümanlığı yapmak ithamını eklemektedirler) çağdaş yazarlar Seyyid Kutup ve Mevdudi, aslında hiçbir zaman tek başına bir İslam devleti modeli çizmemişlerdir. Mesela Kutup'a göre İslam'ı her halükarda (ferdi olarak da) yaşamakla yükümlüyüz. Genelde kulluk ve ibadetler mutlaka bir devlet şartına bağlı değildirler. İslamı iyi yaşamak için gerekli olan toplumdur. Dolayısıyla müslümanın siyasal olan ile ilişkisi toplumsal düzen sebebiyledir.

Esasen baş eseri olan "*Yoldaki İşaretler*", bir devletin değil, İslam'ın akidevi tablosunu çizer. Bu çerçevede de, cylem olarak çatışarak yaşamayı değil, yaşayarak (gerektiğinde) çatışmayı önerir. (Güzel, 1996, 59) Sözüün kısası siyasal İslam'ın otoriteleri olarak gösterilen hiç kimse (Reşit Rıza'dan Mevdudi'ye kadar) İslam'ı devlet ve siyasetle özdeşleştirmemişlerdir. Buradan hareketle siyasal İslam'ın sırf siyasal olmadığını, daha farklı anlamlarda kullanıldığını söyleyebiliriz.

Siyasal İslam kavramının belirsizliğini Türkiye örneğinde de görüyoruz. Gerçekten de ülkemizde çokça kullanılan siyasal İslam söylemi açık argümanlara sahip bulunmuyor: Siyasal İslam'ın kapsamı ne, adresi neresi, sorularına açık bir cevap bulmak mümkün değildir. Gerçi bazılarına göre bunun merkezi kapatılan Refah Partisi idi, halk katlarındaki ekonomik sosyal tüm girişimler de bu siyasal partinin alt kuruluşları durumundaydı. İşin gerçeği yaklaşık iki yıldır İslami birikime, hem modernitenin hem de İslam'ın doğasına uygun olarak hayatın bütününe yansıyan pratiklere karşı verilen mücadeleye bakılırsa güç odaklarının siyasal İslam'la kastettiklerinin RP olmadığı görülür. Çünkü bu birikimin önemli bir kısmının siyasallık ile ilişkisinin olmadığı ve daha önemlisi de RP ile bağlantısının bulunmadığında şüphe yoktur. Mesela dünya çapında özel okullara sahip bulunan bir dini cemaat, RP ve siyasetle ilişkisi olmadığı halde kendisini siyasallıktan yani irtica suçlamasından kurtarmamıştır. Bu açıdan RP'nin siyasallığı ve merkeziliği, kendisini dizayn yetkisinde gören gücün İslamiliğin her türlü vur-

gusunu alternatif bir oluşum içinde değerlendiren stratejisine göredir. Yani bu merkezilik gerçekte RP'nin kendi üstlendiği bir görev değil, öyle takdiredilen bir görevdir ve bu, İslami birikimi lokalize etmeye yarayan bir eylemdir. Yoksa Mardin'in de belirttiği gibi modern Türkiye'de İslam'ın gelişmesi "bir yönü şahsi düzeyde oluşturulmuş, bir parçası İslam'ın görkemini geri getirme teşebbüsü ile ilgili ve diğer bir cephesi de siyasi olan oldukça karmaşık bir oluşumdur." (Mardin, 1993, 80) Yani İslami gelişme, siyasallaşma gibi tek yönlü, tek faktörlü basit bir açıklamaya havale edilemez.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan sonra denebilir ki, üzerinde durulan ve çok yönlü olan İslami gelişmenin siyasallıkla ilişkisi "*güç*" ekseninde toplanabilir. Modern siyasetin doğasını güç oluşturuyor ve her türlü reel veya muhtemel güç birikimini kendine rakip biliyor. Üstelik bu güç birikiminin doğrudan siyasala katılabilir olması da önemli değildir. Bu açıdan bakıldığında mesela bakkaliye çalıştırması beklenenlerin, büyük yatırımlarda bulunup holdingleşmeleri, bir siyasallaşmadır, yani bir güç kazanımıdır. Bunun kimin lehine veya aleyhine, nasıl kullanıldığı ise ikinci derecede bir konudur.

Demek ki siyasal İslam'ın kendi içinde devlete/siyasete vurgu yapan bir anlamı varsa da genel olarak İslami gelişmelere bakarak birileri dıştan siyasallığın altını özel olarak çizmekte ve bununla salt siyasal değil, kendine rakip saydığı her türlü güç birikimini kastetmektedir. Bu çizim, küresel düzeyde yürütülmekte olan bir projeye de denk düşmektedir. ■ (Devam edecek)

AHLAK TOPLUMU

DAVASI

Politik Dinciliğe Reddiye

Bugün yeryüzündeki siyasal sistemler toplumların ahlak bunalımlarına kapsamlı bir çözüm bulamıyorlar. Ahlak bunalımlarının siyasal toplumlar için bazı önemli problemlerin kaynağı olduğu biliniyor. Bunlardan belli başlıları seksüel sapma, ailenin çözülmesi, uyuşturucu bağımlılığı, hayvanca çalışıp aç kalanlarla çalışmadıkları halde para kazananların toplumsal eşitsizliği vb. şeklinde sıralanabilir. Netice itibarıyla ahlak bunalımı nedeniyle hasıl olabilecek en büyük tehlike, siyasal toplumların ortaya çıkan eşitsizlik ve çelişkilerle varlıklarını yitirme tehdidini yaşamalarıdır. Siyasal toplumu idare edenler ahlaksızlığın sonunda normatif sistemin kemirildiğini ve böylece toplumsalın tükendiğini görmektedirler. Bu anlamda ahlak toplumu talebi salt dindarların değil aynı zamanda hegemonyanın da benimsediği, ileri sürdüğü, desteklediği içtimai hususiyet haline gelmiş durumdadır. Bir bakıma ahlakın bittiği toplumlarda istihdam ve işletme problemi ortaya çıkıyor denilebilir. Bunun nedeni ahlak dışı davranış sahiplerinin emanetleri silmesidir. Ahlak dışılığın yaygınlaşması bürokrasiyi besliyor. Örneğin alkollü araç kullanımı ile toplumsalda nitelikli insanların ya sürücü yahut yaya olarak telef olma ihtimaline binaen denetleyici olarak memur istihdamı artırılıyor. İstihdam probleminin kastım buydu. Bürokrasi oluşumu ahlaksızlığın bir boyutunda bile kendini

hemen hissettirebiliyor. İşletme problemi de bürokrasinin oluşumunun akabinde beliriyor. Zira siyasal toplum istihdam ettiği kişilerin ücret bordrolarını dengeli düzeyde doldurmak zorunda. Keza bürokrasinin kıdem, terfi, emeklilik hakkı, işyerlerinin işi yapabilecek kapasitede donanımı, istihdam edilen bireylerin rüşvete veya kayırmacılığa (politik, etnik, mezhebi) bulaşmaması gibi işletme problemlerini aşması gerekiyor. Siyasal toplumlar ahlaksızlığın yaygınlaşması halinde her bireye bir memur istihdam etmeleri gerekeceğini anlayarak davranır ve bu nedenle dini gelenekleri fazla aşındırmamaya çalışırlar. Buna göre dinin politikaya bulaşmamasının ilk sebebi hegemonyanın kendisidir. Tabii dinle politik iradenin ilişkisinde başka bir gerekçe daha vardır. Hegemonya meşruiyetini dine saygılı olduğunu göstererek sağlayabilir.

Şimdi burada "*politik toplum*" şeklinde kullandığım kavramın anlamını açıklamamanın yeri geldi. Benim kullanımına göre "*politik toplum*", kaynağı nasıl bir normativize olduğuna bakılmaksızın toplumun teolojik bir kurumlaşma vasıtasıyla hegemonyaya boyun eğdirilmesi durumudur. Burada toplumun kuruluşunda işlevselleşen '*norm*', dini, din dışı (laik) ya da seküler (bütün ideolojilere aynı uzaklıkta) olan bir '*kanun*'dur. Teolojik kurumlaşmadan kastım, bütün normatif yaklaşımlar kendilerini benimseyen/ada-

**Haluk
BURHAN**

yan insanlar arasından uzmanlaşan ve böylece ruhbanlaşan (toplumsalın kendisine tabu attığı) bir zümrenin çıkışına sebep olabilir. Bu bazen Kilise’de olduğu üzere normatif kaynağın içinden gelen bir teklif olabildiği gibi bazen de bir bid’at şeklinde gelişip kemikleşir. Hegemonya’dan kastım da şu: Politik toplumlar otoriter, mülkü sahiplenici, hiyerarşik, serveti dağıtımda kendinde yetki gören... kısaca hegemoniktir.

İslam düşünccesinde (mesela İbn Haldun, Maverdi) ve Batı’da (mesela Hobbes) hegemonik bir toplum yapısının varlığı genellikle kabul edilmiş gibidir. O halde politik toplumdan bahsettiğimizde insanlık tarihinin ve coğrafyanın (yani yatay ve dikeyin) çok büyük bir bölümünü konu edinmiş durumdayız. Bu filozofların fikri, “insanların mal ve canını koruyup, işlerini görecektir örgütlü bir hakimiyet bulunmazsa insanlar birbirini kırar. En kötü düzen bile düzensizlikten yeğdir” şeklindedir. Bu yaklaşım neticesi hegemonyanın varlığı pek tartışılmamış ama bunun içeriğinin; 1) din adamları (ruhbanlar) -tanrısal hukuk, 2) krala bağlı ilahiyatçılar-dine uyumlu beşeri hukuk, 3) sekülerizm-kaynağını din dışı etik veya ideolojik amaçtan alan hukuktan hangisi tarafından doldurulacağı problemi ortaya çıkmıştır. Bize göre bu tartışma hiç bitmeyecek ve belki Kıyamet’e değin gündeme gelmekten kurtulamayacaktır. Bunun sebebi insanlığın “politik toplum” a ihtiyaç hissetmekten kendilerini alamamalarıdır.

Şimdi yeni bir kavrama ihtiyacımız var: *Teo-bürokrasi*. Bu kavram, az önceki üç hegemonik biçimi de açıklayıcı anahtar kelime. Çünkü politik toplumlar meşruyetlerini ulûhiyete (tanrısalığa) bulaşarak kazandıkları için bir ba-

kıma “kutsallaşmış” kurumlaşmaya uğruyorlar. Örneğin Batı’da katolisizmin ruhbanlığı, ortodoksizmin (Rus kilisesi) kralcı ilahiyatçıları ve protestan burjuvazinin de sekülerizmi (bu son şıkka bilim adamlarını, Rus devrimcilerini, modernleşmenin ideolojik taşıyıcıları olan tüm ulus-devlet milliyetçilerini de yerleştirebiliriz) temsil ettiğini varsayarak düşünmeye çalışırsak söz konusu imlelerin kutsanmış kurumlaşmalar oluşturduğunu görmek kaçınılmaz olacaktır. “Politik Toplum” lar teo-bürokrasiden kurtulamamış, bilakis teo-bürokrasiyi (ruhbanlarını) kendisi yetiştirerek işe başlamış toplumlardır. Modernleşme süreci bu niyeti güçlendiriyor ve halk gözünde de meşrulaştırıyor. Bunun sebebi çok çeşitli olabilir. Mesela biri, halkın evladını, hısım-akrabasını, devlet kâpısında vazife sahibi kılarak hem maddi meselelerini düşünmekten kurtulmasını sağlaması; hem de otoriteye işi düştüğünde kendisine yardımcı olacak bir aracıya kavuşma niyeti. Ancak bunun başka sebepleri de var. Özellikle iktidarını belli bir takım sosyal çevrelere dayayan hegemonilerde teo-bürokrasi çoğunlukçu teknik olarak uygulanıyor. Örneğin Osmanlılar devşirme sistemini hegemonyayı tahkim eden bir kurumlaşma olarak kullandılar. Firavun da İsrailoğulları’nın erkek çocuklarını öldürtürken benzeri bir çoğunlukçu niyeti dışı vuruyordu. Keza Roma’da vergi veren, oy kullanma hakkı bulunan ‘vatandaş’lar hegemonyanın dayandığı sosyal zümre idi. Eflatun ‘yönetici olunmaz, yönetici doğulur’ anlamına gelen fikirleriyle kurduğu düşsel sisteminde teo-bürokrasi üzerine sarıh bir açıklama getirmişti. O yöneticilerin Tanrı tarafından böyle istendiği için insanlara gönderildiğini ifade ediyordu ki zaten bizim

kurumcu uzmanlaşmaya teo-bürokrasi dememizin asıl sebebi de budur.

Böylece dinlerin politika ile ilişkisinde hegemonyaca meşrulaştırım aracı olarak kullanılması meselesinin ağırlık kazandığı görülüyor. Araççı yaklaşım sadece politik iktidarın yaklaşım tarzı değil. Ezilen halk kesimleri de dine yaklaşırken iktidarı eleştirme biçimi olarak yani araççı anlayışla, adını koymak gerekirse dini, muhalefet aracı olarak kullanarak ele almakta. Araççı yaklaşımların teo-bürokrasiden kurtuluşu olmadığı için muhalif zihniyetler de kendi politik toplumlarına giderken yukarıda hegemonyanın içeriğinin doldurulması ile ilgili olarak yaşadığı “üç biçim” tartışmasının aynısını yaşamak mecburiyetini hissediyorlar.

Muhalef zihniyetlerden biri de benim “katılım ideolojisi” şeklinde tanımlamayı uygun gördüğüm yaklaşımlar. Bunlar mevcut hegemonik yapıyı ya revize ederek ya da sistemi bozmadan ele geçirecek kendi renklerini, seslerini, eğilimlerini ortaya koyacak alanlar açmayı hedefliyorlar. Post-kapitalizmin yeryüzünü istila etmesiyle beraber global hukuka uyumlu kapitalistik bir dindarlıkla ortaya çıkan önemli yaklaşımlar var. Sanayileşmeciler cemaat dindarlığı ile global hukuktan can ve mal güvenliği, ırzın korunması, kişiye bağlı hakların sonuna kadar tanınması karşılığında global hukuka direnmeme taahhüdü veriliyor. Topluluğa gettolaşma imkanı, cami, çarşı, yiyecek tedariki ve inanca uygun giyinme biçimi hürriyeti, kendi ana dilinde konuşup yazabilme kolaylığı tanınıyor. Ancak global hukuk tarafından çerçevelenmişlik neticesi yeryüzünde bir fitne ortaya çıkarsa ona müdahale hakkı kalmıyor. Sanayileşmeciler dindarlık, üretimi kutsayan

bir dünya kapitalizmine eklemlemek istediğinden kimi kavramları da yeniden yorumlamak zorunda. Örneğin klasik dinin kalemiyye (alim) ve seyfiyye (mücahid) gibi kavramlarının yanına müteşebbis gibi başka bir kavram daha ekliyor. Üstelik klasik din kalemiyye ile seyfiyyeyi birbirinden ayrı sınıflar şeklinde teşekkül ettirmede sanayileşmeci dindarlık toplumu kalem, kılıç ve terazi sembolleriyile alim, mücahid ve müteşebbis gibi kategorik üç sınıfa bölerek yoluna devam etmek istiyor. Hatta giderek müteşebbislerin klasik dinin tipolojisinin yerine ikame edilebileceğinin işaretlerini de veriyor. Bu zihniyet Anadolu'ya göç edip bahçe-bostan açan gönül erlerinin Haçlı yapıyı kıran akıncıların öncülerini olduğu bilgisini modern yaşama bu kez müteşebbisler üzerinden hareketle yeniden inşa etmek istiyor. Yani modern çağın derviş ve abdalaları rum'ları olarak dindar Anadolu (Asya) girişimciliğini öne sürüyor. Dünya pazarında malları dolaşan dindarların kapılardan 'Fatih'ler gibi gireceklerini iddia ediyor. Bu projede ulus-aşırı sermaye ile ulus-devletler zayıflıyor.

Katılım ideolojisinin diğer bir vurgusu bu kez global hukuka değil yerel hukukta 'demokrasi' idealine yöneliktir. Bu zihniyet bireyin hak ve özgürlüklerini sanayileşmeciler gibi girişimdeki başarıların sonrasına ertelememektedir. Ulus-devletler sermayenin dönüşümü gereği zayıflasa da önemleri azalmamaktadır. Bu nedenle devletin ideolojiden arındırılması gerektiğini savunuyorlar. Demokrasiler devleti kutsal formdan yalıtıp, tüm ideoloji ve dinlere eşit uzaklıkta olmak, merkeze

karşı halkı (ya da merkezin ittiği çevreleri) güçlendirmek gibi fikirler taşıyorlar. Bunun için islamcıların topluma hegemonya iradesi ile yaklaşmaktan vazgeçmelerini öneriyorlar. Hak ve özgürlükler için tüm toplum kesimleriyle birliktelik kurmaya hazır olduklarını deklare ediyorlar. Fakat bu kesim 'herkesin hegemonya iddiasından vazgeçeceği' varsayımı ile hareket ediyor. Bu iddiadan vazgeçmeyen bir toplumsal zümrenin or-

Demokrasiler devleti kutsal formdan yalıtıp, tüm ideoloji ve dinlere eşit uzaklıkta olmak, merkeze karşı halkı (ya da merkezin ittiği çevreleri) güçlendirmek gibi fikirler taşıyorlar. Bunun için islamcıların topluma hegemonya iradesi ile yaklaşmaktan vazgeçmelerini öneriyorlar. Hak ve özgürlükler için tüm toplum kesimleriyle birliktelik kurmaya hazır olduklarını deklare ediyorlar. Fakat bu kesim 'herkesin hegemonya iddiasından vazgeçeceği' varsayımı ile hareket ediyor. Bu iddiadan vazgeçmeyen bir toplumsal zümrenin ortaya çıkmasıyla ele geçmiş tüm kazanımların yok olacağını hesaba katmış görünmüyor.

taya çıkmasıyla ele geçmiş tüm kazanımların yok olacağını hesaba katmış görünmüyor. Ayrıca demokrasi gibi müphem (esasları belirsiz) ve korunmasız bir ütopya için dindarların motivasyona uğratılmaları pek haklı görünmüyor. Zira söylemlerinin hedefi olan islamcıların hegemonik pozisyonu

hali hazırda görünmediğine göre 'hegemonya iddiasından vazgeçilmeli' şeklindeki söylemin asıl muhatabının hegemonyanın bizzat kendisi olması gerekir. Geliştirilmiş tezin çıkmazı, hegemoninin pozisyonunu terketmediği halde ideolojinin hegemonya iddiasını bırakıp bir fikir kulübüne dönüşmesi ihtimalinin nasıl aşılabacağı sorusunun cevaplanmamış olmasından geliyor.

Muhalef zihniyetin öteki ucunu 'zor ideoloji' olarak tanımlamak doğru olabilir. Bir 'devrim'le veya silahlı çatışmayla toplumu değiştireceğini sananlar modernleşmenin din üzerinden taşıyıcılığını yapmaya devam ediyor. Bu kez din, dünya sistemini eleştiren, ekonomik talepleri (paylaşımcılığı) vurgulayan ama projesini tamamlamamış marksizmin başarısızlığının yerine ikame edilmek isteniyor. Din esaslı devlet zihniyeti zor kullanarak tarihe katılmak istemekle Rus devriminin Stalinist ve Troçkist fraksiyonlarına bölünmekten kurtulamaz. Dolayısıyla zor kullanarak 'evrensel İslam inkılabı' gibi din temelli devlet yapıları kurulamaz. Çünkü böyle toplumlar da yapı ahlak dayanışması zihniyetiyle kurulmadığı için ekonomik sıkıntılar uygulanan programın başarısızlığına 'delet' eder. Bu durumda 'dini hegemonyayı' kullananlar nüfus planlaması, kamu istihdamının ve harcamalarının

kısılması, vergi salma, yatırımları erteleme, bütçe açıkları için para basma (dış veya iç kredi kullanma) gibi klasik ulus-devlet anlayışlarına dönerler. Ayrıca bu yaklaşım mezhebi veya ideolojik tek bir anlayışın toplumlara hakiyetini dayatmaktan kurtulama-

yacaktır. 'Zor ideoloji' ile kurulacak sosyal düzenlerde kişi hak ve özgürlüklerine karşı gelişen totalitarizmin altında fikir ve ifade hürriyetlerini de bastıran başka bir hususiyet daha gelişmektedir. Yani hegemonya yalnız maddi yaşamı değil entellektüel zihni de kendi gibi şekil kazanmaya zorlar. Zora dayalı tüm ideolojiler ulus-devlet yapılarında sıkışarak evrensellik iddialarını askıya almaktan da kurtulamamışlardır. Nitekim Marksizmin "*bütün dünya işçileri birleşiniz*" sloganı ile çok benzeş gördüğüm "*evrensel İslam inkılabı*" tezi farklı ideolojik kalkış noktasına sahip olmakla beraber benzer toplum problemlerine saptanmıştır. Bu problemler kapitalizmi aşmak için merkezi endüstriyalizmi oluşturma sıkıntısı, kalkınma ideolojisi ile kuruluş ideolojisine destek verme, evrensellik iddiası ile farklı etnisiteleri merkeze dahil etmeye değil merkeze uydu kılmaya yönelmiş dış politika anlayışı geliştirmeye.

Bu makalede dine ve politik alana farklı bir bakış açısı edinebileceğimize dair anahtarları açmaya çalıştık. Bu, ahlakın bir örgütlenme ideoloji olmadığını kabul etmekten ortaya çıkacak. Ahlak iddiası etrafındaki toplaşmalar insan ilişkilerini hegemonik olarak (yani dikey) düzenlemeye izin vermemiştir. Ahlak iddiası toplumu değiştirmeyi başarabileceği kabulünden hareket etmez. Oysa yukarıdan beri ifade ettiğimiz fikirler toplumu praksis, tarihi determinizm, içtimai seleksiyon, toplum sözleşmesi gibi metodlarla ortak bir hareket tekniğinde toplamayı mümkün görmektedir. Ahlak bir hegemonya olmadığı için hiçbir nebi, atların chlileştirilmesi gibi toplumların da dizginlenmesi yönünde bir projeye dahil olmadı. Hatta kral peygamberler için bile bunun (siyasetin) geçerli olmadığı

bir düzlem bulunmaktaydı. Nitekim Yusuf (a.s) buğday stoklarını yeryüzü halklarını istismar etmeye değil onlara adilane dağıtımına vazifeli olarak silolara saklamıştı. Dolayısıyla kral peygamberlerin uygulamaları dahi adalet kavramının tezahürü olarak tebarüz eder. Buna göre Yusuf (a.s)'un Mısır ülkesindeki yöneticiliği Mısır ekonomisinin kalkınma hedefine matuf değildi. Ama kavimlere adalet, ahlak ve Allah'ın tedbirinin tanıtılması hareketiydi. Nebilerin davası iktidarın yapısını kurmaya hiçbir zaman yönelmedi. Bilakis asıl yönelim ahlak toplumunun oluşumu üzerindiydi. Belki paradoks olarak eklenmeli ki nebevî söylemleri politize edenler nebilerin kendileri değil politik iktidarı çerçevelemek isteyen hegemonya talibi zümrelerdi. Nitekim eğer nebilerin söylemi politik amaçlı olsaydı Musa (a.s) sarayda yetişmiş bir insan olarak sarayın hanedan didişmelerine kendini buluşturır ya da sarayın zayıflıklarını kullanarak bir 'devrim' hazırlardı. Benzeri bir şeyi Kureys'in Muhammed (s.a.v)'e "*davandan vazgeç, seni başımıza kral yapalım*" teklifinin reddi vesilesiyle de öğreniyoruz.

Bütün bunlara rağmen nebilerin davetleri hegemonya sahiplerini rahatsız etti. Sebebinin aslında az önce zımnen zikrettiğimizi sanıyorum. Yusuf (a.s) buğday stoklarını yeryüzü kavimlerini istismar etmek için kullanmamıştı. Buğday üzerinden ortaya çıkacak bir karaborsacılığa kendi karışmadığı gibi başkalarının da buna tevessül etmesini engelleyecek metod geliştirmişti. Kimseye ihtiyacından fazla buğday verilmiyordu. Diğer nebiler de muhatap oldukları hegemonik yapılara benzeri bir ahlak anlayışıyla çıktılar. Böylece zengin, soylu, akıllı, güçlü... de olsa toplumsalda kimsenin diğer-

lerine bir önceliği kalmayacaktı. Asıl üstünlük ahlak olacak, adalet ve hak olacaktı. Dolayısıyla bu zihniyet ne Firavun'un ne de Kureys'in sistematize ettiği politizasyonla intibak edemiyordu. Çünkü bu hegemonyalar üstünlüklerini zenginlik, soy, akıl, güç, ideolojik tutum vs. gibi değerlerin istismarından alıyorlardı. Nebevî söylemlerin kabulü halinde istismarın düşeceğinden ve bir zamanlar köle olarak kullanılan adamların bile toplumu yönetebileceğinden korkuyorlardı. Ahlak davası kimseyi kimseye hizmetçi kılmak istemiyor, şöyle diyordu: "İnsanlardan bir şey isteme. Hatta bineğinin üzerindeyken kırbacın düşse, yayadan bile". Firavun, Kilise, Burjuva, Şah-Melik, vs. istismar etikleri değerlerle politizasyonu sistematize etmişler, insanları çalışmaya (hizmet) sürmüşler ama temerküz eden sermayeyi emeğin sahiplerinden kopartmışlardı. Oysa ahlak, insanların başkasına efendilik yapmasına sebep olacak zaafları kırarak geliyordu. Bunu da insanların topluma karşı vazifelerini bildirerek sağlıyordu. Mesela Musa (a.s) ON EMİR'le kavminin karşısına çıktığında ana-babaya, komşuya, eşe, insanlığa ve Tanrı'ya karşı vazifelerini açıklamıştı. Ancak bunları kabul eden insanlar ahlak davasını gerçekleştirebilirdi. Firavun bu taahhüdlere vermedi, vermek istemedi. Çünkü sahip olduğu konumu bunların dışındaki davranışlara borçluydu. Hegemoni kırılabilirdi, zira köle edinmeye dair meşruiyet yitirilmişti. Nebilerin ve Muhammed (s.a.v)'in susturulmak istenmesinin sebebi buydu. Nebilerin bir ahlak toplumu inşa edip onlarla beraber hegemoniden uzak bir yere çıkmak istemelerinin de sebebi buydu. ■

İRTİCÂ'IN SERÜVENİ- VII

DARBELER VE İRTİCÂ

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI

İRTİCÂ YAYGARALARI

VE 27 MAYIS İHTİLALİ

*"Bizim iki anayasamız vardır: Yazılmış ve yazılmamış anayasa. Yazılmış anayasa 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu'dur. Yazılmamış olanı ise, şimdiki fiili durumumuz, yani 'şef sistemi'dir. Bu sistem, kuvvetini partiden (CHP'den) alır..."*¹ 1944/ M. Şevket Esendal (CHP Genel Sekreteri)

1940'lı yılların sonuna gelindiğinde millet, Halk Partisi yönetiminden tamamen bezmiş bulunuyordu. Halka müracaat edildiği takdirde ilk etapta iktidarın değişmesine kesin gözüyle bakılıyordu: "Halk Partisi artık, bir halk partisi değildi. Halkla zaten pek de kaynaşamamıştı. Son zamanlarda ise, halktan büsbütün kopmuştu. HP sözcülerinin halka karşı davranışlarındaki bir nevi yukarıdan bakma halleri, dikte eder gibi konuşmaları, köylerde, kentlerde jandarma, polis kuvvetleri ile birçok idare amirlerinin, sanki Parti'nin temsilcileriymiş gibi davranışları, halkın gözündeki artık hoş görülmiyordu. Parti şefleri de artık tilsimlerini kaybetmişlerdi."² Milli Şef İnönü, yurt gezilerinde, halktan alışıktığı ilgi ve saygıyı dahi göremediğinin farkındaydı. Menderes'in ifadesi ile, "Devlet Partisi, devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş, cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştı."³ Kısaca, o dönemde kullanılan bir deyim, Halk Partisi'nin durumunu çok güzel özetliyordu: "Siyasi meyyit!"⁴

**Abdullah
YILDIZ**

Yani siyasal mevtâ!..

Nitekim, Demokrat Parti 1950 seçimlerinin dürüst ve demokratik bir ortamda (müdahalesiz, adli teminat altında ve gizli oy, açık tasnif yöntemiyle) gerçekleşmesi sonucu, Halk Partililerin beklentilerinin aksine oyların büyük bir bölümünü alarak iktidara geldi. 487 milletvekilliğin 408'ini DP alırken, CHP ancak 69 milletvekili çıkarabilmişti. CHP kurmayları kelimenin tam anlamıyla şoke olmuşlardı. Müfrit tavırlarıyla tanınan Recep Peker, "altı ay sonra biz onlara gösteririz; altı ay oturamazlar." diye bağıırıyordu. İnönü, daha soğukkanlı bir değerlendirme yaparak arkadaşlarını yatıştırmaya çalışıyordu: "Ben, iktidarı bırakmağa giden bir yolu tutmakla arkadaşlarıma karşı ve belki de tarihe karşı sorumlu bir durumda görülebilirim. Fakat başka türlü bir hareket, rejimi bir ayaklanmayla sona erdirmek olurdu. Gezgin İstiklal Mahkemeleriyle bir ülke yönetilemez..."⁵

Kimi subayların, "seçim sonuçlarına rağmen CHP'yi iktidarda tutma" önerisini İnönü geri çevirdi. Bu teklif, Menderes'in kulağına kadar gitmiş, darbe söylentileri yayılmaya başlamıştı. Yeni Başbakan, güvenoyu aldıktan birkaç gün sonra orduda Genelkurmay Başkanı dahil, birçok üst düzey subayın görevinde değişiklik yaptı. Aynı yılın sonlarına doğru, Ankara-Erzurum arasında uçuş yapan bir grup askeri uçaktan şehir ve köylerin üzerine "milletin biricik ümidi olan İnönü'nün şahsı etrafında toparlanması gerektiğini" ifade eden be-

yannameler atılmıştı. Daha sonraki yıllarda yapılan seçimlerde DP'nin ezici çoğunluk elde etmesi üzerine 1957'ye kadar orduda herhangi bir kıpırdanma görülmedi.⁶ (1957'de ise bir grup subay, ihtilal konusunda işbirliği yapmak üzere İnönü'ye başvuracak, ancak bu teklif Paşa tarafından geri çevrilecekti.)⁷

Demokrat Parti, iktidarı boyunca CHP'nin başlattığı modernleşme çizgisinden fazlaca taviz vermeyecekti. DP'nin "din ve laiklik" konusundaki yaklaşımı da, Halk Partisi'nden biraz daha esnek olmakla birlikte, temelde aynı idi. Mesela: DP'li Fuat Köprülü'ye göre, din propagandası yapanlar asla "**hakiki dindarlar**" olamazdı; bunlar dini çıkarlarına alet edinen birtakım "**simsar ve bazirgânlar**"dı.⁸

Demokrat Parti, buna rağmen Halk Partisi'nin dışladığı geniş kitlelerin desteğini alırken, CHP'nin dayandığı aydın, bürokrat ve asker kesimin gözünde meşruiyet kazanamayacak, DP'nin zaman zaman Halk Partisi'nin yöntemlerine başvurmasıyla, iki parti arasında düşünce ve içerikten yoksun bir çekişme başlayacaktı.⁹

LAİKLİK VE İRTİCÂ TARTIŞMALARI

D.P. iktidarının daha ilk günlerinden itibaren laiklik tartışmaları gündeme oturdu. 17 Haziran 1950'de ezan konusu Meclis'e getirildi. "**Türkçe ezan okuma zorunluluğu**" kaldırıldı. "*Ezanın Türkçe mi, yoksa İslam ananesine göre Arapça mı okunacağına karar vermek din adamlarının yetkisine bırakılmıştır*" hükmü, "CHP'lilerin de desteğiyle" kabul edildi.¹⁰ CHP yanlısı basın bu karara ciddi eleştiriler yöneltti. Kararla "Ezanı Türkçe ya da Arapça okumak serbest bırakıldığı", hatta bazı yörelerde Türkçe ezan okumaya bir süre devam edildiği halde, "**Arapça ezan mecburiyeti getirildiği**" propaganda edilerek ortalık toza-dumana kattı. Örneğin, DP listesinden bağımsız milletvekili seçilmiş olan Nadir Nadi, 7. 6. 1950 tarihli Cumhuriyet'te "*Ezan'ın Arapça okunmasının giderek bütün devrimleri ortadan kaldıracak bir süreci başlatacağını, yarın fes giyilmesine, öbür gün Arap harflerinin kullanılmasına müsaade edilebileceğini*"¹¹ iddia ediyordu.

Evet, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, memlekette bir ölçüde dini özgürlük havası esmeye başlamıştı, ama Şerif Mardin'in tesbit ettiği gibi, işin aslına bakılırsa, DP iktidarının dini yaşam ve özellikle "din eğitimi" konusunda yaptığı değişikliklerde, Halk Partisi'nden daha çok "ileri gittiği" söylenemezdi.¹² (Geçen sayımızda CHP iktidarının son günlerinde Din dersleri, İmam-Hatip okulları, İlahiyat Fakültesi, türbeler vb. konularda dini özgürlükler getirdiğini görmüştük.) CHP iktidarının son döneminde ilkokullara konulan "ihtiyarî" din derslerine, DP iktidarının getirdiği değişikliklerle "velilerince beyanname verilerek din dersle-

rine girmek istemeyenler" hariç, dördüncü sınıftan itibaren bütün öğrenciler girecekti.¹³ CHP'liler "mecburi" din dersi uygulamasını eleştirerek iktidar aleyhine kampanya başlattılar. Nadir Nadi böyle bir uygulamanın "*inkılaba aykırı olacağını*" söyledi: "*Milletvekillerinin çoğunluğu yarın Anayasa'nın ikinci maddesini kaldırır ve yerine 'Türkiye Cumhuriyeti, İslam esaslarına riayeti vazife bilen bir devlettir' gibi bir başka madde koyabilir... Bizce asıl mühim olan nokta, okullarımızda din dersleri mecburi kılınırsa, bunun inkılaba aykırı olacağıdır.*" (Cumhuriyet, 31. 10. 1950)

Artık, CHP tandanslı basında Demokrat Parti'nin irticâ'a taviz verdiği, Atatürk devrimlerinin tümüyle ortadan kaldırılacağı ve "**şeriat rejimi**"ne dönüleceği tarzında haber ve yazılar sıkça yer alıyordu. **İrtica çığırtkanlığı** başlamıştı ve Tekin Erer'in ifadesi ile "*bu memlekette camiler ve hocalar mevcut oldukça da irticân mevcut olduğunu söylemek mümkündür*".¹⁴ Bu tür haberlerden birine göre, Konya'daki DP kongresinde "**şapkanın kaldırılması, yerine fesin konması, çarşafın ve Arap harflerinin kabul edilmesi, şeriatın ve poligaminin (dört kadınla evliliğin) ihyası**" istekleri(!) dile getirilmişti. Bir başka habere göre, bir DP milletvekili, Afyon'da yaptığı konuşmada "**İslam'ın devlet dini olması**"nı önermişti!... Dinsel yayınlar hızla artıyordu!... Mesela, *Doğrusöz* dergisinde (14.7.1950,), "Hükümetin radyoda Kur'an-ı Kerim okutmasının laikliğe aykırı olmayacağı" söyleniyordu.¹⁵

Şubat 1951'de Kırşehir'de Atatürk büstü tahrip edildi. Bu olay muhalif basın için bulunmaz bir fırsat oldu: İşte irtica hortlamıştı!... Atatürk inkılapları yok etmek, şeriat ilan edilmek üzereydi!... Gericiler, yobazlar, Ticaniler¹⁶ hükümet tarafından cesaretlendirilmişlerdi!... vs. vs. Menderes, bu olayın CHP'liler tarafından abartılıp istismar edildiğini söylüyor ve kendilerini "**Atatürk inkılaplarının bekçileri**" olarak lanse edenlere şu cevabı veriyordu: "Atatürk inkılaplarının tek bekçisi, Türk milletidir." (Milliyet, 18. 3. 1951)

Ali Fuat Başgil, Volkan dergisinde, koparılan "**irtica yaygaraları**"na cevaben "*İrticâ yok, yıllardır yapılan haksızlık ve zorbalıklara karşı halkın acı tenkitleri ve haklı reaksiyonları var.*"¹⁷ diyordu.

Ama, laikçi çevreler, halkın kısmi özgürlük ortamından yararlanarak geleneksel dini yaşamın gereklerini yerine getirmesine kızıp köpürüyor; özellikle şaibeli büst kırma olaylarını sık sık dillerine doluyorlardı. Örneğin, Nadir Nadi 28. 6. 1951 tarihli Cumhuriyet gazetesinde tahrikçi bir üslupla "**Artık Yeter**" diyordu:

"*İstiklal savaşının büyük kahramanı, Türk inkılabının baş yaratıcısı, hürriyetlerimizin eşsiz temsilcisi Atatürk'e karşı bir müddettir girilen tecavüz hareketleri son zamanlarda göze çarparcasına (göze çarpar da ne demek?) yüreğimize bıçak saplanırcasına arttı. Bir-*

birinden çok uzak yurt köşelerinde, birbirini belki hiç tanımayan, fakat hayret edilecek kadar birbirine benzenen çember sakallı, karanlık suratlı birtakım adamlar rastladıkları büstlere, heykellere saldırıyor, cezbeyle tutulmuş meczuplar halinde hırstan kan çanağına dönmüş gözleriyle etrafa donuk bakışlar atıyorlar.

"Başı sarıklı adamların Şapka Kanunu ile alay ettiğini, birçok yerlerde kadınların çarşafsız sokağa çıkmadığını, mahalle aralarında gürül gürül Arap harfleri okutan mektepler açıldığını görüyor, duyuyor ve yaşıyoruz."

Sonraki yazılarında (Cumhuriyet, 25.5.1958) Nadir Nadi irtica çıkışkanlığını sürdürecektir, üslubunu iyice bozacaktır:

"...Devrim prensiplerine olan bağlılığımız tehlikeli bir şekilde gevşemiştir. Kara çarşaf kalabalığı büyük şehirlere kadar yayılmıştır. Torba sakallı yobazlar, vicdan hürriyetine karşı sinsice açtıkları savaşı, yavaş yavaş aleniyete vurmaktan çekinmez olmuşlardır... Geriliğin propagandasını yaparak cehaleti sömüren örümcek kafalı yobazlar işi gittikçe azıtmaktalar. Tarikatler yurdun her tarafında dalbudak salmıştır..."

DP İKTİDARI BİNDİĞİ DALI KESİYOR

İrticâ yaygaraları karşısında kendisini birşeyler yapmaya mecbur hisseden Menderes hükümeti, hem komünistlere hem de mürtecilere karşı savaş açmıştı. "Dini mürteciler, komünistler ve diğer sapıklar hürriyetin düşmanıdır" diyen Menderes, bir süre önce Cevat Rifat Atilhan tarafından kurulan **İslam Demokrat Partisi**'nin kapatılmasını sağlamıştı. Ocak 1953'te ise Milliyetçiler Derneği, "gerici" faaliyetleri nedeniyle 73 şubesiyle birlikte kapatıldı. Şubat 1953'te İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin öncülüğünde çeşitli dernek, oda ve sendikalar "gericilikle savaşmak" amacıyla **Milli Tesisat Birliği** kurarlarken;¹⁸ Başbakan 4 Mart 1953'te yaptığı basın toplantısında, Meclis'in kabul ettiği "**Atatürk İnkılaplarını Koruma Kanunu**"ndan övgüyle söz ediyor, *Medet, Gençlik, Nuhun Gemisi, Nazım Hikmet, İdare-i Maslahat...* gibi komünist neşriyatla *Sebilürreşat, Ehli Sünnet, İslam Yolu, Allah Yolu...* gibi sağcı neşriyatın kapatılarak mesulleri hakkında takibat başlatıldığını açıklıyordu.¹⁹

Aynı yıl, Demokrat Parti'nin oylarını bölmesine kesin gözüyle bakılan Millet Partisi kapatılma yoluna girdi. M.P.'de meydana gelen istifalar ve ardından tarafların birbirlerini "**mürtecilik**"le suçlamaları, parti'nin kapatılması için hükümetin harekete geçmesine fırsat verdi. 6 Temmuz'da M.P. Genel Merkezi polis tarafından basılıp evraklarına el konuldu. İşin ilginç tarafı, bu evraklar arasında suç unsuru olabilecek hiçbir şey

rastlanmamış, sadece partinin İstanbul'daki bir kahvehanede yapılan ocak kongresine ait fotoğraftaki küçük bir ayrıntı "**irticâ delil**" kabul edilmişti. Söz konusu fotoğrafta yer alan irticâ görüntü ise, yıllardır kahvehanenin bir köşesinde asılı duran Arapça yazılı "**Bismillâh irrahmân irrahîm**" levhasından ibaretti. M. P. mebusu Osman Bölükbaşı, "**Adalet zulme vasıta yapılmak isteniyor. Ankara Cumhuriyet Müddeiumumisi, icrâyı adalet değil, icrâyı siyaset yapmaktadır...**" diye feryat ediyordu. Ertesi gün, Menderes, "**Millet Partisi'nden bir grubun Hilafet'i ve Mecelle'yi ihya etmek, Cumhuriyet'i devirmek emelinde olduğunu**" söylüyordu. 8 Temmuz'da Savcı'nın teklifi ve Ankara Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararı ile Millet Partisi kapatıldı. Karar bütün yurttan derhal uygulanarak, partinin yirmibin tabelası bir gecede indirildi.²⁰

Menderes iktidarı, Tek Parti dönemini hatırlatan bu tür uygulamalarla (bu arada 1952'de CHP'nin mal varlığı da millileştirilmişti) iktidarını sağlamlaştırmayı düşünmüş olmalıydı, ama tam tersine kendi kuyusunu kazmıştı. Demokrat Parti, böylesine basit delil ve söylentilerden hareketle bir partiyi kapatmakla felaketli bir çılgır açtığı farkında mıydı acaba? 27 Mayıs İhtilalinden sonra, Demokrat Parti'nin de benzer bir Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararı ile kapatılması tarihin hazine bir cilvesi değil miydi?

D. P.'nin 1954 seçimlerinden mutlak bir zaferle çıkması (DP: 504, CHP: 31, CMP: 5 milletvekili kazanmıştı), iktidarı alabildiğine rahat ve fütursuz davranmaya (DP'ye oy vermeyen Kırşehir'i ilçe yapmak bazı gazetecileri tutuklamak vb. gibi²¹) iterken, yeniden iktidara gelme umudunu iyice yitiren Halk Partisi ve lideri İnönü'yü giderek hırçın ve sert bir muhalefete sevketti. Basın bu muhalefete büyük oranda destek verdi.

1955'te DP'de önemli kaynaşmalar oldu ve Büyük Kongre'ye bir gün kala 19 milletvekili partiden ihraç edildi. 19'lar Hürriyet Partisi'ni kurarak DP'ye sert eleştiriler yönelttiler. DP içinde de hükümete karşı sesler yükselmeye başlamıştı. Bir ara Parti grubunda kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplayan Menderes'in, "**Benim sizin karşınızda diktatör olmama ihtimal var mıdır? Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki, şu anda isterseniz Anayasa'yı bile değiştirebilirsiniz...**" şeklindeki sözleri, ertesini gün basına şöyle yansıtıyordu: "**Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki, isterseniz Hilafet'i dahi geri getirebilirsiniz!**" Menderes, gazetelere böyle bir söz söylemediğini, konuşmanın aslının yukarıdaki gibi olduğunu açıkladıysa da bu açıklamaya **Zafer** ve **Vatan** hariç hiç bir gazete yer vermedi²² ve belleklerde Menderes'in "isterseniz hilafeti dahi geri getirirsiniz" sözü kaldı. (Bu olaydan tam 40 yıl sonra 1995 seçimleri arafesinde, Necmeddin Erbakan'ın, muhaliflerinin dedikodularına atfen ifade ettiği "**kanlı mî,**

kansız mı?” sözünü, kendisine aitmiş gibi zihinlere kazıyan aynı basın değil mi?)

1956’da CHP, bütün muhalefet partilerini (CHP, HP, CMP), üniversite ve basını, Menderes iktidarından kurtulmak için birlikte mücadele etmeye çağırıyor ve müthiş bir kampanya başlatıyordu. Yurdun her tarafında mitingler tertipleniyor, “*devr-i sabık yaratmak*” ve “*Menderes’ten intikam almak*”tan söz ediliyordu. DP, 27 Haziran 1956’da Meclis’teki çoğunluğuna dayanarak “seçim zamanları dışında toplantı ve yürüyüş yapmayı yasaklayan” bir kanun çıkarıyor ve ara seçimlerin tehirine karar veriyordu. İktidara sert eleştiriler yönelten dört CHP milletvekili ile CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın önce dokunulmazlıkları kaldırılıyor, ardından Bölükbaşı Temmuz 1957’de tutuklanıyor, yirmi gün sonra da beraat ediyordu. Kasım Gülek, yeni değiştirilen Toplantı ve Yürüyüş Kanunu’na muhalefetten tutuklanıp altı ay hapis cezası yiyordu...²³

1957’de Seçim kanunları ve tarihleri ile oynama sırası Demokrat Parti’ye gelmişti. Seçim Kanunu’nda yapılan değişikliklerle, muhalif partilerin işbirliği yapması imkansız hale getirildi. Bu arada DP’den Fuat Köprülü gibi etkili isimler dahil birçok istifalar oldu. (Köprülü, Menderes’i ‘*Tek Parti, Tek Şef sistemini canlandırmak isteyen bir adam*’ olarak suçluyordu.)²⁴ Üç muhalif parti “*Güç Birliği*” kurarken, DP buna “*Vatan Cephesi*” ile karşılık veriyordu. İktidarla muhalefetin arası gittikçe açılıyor, gerilim artıyordu. Böyle bir ortamda yapılan 1957 seçimleri, DP’nin zayıflamaya başladığının ilk sinyalini veriyordu: Toplam 610 milletvekilinin 424’ünü DP, 178’ini CHP, 4’er milletvekilini de CMP ve HP alıyordu. Bundan sonra iktidar, bir yandan Meclis içtüzüğünü değiştirerek TBMM’deki, öbür taraftan da basın üzerindeki kontrolünü artırıyor.

27 MAYIS İHTİLALİ’NE DOĞRU

Şevket Süreyya Aydemir’e göre, Menderes iktidarı daha ilk günlerinden itibaren aydın ve subay kesimde ciddi tedirginlikler yaratmıştı. Yeni Başbakan, 20 Mayıs

Adnan Menderes İdam Sehpasında

1950’de Hükümet Programı’nı açıklarken yaptığı konuşmada “14 Mayıs İnkılabı’nın, gelmiş geçmiş bütün inkılapların en önemlisi olduğunu” ilan ediyor, ama bu nutukta “Atatürk’ün bir defa olsun adı geçmiyor”du. Menderes, adeta “inkılaplara karşı bir inkar jesti” ile işe başlamış görünüyordu.²⁵ Doğrusu bu tutum, “etkin güçler” açısından affedilir bir hata değildi! Yine Şevket Süreyya’ya göre, Menderes iktidarının ilk aylarında ordu içinde önemli görev değişikliklerinin yapılması, 15 generalle 150 albayın emekliye sevk edilmesi, subay kesimi

üzerinde iyi tesir bırakmamıştı.²⁶

Sonraki yıllarda meydana gelen bazı gelişmeler; örneğin 6-7 Eylül 1955’te Kıbrıs nedeniyle Yunanistan’a karşı İzmir, Ankara ve bilhassa İstanbul’da başlayan gösterilerin Rumlara ait mağaza tahripleri ve Kilise yakmalarına kadar varması, 1956’da Adliye Teşkilatı ve Üniversitelerde birdenbire tasfiyelere gidilmesi ve basına ciddi kısıtlamalar getirilmesi, 1957’de işçi sendikalarından birçoğunun kapatılması ve artan ekonomik sıkıntılar, DP iktidarını hayli sarsmıştı.

Demokrat iktidar, 1957 seçimlerinde uğradığı kısmi itibar kaybının da etkisiyle giderek hırçınlaşıyordu. (Samet Ağaoğlu, hatıratında, Menderes’in seçim sonrası psikolojisini şöyle özetler: “Menderes’i, yedi yılda o geceki kadar üzgün bir sinirlilik içinde görmemiştim... Kendisini... manen biraz yenilmiş buluyordu... Saçları dağınıktı, yüzü sararmıştı. Durmadan konuşuyordu. Fatin Rüştü Zorlu bir aralık yanıma geldi: -Bak Samet Bey, dedi. Adnan Bey mağlup bir kumandana ne kadar benziyor! Üstünde sadece üniforma eksik!”²⁷)

Şubat 1958’e gelindiğinde Menderes rakiplerine karşı iyice sertleşmişti. Muhalefetin tutumu nedeniyle hükümetin bazı baskı tedbirlerini almak zorunda kaldığını söylüyordu: “*Muhalefetin zorlaya zorlaya bizi bazı tedbirler almaya mecbur etmeleri, demokrasiye uygun neticeler değildir. Eğer onlar zorlamasalar, bugün beğenmedikleri birçok kanunun çıkmasına imkan yoktu.*”²⁸

’58 sonlarında ise, iktidar-muhalefet ilişkileri iyice geriliyor, Menderes ilk defa muhalefetin “*ihtilal*” hazırlığından söz ediyordu. Aynı yıl Irak’ta meydana gelen bir

ihtilalle Nuri Sait Paşa'nın tasfiye edilmesi, Türkiye'deki ihtilal tartışmalarını iyice alevlendirdi. Kısa zamanda **"ihtilal"**, siyasi hayatımızın bir üçüncü şahsı haline geldi. Bu arada İnönü, Menderes'i alabildiğine tahrik edip çileden çıkarmak suretiyle onun hata işlemesini sağlamak taktiğini güdüyordu. Menderes bir ara tahriklere kapılıp şöyle bir cümle sarfetti: *"Valiyi, kaymakamı, savcıcı tehdit ediyorlar. Kendilerine hatırlatayım. Bir daha valiye, kaymakama, savcıya şunu yapacağız, bunu yapacağız derlerse, demokrasiye paydos!"* İsmet Paşa, bu açıktan yararlanarak ortamı iyice geren ve orduya davetiye çıkaran şu tehdidi savurdu: *"D.P. Genel Başkanının demokrasiye paydos etmeye gücü yetmeyecektir. Farzımuhal, herhangi bir kimse, demokrasiye paydos etmek gibi bir harekete özenip sabahleyin böyle bir teşebbüste bulunsa, akşama kadar kendisinin ve etrafındaki insanların başlarına memleketin yıkılıp kendilerinin zindan sokulduklarını göreceklerdir."*²⁹

Bu tartışmalar sırasında İnönü, sık sık iktidarın, dini, siyasi amaçlar için kullandığını, bunun da irticâ'a davetiye çıkardığını iddia ediyordu: *"DP Genel Başkanı, bizi kafir olarak, ehli salib olarak ilan ediyor. Düpedüz kanlı bir irtica teşebbüsüdür. Bunun neticelerinden ve akibetinden kendisini sakınmaya davet ediyorum."*³⁰

1959 Mart'ında irtica tartışmaları yeniden alevleniverdi. İnönü, sürekli olarak hükümetin gericiliğe prim verdiğinden söz ederken, hükümet kanadı da, muhalefetin **"pireyi deve yaptığını"** söylüyordu. Bu arada Cumhuriyet gazetesi, 31 Mart Vak'ası'nın hikayesini yayımlamaya başladı.³¹ İktidar muhalefetin ihtilal hazırlamakla meşgul olduğunu söylemeye devam ediyor, karşılıklı tehditler sürüyordu: Celal Bayar, Çorlu'da yaptığı konuşmada; *"milli kalkınmaya mani olmak isteyenler, milli irade karşısında, karınca gibi ezileceklerdir."*³² diyordu. 1959 baharında Halk Partililerin **"büyük taarruzu"** başladı. İnönü kalabalık bir siyasetçi ve gazeteci ordusuyla çıktığı siyasi turuna, General Trikopis'i esir aldığı Uşak'tan başlayarak Kurtuluş Savaşı'na gönderme yapıyordu. Hükümetin, İnönü'nün gezisini önleme çabaları ortamı büsbütün gerdi, Paşa, dönüşte İstanbul Topkapı'da, ardından Kayseri'de saldırıya uğradı. Bu olaylar, orduda ciddi tepkilere yol açtı.

1960 bütçesi görüşülürken bazı DP milletvekilleri *"orduda yeni düzenlemelerle azaltma yapılmasını"* istedikler ve bunun milli ekonominin inkişafı için şart olduğunu ileri sürdüler. Menderes'e atfedilen (Celal Bayar dahil pekçok zevat, Menderes'in böyle bir cümle sarfetmediğini söyler.³³) **"Ben orduyu yedek subaylarla da idare ederim"**³⁴ sözünün subay kesiminde oluşturduğu rahatsızlığa, bu tür konuşmalarla adeta tuz-biber ekiliyordu. İnönü'nün hükumete yönelik **"irtica"**, Menderes'in de muhalefete yönelik **"ihtilal"** suçlamaları devam ediyordu. İnönü, Başbakan'ın *"Türkiye'de*

Saidi Nursi'nin tam takdirini kazanacak bir idareyi kurmak için bütün teşebbüslere geçeceğini" söylüyor; Menderes de İnönü'ye cevaben, *"Tek Parti tahakkümü daima 'İrtica vardır' bahanesiyle lüzumundan fazla devam ettirilmiş ve laiklik bir tahakküm aleti haline getirilmiştir... İşte şimdi, aynı tazyiklere yeniden başvurulmağa teşebbüs olunmakta ve vatandaşlar irtica töhmeti altında bulundurulmakla korkutulmak istenmektedir."* diyordu.³⁵ Ş. S. Aydemir'e göre, Menderes hükümetinin **"irtica'a rüşvet verici görünen davranışları"**, ordudaki tedirginlik havasını artıran önemli amillerden biri idi.³⁶ Prof. Neşet Çağatay'a göre de *"DP'nin dini hisleri sömürerek gerici zümreye... devrimleri, demokrasiyi ve laikliği yıkmaya cüret ve cesaretini vermesi, yurtsever aydınları ve daima uyanık duran Türk ordusunu harekete geçirmişti."*³⁷

Bu arada 1957'de olduğu gibi, seçimlerin öne alınarak 1960'da yapılması gündeme geliyor ve sonbahardan söz ediliyordu. Hükümet rakiplerine karşı giderek sertleşmiş ve 18 Nisan 1960'ta kurduğu **Tahkikat Komisyonu** ile basın ve muhalefet aleyhinde ileri sürülen suçları soruşturmaya başlamıştı. Soruşturmalar bitene kadar bütün siyasal toplantıların durdurulması kararlaştırılırken Meclis görüşmelerinin basında yayınlanması da yasaklandı. Karara aykırı davranan gazeteler kapatıldı. Kararları eleştiren Bölükbaşı 6, İnönü 12 oturum için Meclis'ten uzaklaştırıldı. Muhalefet, basını ve üniversite gençliğini kullanarak iktidar aleyhine kampanya yürütürken, hükümet de adeta yangına körükle gidiyordu. Meclis'te Tahkikat Komisyonu'nu eleştiren İnönü açıkça **"ihtilal"** den söz ediyordu: *"Meclis Tahkikat Komisyonu namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar... Eğer bir idare, insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ihtilal olur... Böyle bir ihtilal, dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır... Arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır... Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam."*³⁸

Nihayet 28 Nisan'da, ihtilal için start verildi ve *"CHP gençlik kollarınca kışkırtılan"*³⁹ öğrenciler İstanbul ve Ankara'da yürüyüşlere başladılar. Her iki ilde de sıkı yönetim ilan edildi; üniversiteler iki ay süreyle kapatıldı. Menderes 29 Nisan'da Meclis grubunda yaptığı konuşmada **"çoktan beri hazırlanmakta olan bir ihtilal"**ın içinde bulunduğunu söylüyordu.⁴⁰ Gösteriler yasaklanmasına rağmen devam etti. Üniversite öğrencileri, **"555/K"** parolası ile 5. ayın 5. günü, saat 5'te Kızılay meydanında toplanarak kalabalık bir gösteri yaptılar. Bu arada fısıltı gazetesi çalışıyor, **"yürüyüş yapan yüzlerce gencin öldürüldüğü, meydanların kan gölüne döndüğü, öldürülen gençlerin cesetlerinin betonlara gömüldüğü, etlerinin kıyma yapıldığı"** haberleri yayılıyordu.⁴¹ İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıd-

dık Sami Onar, 11'den fazla talebenin polisler tarafından öldürülüp cesetlerinin yok edildiği iddiasını ısrarla sürdürüyordu.⁴² (Sonradan bütün bu anarşi olaylarında sadece iki öğrencinin öldüğü anlaşılacak, ama çoktan işiştten geçmiş, yaygaralar amacına ulaşmış olacaktı.)

Menderes, sık sık muhalefetin komplolarına dikkat çekiyordu. CHP, basın ve üniversite, elbirliğiyle ihtilali hazırlıyorlardı. İnönü 16 Mayıs'ta şu kışkırtıcı konuşmayı yapıyordu: *"18 günden beri Türkiye'de çok şerefli olduğu kadar çok geniş neticeli halk hareketleri olmuştur. Bütün halkın şikayetlerine ve infialine bedelsiz ve menfaatsiz tabii bir tercüman olarak gençler, hürriyet ve insan hakları mücadelesi yapmışlardır. Tanklar altında ezilmişler ve alınlarından kurşun yemişlerdir. Böylece bu masum gençler, hürriyet mücadelesinin öncüleri olmuşlardır."*

21 Mayıs'ta bu kez Harp Okulu öğrencileri hükümet aleyhine gösteri yaptılar. Artık iş iyice çığırından çıkmıştı. Menderes'in *"iktidara gelmenin tek yolu seçimdir"* diyerek ihtilali önleme gayretleri bir sonuç vermedi.⁴³

CHP kaynaklı propagandalar öylesine etkiliydi ki, ihtilal arefesinde ortaya atılan bir söylentiye göre, Menderes Konya'da yüzbin insan toplayacak, bunları Ankara'ya yürütecek ve *"Kanlı Cuma"* gösterilerini ile muhaliflerine gözdağı verecekti!⁴⁴

Artık ihtilalin gerçekleşmesi için gerekli olan psikolojik şartlar da tamamlanmıştı. Nitekim İsmet Paşa, ihtilale tekaddüm eden gece yatağına giderken, biraz endişeli de olsa, adeta ellerini ovuşturarak damadına şöyle diyordu: *"İhtilal kapımızda!"*⁴⁵

Ve... 27 Mayıs 1960 sabahı saat 4.36'da Türkiye, Albay Alparslan Türkeş'in, *"Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresine el koymuştur"* açıklamasıyla uyanacaktı. Ertesi günlerde DP kapatılacak, 17'si dışında diğer milletvekilleri Bayar, Koraltan ve Menderes başta olmak üzere tutuklanacak, bunu Genelkurmay Başkanı Erdelhun'la yüksek rütbeli birçok generalin de tutuklanması izleyecekti. İzmir'den getirilen Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi'nin Başkanlığı'na getirilecek, 28 Mayıs'ta da Gürsel kabinesi açıklanacaktı.

15 Eylül 1961'de ise, yaklaşık bir yıl süren Yassıada Mahkemeleri sonunda⁴⁶, kapatılan Demokrat Parti'nin 15 üyesi hakkında ölüm cezası verilecekti. Bu ölüm cezalarından üçü infaz edilecek, 16 Eylül'de Fatin Rüştü

Zorlu ve Hasan Polatkan, 17 Eylül'de de Adnan Menderes, hayatlarını idam sehpalarında noktalayacaklardı.

27 MAYIS'LA BAŞLAYAN DARBE GELENEĞİ: 12 MART, 12 EYLÜL VE 28 ŞUBAT SÜRECİ...

27 Mayıs İhtilali, gerek Türkiye'de *"darbe geleneği"*ni başlatması ve sonrakilere bir çok yönüyle örneklik teşkil etmesi bakımından, gerekse de *"irticâ"*ın bir *"darbe gerekçesi"* olarak istismarı bağlamında kısaca üzerinde durulmaya ve tahlil edilmeye değer bir olaydır.

"Darbe Geleneği"nin Oluşum Seyri:

27 Mayıs sabahı, ordunun yönetime el koyduğu radyodan ilan edildiğinde, ihtilalci subaylar arasında, ne

amaç, fikir ve icra planında, ne de liderlik konusunda bir anlaşma sağlanabilmişti. Üzerinde mutabakata varılmış bir programları olmadığı gibi hiyerarşik disiplin de altüst olmuştu. Astlar, üstlere emir veriyor, adeta her kafadan bir ses çıkıyordu. İşin tuhaf yanı, 26-27 Mayıs gecesi operasyonu gerçekleştiren Harbokulu Komutanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu, ihtilalci ekibe henüz 14 Mayıs'ta katılmış ve hareketin sorumluluğu da onun üzerinde kalmıştı.⁴⁷ Keza, ihtilal sonrasında İzmir'deki evinde dinlenmekte olan mütekaid Cemal Gürsel Paşa, Milli Birlik Kurulu'na apar-topar Ankara'ya getirilmiş, Devlet Başkanı ve Başbakan olarak atanmıştı ama, gerçek anlamda bir lider olamamıştı. Nitekim, İhtilal komitesinde

İnönü, Menderes'in "Türkiye'de Saidi Nursi'nin tam takdirini kazanacak bir idareyi kurmak için bütün teşebbüslere geçeceğini" söylüyor; Menderes de İnönü'ye cevaben, "Tek Parti tahakkümü daima 'irtica vardır' bahanesiyle lüzumundan fazla devam ettirilmiş ve laiklik bir tahakküm aleti haline getirilmiştir... İşte şimdi, aynı tazyiklere yeniden başvurulmağa teşebbüs olunmakta ve vatandaşlar irtica töhmeti altında bulundurularak korkutulmak istenmektedir."

çok geçmeden gruplar ve klikler teşekkül etmiş, toplanılar adeta bir *"muharebe meydanına"* dönmüştür.⁴⁸

Bir süre sonra başlayan iç hesaplaşmalar sonunda bazı gruplar (aralarında Türkeş'in de bulunduğu 14'ler vb.) tasfiye olmuşsa da sular bir türlü durulmamış, Şubat 1962'deki Albay Talat Aydemir'in ihtilal teşebbüsünde olduğu gibi, ordu içinde dalgalanmalar sürüp gitmiştir. Bunun nedeni, bazı subayların siyasi gidişatı beğenmemelerinden kaynaklanan sürekli müdahale arzularıdır. Giderek ordunun siyasal hayata vesayet etme istekleri hukuki bir zemine oturtulacak ve süresiz bir *"müdahale geleneği"* başlayacaktır. Nitekim, İhtilal sonrasında çıkarılan 211 sayılı **TSK İç Hizmet Kanunu** ile ordunun yönetime müdahalesine meşruiyet kazandır-

ılmış ve yapılacak yeni darbelerin önü açılmıştır. Ordunun siyasete “demokratça” müdahale etmesi ise eşyanın tabiatına terstir. Taha Parla’nın ifadesi ile, “Mensupları, tek tek demokrat yurttaşlar olabilirler ama, ordu bir kurum olarak siyasete demokratça giremez. Bu yapısına, işlevine ve meslek kodlarına aykırıdır.”⁴⁹

Daha sonra, yeni Anayasa’nın 111. maddesi gereğince **Milli Güvenlik Kurulu** oluşturulacak, böylece TSK’nın hükümet ve Meclis üzerinde sürekli bir denetim ve hatta vesayet kurmasına kapı aralayacaktır.⁵⁰ Bundan böyle hep “**Demokrasiyi kurtarmak**” için yapılan askeri müdahaleler, demokrasinin daha da kısıtlanmasına ve “**askeri vesayet sistemi**”nin iyiden iyiye güçlenmesine yol açacaktır.⁵¹ Dahası, 1961’de kurulan OYAK’la ordunun ekonomik hayata girmesi, bundan sonra yapılacak olan darbelere siyasal ve toplumsal istikrarın yanında ekonomik istikrarın da sağlanması bütünü ön plana çıkaracaktır.⁵²

Darbelerin Değişmeyen Gereğesi: “İrticâ”:

Şevket Süreyya’ya göre, 27 Mayıs İhtilali, genel manada “ne bir doktrin ve ideoloji hareketi idi, ne de herhangi teorik bağıntılara dayanan bir fikir atılımı idi.”⁵³ Ancak, denebilir ki, ihtilalcilerin üzerinde anlaştıkları tek konu vardı: “**İrticâ tehlikesi**”ni(!) önleyecek tedbirler... Nitekim, “ezan”, “çarşaf” ve “din dersi” gibi konular 27 Mayısçıların hep gündeminde kalmıştır. İhtilalciler ilk olarak radyolarda Kur’an ve ezan okunmasını yasaklamışlardır. İhtilalin zoraki lideri Cemal Gürsel, 16. 7. 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, “**Çarşaf, Türk kadını için bir yüz karasıdır!**” diyecektir. Yine Gürsel, “**Ezan Türkçe, Kur’an Türkçe olmalı**” görüşündedir. (6.10. 1960, Cumhuriyet ve Milliyet) Türkiye dahil, ihtilalin diğer önde gelenleri de ezan, Kur’an ve çarşaf konusunda benzer kanaatlere sahiptirler. Bu bağlamda İhtilal’in işbaşına getirdiği vali ve kaymakamların en önemli faaliyetlerinden biri de, “**çarşaf mücadele kampanyaları**” düzenlemek olacaktır.⁵⁴

27 Mayısçıların dini yaşamı kendi anlayışlarına göre düzenleme çabaları, sonraki ihtilalciler için de örnek teşkil edecektir. Mesela, 12 Mart ihtilalini takiben 1971-72 eğitim döneminde İmam Hatip okullarının orta kısmı kapatılacak, daha sonra halkın tepkisi üzerine 1974-75 eğitim sezonunda tekrar açılacaktır. Keza, 12 Eylül döneminde İmam Hatiplerde kız öğrenciler başlarını açmaya zorlanacak, ihtilalin lideri Kenan Evren dini ve tarihi kaynaklardan deliller(!) sunarak halkı “**başörtüsünün gereksizliğine**”, “**az çocuk yapmaya**” vs. ikna etmeye çalışacak, meydanlarda ayetler okuyarak toplumun dine bakış açısını değiştirme çabasına girecektir. 12 Eylül rejiminin Türkiye’de İslami akımların güçlenmesine bilinçli olarak zemin hazırladığı, iddiaları sol kesim tarafından dillendirilmekteyse de

⁵⁵ durum böyle değildir. İslami hareketler, şiddete dayalı sol ve sağ hareketlerin geri çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu etkili bir fikri performans ortaya koyarak doldurmuşlardır, o kadar. Olsa olsa, sistemin İslam’ı manipüle ederek “birlik ve beraberliği güçlendirmeyi” ve “kurallara bağlı uysal vatandaşlar yetiştirmeyi” amaçladığı söylenebilir.⁵⁶ Kaldı ki, Kenan Evren’in dine bakışı açıktır. Örneğin, Evren 12 Eylül dönemindeki bazı uygulamalarını şöyle savunur: “...Üniversitelerdeki bazı kız öğrencilerin başörtü takmalarına karşı çıktım... 12 Eylül’den sonra biz İmam Hatip okullarının sayısını dondurduk... Vatanş, yobaz hocaların yanlış tefsirlerine kanabilir; ben bunları önlemeye çalışıyorum...” (14.3.1992, Milliyet)

Darbe Şakşakçıları ve Hukuk Ulemâsı:

27 Mayıs’ın bir başka özelliği de, darbecilerin gerçekleştirmek istedikleri değişikliklere “**huhûkî kılıf**” giydirmekte mahir “**ihtilal fetvacıları**” ve yaptıkları her faaliyeti avuçlarını patlatırcasına alkışlayan yağcı, kraldan çok kralcı yazar-çizer takımının türemesidir. Artık bundan böyle, her darbe kendi “**hukuk ulemâsı**”nı ve şakşakçı medya mensubunu bulmakta güçlük çekmeyecektir.

27 Mayıs ihtilalinin ertesi günü bir profesörler heyeti; Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya vd. Ankara’ya çağrılarak kendilerinden yeni bir Anayasa hazırlamaları istenir. Öncelikle “**ihtilalin meşru olduğuna dair**” bir rapor düzenleyen bu ihtilal fetvacıları, ertesi günlerde “**Nasıl bir Anayasa istiyorsunuz?**” diyerek ihtilalin elebaşlarını bile şaşırtırlar.⁵⁷ İhtilalin reisi Madanoğlu’nun “hemen bir Anayasa yapıp bir an önce seçime gitme” düşüncesi karşısında Prof. S. Sami Onar, “**Seçimleri çabuk yapmak kadar hatalı iş olmaz**”⁵⁸ derken, Prof. H. Nail Kubalı da, “**en az birbuçuk yıl iktidarda kalmanız gerekir**”⁵⁹ diye tavsiyede bulunur.

12 Eylül döneminde darbecilerin hukuk ulemâsı da Prof. Orhan Aldıkaçtı ve diğerleri olacaktır. 28 Şubat sürecinin post-modern darbecilerinden daha hızlı tutumu ve başörtüsüne karşı amansız düşmanlığıyla sivrilmiş Prof. Kemal Alemdaroğlu ise, “hukuk ulemâlığı”ndan ziyade “darbe şakşakçılığı”na yakışmıyor mu?

27 Mayısın hemen ertesinde, “**Ezan’ın Türkçeleştirilmesi**” için imza kampanyası düzenleyen Coşkun Kırca, Oktay Ekşi ve Altan Öymen gibi “alkışçı” yazarlara⁶⁰ bugün hangilerini eklemeyi düşünürsünüz?

Darbelerde ABD ve CIA Parmağı:

Gerek 27 Mayıs 1960, gerek 12 Mart 1971, gerekse 12 Eylül 1980 askeri müdahalelerinde ABD ve CIA etkisi açıktır.

27 Mayıs ihtilali ABD’yi hiç tedirgin etmemiş, bila-

BELGE: “İRTİCÂ İLE MÜCADELE YASALARI”

Aşağıda bazı örneklerini sunduğumuz ve kamuoyunda “irtica yasaları” olarak bilinen yasa değişikliği tasarılarının bizde uyandırdığı ilk izlenim, bunların “**panik mevzuatı**” olarak adlandırılabilirdir. Bu yasa tasarılarında gördüğümüz şey, birileri tarafından yıkılmaya çalışıldığı vehmedilen devletin acilen kurtarılması yönünde duyulan endişedir. Oysa temel hukuki metinler panik mevzuatı şeklinde ve böylesi endişelere dayalı olarak çıkarılmış metinler olmamalı, halk iradesiyle şekillenen ve ortak bir konsensüse dayanan yasalar bütünü olmalıdır. Ne yazık ki bizde anayasa ve kanunların oluşma biçimi hemen hiçbir dönemde böyle bir süreci takib etmemiştir. Neredeyse bütün yasa metinleri birey ve toplum karşısında devleti korumaya dönük olarak çıkarılmıştır. Bu anlayış dünyada insan hak ve özgürlüklerini korumayı esas alan hukuk anlayışına temelden ters düşmektedir.

Bu kanun tasarılarında alabildiğine muğlak, her yöne çekilebilir ifadeler kullanılmıştır. “**Yıkıcı, bölücü**” gibi elastiki suç tanımlarının konjonktüre göre nasıl farklı standartlarda yorumlanıp tatbik edildiğini Türkiye’nin yakın tarihinde bol örnekleriyle görmek mümkündür. Bu tür esnek tanımlamaların hukukun siyasallaşmasının bir aracı olarak kullanılageldiği herkesin malumudur.

Maddelerde belirtilen suçları işlediği varsayılan insanların gerek devlette, gerekse yerel kurumlarda ve bunların ortak olduğu mekanizmalarda görev alacak olması, bu insanları imha etmeyi hedefleyen bir zihniyetin ürünü gibi gözükmektedir. Devletin adeta “**vebalı**” ilan ettiği bu insanlara özel sektörün de iş vermesi pek mümkün olmadığına göre, bu insanların hayatlarını nasıl idame ettirmeleri gerektiği düşünülmektedir? Aslında Devlet, bu yasalarla kendini güvence altına almayı umarken, örneğin normal bir muhalif olarak hayatını devam ettirebilecek insanları düşman haline getirerek ve yine örneğin, bir cami inşaatı bile yerleşim birimlerinin %90’ında imar planının bulunmadığı bir ülkede “imar planı şartına” bağlayarak kendi bindiği dalı kesmektedir. Zaten panik mevzuatının da en temel özelliği budur.

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : B.02.0.KKG/101-1351

/1549

Ankara

25/3/1998

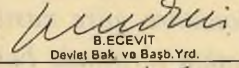
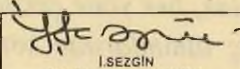
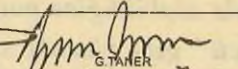
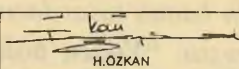
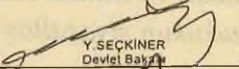
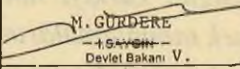
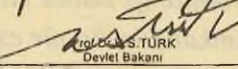
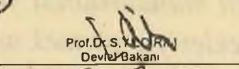
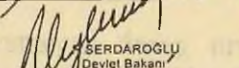
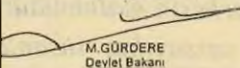
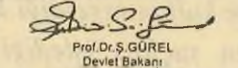
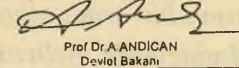
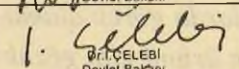
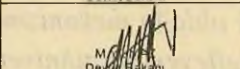
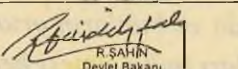
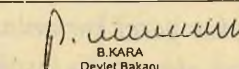
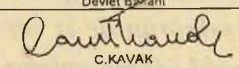
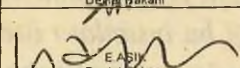
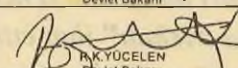
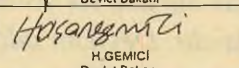
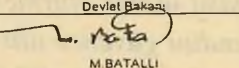
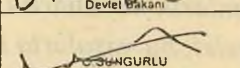
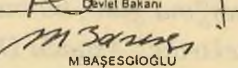
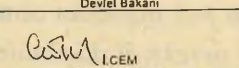
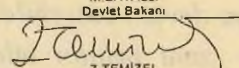
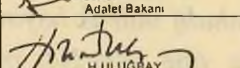
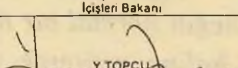
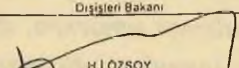
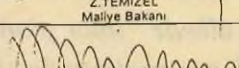
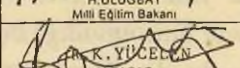
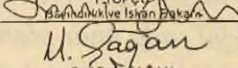
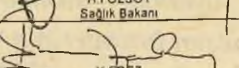
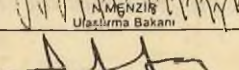
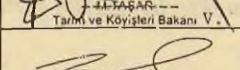
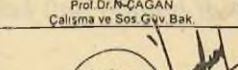
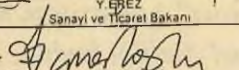
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'na 23/3/1998 tarihinde kararlaştırılan "657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 125'inci Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı" ile gerekçesi birlikte gönderilmiştir.

Komisyonlarda ve Genel Kurulda öncecik ve ivedilikle görüşülmesini arz ederim.

Mesut YILMAZ
Başbakan

MESUT YILMAZ
BAŞBAKAN

 B. ECEVİT Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	 I. SEZGİN Milli Sav. Bak. ve Başb. Yrd.	 G. TANKER Devlet Bakanı	 H. ÖZKAN Devlet Bakanı
 Y. SECKİNER Devlet Bakanı	 M. GÜRDERE Devlet Bakanı V.	 Prof. Dr. S. TURK Devlet Bakanı	 Prof. Dr. S. YILDIRIM Devlet Bakanı
 S. SERDAROĞLU Devlet Bakanı	 M. GÜRDERE Devlet Bakanı	 Prof. Dr. S. GÜREL Devlet Bakanı	 Prof. Dr. A. ANDICAN Devlet Bakanı
 Ö. T. CELEBİ Devlet Bakanı	 M. GÜRDERE Devlet Bakanı	 R. ŞAHİN Devlet Bakanı	 B. KARA Devlet Bakanı
 C. KAVAK Devlet Bakanı	 E. ASYU Devlet Bakanı	 R. K. YÜCELEN Devlet Bakanı	 H. GEMİCİ Devlet Bakanı
 M. BATALLI Devlet Bakanı	 O. ŞENGÜRLÜ Adalet Bakanı	 M. BAŞEĞİOĞLU İçişleri Bakanı	 İ. CEM Dışişleri Bakanı
 Z. TEMİZEL Maliye Bakanı	 H. ULUGBAY Milli Eğitim Bakanı	 Y. TOPCU Bölgeler ve İktisat Bakanı	 H. İ. ÖZSOY Sağlık Bakanı
 A. MENZİS Ulaştırma Bakanı	 R. K. YÜCELEN Tarım ve Köylere Bakanı V.	 Prof. Dr. N. ÇAGAN Çalışma ve Sos. Gvv. Bak.	 Y. ERİZ Sanayi ve Ticaret Bakanı
 M. Ç. R. SÜMER Enerji ve Tabii Kay. Bakanı	 İ. TALAY Kültür Bakanı	 İ. GÜRDAL Turizm Bakanı	 E. TARANOĞLU Orman Bakanı

Madde 1-14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125 inci maddesinin (E) bendinin (a) alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"a) Yıkıcı veya bölücü veya Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birisini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylem ve diğer faaliyetlerde bulunmak veya bu suretle kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak veya boykot, işgal, engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katıl-

mak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak,"

“(E) bendinin (a), (b) ve (ı) alt bentlerindeki eylemleri sebebiyle Devlet memurluğundan çıkarma cezasıyla cezalandırılanlar, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip olduğu kurum ve kuruluşlarda herhangi bir statüde istihdam edilemezler.”

GENEL GEREKÇE

Cumhuriyetimizin demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olma niteliklerini korumak için, yıkıcı veya bölücü veya Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birisini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylem ve diğer faaliyetlerde bulunanlara Devlet memurluğundan çıkarma cezası verileceği hükme bağlanmaktadır.

Ayrıca bu eylemleri sebebiyle Devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılanların bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip olduğu kurum ve kuruluşlarda istihdam edilmeyeceği öngörülmektedir.

D- Kademe ilerlemesinin durdurulması: Fiilin ağırlık derecesine göre, memurun, bulunduğu kademe ilerlemesinin 1-3 yıl durdurulmasıdır. Kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır.

a) Göreve sarhoş gelmek, görev yerinde alkollü içki içmek,

b) Özürsüz ve kesintisiz 3-9 gün göreve gelmemek,

c) Görevi ile ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun çıkar sağlamak,

d) Amirine veya maiyetindekilere karşı küçük düşürücü veya aşağılayıcı fiil ve hareketler yapmak,

e) Görev yeri sınırları içinde herhangi bir yeri toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz kullanmak veya kullandırmak,

f) Gerçeğe aykırı rapor ve belge düzenlemek,

g) Yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç vermek,

h) Ticaret yapmak veya Devlet memurlarına yasaklanan diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunmak,

ı) Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak,

i) Belirlenen durum ve sürelerde mal bildiriminde bulunmamak,

k) Açıklanması yasaklanan bilgileri açıklamak,

l) Amirine, maiyetindekilere, iş arkadaşları veya iş sahiplerine hakarete bulunmak veya bunları tehdit etmek,

m) Diplomatik statüsünden yararlanmak suretiyle yurt dışında, haklı bir sebep göstermeksizin ödeme kabiliyetinin üstünde borçlanmak ve borçlarını ödemedeki tutum ve davranışlarıyla Devlet itibarını zedelemek veya zorunlu bir sebebe dayanmaksızın borcunu ödemediği yurda dönmek,

n) Verilen görev ve emirleri kasten yapmamak,

o) Herhangi bir siyasi parti yararına veya zararına fiilen faaliyette bulunmak.

E- Devlet memurluğundan çıkarma: Bir daha Devlet memurluğuna atanmamak üzere memurluktan çıkarmaktır. Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

a) İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak,

b) Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek,

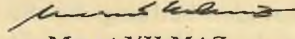
c) Siyasi partiye girmek,

d) (Değişik: KHK/243-29.11.1984) Özürsüz olarak, bir yılda toplam 20 gün göreve gelmemek,

e) Savaş, olağanüstü hal veya genel âfetlere ilişkin konularda amirlerin verdiği görev veya emirleri yapmamak,

Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 23/3/1998 tarihinde kararlaştırılan "1700 Sayılı Dahiliye Memurları Kanununun 23 üncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Komisyonlarda ve Genel Kurulda öncelik ve ivedilikle görüşülmesini arz ederim.

Mesut YILMAZ
Başbakan

Madde 1-9/6/1930 tarihli 1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanununun 23 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Madde 23- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunların açıkça suç saydığı Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne ve Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birini değiştirmeye, ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylemleri veya irtikap ve irtişaları ve

ya vazife ve memurluk haysiyet ve şerefine uymayan kötü itiyat ve halleri şayi olduğu ve bu durumları ayrı ayrı iki müfettiş tarafından verilen raporlar ve muhtelif iki amirin gizli sicil raporlarıyla teyyüt eden memur, hakkında cezai takibat yapıp yapılmadığına bakılmaksızın vekalet inzibat komisyonunun kararı ve Bakanın onayı ile meslekten çıkarılır."

GENEL GEREKÇE

Cumhuriyetimizin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerini özenle korumak için, anayasa ve kanunların açıkça suç saydığı Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne ve Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birini değiştirmeye, ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylemlerde bulunan ve bu

durumları ayrı ayrı iki müfettiş tarafından verilen raporlar ve farklı iki amirin gizli sicil raporlarıyla teyyüt eden Dahiliye memurlarının, haklarında cezai takibat yapıp yapılmadığına bakılmaksızın, vekalet inzibat komisyonu kararı ve Bakanın onayı ile meslekten çıkarılacakları hükme bağlanmaktadır.

KIDEM TENZİLİ- İfasına mecbur olduğu tahkikatın safhalarını ifşa etmek.

SINIF TENZİLİ- Hesaplarını sene nihayetinde tamam ile kapatmamak, avans alıp bunu üç ay zarfında tesviye etmemek, amirine vazife başında veya vazifeden dolayı her nerede olursa olsun hakaret etmek, vazife başında madununa yahut arkadaşlarına hakaret etmek, memur bulunduğu yerin ve mıntikanın haricinde izinsiz gitmek, yahut vazife icabı gittiği takdirde mafevkini haberdar etmemek ve Cemi İanat Nizamnamesine mugayir harekette bulunmak.

MADDE 21- Evrak ziyai ve vazife icabını takdir bir ifade müsamaha, Devlet ve efratça mazarratı mucip olmuş ise zararın derecesine göre memur hakkında inzibat cezaları en ağırına kadar tatbik edilmekle beraber kanuni takibatta icra edilir.

MADDE 22- Resmi muamelelerden dolayı amirlerini alenen tenkid edenler tenkidin şekil, mahiyet ve tesiri derecesine göre maaş kesilmesi, kıdem tenzili cezalarından biri ile cezalandırılır.

MADDE 23- İrtikâp irtişaları veya vazife

ve memurluk haysiyet ve şerefine uymayan kötü itiyat ve halleri şayi olduğu ve bu ayrı ayrı iki müfettiş tarafından verilen raporlar ve muhtelif iki amirin mahrem tezkiye varakariyle teyyüt ettiği halde maddi ve kanuni kâfi deliller bulunmamasından haklarında takibat yapılmayan memurlar, Vekalet inzibat komisyonunun kararı ile Vekilin tasdikiyle, meslekten çıkarılırlar.

MADDE 24- Vali veya kaymakamlarla nahiye müdürleri, emir veya nezaretlerine tabi dairelerde, suistimallerin ve alelûmum kanunsuz hareketlerin vukuundan mesuldürler.

Bu gibi hallerin tekerrür ve tevalisi teftişler veya tahkikler neticesinde sabit olur ve vali ile kaymakam ve nahiye müdürünün onlara daha evvel vakıf olmadıkları veya vakıf oldukları halde salâhiyetleri dahilindeki teşebbüslere girişmedikleri anlaşılırsa haklarında vazifelerinde lakaydı gösteren memurlar gibi muamele olunur.

MADDE 25- Dahiliye memurlarının sicilleri ile mahrem dosyalarının tesbit ve tanzimi usulleri, bir nizamname ile tayin olunur. (*)

VEKALET İNZİBAT KOMİSYONU

MADDE 26- Vekalet İnzibat Komisyonu, müsteşarın riyasetinde müdürler encümeni ni teşkil eden azadan tereküp eder.

İÇTİHADİ HAREKET

MADDE 27- Kanun ve nizamnamelerde sa-
rahat olmayan ve hakkında hususi emir bulun-
mayan mesailde mafevkten istizan imkanı ol-
madığı takdirde vali, kaymakam ve nahiye mü-
dürleri kendi içtihatlarıyla hareket ederler ve
tedbir alırlar.

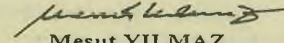
MESLEK KURSU

MADDE 28- Vekalet münasip gördüğü yer-
lerde memurlar için meslek kursu açmağa ve
bunların programını tanzime salahiyettardır. Bu
kurslara kabul edilecek memurların evsaf ve şe-
raiti bir nizamname ile tayin olunur. Kursu ka-
bul edilen memurlara harcırah kararnamesine
tevfikan harcırah ve yevmiye verilir.

(*) Bk. Bakanlar Kurulunun 31.1.1932 tarih ve 12226
sayılı kararnamesiyle yürürlüğe konulan (DAHİLİYE
VEKALETİ MEMURLARI SİCİL TÜZÜĞÜ), T.C. Tü-
zükleri: c.1-s. 600.

Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 23/3/1998 tarihinde kararlaştırılan "3194 Sayılı
İmar Kanununa Bir Ek Madde Eklennesine Dair Kanun Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte
gönderilmiştir.

Komisyonlarda ve Genel Kurulda öncelik ve ivedilikle görüşülmesini arz ederim.

Mesut YILMAZ
Başbakan

**Madde 1-3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı
İmar Kanununa** aşağıdaki ek madde eklenmiş-
tir.

"Ek Madde 2- imar planlarının tanziminde,
planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile
müstakbel ihtiyaçları gözönünde tutularak lü-

zumu cami yerleri ayrılır.

İl, ilçe, kasaba ve köylerde müftünün izni
alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartı-
yla cami yapılabilir.

Cami yeri, imar mevzuatına aykırı olarak
başka maksatlara tahsis edilemez."

GENEL GEREKÇE

Ülkemizde her yıl belirli bir plan ve proğra-
ma, çevre düzenlemesine, estetik görünümüne ve
mevzuata uygun bulunmayan camiler yapılmaktadır. Kişiler veya dernekler tarafından tem-
min edilen arsalar üzerine çevrenin ihtiyaç
durumu ve özelliği dikkate alınmadan imar
mevzuatına uygun olmayan bu tür cami yapımlarını önlemek de mümkün olmamaktadır. 3194
sayılı İmar Kanununa göre belediye ve mücavir
alan sınırları içinde ya da dışında kalan yerler-
de yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve
özel bütün yapılar bu kanun kapsamında bu-
lunduğu halde il, ilçe, kasaba ve köylerde plan-
sız ve programsız camiler inşa edilmektedir.

Camiler toplumda birlik ve beraberlik şuurun-
un oluşmasına katkıda bulunan dini mekanlar-

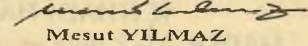
dır. **Plansız ve programsız olarak ihtiyaçtan
fazla camilerin yapılmasıyla toplumdaki bir-
lik şuru zedelenmekte**, gruplaşmaların mey-
dana gelmesi suretiyle cami ve cemaat anlayışı
yaranlanmaktadır.

Ayrıca ihtiyaçtan fazla olarak yapılan camile-
re İmam-Hatip kadrosu ihtiyacı karşılanama-
makta, bu durum da bir takım olumsuzlukların
meydana gelmesine sebebiyet vermektedir.

Camilerin, mevzuat çerçevesinde plan ve
programlara uygun ve ihtiyaca göre yapılmasını
sağlamak, gelişigüzel düzensiz ve çevre ile
uyum sağlamayan yapılaşmayı önlemek ama-
cıyla "3194 sayılı İmar Kanununa Bir Ek Madde
Eklennesi Hakkında Kanun Taslağı" hazırlan-
mıştır.

Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'na 23/3/1998 tarihinde kararlaştırılan "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Komisyonlarda ve Genel Kurulda öncelik ve ivedilikle görüşülmesini arz ederim.

Mesut YILMAZ
Başbakan

Madde 1- Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair 677 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin ikinci fıkrasındaki ceza "altı aydan az olmamak üzere hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır" şeklinde; üçüncü fıkrasındaki ceza "bir yıldan az olmamak üzere hapis ve ikiyüzelli milyon liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılır" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 2- 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 526 ncı maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Şapka İktisası Hakkında 671 sayılı Kanunun veya Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında 1353 sayılı Kanunun veya Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair 2596 sayılı kanunun koyduğu yasaklara veya yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere altı aydan bir yıla kadar hafif hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar hafif para cezası verilir."

GENEL GEREKÇE

Cumhuriyetimizin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olma niteliklerini korumak maksadıyla Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına dair 677 sayılı Kanunun ile Şapka İktisası Hakkında 671 sayılı Kanun ve Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında 1353 sayılı Kanunun koyduğu yasaklara ve yükümlülüklerle uymayanlara verilecek cezalar artırılmaktadır.

Bu amaçla;

1-677 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere para cezası" "altı aydan az olmamak üzere hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası"na,

Üçüncü fıkrasında yer alan "altı aydan az ol-

mamak üzere hapis ve beşyüz liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası" "bir yıldan az olmamak üzere hapis ve ikiyüz elli milyon liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası"na,

2- 765- sayılı Türk Ceza Kanununun 526 ncı maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "iki aydan altı aya kadar hafif hapis veya bin liradan beşbin liraya kadar hafif para cezası" "altı aydan bir yıla kadar hafif hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar hafif para cezası"na, çıkarılmaktadır.

Ayrıca, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun yukarıda söz konusu edilen 526 ncı maddesinin ikinci fıkrasında yapılan değişiklikle "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine dair 2596 sayılı Kanun"un koyduğu yasaklara ve yükümlülüklerle aykırı hareket edenler için de ceza öngörülmüştür.

KANUN NO: 677

TEKKE VE ZAVİYELERLE TÜRBELERİN SEDDİNE VE TÜRBEDARLIKLAR İLE BİR TAKIM UNVANLARIN MEN VE İLGASINA DAİR KANUN (*)

30 Teşrinisani 1341

(Resmi Gazete ile Neşir ve ilanı: 13 Kânunuevvel-Sayı: 243)

3. t. Düstur, c.7-s. 113

MADDE 1- Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhının tahtının tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilumum tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası daire-sinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir.

Alelûmum tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürücülük ve gayiptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi unvan ve sıfatların isitmaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde salâtine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenit olanlarla

bilûmum sair türbeler mesdut ve türbedarlıklar mülğadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya ayını tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdiile cezalandırılır.

(Ek Fıkra: 5438-10.6.1949) Şeyhlik, Babalık ve Halifelik gibi mensupları arasında baş mevkiinde bulunanlar altı aydan az olmamak üzere hapis ve 500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasından başka bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılır. (**)

Şapka iktisası hakkında 671 sayılı Kanunla Türk harflerinin kabul ve tatbikine dair 1353 sayılı Kanunun koyduğu memnuniyet veya mecburiyetlere muhalif hareket edenler iki aydan altı aya kadar hafif hapis veya bin liradan beşbin liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılır.

MADDE 527- Her kim, bir musibet ve felâket veya karşılık yahut cürmü meşhut vukuunda makbul bir özüre müstenit olmaksızın lazımgelen hizmet ve yardımı yapmaktan kaçınır yahut vazifesini yaptığı sırada kendisine müracaat eden memurlara lazımgelen malumat ve tarifati vermekten imtina eyleirse otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur.

Eğer vermiş olduğu malumat ve tarifât hakikata mugayir olursa ceza elli liraya kadar hafif cezayı nakdi veya bir aya kadar hafif hapidir.

MADDE 528- Bir memura vazifesini yaptığı sırada isim ve şöhet veya sıfat ve sanatını mesken ikametgâhını veya doğduğu yeri yahut sair şahsi evsafını beyandan imtina eden şahıs otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur. Ve eğer hakikat hilafında beyanatta bulunursa bir aya kadar hafif hapis cezasıyla cezalandırılır.

MADDE 539- Her kim, ait olduğu daire tarafından kanuna müsteniden vukubulan memnu-

iyet hilafı olarak ayin icrasına mahsus mahaller haricinde mezhebi merasim icrasına veya hut umuma mahsus meydanlarda ve yollarda dini ve gayri dini işlere müteallik alaylar tertibi-ne halkı teşvik yahut bunlara riyaset eyleirse bir aya kadar hafif hapse veya elli liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur.

Eğer işbu fiilden dolayı halk arasında bir heyecan ve karışıklık çıkarsa fail hakkında yukarıdaki cezaların ikisi birden hükmolunur.

İKİNCİ FASIL

CÜRMÜ HABER VERMEKTE ZÜHUL

MADDE 530- Hekim, cerrah, ebe yahut sair sıhhiye memurları şahıslar aleyhinde işlenmiş bir cürüm asarını gösteren ahvalde sanatlarının icabettiği yardımı ifa ettikten sonra keyfiyeti adliyye veya zabıtaya bildirmezler yahut ihbar hususunda teahhur gisterilirse bu ihbar kendisine yardım ettikleri kimseye takibata maruz kılacak ahval müstesna olmak üzere otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olurlar.

ÜÇÜNCÜ FASIL

MESKÛKATA MÜTEALLİK KABAHAHLER

MADDE 531- Mecmuu kıymeti yüz kuruştan fazla meskûkât veya evrakı nakdiyeyi sahih zanniyle aldıktan sonra bunların kalp ve taklit olduklarına muttali olan kimse üç gün zarfında bunları nereden ve ne suretle aldığını mümkün mertebe tarif ile beraber hükümete teslim etmezse on beş liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur.

MADDE 532- Her kim, Türkiye'de kanunen tedavül etmekte olan meskûkâtı mukanen kıymetleriyle kabulden imtina eyler ise otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur.

(*) 7 Kasım 1982 tarih ve 2709 sayılı (TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI)'nın 174 üncü maddesi gereğince (DEVİRİM KANUNLARI)'ndan olup Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz.

(**) Sürgün cezası 13 Temmuz 1965 tarih ve 647 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesiyle kaldırılmıştır.

KANUN NO: 671

ŞAPKA İKTİSASI HAKKINDA KANUN (*)

25 Teşrinisani 1341

(Resmi Ceride ile neşir ve ilânı: 28 Teşrinisani 1341-Sayı: 230)
3.t.Düstur, c.7.- s.108

MADDE 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi âzaları ile idareî umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilûmum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir.

Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka

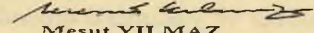
olup buna münafi bir itiyadın devamını hükümet meneder.

MADDE 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

MADDE 3- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti taraflarından icra olunur.

Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'na 23/3/1998 tarihinde kararlaştırılan "22 Ocak 1990 Tarihli ve 399 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Komisyonlarda ve Genel Kurulda öncelik ve ivedilikle görüşülmesini arz ederim.

Mesut YILMAZ
Başbakan

MADDE 1- 22 Ocak 1990 tarihli ve 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 45 inci maddesinin birinci fıkrasına (f) bendi ve ikinci fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra ilave edilmiştir.

"f) Yıkıcı veya bölücü veya Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birisini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylem ve diğer faaliyetlerde bulunmak veya bu suretle kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak veya boykot, işgal, engelleme, işi yavaş-

latma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak."

"(f) bendindeki eylemleri sebebiyle sözleşmesi feshedilerek sona eren personel Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip olduğu kurum ve kuruluşlarda herhangi bir statüde istihdam edilemezler."

GENEL GEREKÇE

Cumhuriyetimizin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerini özenle korumak için yıkıcı veya bölücü veya Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birisini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylem ve diğer faaliyetlerde bulunan veya bu suretle kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozan veya boykot, işgal, engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılan veya bu amaçla toplu olarak göreve

gelmeyen, bunları tahrik ve teşvik eden veya yardımda bulunan kamu iktisadi teşebbüsü veya bağlı ortaklıklarda çalışan sözleşmeli personelin sözleşmesinin feshedilmesi hükme bağlanmaktadır.

Ayrıca bu şekilde sözleşmesi feshedilerek sona eren personelin Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip olduğu kurum ve kuruluşlarda çalıştırılmaması öngörülmektedir.

DİSİPLİN HÜKÜMLERİ

DİSİPLİN CEZALARI

MADDE 44- (Değişik: 3771-5.2.1992) Teşebbüs veya bağlı ortaklıklardaki hizmetlerin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacıyla sözleşmeli personelin görevleri ile ilgili kusurlu hareketleri, iş yerinde veya dışında teşebbüs ve bağlı ortaklıkla ilgili mevzuata aykırı davranışları nedeniyle kademe ilerlemesinin durdurulması hariç, verilmesi gereken disiplin cezaları ile disiplin cezası vermeye yetkili merciler ve disiplin kurulları hakkında bu kanun hükmünde kararnamede hüküm bulunmayan hallerde teşebbüs veya bağlı ortaklık memurlarının tabi olduğu hükümler uygulanır. Ancak, kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiiller için sözleşme ücretinden kesme cezası, aylıktan kesme cezası esaslarına göre uygulanır.

MADDE 45- (Değişik: 3771- 5.2.1992) Teşebbüs veya bağlı ortaklıklarda çalışan sözleşmeli personelin sözleşmesi aşağıdaki hallerde feshedilir:

a) izinsiz veya kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın kesintisiz 5 gün veya bir sözleşme dönemi içinde kesintisiz 10 gün göreve gelmemek,

b) işe alınma şartlarından herhangi birini taşı-

madığının anlaşılması veya bu şartlardan birinin sonradan kaybedilmesi,

c) Görev veya görev yerinin değişmesi halinde belirlenen süre içinde mücbir bir sebep olmaksızın yeni görevine başlamamak,

d) Bu Kanun Hükmünde Kararnamede sözleşme hükümlerine aykırı davranışlarda bulunmak,

e) Sicil ve başarı değerlendirmeleri birbirini izleyen iki sözleşme döneminde (D) düzeyinde olmak,

İstek, yaş haddi, malullük veya sicil sebeplerinden biri ile emekliye ayrılma hallerinde, sözleşme sona erer.

SAVUNMA HAKKI

MADDE 46- (Değişik: 3771-5.2.1992) Savunması alınmadan sözleşmeli personel hakkında disiplin cezası verilmez. Sözleşmeli personel; soruşturmayı yapanın, disiplin cezası vermeye yetkili organı merci veya amirin veya disiplin kurulunun yedi günden az olmamak üzere vereceği süre içinde yazılı olarak savunmasını yapar. Bu süreler içinde savunmasını yapmayan sözleşmeli personel savunma hakkından vazgeçmiş sayılır.

kis Amerikan yönetimi bu değişikliği memnuniyetle karşılamıştır. Geçtiğimiz yıllarda Hürriyet gazetesinde (27.5.1990) yayınlanan ABD Dışişleri Bakanlığı gizli raporlarına göre, 27 Mayıs'ın lideri Madanoğlu "sağlam ve güvenilir bir Amerikancı", Milli Birlik Komitesi üyelerinin çoğunluğu da "Amerikan yanlısı"dır. Zaten, ihtilalin gerçekleştiği radyodan duyurulurken, yeni yönetimin "NATO'ya, CENTO'ya ve diğer antlaşmalara bağlı kalacağı" özellikle vurgulanmıştır. Dahası, 27 Mayıs sonrasında ABD ile ilişkiler iyice sıklaşmış; Amerikan Barış Gönüllüleri Türkiye'ye akın etmişlerdir. Okullarda ise, Amerikan süt tozu, tereyağı ve bisküvileri ikram edilmeye başlanmıştır.⁶¹ Buna rağmen, darbeyi alkışlayanların, Menderes hükümetini 'memleketi Amerika'ya satmak'la suçlamaları komik bir çelişki olarak tarihin hafızasına kaydedilecektir.

12 Mart müdahalesi, çok açık bir ABD/CIA operasyonu idi. İhtilal öncesinde Türk hükümetleriyle ABD arasında önemli sorunlar yaşanmıştı: Türkiye'nin İslam ülkeleriyle yakınlaşması, U-2 casus uçaklarına izin verilmemesi, haşhaş ekiminin yasaklanmaması vs... 12 Mart'tan önce uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı yapmış bulunan İhsan Sabri Çağlayangil, 12 Mart'la ABD arasındaki ilişki sorulduğunda şunları söylemişti: "Amerikalıların bizden gayrı memnun olduklarını arzetmiştim. Sebep belli: Afyon, muayyen siyasetler, U-2..."⁶² Öte yandan, içerde hızla tırmanan anarşi de bir CIA tertibi idi. Dönemin CIA Başkanı Helms, daha sonraları şu itirafta bulunacaktı: "Evet, 12 Mart'ı hazırlayan oluşumları, biz ajanlarımız aracılığıyla düzenledik..."⁶³ İhtilal'in işbaşına getirdiği Nihat Erim Hükümeti'nin ilk icraat olarak haşhaş ekimini yasaklaması doğrusu manidardır.

1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonu, haşhaş ekimine izin verdiğinde The Times, "haşhaş ekimine ilişkin kararı, Türk hükümetine çok pahalıya mal olabilir" yorumunu yapacaktı.⁶⁴ 12 Eylül'e kapı aralayan faktörlerden biri yine haşhaş bir diğeri de Türkiye'nin ABD'ye rağmen Kıbrıs'a müdahalesi olacaktır.

12 Eylül darbesinde de elbette ABD vardı: O sıralar Amerikan yönetimi Türkiye'de İran tipi bir devrimin gerçekleşmesi halinde bölgeden tümüyle silineceğinden korkuyordu. 12 Mart ve 12 Eylül darbelerine muhatap olan zamanın Başbakanı Demirel, 9 Ağustos 1987 tarihli Güneş gazetesinde, her iki darbeye de ABD'nin var olduğunu açıkça ifade etmiş, "U-2 uçaklarının yasaklanması, üslerin denetim altına alınması ve Türk-Sovyet ticari ilişkilerinin geliştirilmesinin ABD'yi rahatsız ettiğini" söylemiştir. Demirel'e göre, 12 Eylül öncesinde "ABD Türkiye'nin İran'a dönebileceğinden korkmuştur."

12 Eylül akşamı ABD Dışişleri Bakanı Muskie, Washington'daki Kennedy Center'da "Damdaki Kemancı" müzikalini seyretmekte olan Başkan Carter'ı acil ola-

rak arar ve kendisine şu bilgiyi verir: "Mr. President, Türk ordusunun komuta heyeti Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kaygıya gerek yok. Kimlerin müdahale etmesi gerekiyorsa, onlar müdahale etti."⁶⁵

28 Şubat sürecinde aynı güçlerin ne düzeyde etkin olduğunu öğrenmek için, herhalde biraz daha zamanın geçmesini beklemek gerekiyor.

27 Mayıs'tan 28 Şubat'a

Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok

15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti'nin yerini alan Adalet Partisi'nin CHP'den sonra ikinci parti olması, komutanları tedirgin etmiş, ordunun tekrar yönetime el koyması, ancak "aslan kafesine koyun atma" yöntemiyle önlenebilmiştir: Partiler arasında imzalanan protokole göre, "İsmet İnönü ilk sivil başbakan olacak, eski DP'liler için af çıkarılmayacak, '60'da ordudan atılan subaylar görevlerine iade edilmeyecekti." 1962'de çıkarılan bir yasa ile de, "27 Mayıs'ın eleştirilmesi, eski DP yönetiminin ise övülmesi" yasaklanacaktı. Ardından 27 Mayıs günü "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" ilan edilecekti.⁶⁶

1965 seçimlerinde oyların % 53'ünü alarak 240 milletvekili ile tek başına iktidara gelen ve bir sonraki seçimde iktidarını koruyan AP yönetimine karşı 1971'de özellikle anarşi, irtica, ekonomik ve siyasi kriz gibi gerekçelerle 12 Mart Müdahalesi gerçekleşti. 12 Mart'ın irticai gerekçesi de hazırды: Milli Nizam Partisi "laikliğe aykırı faaliyetler" yapmıştı. Samsun Cumhuriyet Savcılığı, bir konuşmasından dolayı Prof. Necmeddin Erbakan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını ve MNP'nin de kapatılmasını istemişti.⁶⁷

12 Eylül'ü kamuoyunda meşru kılan gelişme, belli mihraklarca tertiplendiği kuşku götürmeyen, Çorum ve Kahramanmaraş'taki iç savaşı andıran çatışmalar, Fatsa'nın kurtarılmış bölge haline gelmesi vb. ile doruğa tırmanan anarşi ve terör olaylarıydı. İrtica bahanesi ise her zaman bulunabilirdi. 6 Eylül'de Konya'da bir tertip heyetince düzenlenen, Milli Selamet Partisi'nin de katıldığı **Kudüs mitingi**, irticâ'nın hortladığını kanıtlamak için yetti de arttı bile.

Tesadüfe bakın ki, 1997'de Refahiyol iktidarının düşmesine yol açan ve giderek "irticâ" adı altında geniş bir muhalif cepheye karşı adeta "sürek avına" dönüşen 28 Şubat Post-modern darbe sürecinin ilk işareti de, şubat başında düzenlenen **Kudüs gecesine** tepki olarak Sincan sokaklarını sarsan tank gürültüleriyle veriliyor, Türkiye bir kez daha "tank sesleriyle uyanıyor"du...

SONUÇ

Umran'da uzun bir süredir tefrika ettiğimiz "İrticâ'nın Serüveni" dizisine kısa bir göz atarak bu devasa konu-

yu sonuçlandırmaya çalışalım:

Osmanlı İmparatorluğu'nun moral bozucu askeri yenilgiler serisi, yönetici ve aydın kesimin kendine olan güvenini yitirmesiyle sonuçlanmış, ardından Avrupa'yla temas sonucu yaşanan zihinsel şok, giderek derin bir aşağılık kompleksine dönüşmüştür. Önce, mağlubiyetlerimiz ve Avrupa'dan "geri" kalışımız, askeri ve teknik nedenlere bağlanıp bu alandaki eksikliklerimizi gidermek için bir dizi ıslahatlara gidilmiş, sonra da asırlardır toplumsal hayatımıza egemen olan ve milletimizi başarıdan başarıya koşturan kültürel ve manevi değerlerimiz yargılanmaya ve sorgulanmaya başlamıştır. Kısa zamanda mağlubiyetlerin ve "geriliğin" tüm suçu "**şarklılığımız**"a, "**şark kafası**"na ve giderek de *İslam'a* yıkılmıştır. İslam, "**pâ-bend-i terakkî**" olarak, başımıza gelen bütün felaketlerin biricik sorumlusu olarak görülmüştür.

Muhammed Arkun'un tesbiti ile, Genç Osmanlılar, Jön Türkler, İttihatçılar ve Cumhuriyetçiler; hepsi asrileşmenin yani Avrupalılaştırmanın önünde tek engel olarak İslam'ı ve geleneksel kurumları görmüşlerdir.⁶⁸ Onlara göre, modernleşmekten başka, yani İslami ve geleneksel olan her şeyi ortadan kaldırarak yerine Batılı kurum ve değerleri "**tepeden inme**" yöntemlerle, gerekirse "**zorla**" ikame etmekten başka çözüm yoktur.

Batıcı seçkinlerimiz, bundan böyle Avrupaî olmayan her fikir, anlayış, değer, kıyafet ve kurumu "**geri**"; bunları savunanları da "**gerici**" olarak tanımlayacaklardır. Artık, içinden çıktığı toplumu hakir gören, halkının sahip olduğu değerlerden içrenen ve bu değerlere hakaretler yağdıran ucube bir aydın/yönetici tipi vardır karşımızda. Halk yığınlarını "**gerici**", "**mutaassıp**", "**tutucu**", sahip olduğu manevi değerleri "ortaçağ zihniyeti" olarak niteleyen, kendilerini ise "**ilerici**", "**aydın**", "**çağdaş**" kabul eden yönetici azınlık, giderek halkından kopacak ve hatta ona düşman hale gelecektir. Artık Batıcı elitlerin en önemli sorunu **halk**'tır. Çünkü, II. Mahmut'tan beri yürütülen bütün batılılaşma ve modernleşme programlarının karşısına dikilenler bizzat modernleştirilmeye çalışılanlardır.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen Kemalist devrimler için de aynı kural geçerlidir: "Devrimin temel savı, topluma yukarıdan aşağı inerek onu **ortaçağ düzeyinden** kurtarmaktı ve ancak **karşı devrim** aşağıdan gelebilirdi... Kemalist yaklaşıma göre halk iki önemli stratejik gruba ayrılmıştı: **Bir tarafta halk, diğer tarafta toplumu modernleştirecek aydınlar, bürokrasi**. Kemalist devrim felsefesine karşı çıkacak olan grup ise, halkın özellikle **alt kademeleri** idi. Bunların karakteristiği, modernleşmeyi (Kemalist anlayışa göre laik batılı olma anlamında) istemeyen, **özellikle dine bağlı** gruptu."⁶⁹

Evet, tepeden inme modernleştirme çabalarına karşı

halk mutlaka tepki gösterecekti ve bu tepkiler de bir biçimde önlenmeliydi. Yönetici elitler, bir yandan karşıtepkileri şiddetle bastırırken, öbür yandan da bu tür çıkışları kamuoyunda mahkum edecek sihirli bir kavram buldular: "**İrticâ**"! 31 Mart olayının vuku bulduğu XX. yüzyıl başlarına değin "Allah'a sığınma ve rücu' etme" anlamında yaygın olarak kullanılan **irticâ** kelimesi, birdenbire içerik ve anlam değiştirerek tamamen siyasal bir hüviyet kazanıverdi. Devlet erkini ele geçiren ve bir başkasına kaptırmamaya yeminli bulunan İttihatçı/Cumhuriyetçi elitler, dindar halk yığınlarını ve halk üzerinde etkin bir nüfuza sahip bulunan muhaliflerini sindirip tedip etmek için, müessir bir psikolojik baskı aracına sahiptiler artık. Bundan böyle, onların iktidarını tehdit eden her hareket "**gerici**", her fikir "**irticâî**", her grup ya da şahıs da "**mürteci**" dir.

Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e, özellikle 31 Mart'a gelinceye değin **ileri-geri** kavramları ekseninde sürdürülen siyasi, fikri tartışmaların yerini artık **inkılâp-irticâ** tartışmaları almış ve bu söylem tevarüsen Cumhuriyet'e geçmiştir. Tabii, bu arada kavramların içeriği de değişmiştir: **İnkılab**'ın içeriği **meşrutiyet** ve **özgürlük**'le, **irticâ**'ınki ise **istibdad** ve **din**'le doldurulmuştur.⁷⁰

Egemen güçler "**irticâ**" kavramını öylesine sansasyonel ve etkili biçimde kullandılar ki, zamanla bu kavram etrafında sun'î, ama bir hayli kapsamlı ve hayret verici bir semantik alan oluştu. **İrticâ**, sayısız miktarda olumsuz kelime, sıfat ve kavramla sun'î biçimde irtibatlandırıldı ve böylece bu dehşetli siyasal söylem, içeren bir "**irticâ edebiyatına**" dönüştü. İlk dönemlerde eski, ilkel, çağdışı, tutucu, gerici, yobaz, softa, mutaassıp, muhafazakar, müstebit, örümceklilik kafa, ortaçağ düşüncesi..., yeni dönemde ise teokratik düzen, fundamentalizm, aşırı dincilik, kökten dincilik, radikal İslam... gibi pek çok kelime ve kavram "**irticâ**" ile irtibatlandırılırken, çember sakal, sarık, takke, takunya, tesbih, kara çarşaf, kara cüppe, kara ses, yeşil bayrak... gibi olumsuz çağrışım yapacağı düşünülen semboller sıkça kullanılarak bu edebiyat iyiden iyiye bayağılaştırıldı. Abartma, yalan, iftira, itham, karalama ve hakaret bu sövgü edebiyatının vazgeçilmez özelliği oldu.

Bugün, sınırları ve çerçevesini belirlemek mümkün olmadığından, "**irticâ**"ın doğru-dürüst bir tanımlaması da yapılamamakta, yapılan tanım ve yorumlar ise, çelişkileri, tutarsızlıkları ve birbirine zıt unsurları ile oldukça subjektif, muğlak ve kaypak bir nitelik taşımaktadır.⁷¹ Zira "**irticâ**" kelimesi, artık ne dinsel bir kavram, ne de sosyolojik, hatta politik bir kavramdır. Sadece yaklaşık yüz yıldır yukarıdan aşağı geliştirilen içeren bir edebiyatın, bayağı bir söylemin ürünü olan talihsiz bir kavramdır. *Prof. Dr. Şerif Mardin*'in isabetle teşhis ettiği gibi Türkiye'de uygulanan laiklik politikalarına karşı başından beri var olan "**devamlı bir di-**

renç”tir sözkonusu olan. Bu direncin “gericilik”, “cehalet”, “hurafe” gibi hissi ve edebi kavramlarla izahı mümkün değildir. Mardin’e göre, “uzun süre devam eden bir direnç ‘sosyolojik bir olay’dır ve sosyolojik bir olay da edebiyat terminolojisi ile izah edilemez, ancak sosyolojinin analitik araçlarıyla incelenir.”⁷²

Kavramın bu “**kaypak ve subjektif**” niteliği, egemen güçlerin, *irticâ*’ı rakiplerine ve özellikle de İslamcı muhaliflerine karşı diledikleri gibi çarpıtarak kullanmalarına, “**irtica yaygaraları**” koparmalarına ve bir anlamda “**irtica ticareti**” yapmalarına imkan tanımaktadır. Sistem, belli aralıklarla *irticâ*’ı “hortlatıp”, konjonktüre göre onu bazan “komünistlik”le, bazan “kürtçülük”, “anarşistlik” veya “bölücülük”le eşdeğer göstererek memleketi sık sık büyük tehlikelerden kurtarmaktadır(!) ve böylece egemen sınıfın ayrıcalıklı konumu sürmektedir.

Periyodik olarak tezgahlanan irtica yaygaralarının, bir başka ifade ile sistemin sık sık “**irtica nöbeti**”ne tutulmasının temelinde yatan sinsi plan işte budur. İsmet Özel’in ifade ettiği gibi, “Türkiye’de bazı insanların yalnızca hakları vardır, diğer bazı insanların yalnızca vazifeleri. Eğer haklarını kullanan insanlara vazifeleri olduğunu hatırlatırsanız ‘**irticâ hortlar**’. Yine vazifeleri yerine getiren insanların da belli hakları olması gerektiğini öne sürerseniz, olay ‘**mürtecilerin baş göstermesi olarak**’ olarak yorumlanır. Kısacası, bazılarının hakları olmaksızın vazifeler yerine getirmesini temin etmek, bazılarının da vazife sorumluluğu taşımadan haklarını kullanmasını sağlamak Türkiye’yi dikensiz gül bahçesine çevirecektir. ‘*İrticâ*’ soru soranları karalamak için kullanılan ‘**maizeme**’dir. İşte ben çok masumane bir soru soruyorum: Türkiye’de hiç müslüman kalmasaydı irtica olmayacaktı değil mi?”⁷³

Evet, açıkça söylemek gerekirse, şu ülkede sık sık koparılan irtica yaygaralarının ardında yatan çıplak gerçek şudur: Vazifelerini uysal uysal yerine getirmeye devam eden müslümanlar “**bu ülkede bizim de haklarımız var**” deyince kızılca kıyamet kopmakta ve “**irtica hortlamakta**”dır. Müslümanlar, haklarını aramaya, sistemi sorgulamaya devam ettikleri sürece de irtica yaygaralarının ardı arkası kesilmeyecektir. ■ (Bitti)

DİPNOTLAR

- 1) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türkiye’de Üç Devir, Sinan y., İst/1973, c.11, s. 125.
- 2) Ş. Süreyya Aydemir, İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kit., İst/1976, s.154.
- 3,4) A.g.e., s. 159,162.
- 5) Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar, Milliyet y., İst/1977, s.416-417. Barutçu, CHP’nin hezimetini değerlendirirken Lloyd George’un ünlü sözünü hatırlatıyor: “Ulusların minnettarlıkları, tez çürüten meyvalara benzer!” (s.418.) Sonra da şöyle bir yargıda bulunuyor: “Bu seçimde bizi yıkan, devrime düşman olan kara kuvvettir.” Ve geleceği çok karanlık görüyor: “Ayak takımı, kentlerde genel yaşa-

ma yeni bir biçim verebilir...” (s.428.)

6) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye’de Çok Partili Politika-nın Açıklamalı Kronolojisi/ 1945-1971, Bilgi y.,İst/1976, s. 69-71; Ali Fuad Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, çev. M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın, Çeltüt mat., İst/1966, s.155, 156.

7) Bkz. Dünder Seyhan, Gölgedeki Adam, Hürdağıtım, İst/1966, s.63.

8) Gotthard Jaschke, Yeni Türkiye’de İslamlık, Çev. Hayrullah Örs, Bilgi y., İst/1972, s.102.

9) Şükrü Karatepe, Darbeler Anayasalar ve Modernleşme, İz y., İst/1993, s. 215

10) Ahmet Emin Yalman, Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Pera T.T.A.Ş. y., İst/1997, c.2, s.1530; F. Karanis, Koltuk Değnekli Demokrası, İst/1994, s. 264; A. F. Başgil, a.g.e., s. 75; Tekin Erer, On Yılın Mücadelesi, İst/?, s.45. Samet Ağaoğlu’na göre, “Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti Anayasa’ya aykırı” idi. Demokrat Parti iktidarının uygulaması, “Anayasanın ibadet serbestliği hükmünü yerine getirmekten ibaretti.” (Samet Ağaoğlu, Arkadaşım Menderes, Rek-Tur kit., İst/1967, s. 43.)

11) Nadir Nadi, Uyarmalar, Cumhuriyet y., İst/1961, s. 9-10. 7 Haziran 1950 tarihli Cumhuriyet’te yer alan yazı şöyle devam ediyordu: “Ezan mescesini ileri sürerek Demokrat Parti’nin yarın fes giylmesine, öbür gün Arap harfleri kullanılmasına müsaade edeceğini söyleyenler şimdiden görülüyor...”

“Doğrusunu isterseniz, son dört yıllık siyasi hayatımızda oy toplamak gayreti ile her iki taraf da laiklikle bağdaşması güç bazı kombinasyonlara başvurmak lüzumunu nedense duymuştur. Bu hususta ilk adımı Halk Partisi’nin attığı da maalesef bir gerçektir. İlkokullara din derslerini koyduran, İlahiyat Fakültesi’ni kuran, türbeleri birer birer açan, halta seçimlerde tarikat şeyhlerinden yardım isteyen Halk Partisi hükümetleri değil de kimdir? Bütün bunları yapanların şimdi ‘Arapça ezana izin verecekler, eyvah inkılap elden gidiyor’ diye hayıflanmaları biraz gülünç gibi geliyor bize.”

2.9.1951 tarihli Cumhuriyet’te Necdet Evliyagil, her iki partinin de dini çıkarlarına alet ettiğini yazıyordu: “CHP türbeleri biz açtık, derken DP’liler de Arapça ezanın, din derslerinin ve radyoda Kur’an okutulmasının DP eseri olduğunu ileri sürüyorlar.”

12) Şerif Mardin, Türkiye’de Toplum ve Siyaset/ Makaleler-I, İletişim y., İst/1992, s. 187.

13) F. ve B. T. Ahmad, a.g.e., s. 76.

14) T. Erer, a.g.e., s. 56.

15) Alpay Kabacalı, Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bak. y., Ank/1994, s. 233.

16) **Ticanilik**: 1801’de Fas’ta Ahmet Ticanî tarafından kurulmuş bir tarikat olup 1930’lardan itibaren Türkiye’de de müntesipleri bulunan lokal bir harekettir. Kemal Pilavoğlu’nun liderliğindeki hareket daha çok Ankara, Çankırı civarında örgütlülmüş, Ezan’ın Türkçe okunmasına ve Din’e ilişkin devrimlere karşı çıkmıştı. En meşhur eylemleri, 1949 şubatında TBMM’nin dinleyiciler locasında Arapça ezan okumaktı. (Neşet Çağatay,Türkiye’de Gerici Eylemler, AÜİFY. Ank/1972, s.-42-43.)

17) Başgil’in Volkan’daki yazısı şöyle devam ediyordu: “Efendiler! Yalnız cahilane bir taassup ve körlükle bu milletin diline, dine, tarihine, manevi ve ahlaki kıymetlerine vurulan tekmelerin haklı reaksiyonları ve acı tenkidleri var. Geçen yirmi beş senelik bir devir içinde servete, sefahate doymayan azgın bir zümre yiyip içip eğlenirken, beri tarafta Müslüman halkımız, bu namuslu fakat boynu bükük insanlar kütlesi esir kamplarındaki mahkûmlar gibi inledi. Bunu unuttuk mu? İşte bugün bu masum insanların göğüslerini dolduran ahlal boşanmakta ve memleket bir ‘restoration’ devri beklemekte dir. (Alpay Kabacalı, a.g.e., s. 233,234.)

18) F. ve B.T. Ahmad,a.g.e., s. 106; A. E. Yalman, a.g.e., s.1626.

19) T. Erer, a.g.e., s.134-135.

20) A.g.e., s. 147-155.

21) Kırşehir, 12.6.1957’de tekrar il oldu. (İşin ilginç tarafı, 1930’da da CHP hükûmeti, Serbest Fırka’ya oy verdiği için Silifke ilini ilçe yapmıştı.) F. ve B. T. Ahmad, a.g.e., s. 125,

22) T. Erer, a.g.e., s. 260-261.

23) T. Erer, a.g.e., s.274-294; F. ve B. T. Ahmad, a.g.e., s.151-164; Ş.S.Aydemir, a.g.e., s.253-254.

24) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.257.

25) A.g.e., s. 180. Aydemir, aynı kitabın sonraki sayfalarında, Menderes'in belli çevrelerde tepki uyandıran şu tür sözlerine de yer verir: İnönü için: "Daima Atatürk'ün kanadı altında ve gölgesinde yaşamış olan bir siyaset adamı..." Atatürk için: "Biz kayıtsız şartsız, ne varsa, onların hepsini müdafaa etmek durumunda değiliz. Fakat hepimiz bilirsiniz ki, Atatürk, müspet, menfi, ileri, geri, bütün hayatının muhasebesi yapıldıktan sonra büyük adamdır." "İstiklal Savaşı diyor-sunuz. İstiklal Savaşı pekâlâ üç ayda bitebilirdi..." (s. 235-236)

26) A.g.e., s.229. Menderes'in Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek, orduda ciddi bir değişim ve operasyona hazırlanıyor ve "bu bir İkinci Nizam-ı Cedid planıdır" diyordu. Ne ki, bir süre sonra Kurtbek kabineden ayrılacak, planlar da suya düşecekti. s.230.

27) Samet Ağaoğlu, Arkadaşım Menderes, s. 131-132.

28) F. ve B.T. Ahmad, a.g.e., s. 176.

29) Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 278-279.

30,31) F. ve B.T. Ahmad, a.g.e., s. 188 ve 193.

32) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s. 279.

33) Celal Bayar, Başvekilim Adnan Menderes, Der: İsmet Bozdağ, Tercüman y., İst/1986, s. 121.

34) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.264.

35) T. Erer, a.g.e., s.375-378.

36) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.267.

37) N. Çağatay, a.g.e. s.49.

38) T. Erer, a.g.e., s. 396-397; Ş.S. Aydemir, a.g.e., s. 295.

39) F. ve B.T. Ahmad, a.g.e., s. 209.

40) R. Salim Burçak, Yassıada ve Öncesi, Çam mat., Ank/1976, s. 34.

41) 27 Mayıs İhtilali'nden 15 gün sonra Ankara Radyosu, Milli Birlik Komitesi'nin çok önemli bir bildirisini yayınlıyordu: "Demokrat Parti iktidarı döneminde pek çok gencin öldürülüp cesetlerinden Et-Balık Kurumu tesislerinde kıyma yapıldığı ihbarları gelmiştir... Bu konudaki araştırma titizlikle yürütülmektedir." Bildiri okunduktan sonra Et-Balık tesisleri askeri birlikler tarafından kuşatılıyor ve çok sıkı aramalar yapılıyordu. Komik duruma düşen MBK, bildiriyi yazan iki albayı komiteden çıkarıyordu. (Sabah, 16. 6. 1994, Türkiye'nin Anıları, Fırtınalı Yıllar, Haz: Hulusi Turgut.)

42) A. Fuat Başgil, a.g.e., s.177-178.

43) T.Erer, a.g.e., s.431,432.

44) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.330.

46) Yassıada duruşmaları kelimenin tam anlamıyla bir hukuk komedisinden ibaretti. Mahkeme uyduruk gerekçelerle açılan Köpek davası, Bebek davası, Arsa, Vinylex, Örtülü Ödenek vb. davalarda sanıklar için 5-10 yıl, Topkapı, Kayseri, Çanakkale ve Geyikli davalarında "CHP'lilerin seyahat hürriyetleri engellendiği" gerekçesiyle, Demokrat İzmir Gazetesinin Tahriri Davası, Vatan Cephesi Davası gibi davalarda Anayasa'yı ihlal gerekçesiyle idama varan cezalar istiyor ve bunların çoğu onaylanıyordu. Bkz. Abdurrahman Dilipak, İhtilaller Dönemi, Beyan y., İst/1991, s. 101-114.

47) Madanoğlu, kendisini ihtilalin lideri olma teklifini getiren gizli örgüt üyesi Orhan Kabbay'a, önce "Ben tümeni bile edemiyorum; sen kalkıp Türkiye'yi yönet diyorsun" diye itiraz edecek, 24 saat sonra da "ulan erkeklik öldü mü" deyip teklifi kabul edecektir. (Sabah, 8.6. 1994, Türkiye'nin Anıları, Fırtınalı Yıllar, Der. Hulusi Turgut.)

48) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.320,349-351,382.

49) Taha Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi, s.181.

50) MGK'nın kuruluşu ve hukuksal-siyasal işlevi konusunda bkz. Muharrem Balcı, MGK ve Demokrasi Yöneliş y., İst/1997.

51) Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge y., İst/1990, Taner Timur: Osmanlı Mirası, s.31.

52) F. Ahmad, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. y. Alogon, Sarmal Y., İst/1995, s. 20-22. Bu bağlamda Feroz Ahmad'ın, 27 Mayıs'la başlayan askeri vesayet sisteminin oluşum seyrine ilişkin şu açıklamaları önemlidir:

"27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi Türkiye'de kendi türünün sonuncusuydu. Bu darbe, küçük rütbeli subaylar tarafından yüksek komuta kademelerine karşı gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan darbe 1908 Jön Türk Devrimi'nin geleneği içinde yer alıyordu; amacı sadece hükümeti değiştirmek değil, toplumda temel yapısal değişiklikler yapmaktır.

"Ancak hâkim çevreler ve askeri komutanlar 1960'ların başında yaşanan bu deneyimden önemli dersler çıkardılar ve 1960 darbesinin tekrarlanmasını engellemek için önlemler almaya başladılar.

"Bütün bunların farkına varılmasının bir sonucu olarak Türkiye'nin silahlı kuvvetleri 1960'larda bir başka büyük dönüşüm geçirdi. Muhalif subaylar ordudan çıkarıldılar. Yüksek Komuta, Mayıs 1960'da iktidarı ele geçiren cuntayı, Milli Birlik Komitesi'ni, gözaltında tutmanın yanı sıra ordu hizmetindeki bütün grupların faaliyetlerini denetlemek ve düzenlemek için 1961'de Silahlı Kuvvetler Birliği'ni kurdu. Yeni anayasanın 111. maddesi Milli Güvenlik Kurulu'nun kurulmasını öngörüyordu. Genel Kurmay Başkanı ile kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlarından oluşan bir kurul, "ulusal güvenliği ve eşgüdümle ilgili kararların alınması"nda bakanlar kuruluna yardımcı olacaktı. Mart 1962'de arttırılan bu işlevler Yüksek Komuta kademesinin gücünü ve yetkisini arttırdı.

"Bu önlemlerin bir sonucu olarak silahlı kuvvetler fiilen özerk bir kurum haline geldi. Generaller henüz kurdıkları yeni rejimin bekçileri olarak kabul ediliyorlardı. Ülkenin siyasal ve ekonomik hayatına artık derin bir biçimde girmişlerdi. Parlamento, subayların ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için yasalar çıkardı ve subayların toplum-sal statülerini de buna uygun biçimde yükseldi. Maaşlar ve emekli aylıkları enflasyonun üzerinde tutuldu ve Amerikan tarzı PX'ler ucuz tüketim malları ve gıda malzemeleri sağlamaya başladı. Emekli subaylar, bürokrasinin, özel ya da kamu kuruluşlarının yüksek kademelerine alınıyor ve generaller elçi olarak yurt dışında görevlendiriliyorlardı. 1961'de Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) kurulması, silahlı kuvvetlerin iş ve endüstri alanına doğrudan girmesini sağladı. OYAK, hükümetin tanıdığı ayrıcalıklar sayesinde bir kaç yıl içinde askeri yatırımcılara yüksek kâr payları sağlayan en büyük ve en kârlı holdinglerinden biri haline geldi.

"Generaller Türk toplumu içinde ayrıcalıklı bir grup haline gelmişlerdi ve bu nedenle, statükonun korunmasında çıkarları vardı. Kaderleri artık bir partinin ya da bir önderin değil, rejimin kaderine bağlıydı. Başlıca kaygıları istikrar ve toplumsal barıştı. Ancak bunları sağlayamayan bir hükümeti devirmek isteyebilirlerdi. Başbakan Demirel'in iki kez, Mart 1971'de ve Eylül 1980'de görevden alınmasının nedeni budur; her iki olayda da, Demirel'in denetimden elden kaçtığı ve rejimin tehlikede olduğu düşünüldü." (A.g.e., s. 20-22.)

53) Ş.S. Aydemir, a.g.e., s.313.

54) Burhan Bozgeyik, İhtilal Fetvacıları, Emre y., İst/1996, s.37-62.

55) Bkz. Taha Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi, s. 200-203: "12 Eylül'den sonra meydana geldiğini düşündüğüm değişiklik, yönetimlerin klasik Kemalist laik çizgiyi bırakarak, Türk-İslâm Sentezi adı altında oluşmaya başlayan dinci bir milliyetçiliğe razı gelişleridir. Bu sentezde din, bir ahlâk sistemi ve toplumsal kurum olmaktan çok, bürokratik-otoriter devletin elindeki toplumsal denetim araçlarından biri olarak görülmektedir.

56) F. Ahmad, Modern Türkiye'nin Doğuşu, s.306: "...Generaller ve danışmanları, İslâm'ı, uygun biçimde manipüle edildiği takdirde Türk toplumu içindeki pek çok bölünmenin üstesinden gelecek ya da en azından bu bölünmelerin üzerini örtecek birleştirici bir etken olarak görüyorlar."

57) B. Bozgeyik, a.g.e., s. 10-17.

58) F. ve B.T. Ahmad, a.g.e., s. 219.

59) Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 398.

60,61) A. Dilipak, a.g.e., s.120 ve 129.

62,63) İsmail Cem, Tarih Açısından 12 Mart, Cem y., İst/1977, s.52 ve 72. Ayrıca bkz. ilgili bölüm: s. 24-77.

64) A. Dilipak, a.g.e., s. 227.

65) M. Ali Birand, 12 Eylül Saat:04.00, Karacan y., İst/1986, s. 34-35.

66) Geçiş Sürecinde Türkiye, Cem Eroğlu, Çok Partili Düzenin Kuruluşu, s. 140-142.

67) A. Dilipak, a.g.e., s. 204-205.

68) Cogito, 1994/1, s. 55.

69) Dr. Gencay Şaylan, Türkiye'de Kemalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji, TOAİE y. Ank/1974, s. 74.

70) Prof. Dr. Cahit Tanyol, Laiklik ve İrtica, Altın Kit., İst/1989, s. 161-162.

71) Prof. Dr. Erol Cihan, Türk İnkılap Tarihi Notları, İst/1983, s.46.

72) Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği y., İst/1977. Bölüm: Laiklik İdeali ve Gerçekler, Prof. Dr. Şerif Mardin, s. 382.

73) İsmet Özel, İrtica Elden Gidiyor, İklim y., İst/1986, s.17-18.

KUR'AN'I KUR'ANDAN KUR'AN'CA ANLAMAK İÇİN NELER YAPILABİLİR?

Kutsal Kitabımızı ilahi mantığı ve kendi bütünlüğü içinde tam ve doğru anlayabilmek için nasıl bir metod uygulanması gerektiği konusunda (önceki iki sayıda) Kur'an'dan çıkardığımız bir metod önerisini, "*Kur'an Bütünlüğü Nedir? Bu bütünlüğe sahip olan Kur'an'ı tam ve doğru nasıl anlayabiliriz?*" sorusuna cevaben özet halinde açıklamıştık. Buna göre Kur'an'ın kelime bütünlüğü + konu bütünlüğü + sistem bütünlüğü = Kur'an bütünlüğü şeklinde olduğunu görmüştük. Bugüne kadar Kur'an'ı Anlamak için yapılan çalışmalar hep fert çapında olmuştur. Öncelikle artık bu çalışmalar ekip/kurul çalışmalarına dönüşmelidir. Ayrıca her nesil kendinden önceki nesillerin Kur'an çalışmalarını bilmeli ve onların kaldığı yerden o güne kadar yapılmamış olan bir çalışmayı yapmalıdır. Böylece Allah tarafından indirildiği günden günümüze nesiller arası bağlantı kurulmalı ve bizden sonra kıyamete kadarki nesillere de tekrarlardan arınmış bir çalışma bırakılmalıdır. Çünkü Kur'an, üzerinde her türlü ilmi, ciddi çalışmaya en çok layık olan ilahi bir kitaptır.

Bugüne dek Hüday-ı nâbit ve ferd-i vahid şeklinde Kur'an'ı anlamak için yapılan tüm çalışmalar bir araya top-

lanmalı bunlar özenle gözden geçirilmeli, bu günden yarına bağlantılar kurulmalıdır. Bugün için en önemli şey müstakil bir *Kur'an Kütüphanesi* hazırlamak olmalıdır. Kur'an hakkında dünyada yayınlanmış hangi dilden olursa olsun; ister lehinde ister aleyhinde nesir/nazım tüm eserlerin içinde bulunabileceği, bilgisayarlarla donatılmış bir Kur'an Kütüphanesi bu çalışmalar için özellikle kurulmalıdır.

Kur'an, yaratan Allah'ın kelamı olması sebebiyle elbetteki İlahi'dir. İlahi olduğu için de herhangi bir beşer sözü ile hiçbir şekilde mukayese edilemez. Çünkü Allah Kelam'ıyla, beşer kelamı arasında, Yaratan'la yaratılan arasındaki fark kadar bir ayrıcalık vardır. Bunun için Kur'an, nev'i şahsına münhasır özel bir hitab, müstesna ve mübarek bir Kitab'tır.

İki ayrı tertibi ve değişik kompozisyonu, tüm alemlerin kıyamete kadar bütün zamanlardaki ihtiyaçlarına cevap verebilecek muhtevasıyla, doğru anlaşılabilmesi için pek çok gayret gerektiriyor. Kaldı ki, Kelam'ın Sâhibi Allah (c.c), muhatablarınca, Kur'an'ı anlamayı özellikle *çalışma şartına* bağlı kılmıştır. Bütün bunlara rağmen öğrenimi en zor olan Kur'an'daki Allah kavramının bile, bilgi ve düşünce dü-

**Sedat
ŞENERMAN**

zeyi ne olursa olsun, her insanın kavrayabileceği sadelikte sunulmuş olması, anlamak için gerekli çalışmayı gösterene Kitab'ın manasının *anlaşılabilirliğini* gösterir. Bu sebeble ilk muahablarınca Kur'an, nüzûlü sırasındaki yıllarda kolaylıkla anlaşılıyordu. Çünkü Kur'an, kendisine inanan ve tabi olan mü'minleri İlim'de rûsûh sahibi âlimler yapıyordu. Sonra ne oldu, birden bu âlimlerin yetişemez olduğu bir ortam nasıl oluşturuldu ki, Asr-ı Saâdet son buldu?

Bu çok önemli sorunun cevabı ayrıca ve etraflıca araştırılmalı ve bütün müslümanlarca ayrıntılarıyla bilinmelidir. Ancak başlangıçtan günümüze yapılan çalışmalardan, oluşan birikimlerden azami ölçüde faydalanarak Kur'an'ı yeniden iyice anlamak ve uygulamak elbette ki mümkündür. Bunun için önceki bölümde önerdiğimiz üç kademeli birbirine bağlı, son derece önemli, ciddi ve ilmi çalışmanın yapılması gerekiyor. Ancak böyle bir çalışma gerçekleştirilebilir mi? Bu husus her şeyden önce imkân, ihtisas, ilim, iman ve zaman işi olarak görünüyor. Bu konuda herkesin mutlaka yapabileceği bir şeyler vardır. Ancak derli toplu olması açısından konuyu şöyle toparlayabiliriz.

Öncelikle İstanbul veya Ankara'da geniş ve gelişmeye uygun bir arazide, binası da kendisine ait olmak üzere bir *Kur'an Araştırmaları Vakfı* kurulmalıdır. Bu hususta hamiyetli her kimseden insana görev düşeceği gayet açık ve tabiidir.

Burada:

a) *Kur'an kütüphanesi* açılmalıdır. Hediye, vasiyet, hibe, vs. gibi yollarla, bu kütüphanede, indirildiğinden bugüne kadar hangi dilde olursa olsun, gerek lehinde ve gerekse aleyhinde fakat doğrudan doğruya Kur'an'la ilgili yazılmış tüm kitaplar toplanmalıdır.

Zamanla öyle bir durum hâsıl olacak ki, Kur'an hakkında dünyanın en önemli müracaat merkezi haline gelecek olan bu Kütüphane, daha sonraki dönemlerde yayınlanacak eserlerin de toplanacağı bir merkez durumuna ulaşacaktır. Dünyanın her tarafından araştırmacıların uğrayacağı bu kütüphane, Kur'an hakkında yazılmış bütün eserler bibliyografyası'nın en sağlıklı şekilde hazırlanmasını da sağlayacaktır.

b) Bu vakıf çatısı altında bir Kur'an Araştırmaları Enstitüsü kurulmalıdır. Böyle bir Enstitü kurulduğunda öncelikle Kur'an'ın manasını en doğru şekilde anlamak için yapılmasını teklif ve tavsiye ettiğimiz Kur'an sözlüğü, Kur'an'daki bütün konuların tasnifi, Kur'an'daki tüm sistemlerin karşılaştırmalı sınıflandırılması yapılmalı. Daha sonra bunların hepsinden faydalanılarak yeniden yepyeni bir Kur'an tercüme ve tefsiri hazırlanmalıdır.

Bu Kur'an Araştırmaları Enstitüsü'nce zaman zaman Kur'an sempozyumları gibi ilmi çalışma paneller, konferanslar gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir. İlk dönemden bu güne intikal etmiş temel eserler dilimize kazandırılabilir.

c) Vakıf tarafından bir kuruluş, yıl içinde Kur'an'la ilgili ya-

yınlanan tüm eserler gözden geçirilmeli, bunlardan takdire layık bulunanlar ödüllendirilmeli; böylece Kur'an hakkındaki çalışmalar teşvik edilmeli, okunacak olanların kamu oyuna tanıtımı yapılmalıdır.

Bu ve benzeri çalışmalarla *Kur'an'ın Kur'an'ca Anlaşılması*'nın mümkün olabileceğine inanıyor, bu uğurda yapılacak çalışmaların müsmir, gayret gösteren ve yardımcı olanların Yüce Allah'ın rızası'na ulaşabileceği umuyor ve başarı için en iyi dilek ve temenilerimi sunuyorum. Kur'an Çağ'ında, Kur'an Medeniyeti için, "*Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol...*"

Son olarak, Ruhlar Alemi'nde iken, Yüce Allah tarafından tüm varlıklara teklif edilen Kur'an'ı hemen havada kapan insanın, dünyadaki hayatı sırasında vahylen gelen Kur'an karşısında hangi tavır içinde bulunduğunu belirtmesi açısından ibret verici olan şu iki ayetle sözlerimi tamamlamak istiyorum.

"Biz, Emanet (Kur'an)'i, göklere, arza, ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. O'nu, İnsan yüklendi; (bununla beraber onun hakkını tam olarak yerine getirmedi.) Çünkü o (İnsan), çok zalim, çok cahildir." (el-Ahzab 33/72)

"Eğer biz, Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu (dağ), Allah korkusundan baş eğerek, paramparça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." (el-Haşr 59/21) ■

AHLAK EROZYONU

Sağlıklı bir nesil yetişmesi, bir ülkenin sosyal hedeflerinin başında yer alır. Bunu sağlayacak, güçlendirecek vasıta ise ülkenin eğitim sistemidir. Kültürümüzün vazgeçilmez unsurlarından olan milli ve manevi değerlerimizin eğitim programlarına alınması ve bu unsurların kaynağına inilerek insanımıza sentez yapacak gücün verilmesi gerekirken buradan uzaklaşıldığı, batı kültürünün tesiri altına girildiği görülmektedir. Böylece zamanla gençlerimizin boşluğa itildiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Filhakika toplum gün geçtikçe hayatta hiçbir şeyi ciddiye almamaya, özel televizyon furıyası, dev konserler ithali ve pop müzik salgını ile birlikte hayatı sorumsuz zevk ve keyif olarak görmeye başlamıştır. Rijit ahlaki değer ve manevi boşluktan dolayı kolay para kazanma, köşe dönmecilik yeni nesli *tüketim ve keyif toplumu* haline dönüştürmüştür. Neticede oluşan "*sanal kültür*" genç insanda dünyaya yemek, içmek ve eğlence için geldiği yolundaki anlayışı pekiştirmiştir. Bu süreç ise gençleri uyuşturucu madde (bali, tiner, esrar, eroin... vs.) bağımlılığına götüren ve fuhuşa teşvik eden alt yapının zeminini oluşturmuştur.

Toplumlardaki ahlaki çözülmeye baktığımızda, 1940-45'lerden itibaren gittikçe arttığı ve toplumsal bir sorun haline geldiği gerçeği ile karşılaşırız. Özellikle sanayileşmeye paralel olarak hızla büyü-

yen kentlerde, çoğunlukla gençler ve çocuklar arasında hırsızlık, soygun, yaralama, adam öldürme, vuruculuk, kınıcılık, evden kaçma, içki ve uyuşturucu kullanma, cinsel sorumsuzluklar, sapık ilişkiler, tacizler... vb. ve daha pek çok davranış bozuklukları gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu konuda sadece son on yılın gazete küpürleri gençlerin büyük bir kesiminin durumu hakkında en mükemmel hazırlanmış rapordan bile daha fazla şey anlatmaktadır.

Resmi istatistiklere bakıldığında ülkemizdeki gençlik suçlarının ve ahlaki dejenerasyonun gelişmiş ülkelere oranla daha az olduğu söylenebilir. Ancak toplumumuzdaki çok çeşitli faktörlerin, medyanın yaptığı yayınlar başta olmak üzere, ahlaki çözülmeye katalizör görevi üstlendiği de tartışmasız bir hakikattir. Bu ise ülkemiz açısından gelecek için oldukça endişe vericidir. Televizyon kanallarımızın büyük çoğunluğunda korkunç bir moral değer sömürüsü hakim. Haber programlarının çoğunluğunun ana malzemesi sapık ilişkiler, transseksüeller, ensest vakalar, yasak aşklar... ve benzerleridir. Cinselliğin bu şekilde sömürülerek, aşağılanarak ön planda tutulmak istenmesi psikolojik manada bir represyonun ve/veya bir regresyonun sonucudur diyebiliriz. Oysa insan türünün devamında hayatın vazgeçilmez öğesi olan cinselliğin ele alınışının toplumun edep ve

**Ayşe
KAYABAŞI**

haya duygularını incitmemesi gerekir. *"İman edenler içinde edepsizliğin yayılmasını arzu edenler varya, onlar için dünyada da ahirette de korkunç bir azap vardır..."* (Nur suresi, ayet 19)

Ahlaki değerlerden arındırılmış, hatalı ve eksik eğitimin bir sonucu olarak yanlış anlaşılan, içi bir türlü doldurulamayan ve bir o kadar da tehlikeli boyutlara tırmanan, körpe beyinleri zehirleyen *"özgür seçim, özgür yaşam"* anlayışı insanları baştan çıkarıp başta depresyon olmak üzere çok çeşitli ruhsal bunalımlara ve hatta intihara sürükleyebilmektedir.

Gün geçmiyor ki gazete manşetlerinde *"fahişelik meslek oldu"*, *"gençler uyuşturucu kaskacında"*, *"... esrar, eroin ele geçirildi"*, *"fuhuşta artış"...* vb. gibi bir haber olmasın. Adaletin uğramadığı toplumlarda köhneleşen, kokuşan ekonomik ve sosyal politikaların bir sonucu olarak ahlaki bozulma ilerlerse o toplum iflah olmaz. Zira oluşan hastalıklı süzgeçten hasta insan yetiyecek, hasta insanlar ise hasta bir toplum oluşturacaktır. Bu gerçeğe Kur'an-ı Kerim'deki Rad Sûresi'nin 11. âyeti çok güzel işaret etmektedir: *"... Allah kendi nefislerinde olanı değiştirip bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip-bozmaz..."*

Özellikle Batı ülkelerinde zayıflayan hatta yok olmaya yüz tutan moral değerler kendileriyle beraber toplumsal çözölmeyi de getirmiştir. Sonuç olarak bu ülkelerde toplumsal sorunlar ve çözümlerinde bir kısır döngü ortaya çıkmıştır. Faraza, ABD'de yapılan istatistiklere göre bu ülkede gençlerin %22'si 18 yaşına gelmeden en az bir kez çocuk mahkemesine çıkmaktadır. Yine aynı ülkede lise kızları arasında okulu bırakma nedenlerinin başında gebelik gelmektedir. (A.Yörükoğlu-Gençlik Çağı) Ramsey (1943) araştırmasında çocukların üçte birine yakı-

nının ergenlik yaşından önce karşı cinsle ilişki kurmaya giriştiğini ortaya koymuştur. İstatistiki kayıtlar ülkemizde bu tür bir sorunun bu derece üst seviyeye varmadığını göstermektedir. Ancak batıdaki ahlaki anlayış, çok çeşitli yollarla (özellikle televizyonlardaki şiddet ve müstehcenlik içeren filmlerle) bırakın büyük kentleri Anadolu'da en ücra köşede basit köy hayatını yaşayan, ilim tecrübesinden yoksun bir eve kadar girebiliyorsa çağdaşlık ve ilerilik adına, ahlak adına ahlaksızlık ithal edilmeye devam ediliyorsa ve buna karşı da herhangi bir önlem alınmıyorsa ülkemizin geleceği için endişe duymamak mümkün değildir.

Ahlaki yozlaşmaya bir başka örnek vermek gerekirse İngiltere'nin York şehri Başpiskoposu John Habgood'un toplumdaki ahlaki ve sosyal çatlama ile ilgili ülkesindeki üst düzey bir bürokratla yaptığı konuşma ve bürokratin bu konudaki sözlerini ihtiva eden makalesi ibret vericidir. Başpiskopos ergenlik yaşında yaşanan ilişki sonucunda ortaya çıkan hamilelik sorunlarını dile getirirken, İngiliz bakan amaçlarının bu çağdaki çocuklara hamilelikten korunma yöntemi öğretilerek sorunu en aza indirmek olduğunu ifade etmiştir. Çocuklar arasında cinsel ilişkiler olabileceğini kabullenen böyle bir politik anlayışın eğitselliğinin ne olabileceği sorulduğunda alınan cevabın, devletin bu derece önemli toplumsal sorunlarla ilgilenmediğinin bir kanıtı olduğuna makalesinde değinen Başpiskopos, yönetimin bu kayıtsızlığını *"Toplumsal çöküntünün yansıması"* olarak yorumluyor. Ancak bu tür cinsel özgürlük anlayışına karşı gecikmiş ve az da olsa bazı tepkilerin mevcudiyetini sevindirici buluyor. Oysaki devlet yönetimlerinde farklı fikir ve politikaların olması bu ve benzeri ahlaki sorunların çözümleri hakkında konuşul-

mamasına mazeret olmamalıdır. Aksi bir durum hayatta ciddi sıkıntılara yolaçacaktır.

Konuya İngiltere'den bir başka örnek ile devam edelim. Grace F. Moore, *"Ergenlik dönemi hamileliğinden korunma"* isimli makalesinde *"1990'ların başından beri çocuk yaştaki kızların hamile kalması İngiltere'nin önemli bir sorunudur"* diyor. Ayrıca ülkesinin bu problem üzerinde ciddiyetle durduğunu da ifade ediyor.

Konu ile ilgili Batı Avrupa'daki diğer ülkeleri kıyasladığımızda en düşük oranı binde 6.4 ile Hollanda göstermektedir. Hollanda'da bu sorun yetmişli yıllara göre yüzde 62.3 oranında azalmıştır. İngiltere de ise bu oran binde 33.3, Galler ve İskoçya'da ise binde 31.9'dur. Hollanda'da 1965-72 yılları arasında bu durum ilk kez ortaya çıktığında toplum pragmatik olarak ciddi bir şekilde ve samimiyetle buna karşı çıkmıştır. Bütün bu veriler çerçevesinde sorunun bu ülkelerde daha uzun bir süre tartışılacağını söyleyebiliriz. Kanaatimce bu örnekler Batı ülkelerindeki gerek ahlaki yıkımın boyutu hakkında gerekse buna karşı alınan önlemlerin yetersizliği konusunda bizlere epeyce bilgi vermektedir. Objektif, samimi ve doğru bilinçli olarak Batı'daki ilmi gelişmeleri örnek alabiliriz; ancak ahlaki yıkım çerçevesinde Batı ile aynı akıbeti yaşamak zorunda olmamalıyız. Ancak unutulmamalı ki sorunun ortaya çıkmasını önlemek, onunla mücadele etmekten daha kolaydır.

"Ey iman edenler şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse, şeytan ona iğrençlikleri ve kötülüğü emreder. Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, içinizden tek kişi bile sonsuza dek temize çıkamazdı. Ama Allah dilediğini arıtır temizliyor. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor." (Nur, 21) ■

İSLAM'IN AKTÜEL DEĞERİ

M.Said Hatiboğlu Hoca'nın Ankara Pınar Kültür Merkezi'nde 7 Mart 1998'de yaptığı konuşmayı, sohbet üslubunu bozmadan yayınlıyoruz.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Efendim hoşgeldiniz. İnşallah bu genç arkadaşlarımıza, vakitlerini zayi ettirmeyecek bir şeyler söyler ve karşılıklı müspet fikirlerle buradan ayrılmak bizlere nasib-i müyesser olur. Cenab-ı Hak'tan duam bu.

40 küsur senedir intisabıyla şeref duyduğum şu İslam Dini'nin gerçek veçhesini öğrenmekle ömrümüzü geçiriyoruz ve ömrümüz varsa da geçireceğiz. Niçin? Çünkü bizim 14 asırlık bir kültür mirasımız var. İslamiyet 14. asrını yaşıyor. Bu kültür mirasının ilmi bir sentezi, tahlili, muhasebesi yapılmadan, bugün "Müslümanız" diye geçinebilmek, iddia edebilmek mümkün değildir.

Niçin mümkün değildir, bunu sizlerle beraber tartışmak istiyorum. Evvela İslamiyet, Kur'an-ı Azimüşşan'ın buyurduğu üzere, bizlere "ahiretini dünyada hazırlatan" bir dindir. Biz bu dünyaya, "Mezrat'ül Ahira" demişiz, dünya hayatını biz ahiretimizin mezrası, yani ekin yeri olarak görüyoruz, Resulullah (sav)'ın buyurduğu üzere, Cenab-ı Hak bize iki hayat indirmiş: 1) el-Hayat'ül Ahira 2) el-Hayat'üd Dünya. Bunların manası ne? Gençlerimiz pek iyi bilmedikleri için, gerçi belki benden daha iyi bilenler de vardır ama, bunları tashih etmek ihtiyacını duyuyorum. "el-Hayat'üd Dünya" demek, burada, şu üzerinde durduğumuz dünya mana-

sında değil, "en yakın" demektir. Yani sıfattır dünya. "el-Hayat'üd Dünya" demek "yakın hayat" demektir. Yani şu içinde bulunduğumuz hayat demektir. "el-Hayat'ül Ahira" ise "öteki hayat" demektir. Şimdi; Allah bize iki hayat vermiş. Bu dünyadaki yaşadığımız hayatta ahiretimizi inşa etmemizi emrediyor. Dolayısıyla dünya hayatının her meselesi insanoğlunun problemi oluyor. Eğer bizim bir dinimiz varsa, ki var, İslamiyet; bu İslamiyet'in dünyadaki bütün meseleleri karşılaması zarureti var. Biz bir adımımızda dahi, "bu adımımız İslamiyet'e uygun mudur değil midir" diye düşünüyoruz. Bu içimizde vardır. Eğer yanlış bir adım atacaksak bundan vazgeçeriz, niçin? Çünkü bizim hayatımızı yönlendiren bir akidemiz var. O akideye göre yaşamak durumundayız. Bunları ben vaktiyle 10-12 sene evvel çıkardığımız, "İslami Araştırmalar" dergisinde yayımlamıştım. Adam yokluğunda ben de o derginin editörüydim. O derginin ilk sayısında "İslam'ın Aktüel Değeri" isimli makalede bunları kaynaklarıyla beraber göstermeye çalıştım. İhtiyaç duyan arkadaşlarımız varsa o dergiyi bulup okuyabilirler.

Şimdi ben kısaca, ana hatlarıyla meselelere temas edip, sizlerle beraber bir konuşma yapmak istiyorum. Ne demiştik biraz evvel. İslam demek, dünya hayatını kendisine göre yorumlayacağımız bir din

**M. Said
HATİBOĞLU**

demektir. Dünya meselesi dediği-
miz her meselede, bizim dinimizin
bir görüşü olması lazım. Bunu
söylediğiniz zaman adam kalkıp;
“Allah Allah, yahu hoca, trafik
meselesi de mi İslam’ın meselesi”
diyor. Ben ona “evet” diyorum.
Niçin meselesidir? Çünkü bakın,
Kur’an-ı Azimüşşan bize bu dini
anlatırken birtakım hareket noktaları
vermiş. Hayır-şer meselesi
koymuş. Salih amel-gayr-ı salih
amel meselesi koymuş. Hasen
amel-seyyie amel meselesi koymuş.
Bunlar subjektif mefhumlardır.
Hayırlı-hayırsız, salih amel-
gayr-ı salih amel, güzel amel-çirkin
amel. Şimdi ben size soruyorum:
Siz Kur’an-ı Kerim’i açsanız, iyi
amel nedir, kötü amel nedir diye
birtakım şeyler aramaya kalksanız
bulabilir misiniz? Bazı misaller
bulabilirsiniz. Ama hepsini bula-
mazsınız. Allah bize bunun listesini
vermedi. Allah bize misaller ve-
rerek bu misallere uygun hareket-
ler sergilememizi emretti. Mesela,
“*Fe men ya’mel amelen salihan*”
dediği zaman, “Kim salih amel iş-
lerse ahirette şöyle şöyle olacak”
buyurdu. Peki, salih amel ne? İşte
bunların listesini bize vermediği
için, Kur’an-ı Kerim’e göre, salih
amel çerçevesine giren herşeyle
biz sorumlu tutuluyoruz. Ben şura-
da bir mikrofonun önünde konu-
şuyorum, değil mi? Mikrofondan
bahseden ayet ya da hadis duydu-
nuzmu hiç! Hayır böyle bir şey
yok. Eğer bu alet salih bir amele
hizmet ediyorsa, bunu yapmak da
salih ameldir ve dolayısıyla bunu
kullanmak da Allah’ın emridir. Ce-
nab-ı Hak, Resulullah’ın Medi-
ne’ye teşrif etmeleri sırasında nazil
olan bir ayet-i kerimesinde; “*Biz
onlara imkan verdiğimiz zaman,
ma’ruf işi yaparlar, münker işten
de alıkoyarlar*” buyuruyor. Şimdi
ben size sorsam ma’ruf iş nedir,
münker iş nedir diye! “*Ma’ruf iş*”,
akıllı insanların iyi gördüğü iştir.

Bunun da listesi bize verilmiş de-
ğildir. Ma’ruf işlerin zıddı münker
işlerdir. “*Münker iş*” nedir? Umu-
mi tarifiyle, her çirkin hareket
münker iştir. İnsanları bundan alı-
koyacağız ve kendimiz de yapma-
yacağız. Peki, “münker emirler ne-
lerdir” denildiğinde, var mı eliniz-
de bir liste? Dolayısıyla, bugün
toplumumuzda meydana gelen her
türlü münker işi yapmamanız ve
ondan alıkoymanız bir emirdir. Bu
çerçevede eğer bir İslami anlayışa
sahip olursak, İslam’ın emirleri dı-
şında yaşamak mümkün olur mu?
Veya İslam’a sokamayacağımız
bir iş olur mu, söyleyin. Olmaz,
ben böyle düşünüyorum.

Kur’an’a, İslam’a uygun bir işe
eğer biz “*dini bir iş*” diyorsak, di-
ni işin dışında hiç bir iş olamaz, is-
ter değeri müspet olsun, isterse
menfi olsun. Bizim her işimizin di-
ni iş olması gerekir. Mısır’da anla-
tırlar; Ezher Şeyhi’ne sormuş-
lar: “Hocam, hep dinî dinî diyorsu-
nuz. Söyleyin bakalım, bir kilo un-
dan kaç tane ekmek çıkar. Bunu
yazan bir ayet, hadis var mı, bu di-
ni bir şey mi?” Şeyh: “Evet bu dini
bir şey” diyerek bir fırıncıya tele-
fon açar, bir kilo undan kaç tane
ekmek çıktığını öğrenir ve adama
şöyle der: “Allah bize emretmiş,
 demiş ki “Fes’elû ehle’z-zikri in-
küntüm lâ ta’lemûn” yani “*Bilmi-
yorsanız bilenlere sorun*”. Şimdi,
bundan da anlaşılıyor ki bilmeye-
nin bilene sorması da Allah’ın em-
ri, değil mi? Bilmediğin bir husus-
ta danışarak yaptığın bir iş
Kur’an’ın emrini yerine getirme
işidir. Dolayısıyla bir kilo undan
ne kadar ekmek çıkacağını bilmek
bizim dinimizin bir emridir. Bunun
neticesinde şunu söylemek istiyorum:
İslam’da dini veya dindışı di-
ye bir ayırım sözkonusu değildir.
Herşey bizim dini telakkimize da-
hildir. Bunun müspet veya menfi
ayırımını yapacak iki kaynağımız-
dır. Eğer o iki kaynaktan biri yoksa,

o kaynaklara dayanarak bizim ve-
receğimiz hükümdür.

O zaman ne oluyor? *Din adamı
veya gayr-ı din adamı diye bir ayı-
rım sözkonusu olabiliyor mu?* Hem
İslam’da “din adamı” diye bir sınıf
da yoktur. Ama bugünün yanlış de-
ğerlendirmeleri sonunda biz bir
“*din adamı*” kavramı yaratmışız.
Bu, asırlar öncesine dayanıyor.
Mesela sokakta bir adamı çevirse-
niz, “Arkadaş sen din adamından
neyi anlıyorsun” deseniz, ne der si-
ze; ya müftü der, ya imam der, ya
müezzin der. Hepsi bu kadar. Me-
sela “mühendis din adamı olur mu,
doktor din adamı olur mu” dese-
niz. “Hayır” der. Neden? Çünkü
bunlar dinin dışında adamlar.

Alenen söylüyorum: *Böyle bir
ayırım İslam’da yoktur.* İslam’ın
tıbbı da var, İslam’ın ziraatı da var.
Her türlü mesele Peygamber Efen-
dimiz (sav) zamanında bahis ko-
nusuydu. Diyeceksiniz ki “Hocam,
Hz. Ebubekir halifeydi ve aynı za-
manda din adamı da değilmiydi?”
Değil! İsmi din adamı değil. Ama
İslam’ın adamı. İslam’ın başında
bir reisi olması lazım, onu getir-
mişler. Reis olabilmek için hangi
vasıflara sahip olmak lazım? Şu şu
şu... O vasıflara sahip olduğu için
Hz. Ebubekir imam olmuş, halife
olmuş, reis olmuş... Ama bunların
hiçbirisi “*rical’üd-din* (Din ada-
mı)” tabirinin içinde değil. Keli-
melerin aslı manalarına bakın.
İmamın kelime manası nedir?
“*İmam*”, önde olan adam demek-
tir. “*halife*” nedir? “Halife” bir
kimsenin yerine geçmiş olan adam
demektir. “halife-halfa”. Biz “*kal-
fa*” deriz. “Kalfa”, ustanın yerine
geçecek olan adam demektir. Me-
sela bizim Katip Çelebi’imize “Ha-
cı Kalfa” derlerdi. Neden! Kendi
mesleğiyle ilgili bir halifelik yap-
mış da onun için. Peki “Müftü” ne-
dir? Müftüye “din adamı” diyor
muyuz, demiyoruz. “Müftü” de-
mek “fetva veren” demek. Mesela

benim bir sıkıntıyla ilgili doktor bana bir reçete veriyorsa, o da o işin müftüsüdür. Bunları çoğaltmak mümkündür.

İslam'ın nazarında bütün meslekler dine dahil mesleklerdir. İlk İslam alimleri İslam'ı bu çerçevede anladıkları içindir ki; mesela, fıkıhı tarif ediyorlarken İmam-ı Azam, şöyle demiştir: *"Fıkıh, bir kimsenin kendi yararına olanla kendi zararına olanı bilmesidir"* Şimdi sen Çankaya'dan buraya geleceksin. Neyle gelirsin. Menfaatine en uygun hangisiyse onunla gelirsin. Ya metroyla, ya otobüsle vs. Peki bunlar da, amiyane tabiriyle fıkıha dahil olmuyor mu? Diyelim ki ziraatla uğraşıyorsun, domates yetiştireceksin. Bu domates hangi şartlar altında daha iyi yetişir. Bunu bilmek fıkıhın bu tarifi içerisine girmez mi? Tabi ki girer. O zaman, bizim domates yetiştiren ziraat mühendisimiz aynı zamanda din adamı olmuyor mu? Pekala oluyor, niye olmasın.

İlk alimlerimiz bu içinde yaşadığımız dünya hayatının bütün meselelerinin dine dahil olduğunun şuurlunda olduklarından ötürü, ilk dönemlerde yazılan fıkıh kitaplarının ilk konusunu suların hükümleri oluşturmaktadır. Ne demek suların hükümleri? Yani, hangi su pistir, hangi su temizdir, ne zaman ve nasıl temizlenir vs. Bunlardan bahsediyor fıkıh kitapları. Peki bu dine dahil bir iş midir? Tabi ki dine dahildir. Neden! Çünkü Hz. Allah Kur'an-ı Kerim'inde "temiz yiyin, temiz için" diyor. Temizi, pisi bilmemizi emrediyor. Bugün suların ne zaman temiz, ne zaman pis olduğunu İmam-ı Azam'dan daha iyi bilcibilen alimlerimiz var, mikrobiyoloji uzmanlarımız var. O zamanlarda bu tür bilim adamları olmadığından alimlerimiz bu türden meselelere de el atıyordu. O zamanki eserler pisle temizi ayırt edebilme endişesinden

dolayı yazılmıştı. Bilgileri kendi devirlerinin kültürü çerçevesinde olduğu için, bazan yanlış da olabilirler. Yanılmaları mümkün değil mi, pekala mümkün. Bakın, hadis şeklinde ifade edilmiş olan bir hüküm söyleyeyim size: "İki küp miktarı bir su olursa, bu suyu hiçbir şey kirletmez." Yahu böyle bir şey olur mu Allah aşkına! Bugünün telakkisiyle bunu kabul etmek mümkün mü? Kendi devirlerinde suların temizlik ölçülerini koymuşlar. Ne demiş alimlerimiz: "Eğer bir su saf, berrak, kokusuz ise, bu su temizdir." Bu şartlar sizce kafi midir? Ben bu işi uzmanlarına sorduğumda bana "Bu özelliklere sahip, insanı iki dakikada öldürebilecek su var" dediler. Mesela üç-beş sene evvel Çernobil faciası oldu. O zaman denildi ki "Radyasyona uğrayan suları kullanmayın, içmeyin" Halbuki radyasyona uğrayan sular bizim fıkıhımıza göre kullanılabilir sulardı. Fıkıhımıza göre içebilirsiniz. Ancak, İslam'ın emrettiği ilme göre içemezsiniz. Gördünüz mü, kültürün, şartların vs. değişmesiyle hükümler nasıl da değişiyor!

ŞARTLAR DEĞİŞİNCE HÜKÜMLER DE DEĞİŞİYOR

Hükümlerin değişmesi mevzuuna girdiğimiz zaman, bugünün yaşadığımız hadiseleriyle daha canlı bir platforma giriyoruz. Şimdi diyebilirsiniz ki "Hocam, İslam'ı o eski alimlerin anlattıkları şekilde yaşama imkanına sahip misin veya biz sahip miyiz?" Problem burada düğümleniyor. Hayır, değiliz. Niçin değiliz? Bunun haklı sebepleri var, haksız sebepleri var. İslam alimleri Kur'an'dan ve Hadis'ten çıkardıkları hükümleri tespit etmişler ve buna "Nass" demişler. Alimlerimizin bir çoğu bu nassların ahirete kadar baki olduğunu ve değişmez nitelikte olduğunu be-

lirtmişler. Daha sonraki asırları yaşayan bazı alimler, içinde bulundukları zamanın şartlarıyla karşılaşınca, bu hükümleri tatbik edememişler ve bu hükümlerin değişip değişmeyeceği konusu aralarında büyük bir problem olmuş.

O problemler miladi 21. asra girdiğimiz şu günlerde daha da büyüdü. Biz bugün Kur'an-ı Kerim'in tatbik çerçevesini çizmeye çalıştığımız zaman, Türkiye'de yaşayan 21. asrın müslümanları olarak, karşımızda devletin çizmiş olduğu bir çerçeve görüyoruz. Ve biz bu çerçevede yaşamaya zorlanıyoruz. Ne demektir bu çerçeve? Bu çerçeve resmi ifadesiyle 1924'de çizildi. 1924'de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu zaman, ona verilmiş olan sıfat da, devletin İslam'a nasıl bakmakta olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koymuştur. Devlet İslamiyete şöyle bakıyor: *"Muamela-tün'nass'a dair ahkâmın tesbiti T.B.M.M.'ye aittir"* Yani bu şu demek: "Kur'an'da Hadis'te belirlenmiş olan insanlararası hukukun işleyişini T.B.M.M. görecektir. Bunun dışındaki işleri, yani cami işlerini, ahlak işlerini, din işlerini Diyanet görecektir." Bu çok mühim bir ibaredir. Bundan şu anlaşılıyor: İnsanlararası hukukla ilgili mevzuatı tespit durumu mevzuu olunca "Ey diyanet mensubu! Senin kara kaplı kitap bu mevzuda ne diyor" diye devlet sormayacak. Bununla mükellef de değil, hakkı da değil. İsteddiği gibi kanun yapacak. Peki ne soracak! "Oruç ne zaman başlıyor, Perşembe mi Cumamı?", soracak. "Bayramı ne zaman yapacağız?", soracak. "Cami imamlarının imtihanını sen yap" diyecek, Diyanet yapacak, T.B.M.M. yapmayacak.

Siz benim başta anlatmaya çalıştığım İslami çerçeve tarifini hatırlayın. O zaman devletin çizdiği bu

çerçeveyle siz çatışmıyor musunuz? Bir iki sene evvel Reis-i Cumhuriyet Hazretleri Diyanet'e bir istizahata bulundular, yani bir meseleyi bana anlatın diyorlar. Diyor ki; "İslam'ın, Kur'an'ın hükümleriyle Medeni Kanu'nun hükümleri çatışıyor mu"? Biz de, "Pekala çatışıyor" dedik. Aklımda kaldığı kadarıyla ben size birkaç misal vereyim. Ayete göre süt kardeşle evlenmek haramdır. Ama T.C. kanunlarına göre helaldir. Kur'an-ı Kerim'e göre miras taksimi farklıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre kız, oğlanın aldığı yarısını; Medeni Kanu'a göre ise oğlanın aldığı aynısını alır. Kur'an-ı Kerim'e göre hırsız, erkek olsun kadın olsun, elleri kesilir. Bizim ceza kanunumuza göre el kesmek diye bir şey yoktur. Bu fark değil midir? Bir şahitlik mevzuu olduğunda, Kuran-ı Kerim'e göre, iki kadının şahitliği bir erkeğe eşittir. Kanuna göre her ikisinin de şahitliği eşit sayılır. Bu da bir fark değil midir! Bunları örnek olsun diye söyledim, uzatmaya gerek yok. Böyle olunca; siz, ancak Kuran'ı tatbik etmekle müslüman olunabilir diye düşünürseniz, bunların dışında bir hayat sürdürdüğünüzde Kur'an'ın dışına çıkmış olmuyor musunuz? Harfiyyen uyma noktasında dışına çıkmış oluyorsunuz. Peki o zaman ne olacak! Kuran'da "Bunlar Allah'ın hududlarıdır. Bunlara uymayan ateşte yerini hazırlasın"deniliyor. Benim bir oğlum ve kızım olsaydı, oğlum kızımdan, iki misli mirasımı alacaktı. Eğer ben mirasımı onlara eşit olarak verseydim, Kur'an'a harfiyyen uyma noktasında ben, o ayete göre cehennemliktim. Bu hükmü eğer bu çerçevede anlarsanız, Müslümanın kalp sekte-sinden gitmemesine imkan yoktur. Bunlar, sizlerin de günlük hayatınızda karşılaştığınız problemlerden birkaçı...

Mesela bir başörtüsü sorunuyla karşılaşıyorsunuz. Bu sorunla kar-

şılaştığınızda dayanağınız nedir, Cumhuriyet kanunlarımı, yoo! "Kur'an'da böyle yazıyor" diyor-sunuz. Kur'an'da başörtüsü yazı-yorsa, Kur'an'da miras hukuku da yazıyor. Kur'an'da ceza hükmü de yazıyor. Kur'an'da şahadet hukuku da yazıyor. Peki onlar ne oluyor? "Onlara kudretimiz yetişmiyor" diyorsunuz, değil mi? Çünkü başörtüsü sizin hüviyetinizle ilgili bir sorun. Yani demokrasi dediğiniz zaman, bunu Avrupa'sı da Amerika'sı da, kişilerin şahsi tercihi olarak kabul etmiş. Ama Kur'an'da sadece şahıslarla ilgili hükümler değil, şahıslar arası hükümler de var. Hırsızlık mesela. Birisi senin malını çalmış. Sen diyorsun ki, "elini keselim". Hukuki kanun buna "hayır" diyor. Peki bu durumda ne yapacağız?

Bu durum bugün ortaya çıkmış bir durum değil arkadaşlar. Bu durumun asırlar öncesine dayanan bir geçmişi var. Bu geçmiş şu problemde düğümleniyor: Biz Müslümanlar olarak, Kur'an-ı Kerim'in ve Hadislerin belirttiği, "Nass" denilen hükümlerde bir değişikliğe gidebilir miyiz, gidemez miyiz? Problem burada. Mecellemizi okursanız bir hükmünde şöyle diyor. Hukuk fakültesinde okuyan arkadaşlar bilirler: "Bir sorunda eğer nas varsa, bunun üstüne bir yorum getirilemez. O nassa göre amel edilecektir." Mecelle doğru söylüyor. Ancak İslam Hukuk Tarihi böyle mi söylemiş! Hayır. Mecelle'nin bu hükmü bizim fıkıh tarihimizden öğrendiğimizi tam olarak karşılamıyor. Benim incelemelerime göre, Hicri 1. asırdan bu yana velevki nass bile olsa, ihtiyaç hasıl olduğunda bunu şartlara göre değiştirme lüzumunu hisseden, buna inanan ve bunu tatbik eden alimlerimiz olmuş. Bu çok mühim bir meseledir.

Ben evimde, babamdan kalan Tefsir-i Razi'yi bir mesele için

okurken, iki satırlık bir cümleye rastladım. Gerek Türkiye'de gerekse muasır alimler içinde o iki satırlık meseleyi görenlerin olmadığını düşündüm. Eğer olsaydı bir yerde yazarlardı. Bakın ne diyor orada: (Maide/5)"el yevme uhille lekümüt-tayyibe...." diye devam eden ayet. Bu ayette "Size güzel şeyler helal kılındı" ve devamında "Müslüman olan erkeklere ehli kitap olan (Yahudi ve Hristiyan olan) kadınlar da helal kılındı" diyor. Ancak burada "ruhsat verildi" denmiyor, "helal kılındı" deniyor. Şimdi ben size Mecelle'nin hükmünü hatırlatayım: "Nas varken bunun dışında hüküm beyan edilmez" deniyordu. Söz konusu tefsirde müfessir, İmam İbni Akka'nın bu ayete getirdiği hükmü söyleyeyim. (İmam-ı Akka dediğimiz zat, Mekke'nin en meşhur alimlerinden birisidir. Hicri 1. asrın alimlerindendir. H.2. asrın 154 yılında vefat etmiştir. İmam-ı Azam'ın da hocasıdır.) Eserinde gördüğüm ibare, yanlış hatırlamıyorsam, şöyleydi: "Allah, ehli kitap kadınlarıyla evlenmeye, Peygamber zamanında ruhsat verdi. Çünkü müslüman kadınların sayısı azdı." Hanımlar az, erkekler çok olunca, haşa, iki-üç erkeğe bir kadın mı düşecekti? Böyle bir şey olmaz. İşte o zaman Hz. Allah, "Mecusi, kafir hanım alacağınıza, ehli kitap kadın alın." demiş. Müfessir devamında şöyle diyor: "Ancak şimdi, hanımlar çoğaldı. Dolayısıyla ihtiyaç zail olmuştur ve ruhsatın izni de ortadan kalkmıştır. Bundan sonra ehli kitap hanım alınamaz" diyor. Başta söylediğim gibi, bunu söyleyen İslam alimlerinin en büyüklerinden birisi. "Tabakat" adlı kitaplarımızda bu alimin aleyhinde hiç bir hüküm yoktur. Bu alimin şahsi görüşü. Bu alim şartları nassa uydurmuş. "Ayetin mutlak tatbiki lazımdır" demiyor. Bunu iyi değerlendirelim. "Ayet

Peygamberimiz zamanında geçerliydi, şimdiyse durum değişmiştir” diyor. Eğer Usûlü Fıkıh okuduysanız, İmam-ı Akka’nın böyle bir hükmünü kabul etmeniz mümkün değildir. Çünkü Usûlde böyle bir ruhsat yoktur, nassın değişmezliği vardır. Peki bu usûller tabii alimleri tarafından mı kondu? Hayır! Bu usûller daha sonra konuldu. Ve usûller tatbikat dikkate alınarak mı yazıldı? Pek de dikkate alınmadıkları gördüğünüz gibi belli oluyor. Şimdi diyeceksiniz ki “Hocam bunu nereye kadar böyle değiştireceksiniz. Eğer böyle bir tefsir yolunu açarsanız, biz bugünün şartları diye, Kur’an’ın bütün hükümlerini kaldırabiliriz.” diyeceksiniz değilmi? “Şartlar elveriyor başımızı açalım; şartlar elveriyor kafaları çekelim; şartlar elveriyor bilmem ne haltlar yiyelim....” “Bunu söylemez misiniz! Ancak İslamiyet’in bu kadar cıvıklığa da müsaadesi yoktur. Bunların ölçüleri vardır.

Hak-hukuk mevzusuna geldiğiniz zaman, bunlar öyle geçirtililecek meseleler değildir arkadaşlar. Bugün, miras hukuku meselesinde insanlar İslam’ın hükümleri dışına çıkmaktan titriyorlar. Neden! Çünkü Cehenneme doğru gidiyorlar. Ancak İmamı Akka gibi düşünen son devrin bazı alimleri, mesela, miras hukukundaki bu kadın-erkek eşitsizliğini Kur’an’ın ruhuna uygun olarak yeni bir yoruma tabii tutuyorlar. “Bunu nerede okudun, nasıl olur bu” diyeceksiniz. *Musa Carullah*’ın “*Hatun*” isimli eserinde okudum. Kendisi müsaade olabileceği kanaatinde. Bir hatıramı size nakledeyim: Yakın bir zamanda vefat eden, Amerika’da yaşamış, Pakistanlı *Fazlurrahman*’ı hepimiz hatırlayacaksınız. Amerika’da 40 sene hutbe okumuş bir adam bu. Kimse bu adam hakkında bir izdihaba kapılmasın. Bazı eserleri de Türkçe’ye çevrildi. Bu zat bizim fakülteye geldi ve orada

bazı seminerler verdi. Ben bir gün, bir seminerinde kendisine sordum. İzmir İlahiyat Fakültesinde bulunan Prof. Dr. Mehmet Aydın da tercümanlığımızı yapıyordu. Kendisine şöyle dedim: “Üstadım! Mesela miras hukukunu ele alalım. Peygamberimiz zamanında kadınlar, mirastan erkeklerin aldığından yarısını alıyorlarmış. Çünkü o zamanın şartları, kadınların erkekler kadar eşit miras almasını gerektirmiyormuş. Ancak bugünün şartlarında kadınların da çalışması, hizmeti vs. erkekler kadar miras almasını gerektiriyor. Allah’ın “Adil olun” emrinden hareketle, kadınların da eşit miras hakkı almaları gerekiyor. Sizde böyle mi düşünüyorsunuz?” dedim. Cevaben şöyle dedi: “Evet. Hatta kadınlara mirastan biraz daha fazla vermek Kur’an’ın adalet ölçüsüne uygundur” dedi.

Bu demek oluyor ki; ahkam ayetleri dediğimiz hüküm bildiren ayetlerin, “*makasid’uş-şeri’a*” dediğimiz çerçevede, hikmetlerine ve illetlerine göre yeniden yorumlanması gerekiyor. Eğer siz bu görüşe “evet” dersanız, bugünün hukuki nizamında, mutlak olarak değişmesi gereken, Kur’an ahkamı da çıkacak, Sünnet ahkamı da çıkacak ortaya. Bu şuradan kaynaklanıyor: Kur’an-ı Kerim’in ezeli ebedi denilen ölçüleri var. Estaizübillah “*kûnû gavvâmîne bil-gist, şühedâe lillâh*” ayeti kerimesinde Hz. Allah “Adil olun” diyor. “Allah için şahitlik yapın,” soytarlık yapmayın, diyor. Bugün bazı hakimlerin yaptığı gibi, milyarlık rüşvetler yiyecek hüküm vermeyeceksiniz. “*Ananız, babanız, en yakınınız bile olsa haktan hakikattan ayrılmayın*” deniyor bu ayette. Bu ayet-i kerimenin tatbiki ahirete kadar ezeli ve ebedidir. Ancak, adaletin şer’i tatbikatı, günün şartlarına göre durumu gibi meseleler bizi yoruyor. Mesela miras hukukunda nasıl

adil olacağız? İşte mesele burada.

Şimdi bize diyorlar ki: Kur’an-ı Kerim’in prensiplerinin bulunduğu ayetler var, bir de bu prensiplerin zaman şartlarına göre değişebilecek tatbikatı var. Böyle bir düşünce mümkün mü? Evet mümkün. Hatta ibadet ahkamımızda da hi Kur’an-ı Kerim’in beyanlarının kendi çerçevesi içerisinde ifade edilmiş olduğunu, ya da olmayan yerlerde o ibadetin kaynaklarda belirtilmemiş şekilde cereyan etmesi ihtiyacında olduğumuz ortaya çıkıyor. Şimdi bu iri kıyım bir laf! Misal verilince daha iyi anlaşılacaktır. Misalimiz oruçtan olsun. Allah Teala Kur’an-ı Kerim’inde “*Kütibe aleykümü’s-sıyamu kemâ kütibe alellezine min gabliküm...*” “Eskilere farz kılındığı gibi sizlere de oruç farz kılındı” deniliyor. Oruç böylece farz oldu. Peki orucu ne zamandan başlayıp ne zamana kadar tutacağız. Bu işin tafsilatı. Kur’an-ı Kerim’de bu tafsilatla da ilgili ayet var. “*Külû ve’srabû hattâ yetebeyyene lekümü’l-haytu’l-ebyadu mine’l-hayti’l-esved...*” “Şafak sökünce oruca başlayın, gece gelinceye kadar orucu devam ettirin.” Şimdi ben size soruyorum: Kur’an-ı Kerim’in bu emrini harfiyyen yerine getirmek, dünyanın her yerinde mümkün müdür? Değildir. Bugün hepimiz Coğrafya okumuş kişileriz. Dünyanın yuvarlaklığı sebebiyle bazı yerlerde altı ayı bulan gündüz ve gece var. Ayet-i Kerime’de “Geceye kadar oruç tut” denmiş. Peki İskandinavya’nın Kuzeyinde gece dönmüyor. Başladığın orucu ne zaman açacaksın! Şunu söylemek istiyorum: Müddetle ilgili bu Kur’ani beyan, Coğrafi açıdan mümkün olan yerlerde tatbik edilmeye müsait. Başka bir bölgede bunu tatbik etmek mümkün değildir. Bu, oruçta olduğu gibi namazda da mevzubahistir. Resulullah güneş ışınlarının durumu-

na göre namaz vakitlerini bize tarif etmiş.

Aklıma gelmişken size tarihi bir hadise anlatayım: Hicri 310 tarihinde, Hazar'da bulunan Volga Türkleri Müslüman olmuşlar. Abbasi halifesine bir mektup yazmışlar ve mektuplarında Müslüman olduklarını, kendilerine dinlerini öğretecek alimler göndermesini ve biraz da para göndermesini istemişler. İbni Fazlan'ın bir seyahatnamesi var. (Prof. Dr. Ramazan Şeşen tarafından da Türkçe'ye çevrildi.) İbni Fazlan da Abbasi Halifesi tarafından gönderilen heyetin içerisinde. Bu eserinde kendi müşahedelerini anlatıyor. Onu okuyun. Bakın orada ne diyor: *"Gördüm ki adamlar yatsı namazını kılmıyorlar."* Hazar Denizi'nin Kuzeyinde yatsı namazı kılınmıyor! Bizim fıkıh kitaplarımızın bildirdiğine göre bir namazın kılınabilmesi için, o namazın vaktinin teşekkül etmesi gerekiyor. Vakti gelmeden namaz kılınmaz, kılınmaz. Bir de o bölgede, akşam namazının vakti girdikten az bir zaman sonra, şafak söktü sabah oluyor. Yani yatsının vakti diye bir şey olmuyor. Bu defa bizim Haneî fukehalarımızdan bazıları *"vakti olmayan namaz kılınmaz"* deyip yatsı namazını kaldırmışlar.

Şimdi sizler 21. asrın müslümanları olarak bu problemlere nasıl çözüm getireceksiniz! Harfî manada verilen tariflere uyarsanız, icabında namaz da kılamiyorsa, oruç da tutamiyorsunuz. Benim gibi acizler ne düşünüyor! Namaz, oruç, hac... Bunlar Allah'ın emirleridir. Hiç bir zaman ortadan kalkmaz. Şartlarını kendi şartlarına göre uydurursun. Birkaç sene evvel Amerikalılar bir Suudi uzay mekiğini dünyanın etrafında döndürdüler. Adama sordu birisi: *"Orada namazı nasıl kılacaksın, çünkü orada vakit teşekkül etmiyor."* Adam cevaben ona saatini

gösterdi. Resulullah (sav) zamanında saat olsaydı, o da bize saatlere göre namaz tarifini yapardı, değilmi? Haşa, olmayan bir şeyi düşünemedi diye kabahat Resulullah'ın mı yani. Kabahat, bizlerin bu sorunlara bir çözüm getirmemiş olmamızdır. Daha fazla sözü uzatmadan, bugünün temel problemi olarak ben size şunu söylüyorum: Madem ki İslamiyet bir dünya dinidir, o zaman bu dünyanın sorunlarına bir çözüm getirmek mecburiyetindedir. Bu çözümleri ecdadımızın eserlerinden bulamıyorsak, o zaman bu çözümleri kendimiz üretmek durumundayız, bu şarttır. Bundan dolayı, İktisatta olsun, Ekonomide olsun, Tıpta olsun, Ziraatta olsun, her nerede olursa olsun, her dalda mütehasşis müslümanların bulunması İslam'ın yaşaması için elzem bir şarttır. Bütün bu meselelere dinin meselesidir diyemezsiniz. Bunlar İslam'ın meselesidir. Size "sen karışma, senin aklın ermez" diyenlere gülün, onlara acıyın.

Bütün bu anlattıklarımın yanı sıra bir şey söylediysem beni ikaz edin ve kafanızda sorular oluştuysa bana sorun. Evet soruları alalım.

SORULAR-CEVAPLAR

Soru: *Saniyorum Bakara suresindeki bir ayette, farklı bir hayat tarzından bahsediliyor. Acaba sizin söylediğiniz de oraya mı dayanıyor? Siz burada "Bazı temel kaidelerimizin değişmezliğini, bazıların da bizim şartlarımıza göre değiştirilebileceğini kabul etmemiz gerekiyor" dediniz. Bu ikisi arasındaki ayırım nasıl olacak, bunu anlayamadım.*

Hatipoğlu: Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığına göre, bizim bilemediğimiz dönemlerde, insanlara doğru yolu göstermesi, onları irşad etmesi için yüzlerce, binlerce Peygamberler gönderilmiş. Hatta bazıları-

nın isimleri Kur'an-ı Kerim'de yazılı. Bu peygamberlerin her birinin bir düzeni, bir şeriatı var. Şeriat dediğimiz şey, yol, düzen, gidiş demek. "Şari" de şeriat koyan demek. Yani her peygamberin bir şeriatı var. Kimisi de bir öncekinin yolunu takip ediyor. Bir öncekinin halifesi, vekili gibi yani. Mesela son Peygamberden önceki Peygamber Hz. İsa, eğer Markos İncilindeki ibarenin ona ait olduğunu kabul edersek, orada şöyle diyor: *"Ben yeni bir şeriat getirmedim. Ben Hz. Musa'nın şeriatını devam ettirmek, onu tatbik etmek için geldim."*

Bizim Peygamberimizin, geçmiş peygamberlerden bir farkı var. Kendisinden önceki peygamberle arasında 600 senelik bir zaman var. Bu dönemde kendi bulunduğu sosyal çevrede bir takım hukuki şartlar koyması elzem hale gelmiş.

Bakın şu nokta çok mühimdir: Bazı alimlerimizin naklettiğine göre, temel prensipler şeklinde olan ayetler, birde o prensiplere dayalı olarak günün şartlarına göre çözüm üreten ayetler var. Hz. Allah *"el yevme ekmeltü leküm dineküm"* *"Bugün dini tamamladım ve size din olarak İslamiyeti seçtim"* diyor. Bakın, burada bir püf noktası var. Alimlerimiz diyorlar ki: "Bu ayetin nüzulundan sonra da ayetler nazil oldu" Mesela zina ayeti bunlardan birisidir. Buradan anlaşılıyor ki, İslamiyet ana prensipler bazında tamamlandı. Ama siz ahkamıyla birlikte tamamlandı anlarsanız, misallerini verdiğimiz birtakım hükümlerde bazı değişiklikler sözkonusu olduğu zaman, İslamiyet'i parçalamaya başladınız demektir.

Kur'an-ı Kerim'in umumi manada insanlara yol gösteren prensipleri vardır. Adalet, eşitlik, temizlik, hürmet, hak-hukuk prensipleri gibi. Peki bu hak-hukukun değişen şartlar içerisindeki tecelli-

si nasıl olacak! Alimler, "İşte bu değişimi kabul etmezseniz, İslam'ı yaşatmak imkan dahilinden kalkar" diyor. Bir çok alimimiz bu konuda hemfikir. Mesela, Allah selamet versin, **Roger Garaudy** *İslam'ın Vaadettikleri* adlı kitabında şöyle diyor: "İslam'ın bütün hükümlerinin ezelden ebede tatbiki mutlak şarttır demek, İslam'a öldürücü bir darbe vurmaktır" Garaudy ve benzerlerinin telakkisi budur. Bu telakkinin İslam ülkelerinde de ve Türkiyemizde de temsilcileri var. Buna mukabil nassların değişmezliğini iddia eden alimlerde var. "Böyle bir değişiklik sözkonusu olamaz. İslamiyeti darmadağın edersiniz. Şeriat değişmez" diyorlar. Şeriatı kastları ne! Problem işte burada yatıyor.

Soru: Bir yerde değişmezliği kabul etmek zorundayız. İslam'ın evrenselliği ile bağdaşmayan bir şey var ortada. Ya Kur'an-ı Kerim, dünyanın birtakım yerlerini hesaba katmadan bazı hükümler içeriyor, ya da böyle bir şey var ve biz bunu birtakım yorumlarla değiştireceğiz. Bu da İslam'ın özüne bir darbe vurmaktır oluyor. Biz bunu yapınca da koşulların getirdiği bazı yargılara sahip olmuş oluyoruz. Benim endişem, biz bunu yapınca bir manada materyalizme hizmet etmiş oluyoruz. Neden-Sonuç ilişkisinin mantıksal olarak yorumlanması ve koşulların şekillendirdiği bir süreç. Yargılara koşullarla varmamız, Kur'an'ın eksik yönlerini tamamlıyormuşuz gibi düşünceler meydana getiriyor.

Hatipoğlu: Bir defa biz şunu kabullenelim: Kur'an'da alemşümül, evrensel kaideler var, bir de mahalli hükümler var. Hatta devri geçmiş ayetler de vardır. Çok korkunç bir laf bu! Devri geçmiş ayet ne demek!

Toplumumuzda hür insan ve de köle insan diye bir ayırım var mı?

Yok. Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu dönemde böyle bir şey vardı. Paranla insan satın alıyordun ve mal olarak kullanıyordun. Kur'an-ı Kerim'de cariye bir kadının yaptığı suçun cezasının, hür bir kadının yaptığı aynı suçun cezasının yarısını alacağı yazılı. Bizim toplumumuzun bugün böyle bir ayete ihtiyacı varmı? Tatbiki mümkün mü? Hükümü uygulamak için cariyeliğimi icat edelim? Köleliğin izalesi için Kur'an-ı Kerim bir sürü emirler vermiş. Gösterilen en büyük sevaplarda ve günahların karşılığı keffaretlerde, köle azadı gösterilmiştir. Ortadan kalkmasını istemese Kur'an-ı Kerim köle azadını teşvik eder mi? Peki, kölelerle ilgili hükümlerin Kur'an-ı Kerim'de yer almasının sebebi ne? Ne diyeceksiniz! Çünkü o devrin ihtiyacı bu. Mesela, afedersiniz, bir sahabe hanımını bir erkekle yakalamış. Peygamber'e gelmiş "Ya Resulullah! Ben bunları gördüm. Benim bu kadınla beraber olmam mümkün değil. Ya bunun cezasını ver, ya da ben bunu boşayacağım." Resulullah ne diyor biliyormusunuz! "Dört şahidin varmı? Sahabe: "Ya Resulullah. Ben dört şahit getirmeye kalksam adam kaçacak. Bu imkansız bir şey. Ben nereden bulacağım dört şahidi" diyor. Peygamberimiz kendisine hukuki bir ayet gelmeyen konularda cahiliyyenin adetlerini devam ettiriyormuş. Kendisinden önce gelen Hz. İbrahim de o muhitin Peygamberi. Ondan bu yana gelen bir şeriat var. Onu tatbik ettiği için dört şahit istiyor. Bir zaman sonra bir ayet geliyor ve o meseleye çözüm getiriyor. Ne deniyor o ayette: "Şahit bulunamadık bir yerde bu işin çözümü; her iki taraf kendilerinin günah yapmadığına yemin edecek. Ondan sonra da ayrılacaklar. " Böyle bir çözüm Resu-

lullah'ın döneminde bir çözüm olabiliyor. Bir kadınla bir erkeğin zina ettiğini tespit edebilmek bugün öyle kolay ki.. Şahide filan ihtiyaç yok. Ama 14 asır evvel la-baratuar yoktu ki alıp tetkik edebilesin. Bunların benzeri var Kur'an-ı Kerim'de. Kur'an-ı Kerim'in getirdiği ahkâmın o günkü prensipler içinde değerlendirilmesi lazım. Bazı kelimelerim gençler tarafından anlaşılamıyor olabilir. Furuat, bir işin tatbikatı ilgilendiren tarafı demektir. Mesela "Adil olun" denilmiş. Su içerken nasıl adil olunur? Beş bardak su içersen adil olmuş olur musun? Bu meselede adil olmak demek gerektiği kadar su içmek demektir. Su içerken de adil olacaksınız.

Bütün peygamberlerin müsterek olarak tebliğ ettiği hususlar var. Biz bunlara "Dinin esası, prensibi" diyoruz. Resulullah'ın bir ifadesi var. Şöyle diyor: "Biz peygamberler nesliyiz. Dinimiz birdir, şeriatımız farklıdır" Bakın bu, mühim bir tespittir. Yani bütün peygamberlerin dinleri aynıdır, şeriatları farklıdır. Dinimiz aynı demek, Allah'ın insanlardan istediği vazife, hak, hukuk aynıdır demektir. Ancak insanların yaşadıkları coğrafyaların farklılığı sebebiyle prensiplerin uygulanmasında farklılıklar doğuyor. Peygamberlerin şeriatlarının farklılığı da buradan kaynaklanıyor.

Soru: İslam'ın vahy olmasıyla tarihe müdahalesi çelişir. Ben böyle düşünüyorum. Peygamber'den sonra vahy gelmeyecektir. Burada vahyin tükenişini ne olarak algılıyorsunuz ve nasıl bir sonuca varıyorsunuz?

Hatipoğlu: Benim anlayışım şu: Peygamberimiz bundan 1400 sene evvel geldi ve onun risaletiyle Cenab-ı Hakk'ın insanlığa verdiği mesajlar, bundan sonraki insanlığı idare edebilecek bütün

şartları ihtiva etmektedir. Bundan dolayı, o günkü prensiplere dayanarak bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı çözüme kavuşturmamız, yine o Kur'an'ın, İslam Peygamberinin risaletine dahil bir tedbirdir. Örneğin bugün, hiçbir kitabımızda uçakla hacca gitme meselesi yokken, biz bugün uçakla hacca gidiyorsak buna bir çözüm getiriyoruz demektir. Uçakla hacca gitmenin caiz olup olmadığı konusunda bir şüphesi olan var mı!

Soru: *Affınıza sığınarak bir soru sormak istiyorum. Biraz önce konuşmanızda dediniz ki, "Bir miras olayının, hırsızlık olayının yönetimi ilgilendiren bir yönü var. "Maide 44. ayetin sonunu okuyorum. "Öyleyse insanlardan değil benden korkun. Ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın. Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kafirlerin ta kendileridir" Bu ayeti açıklarsanız memnun olurum.*

Hatipoğlu: Hz. Allah'ın peygamber göndermesinin hikmeti, indirdiği ahkâmın tatbik edilmesidir. Ahkâm, hükmün çoğulu demektir. Bu hükümleri, başta peygamber olmak üzere, yerine getirmeyen Allah'a isyan etmiş olur. Makamı cehennemdir, bu peygamber dahi olsa, Hz. Allah Kur'an'da peygamberine "Gönderdiğim hükümlerle hükmet, bunları tatbik et" diyor. Peygamberin devri geçtikten, şartlar değiştikten sonra yine aynı meseleler tatbik edilecekmi, işte problem tam burada. Bazı alimler "O hükümlerin Resulullah döneminde mutlak tatbiki yüzde yüz şarttı" diyor. Ama makası, yani illeti vs. değiştiyse böyle bir hükümde değişikliğe gitme imkanı var mıdır? Bu, benim başta belirttiğim gibi, kendi kültürel mirasımızı halledemeyişimizden kaynaklanıyor. Bizden önceki İslam alimleri

bu meselelerde neler düşünmüşler, neler yapmışlar; bunları ortaya çıkarmak durumundayız. Bunu daha yapamadık. Bunu yaptığımız zaman yolumuz daha aydınlık olacak. Ben bunu, 40-50 senedir bu işlerin içinde olan biri sıfatıyla söylüyorum. Ancak bu meseleleri halletmeden de müslümanlık iddiasında bulunmak olmaz. Bugün birtakım kimselerin yaptığı gibi eline sopa almak, sarık takmak vs. İslam'ın davası bu değil. Bunlar şekli unsurlardır. Fikriyatta birleştikten sonra, şekli unsurlar, moda ile ilgili unsurlar arkasından gelir.

Biz nass'ın değişmezliği prensibini söylüyorken, birde **ezmanın tağayyürü** ile **ahkâmın tağayyürü** meselesi vardır. Yani zamanın şartlarının değişmesiyle hükümlerin değişmesi. Mecelle'de ise buna istisna getirilmiş. Nassların dışındakiler değişebilir denilmiş. Ama benim gibi acizlerin bile tespit ettiği şeylere bu hüküm uymuyor. Çünkü İmam Akka'dan verdiğim nakil, bizzat nassa getirilmiş bir yorumdur. Ben size Peygamberimizin koymuş olduğu bir hükme getirilen bir değişikliği de misal verebilirim. En değerli Hadis eserlerimizde şöyle bir hüküm vardır: "Din ayrılığı mirasa engeldir." Eğer sen müslümansan, çocuğun da hristiyanısa o çocuk senin mirasını alamaz. Veya sen hristiyanısan çocuğun müslümansa o mirastan yine alamaz. Bu hadisin hükmüne göre böyle bir netice de var. Hz. Muaviye zamanında Anadolu'dan bir genç geliyor. Halifeye "Ey Halife! Benim müslüman olmağım bana zarar mı verecek, fayda mı verecek." Halife "Tabi ki fayda verecek" diyor. Genç "Benim babam hristiyan olarak vefat etti. Diğer kardeşlerim hristiyan, ancak ben Müslümanım. Peygamberimizin hadisine göre de ben mirastan pay alamadm, diğer kar-

deşlerim aldı. Dolayısıyla benim müslüman olmağım burada bana zarar verdi." diyor. Halife cellalleniyo ve diyor ki: "Müslüman kafirden miras alır, kafir Müslüman'dan miras alamaz" diyerek bu hadisi tek taraflı bir yoruma tabi tutuyor. Irak valisine bu doğrultuda emir veriyor. Vali de kadıya bu cihette hüküm vermesini söylüyor. Bu olay Hicri 1. asrın ortalarında oluyor. Hadisin bu yorumu Mecelle'nin "Nass'lar değişmez" prensibine de aykırıdır. Sizce hangisi daha doğrudur! Bu hadisi böyle yorumlamak daha iyi değildir! Diyeceksiniz ki "Resulullah bunu bilmiyor muydu" Resulullah'ın bunu niçin söylediğini bilerseniz, yoruma ısınmanız daha mümkün olur. Peygamberimiz (sav) insanlardan müslüman olmalarını isterken hiçbir maddi endişe peşinden koşmamalarını istiyordu. O kadar işkenceye maruz kalan, hicret eden insanların müslüman olmayan babalarından dahi hiçbir dünyalık almamalarını istiyordu. Ancak bazı alimler, bunun ilk devirler için söz konusu olduğunu, şartlar değişince bu durumda müslümanın lehine değişeceğini söylüyor. Bu tür hadiselerin örneği çoktur. Mesela Müellefe-i Kulûb'da bunlar çok olmuştur.

Tekrar tekrar söylüyorum ve rica ediyorum: İslam Dünyası'nın geleceğinden hiç kimsenin şüphesi olmasın. Bu dünyanın tek dini İslam olacaktır. Çünkü Hz. Allah, haşa, yalan söylemez. "O Allah ki peygamberini hidayetle ve hak üzerine gönderdi. Bütün dinlere üstün kılmak üzere." Geleceğin dini İslam'dır. Bu ne zaman olacak! Biz müslümanlar kendi kültürüne sahip çıkıp onun hizmetkârı, hadimi olduğumuz zaman. ■

Yayına hazırlayan:

Abdurrahman Ateş

VOLTAIRE'E HÜRMETLERİMLE

Filozofların sermayeleri, derleme bilgi, insan sevgisi ve biraz da fikir cimnastiğidir. Genelde fikir eyleminin işçileri olduklarından, emeklerinin pek piyasası yoktur. Hal bu ki, aralarında aşırma ürünleri pazara sürenler olsa da; sahibinin sesi markalı, en sağlam ürünleri bu piyasada bulabiliriz.

Filozoflar iyi insanlar hoş insanlar ama, laf aramızda biraz kibirli görünürler. Bulabilsem de birisine sorsam, öyle sanıyorum ki bu konuda da uygun cevapları vardır. Öyle ya, parasız adamın yüzü oldum olası soğuk olur. Soğuk değilse bile, paralı insanlara öyle gelir. Zenginler hor görmemenin önüne "kibirli" levhası koyarak, aradaki mesafeyi hoş göstermeye çalışırlar. Filozoflar bunu anlamazlar mı? Anlar ama hoş görürler. Hasılı kelam, şu filozoflar iyi insanlar vesselam.

Filozoflar iyi insanlar iyi olmasına da, elleri değilse de dillerinin biraz uzunca olduğunu da herkes bilir. Bu nedenle de her ortamda rahat edemezler. Yanlış adım atar, toplumun tepkisini çekerler veya birilerinin tezgahını bozar, ürkütükleri alıcı kuşların hücumuna uğrarlar. Bir türlü rahat etmeyi beceremezler, ömür adamdır şu filozoflar.

Başınızı ağrıtmayım, geçenlerde kitaplara bakarken; Voltaire'nin "Felsefe Sözlüğü" geldi elime. Bilirsiniz, filozoflar genelde yazdıklarını okuyucularının anlamaması için, saatte bir cümle bağlarlar. Doğrusu Voltaire'i yazılarından dolayı hep takdir etmişimdir. Dobra dobra,

herkes anlasın diye açıkça yazar.

Hemencecik aklınıza nelerin geldiğini biliyorum. Söz sizde olsa, "Eyvah, adamcağız yandı öyleyse. Hiç rahat edemez." dersiniz. Rahat olun, Voltaire işini bilir. O rüzgara karşı kürek çekecek adamlardan değil, dindar bir filozoftu. Yine de en büyük Hıristiyan ermişinin kulağından tutar, "Bak şu yazdıklarına, bu kadar mucizeyi nasıl sığdırdın bu kitaba." derken ermişin ayakları yerden kesilir. Çamaşır ipine asmazsa da, iyice sıkıp silkeler. Voltaire'nin dindarlığı gerçek bir dindarlık. Kimseye hoş görünmek isteğine yormayın. Üstad İslam'ın dışında bütün dinleri incelemiş. Çok değişik zeka ve mantık ürünü masalımsı, mucizemsi, acabası bol kuralları ezberlemiş. "Din kurmanın mantığı desteksiz buharlaştırmaysa, -incelediği eski dinlerden böyle algılamıştı- bizim dinimizin mimarları, diğer dinlerin mimarlarından daha iyi atıcılarımış." demekten kendini alamıyor. Yolun uçurum başına geldiğini görünce, "Bu kadarı da olmaz ama, bu bir dogmadır." demesine rağmen; topunun üstüne dönerek, "Dogmalar her zaman dolmaya benzer, dolma yutmanın da hiçbir sakıncası yoktur" deyip, biraz büyük de olsa, olmazları enfes bir kabak dolması niyetine yutuveriyor.

Voltaire'in tüm çalışmaları iyidir. Bir tesbiti var ki, gerçekten hayran oldum. Dinlerin itikadi kurallarını didik didik ederek yaptığı tesbitte; çok tanrılı tüm dinlerin itikadi esaslarında, Yaratıcı Tan-

**E. Muhsin
ÖZALP**

rı'yı en büyük ve en yetkili tanrı olarak benimsediklerini tesbit etmiş. Birilerinin beyinlerine sokabilmek için de kocaman beyin ülkesinin ovalarında, vadilerinde, yaylalarında hatta dağlarında uzun ve zahmetli yolculuklara çıkmış. Takdir etmemek elde değil doğrusu. Zaman zaman Hristiyanlıkta bile tek tanrı inancını öne çıkarmaktadır. Koyu katolik inancına bağlı ve yeri geldiğinde önemli seviyede tarafsızlaşma becerisi gösteren bir insan. Kim olsa takdir edilir doğrusu.

Bakıyorum gülümsediniz!... Hemen ilk fırsatta yanbaşına vurup, saf dışı etmeye çalışmayın beni. Şunun şurasında ağız tadıyla bir sohbet edelim diye toplandık. İnkara kalkışmayın, rahatınız da yerinde sayılır. Hava biraz sıcaksa da, ceviz gölgesindesiniz! Manzara dersiniz, bu günlük sizleri sıkacağına sanmıyorum. Çayı da güzel demlemişler. Gerçi ne içerseniz... Açığımı bulduğunuzu sanmayın, sabırlı olun, oraya geliyorum. 'Tarafsız da neden İslam'ı incelememiş?' sorusu, beyinlerinizin kırk-birinci kıvrımının sağındaki çıkıntısını kıvrırverdi, öyle değil mi?.. Durun, yaslanın arkanıza; bir insan hakkında konuştuğunuzu unutmayın. Kul hakkından korktuğunuzu biliyorum ama, yüzleriniz de karşımda; hepinizin gözleri çünkü çünkü. İnsanlar hataya, sevdikleri söz konusu olduğu zaman daha kolay düşebilirler.

Voltaire'in eski hint kaynaklarını, Babil'i, Kalde'yi, Mısır'ı, Yunan ve Romay'ı araştırdığı halde, İslam'ı gereği gibi araştırmamış olması; İslam'ı kendi dinine rakip saymasından kaynaklansa gerektir. Enenize basmış olmaya-yım ama Voltaire, yarım yamalak araştırmasını da, İslam'da hata

bulmak amacıyla yapmış gibi görünüyor. Voltaire'i suçlamak bize bir şey kazandırmaz ama, onun İslam'ı gereği gibi araştırmaması, insanlık için bir kayıp olmuştur. Galiba Voltaire'in "Burak, Miraç, Aydede'nin ortadan bölünmesi" gibi konularda araştırmadan yaptığı suçlamalar kanımıza dokundu. Bu nedenlerle istemeden de olsa, Voltaire'i biraz çekiştirdik. Ne kadar çeksek, çekiştirsek, fiyaka-sını bozup pejmürde göstermeye çalışsak da, Voltaire her zaman kibar adamdır. Elimizde kara varsa ancak yüzümüzü karalayabiliriz. Lafı yele vermeyelim; bugünkü sohbetime Voltaire'i konuk etmemin sebebi özellikle müslümanları, gerçekte tüm insanlığı ilgilendiren "*put ve puta tapma*" konusundaki üzücü yanlışlığıdır.

Anlattığı olaylara, yazdığı belgelere, yapılan cylemlere baktım. Voltaire'in kanısını okudum. Ben bir kanaata erdim ama, Voltaire'nin düşüncesine ters düştüğüm için doğrusu hükmümde ikircikli gibiydim. Dostlar Voltaire kanısını, "Homeros'da, Hesiodos'da, Mecusi kaynaklarında ve ne de başka bir kaynaktan; putlara tapılması için bir buyruğa ya da bir kanuna raslamadım" diye belirtiyor. Dahası, "Gelmiş geçmiş medeniyetlerde puta tapan da yoktur." demektedir. Eğer bu ifadeleriyle anlattıkları çelişmeseydi, benim için hiçbir önemi yoktu. Daha önce de söylemiştim, benim vardığım sonuç da yanlış olabilir. Birlikte doğruya daha kolay ulaşabileceğimizi sanıyorum. Puta tapma konusunda Voltaire özetle, "Kendisinden figür yapılan kil, ağaç ve mermerin tapınılacak bir özelliği yoktur. Kimsenin heykellere tapınma gibi bir hevesi de olamaz. Gök cisimlerine tapanların da as-

lında güneşe, aya veya yıldızlara tapındıkları söylenemez. İnsanlar simgelere değil, simgelerin temsil ettiği tanrı denilen varlığa; ceza ve ödül verebileceğine, yol gösterip yardım edebileceğine inandıkları varlığa tapınmaktadırlar" demektedir.

Voltaire'in figürlerle ve heykellerle ilgili cümlelerine bakalım, "Mecusi Zerdüş, Sadder" isimli kitabında, Kötülüklerin öcünü alacak ve iyiliklere ödül verecek yüce bir varlığa, inanım, diyor. Mecusilerin yanlışları, gök cisimlerini yaratana tapacakları yerde, gök cisimlerine tapınmalarıdır. Önceleri olmadığı halde Mısırlılar, sonradan tanrıları İsis ve Osiris'in resimlerini yaptılar. Babililer Bel'in büyük bir heykelini diktiler. Hintliler Brahma'yı büyük bir canavar olarak gösterdiler. Yunanlılar ve Romalılar tanrıların sayılarını artırarak, işlerini kolaylaştıracaklarını sandılar. Put yapma çok eski bir uygulamaydı. Hz. İbrahim'in babası Terah, Ur ve Kalde'de put yapardı. Rasel, kayınpederi Laban'ın yaptığı putları çalıp kaçırdı.

Tanrıları ve azizleri simgelerken Hristiyanların tutarlı bir mantığı vardı. Onlar, gerçek bir dinin; gerçekten yaşamış büyüklerinin putlarını yaptılar. Eski dinlerin bağlıları hayali tanrıların, hayallerinde canlandırdıkları biçimde putlarını yaparlardı. Bir tanrı adına sayısız put yapılırdı. Mermerden, kilden, ağaçtan değişik ustalar tarafından ve değişik memleketlerde putlar yapılırdı. Ama putu yapılan tanrı bir tane-dir. Putların önünde dua etmek, diz çökmek, günlük çiçek veya çelenk sunmak, törenlerde saygıyla meydanlarda dolaştırmak, ku-rak mevsimlerde perhizden sonra

başları açık, ayakları yalın kadınların putları dolaştırmaları; putlara kutsallık verme gibi yorumlanabilir. Gerçekte bu heykeller kimse tapınmazdı. Vahiy dini olan Yahudilik'te bile Tanrı'nın Musa ile konuştuğu, bir tepede kendini gösterdiği, hayvan başlı meleklerin Kudüs'e indiği gerçek kabul edilmiyor mu? Mısırlılar öküz, maymuna, kediye ve soğana da ibadet ettiler. Bunun yanında öküzün etini ve soğanı sürekli yemeye devam ettiler. Anlaşıyor ki tanrı olarak ibadet etseler de, simgelere kimse tapmıyordu.

Hristiyanlar yalnız erdemli insanlar adına tapınaklar kurdular. Yaşarken gökyüzüne yükselebilen faziletine ulaşan bu insanlar, mucizeleriyle hala zihinlerimizde yaşıyorlar. Epidauros'daki Eskulapios Tapınağı'nda daha çok mucize görülmesi, azizlerin gösterisi değil mi? Tanrıların kimi putlarda zaman zaman konaklamaları, burada insanların sorularını yanıtlamaları genel kanı olarak yerleşmiştir. Tapınaklardaki ermiş ve tanrı putlarının önünde diz çökerek saygıyla dua edilmesini, (Roma'da Kybele Bayramı'nda, Kral Attele'nin sarayının yeri değiştirilirken bir heykel çok güzel sözler söylemiş) bu sözlerin anısını kutlamayı, zenginlik heykelinin dile gelmesini puta taparlık olarak değerlendirenler oluyor. Hele putların mucizeler göstermelerini asla içlerine sindiremeyenler var. Aslına bakarsanız Scipio'ların, Cicer'e'ların bu söylentilere inandıkları da yoktu. Kocakarıların böyle inanması da puta tapmak anlamına gelmez sanıyorum.

Tanrılar adına putlara sunulan ilk adaklar meyvelerdi. Giderek rahipler tarafından kesilmek üzere, insanların da kurban edildikle-

rini görüyoruz. Porphyros'un anlattığına göre Mısır'da, Hieropolis'de, Tuarid'de ve Yunanlılar, Kıbrıslılar, Fenikeliler, Surlular, Kartaca ile Romalılar da aynı cinayetleri işlemişlerdi. Plutarkhos üç Vesta rahibesinin iki Yunanlıyla bir Galyalıyı kurban ettiklerini yazıyor." diye belirtmektedir.

Voltaire'in M.Ö. beş binlere kadar uzanan eski kayıtlardan, Çin'den Roma'ya kadar tüm medeniyetlerin yazılı eserlerini inceleyerek, bizlere sunduğu belgeleri dinlemek uykunuzu getirdi. Bu işleri yaparken Voltaire'in kendisiyle yarışarak, döktüğü ter damlalarını odamıza doldurmaya kalkarsak; boğulmamak için burayı hızla terketmemiz gerektiğini hepiniz onaylarsınız. Yanınızda uyuyanlara lütfen ter baskınını hatırlatıverin.

İşte böyle, tehlikeyi görünce hepinizin gözleri açılıverdi. Sizleri uyutnama sebep olan tarihin derin sayfalarına girmeden önce söylediklerimi tekrar edeyim. Voltaire'in put ve puta tapma eylemlerini inceledikten sonra, "*Hiçbir toplum puta tapmamıştır.*" demesine şaşırılmış ve yanıldığını söylemiştim. Örnek olarak sunduğum yukarıdaki ifadeleri değerlendirerek, neden yanıldığını anlatmaya çalışacağım. Vardığım sonucun doğru ya da yanlış olduğunu, sizlerin irdelemenizi istirham ediyorum.

Sizlerden, gerçekten değerli olmasına rağmen; karınlarınız açlıktan sancıldıkça veya evladü iyal sıkıştırdıkça değerinden şüphe ettiğiniz bilgeliğinizden doğan aydınlatıcı nazarlarınızı, konunun üzerine çevirmenizi rica edeceğim. Bulacağınız kanıtlar, varacağınız sonuçlar, bizlerin, milletimizin ve insanlığın geleceğini aydınla-

caktır. Öncelikle konunun köşe taşları olan put, tapmak, kul, mucize, dua, ibadet, tanrı ve din kelimelerinin anlamlarını yeniden hatırlayalım. (Dipnotlar)

Kanımcı Voltaire'in "Putlara tapılmamıştır" hükmüne varması put, tanrı ve din kavramlarının anlamında yanılığa düşmesindenidir. Ya da Voltaire'in din kültürü onu böyle anlamaya mecbur etmektedir. Yaptığımız alıntılarda da gördüğümüz gibi Voltaire put kelimesinin anlamını figür veya heykel kelimelerinin anlamıyla sınırlandırmıştır. Günümüzde kullanılan sözlüklere baktığımızda, "İrdelemeden kanunlarına uyulan, sonsuz saygı ve bağlılık duyulan canlı, cansız ve maddi, manevi Allah'dan gayri teslim olduğumuz varlıklara put denir." şeklinde tarif edildiğini görmekteyiz. Bir şeyin put olması için illa belirtilen tüm vasıflara sahip olduğuna inanılması da gerekmez. Yalnızca bir konuda ululayarak emrine uyduğumuz her varlık put sayılmaktadır. Bir şeyin *put* olması için tanrı olarak tanınması da şart değildir. İnsanı Allah'ın buyrukları dışında yönlendiren nefsimiz, evladımız, malımız vs. de putumuz olabilmektedir. Yani, Allah'ın emirlerini bırakıp; emirlerine uyduğumuz, tanrı demediğimiz tanrılarımızdır/putlarımızdır bu varlıklar.

Put yaptığımız nesnenin cinsi, kalitesi; yapılan heykelin güzelliği, çirkinliği tapınmak için ölçü olmamıştır. Helvadan yaptıkları figür, tanrıyı temsil ettiği düşüncesiyle ibadet edildiğinde put; acıktıkları zaman yediklerinde değersiz bir figürdür. Öküzün eti, soğanın yaprağı ya da yumrusu da tapınılırken put, yenilirken et veya soğandır. Voltaire bu farkı görmeyecek insan değildi. Kendisi-

nin dini bütün bir Hristiyan olması, Hristiyanlıkta ilahların (haşa), (Hz. İsa'ya ve Hz. Meryem'e ilah diyorlar) Hristiyan azizlerinin heykelleri önünde tapınma eylemleri yapmaları, belki Voltaire'in put yorumlarında etkili olmuştur. Gerekçe olarak gösterdiği, "Simgeledikleri tanrılar!"dan bir gün bir cevap alan veya karşılık gören olmuş mudur? Tüm mucizeler neden şahidsiz gerçekleşir. Bunları düşünmek galiba Voltaire'in işine gelmemiş. Simgelediği savunulan tanrıların, (Ki,bunlar Allah değildir) gerek simgeleri önünde, gerekse zihinlerde varlıkları kabul edilerek kullanılsın, adına törenler düzenlensin, yol gösterici, kurtarıcı olarak bilinsin; hayali veya gerçek, canlı veya cansız bu varlıkların her biri bir put değil mi?

Özetlersek: Semavi dinlerde Allah'ın (c.c), diğer dinlerde kanun koyucuların (tanrıların) kurumlaştırdıkları; insan hayatını düzenleyen kurallar manzumesine "Din" denilmektedir.

Konumuzun dışında olmasına rağmen sizlere önemli olduğuna inandığım bir soru soracağım. Sorunun üzerinde düşünerek, insanlığı bu çıkmazdan kurtarmaya çalışmak hepimizin görevidir. Soğandan, öküzden tanrılar; hayallerde oluşturulan tanrılar insanlar için kural koyup din kuramacaklarına göre, çok tanrılı dinlerin kurallarını kime?.. kimler?.. ne amaçla?.. koyuyor. Apollon'a yetkilerini kim veriyor?... Bu dinleri tesis edenlerin amaçları ne olabilir?...

Sohbetim boyunca bir nokta hiç aklımdan çıkmadı. Voltaire ve emsali düşünürlerin bağımsız çalışmalar yapması, insanlığa ne güzel hizmet olurdu. Onların eksik bıraktıklarını, günümüz düşünür-

leri tamamlamak zorundadırlar. İnsanların gerçeği bularak kardeşçe, mutluluk içinde yaşama şanslarının; düşünür ve ilim adamlarının elinde olduğuna inanıyorum. Dilerim sohbetim boyunca sizleri sıkımadır.

Saygılarım sizlere, adaletli bir dünya dileğim tüm insanlığa. Sağlıcakla kalın. ■

DİPNOTLAR

Put:

- *- Allah'tan başka tapılan her şey.
- *- Heykel, sanem. Kendisinden medet beklenen, layık olmadığı hürmetin gösterildiği maddi-manevi, resim, heykel her çeşit varlık. *Büyük Lügat*
- Yazarının notu; Kimse ulu bildiği, emir ve tavsiyelerini tuttuğu, sonsuz saygıyı gösterdiği varlığa put (Bu ifade aşağılayıcı bir söylemdir) demez. Genelde başkalarının tapındıkları varlıklar için kullanılır.
- *- Tanrısal bir varlığı, maddi bir biçimde (resim-heykel) temsil eden ve ona, sanki o varlığın kendisiymiş gibi tapılan nesne.
- *- Bir kimsenin, bir topluluğun tutkulu bir sevgi ya da hayranlık duyduğu, yücelttiği kimse- *B. Larousse*
- *- Bazı ilkel toplumlarda doğa üstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınacak, sanem, fetiş. *T.D.K. Türkçe Sözlük.*
- *- Put kelimesi Yunanca figürden gelir. Bir figürün simgelenmesi, son derece hürmet edilen, tapılan varlık. *Voltaire-Felsefe Sözlüğü 2. Cilt.*

Tapmak:

- *- Bir varlığın yaşama kurallarıyla ve hayatımızla ilgili konularda emir ve tavsiyelerinin tamamına ve tam olarak inanmak, tutku ile sevmek ve bağlanmak. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- Bir varlığa tanrısal, kutsal bir saygı göstermek, bunu belirten davranışlarda bulunmak, ibadet etmek. *Büyük Larousse.*
- *- Tanrı veya ilah olarak tanınan varlığa karşı inanış ve bağlılık anlatmak için belirli kurallara bağlı dini hareketlerde bulunmak
- *- Tanrıya karşı kulluk görevini yerine getirmek, ibadet etmek.
- *- Büyük bir sevgiyle bağlanmak, aşkla sevmek. *TDK Türkçe Sözlük,*

Büyük Lügata bu kelime alınmamış.

Kul:

- *- Emir dinleyen, hizmetkar, Allah'ın mah-luku, Allah'a itaat ve ibadet eden. *B. Lü-*

gat.

- *- Allah'a karşı kul. *Büyük Larousse.*

- *- Tanrıya göre insan. *TDK Türkçe Sözlük.*

Mucize:

- *- Tansık. İnsan aklının almayacağı olağanüstü olay. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- İnanmayanların isteği üzerine peygamberlerin Allah'tan dilemesiyle, peygamberliğin delili anlamında Allah tarafından halkedilen olağanüstü olay. *Büyük Lügat.*
- *- Tansık. Tanrı müdahalesiyle gerçekleşen olağanüstü olay. *B. Larousse.*

Dua:

- *- Yakarış. Tanrıya yalvarma. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- Salat, namaz, yakarış. Allah'a karşı rağbet, niyaz, yalvarış. *Büyük Lügat.*
- *- Yakarış. Bir dileğin gerçekleşmesi için Tanrıya yalvarma. *Büyük Larousse.*

İbadet:

- *- Tanrı bildiğimiz varlığın emirlerini yerine getirme, varlığımızı kendisine teslim edeceğine saygı duymak, tapınmak. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasakladıklarından kaçınmak. *Büyük Lügat.*
- *- Tanrıya olan inancını ve şükranını belirtmek için, tanrının yaşama biçimimizi ayarlayan emir ve tavsiyelerini benimseyip tatbik etmek. *Büyük Larousse.*

Din:

- *- İnsanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış, dogma, ibadet ve törenler bütünü. *Büyük Larousse.*
- *- Doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara, tanrıya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- İman ve amel mevzuu olarak insanlara Allah tarafından telif olunan hak ve hakikat kanunlarının tamamıdır.

Tanrı:

- *- Allah. Bütün Esma-i Hüsnâ'nın ifade ettiği manalar ile bütün sıfat-ı kemaliyeye Lafza-i Celal olan "Allah", bil'iltizam delalet eder. *Büyük Lügat*
- *- Allah. Kainatta var olan her şeyin yaratıcısı, koruyucusu olduğuna ve tek olduğuna inanılan yüce ve üstün varlık, Yarıdan, Tanrı, Rab, Mevla. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- Tanrı. Çok tanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri, ilah. *TDK Türkçe Sözlük.*
- *- Tanrılı dinlerde her şeyin yaratıcısı, her şeyin yapıcısı ve insanlığın tarih i gerçekleşen kurtuluşunun ilkesi ve tek yüce varlık. *B. Larousse.*

TUNUS REJİMİNİN PARANOYALARI

**TUNUS'A GELEN ARAP,
MÜSLÜMAN VE İNSAN HAKLARI
SAVUNUCULARINA AMBARGO**

Tunus rejimi, gözetimlere, dayatmalara, işkencelere ve halkı sefaletle mahkum etmeye devam ediyor. Şehirler adeta büyük hapishanelere dönüşmüş durumda. Ülkeye gelen Arap, müslüman ve insan hakları savunucuları da sıkı kontrol altına alınıyorlar. Bilhassa dini özellikli (islamcı) şahıslar bu muameleye tabi tutuluyorlar.

Şöyle ki; dış ülkelere gelen ziyaretçiler Tunus topraklarına girer girmez derhal sorgulanıyor, baskı altına alınıyor ve genellikle de tutuklanarak işkenceye uğrattılıyor. Hatta bazı şahıslar, bir takım kuruluşlar ve heyetler gerisin geriye sınırdan çevriliyorlar. Son olarak Suudi Arabistan Şura Meclisi Heyeti ülkeye alınmadı. Bununla da yetinilmeyip İslami araştırmalarıyla tanınan Eğitim Fakültesi Eski Dekanı ve Heyet Başkanı Dr. Ahmet Tuveycirî havaalanında tutuklandı. Tuveycirî ile heyet daha sonra sınırdışı edildi.

Bundan önce de tanınmış çeşitli

Arap şahsiyetler ülkeye alınmamıştı. Örneğin, Arap Birliği Araştırmalar Merkezi Başkanı Dr. Hayreddin Hasbî Tunus'taki islamcılara yayın yoluyla destek verdiği suçlamasıyla ülkeye alınmadı.

Yine tanınmış yazar ve fikir adamı Hasan Hanefî de ülkedeki islamcılarla ilişkisi olduğu iddiasıyla ülkeye sokulmayanlardan. Libya'dan gelen bazı düşünürler de milliyetçilik yaptıkları iddiasıyla havaalanında alıkonularak uzun ve sıkı sorgulamalardan sonra yanlarında getirdikleri bütün yayınlara (özellikle içlerinde "Fıkhu's-Siyere" adlı eserinde bulunduğu İslami yayınlara) el konuldu.

Geçen ay ilginç bir olay daha yaşandı. Bir takım toplantılara katılmak üzere çeşitli ülkelere ziyaretlerde bulunan meşhur fikir adamı ve siyasetçilerden müteşekkil bir grup Tunus Havaalanı'nda adeta işkence yapılcasına çok kötü muamelelere maruz kaldı.

Bir başka olay ise; Sudanlı meşhur tarihçi ve felsefe tarihi eserleriyle tanınmış, yaklaşık otuzsekiz adet kitabı İngilizce'ye çevrilmiş olan değerli ya-

**Raşid-el
GANNUŞİ**

zar Dr. Hasan Mekki'nin aynı zalimane davranışlara muhatab kılınması.

Tunus'a ziyarete gelen Mağribli düşünür Dr. Mehdi el-Müncere ile çeşitli ülkelerden gelen bazı düşünürler aynı şekilde Tunus rejiminin hışmına uğramışlardır. Tunus yönetiminin böylesi tedirgin edici uygulamaları, tatil yapmak için modern bir İslam ülkesi olarak gördükleri Tunus'u tercih eden Avrupalı müslümanlara da reva görülmüştür. Gerekçe olarak da uzun sakallı olmaları ve dinî kıyafet giymeleri gösterilmiştir. Bu masum samimi müslüman turistler eğer Batılı büyük elçiliklere sığınmasaydılar Tunuslu müslüman kardeşleri gibi hapishanelere tıkalacaklardı.

Tunus'ta yürürlükte olan böylesi paranoyakvari güvenlik tedbirlerinin en son örneği geçen günlerde yaşandı. "Mağrib Ülkeleri Kültür Haftası Etkinlikleri"ne katılmak için gelen Mağripli bilim adamlarından bir grubu havaalanında çok sıkı kontrollerden geçirildi. Aynı heyette yer alan müzik sanatçıları ve diğer sanatçılar da bu muamelelerden nasiblerini aldılar. 21 Nisan 1998 tarihli Şarku'l-Evsat gazetesi bu olayla ilgili şu tesbitlere yer verdi:

"Tunus'taki Mağrib Konsolosluğu'nca tertib edilen Kültür Haftası Etkinlikleri'ne katılacak sanatçılar, tutuklanarak İçişleri Bakanlığı tarafından ifadeleri alındı. Olaylar üzerine Mağrib resmi makamları yapılan muameleleri yerinde incelemek ve Mağrib ülkeleri arasındaki kardeşlik bağını zedeleyebilecek bu tip davranışları tesbit etmek amacıyla Tunus yönetimine başvurdu. Meşhur müzisyen Hacı Yusuf yaptığı açıklamada, Kültür Haftası Etkinlikleri'ne katılan mûsikî heyetinin çok çirkin davranışlara maruz kaldığını, polis tarafından zorla ifadelerinin alındığını söyledi. İçişleri Bakanlığı'nda kendilerine çeşitli resimler gösterildiğini ve özellikle Şeyh Abdüsselam Yasin'le alâkalarının olup olmadığının sorulduğunu, Mağripli bilim adamlarının Tunus'ta provokasyonlar yapıp yapmadıklarının araştırıldığını belirtti. Hacı Yusuf hiçbir gerekçe gösterilmeksizin yapılan bu haksız muameleler hakkında Tunus resmi makamlarından açıklama beklediklerini söyledi.

Hacı Yusuf sözlerini şöyle tamamladı: "Eğer İsrail'e gitmiş olsaydık, Tunuslu kardeşlerimizin bize reva gördüğü bu çirkin davranışlarla orada kar-

şılaşmazdık."

Mağrib vatandaşlarına yönelik olarak yapılan bu esef verici davranışlar, yaklaşık üç yıldan beri Mağripli işçilerden binlercesine Tunus makamları tarafından uygulanmakta olan kötü muamelelerin hatırlanmasına ve iki ülke arasındaki kardeşlik bağlarının daha da zedelenmesine sebep oluyor. Tunuslu muhalifler ve Mağrib halkı da olayları bu tarzda yorumluyorlar.

Tunus rejimi tarafından icra edilen zulümlerden herkes nasibini almaktadır. Tunus rejimi halkını ve ülkede bulunan yabancıları korumasının, onlara değer vermesinin, eğitimlerini sağlamasının, her tür eğlenceyi sunmasının, hatta kumarı meşurlaştırmasının bedeli olarak bu icraatları yapma hakkını kendinde görmekte. Bunun yanında radikal siyonistlere Yahudi hahamlara her sene gür sakalları ve uzun dini kıyafetleriyle dini şenliklere katılabilmelerine, sözde kültürlerini ihya etmelerine göz yumulmaktadır.

Maalesef Tunus'un kendi halkı ve çeşitli kültürel grupları serbest kültürel faaliyetlerde bulunma imkanından mahrumdurlar. Gerek Tunus halkı ve gerekse çeşitli ülkelerden gelen ziyaretçiler saçma sapan emniyet tedbirlerine maruz bırakılıyorlar. Ve halk, "radikal", "köktenci", "özgürlükçü" vs. şeklinde suçlanmaktan korkar haldeler. Tunus rejimi, bu tür garip tasarruflarla kendini ayakta tutuyor! Bütün bu paranoyak tavırlar özellikle muhalif addedilen Arap ve müslümanlara, bilhassa da Mağriplilere karşı sergilenmektedir.

Arap ve müslüman kardeşler ve insan hakları savunucuları, Tunus'un ne utanç verici bir durumda olduğunu farkındalar; bu insanlar, Tunus'ta yaşanan vahşetlere karşı durmalı ve Tunus'ta mücadele etmelidirler. İslam'ın, Araplılığın ve özgürlüğün yerleşmesi için buralarda bulunmalıdırlar. Sıkıntılarında, demokrasi mücadelelerinde ve Tunus'un gerek Arap ve gerekse Müslüman kimliğine kavuşturulma mücadelesinde Tunus halkıyla dayanışmalarını sürdürmelidirler.

"*Muhakkak ki Allah, kendisine yardım edene yardım edecektir. Ve şüphesiz Allah çok güçlü ve izzet sahibi olandır.*" (22 Hacc 40) ■

Çev: *Metin Çıkrıkçı*

ENDONEZYA

Suharto Hanedanlığı İçin Günbatımı

Suharto halkın daha fazla baskısına dayanamayarak kendisine tanınan süre içinde (21 Mayıs 1998) istifasını verdi. Akabinde anayasa gereği cumhurbaşkanlığı koltuğuna Beşirüddin Yusuf Habibi getirildi. Habibi yasaklı Refah Partisinin lideri Erbakan'ın Almanya'dan talebelik arkadaşı. İkinin sahası da aslında teknoloji. Erbakan daha sonra siyasî hayata atılmış, asıl eğitim aldığı sahadan uzaklaşmış ve kader onu başbakanlığa kadar taşımıştı. Habibi ise kendi sahasında karar kılmış ve Suharto'nun gölgesinde Endonezya'nın teknolojik hamlesine ve atılımına hız vermeye çalışmıştı. İslam ülkeleri arasında Pakistan nükleer teknoloji alanında temayüz ederken, Endonezya da gözlerini ağır sanayie dikeyordu. Bunun mimarı da Habibi olacaktı. Ancak kader Habibi'yi çalkantılı bir ülkede, çalkantılı bir dönemde başka noktalara taşıdı. Habibi bir yerde Suharto'nun sadık bendesi. Siyasî kariyerini ona borçlu ayriyeten Suharto general iken Habibi'nin ailesine elini açmış ve yardım etmiş. Dolayısıyla Habibi, Suharto'nun mutemedi ve bu anlamda yumuşak bir geçiş için en uygun aday. Habibi'nin dışındaki formüller Suharto'nun da uyardığı gibi ülkeyi kan gölüne çevirebilir ve iç savaşı beraberinde getirebilirdi. Habibi, geçiş döneminin yumuşak atlatılması için bir çok meziyet taşıyor. Bunlardan birincisi Suharto'ya yakın olmasına rağmen kesinlikle Endonezya halkı için menfur olan aileden birisi değil. İkincisi Suharto'nun 500 bin kişinin ölümüyle sonuçlanan komünist kıyımından sonra olağanüstü dönemde iktidara gelmesi gibi bir sürecin uzantısı değil ve halas-kârlık üzerine bir diktatörlük inşa edemez. Dolayısıyla demokrasiye açık bir kişilik ve herkesi tam olarak tatmin etmese bile kısmen ortak bir paydayı oluşturduğu söylenebilir. Aksi halde geçiş dönemi hiddet ve şiddetten ari kalmazdı. Ancak Habibi'nin Suharto'nun 1965-67 arasında iktidara geldiği zamandaki gibi Batı dünyasının persona grata'sı yani aradığı adam değil. Soğuk

savaş döneminin bitmesi ve komünizm tehlikesinin bertaraf edilmesinden dolayı Batı'nın ehveni şer olarak tanımlayarak konjonktürel bir vize veya icazet vereceği adam değil. Suharto son dönemde Batı tarafından neden istenmiyorsa Habibi de aynı sebeplerden dolayı istenmeyecektir.

Bu sebeplerin başında millileşme geliyor. Suharto konjonktür gereği ülkesini madde-ten ve manen Batı'ya raptetmişti. Endonezya'yı açık topluma taşıyan Suharto, kaderin bir cilvesi olarak Açık Toplum projesinin mimarı Soroş ve IMF ve ABD tarafından Habibi ülkesini teknolojik ve sınai açıdan şahlandırmayı hedefliyor. Dünyanın 4'üncü kalabalık nüfusuna sahip ve üstelik Müslüman olan ülkesinde bunu yapmaya kalkışsanız birileri üzerinize çullandır. Bir de çok açık vermişseniz. Açık vermezseniz de kör bir kurşuna hedef olabilir-

**Mustafa
ÖZCAN**

Suharto

siniz. Suharto geçen yıl ABD'ye kafa tutmaya çalıştı ve akabinde ekonomik kriz patlak verdi. Batılı finans kurumları Suharto'nun kellesini istiyorlardı ve istedikleri oldu. Suharto'nun devrilmesinden bir gün önce Dünya Bankası görüşmeleri askıya aldığı açıklamıştı. Habibi aldığı emaneti kırmadan dökmeden kaldığı yerden götürmeye çalışacak. Ama yabancı yatırımcıların sevmeyişi bir insan. Çünkü önceliği Endonezya ve Endonezyalılar. Batılılar kendisini renkli ve aynı zamanda intizamsız buluyorlar. Aslında işin gerçeği Habibi biraz Mahatır Muhammed'in halefi Enver İbrahim'i andırıyor. Gider ayak Amerikalılar "istemazük" diyerek Suharto'ya iyi bir ders verdiler. Meclis Başkanı Harmoko Başkan'a cuma gününe kadar mühlet vermişti. Ardından iktidardaki Golkar Partisi de Suharto'ya olan bağlılığını geri çekti ve istifasını istedi. Ardından ABD Dışişleri Bakanı Albright da açıkça Suharto'nun isifasını istedi. Bu talep elbetteki içişlerine müdahale anlamına gelir ve bu anlamda çirkin. Ancak Suharto da gardını önceden almış ve Habibi'yi yardımcısı atamıştı. Ona cumhurbaşkanlığı yolunu açarak ABD'ye mukabil darbe indirmişti. Clinton'un Temsilcisi Walter Mondale'ın illettiği gibi ABD'nin tercihi ke-sin kes Habibi değildi ve onun yerine silik ve iliklerine kadar Batı'ya bağlı bir kişi olan Emil Salim'i teklif ediyordu. ABD Habibi'nin şahsında ICMI (Müslüman Entellektüeller Birliği) ve İslam tehdidini bertaraf etmek istiyordu. Allah'ın taktiri ki tersi oldu. Suharto bilerek veya bilmeyerek Endonezya'ya büyük hizmette bulundu.

Suharto'nun sonunu getiren üç faktör oldu. Bunlardan birisi yol-

suzluklar ve gelir dağılımındaki uçurum ve Suharto ailesinin haksız kazancı ve gayri meşru serveti. İkinci unsur ise Hollanda emperyalizminin geriye çömez olarak bıraktığı Hristiyanlaşmış Çinli azınlığın ülkenin servetinin ve iktisadının yüzde 70-75'ini kontrol etmesi. Üçüncüsü ise son yıllarda Suharto'nun milli tercihleri ve Batı ile arasında açılan ve kapanmaz hale gelen mesafe. Suharto doymaz iktidar hırsına rağmen sonunda olgunluk göstermiş, duygularını bastırmış ve istifa etmiştir.

Suharto'nun son günleriyle birlikte Endonezya'da bir isim parlamaya başladı. Bu isim Muhammediye olarak anılan İslami cemaatin lideri Emin Reis'ten başkası değildi. Türk basını Muhammediye cemaatını bir tarikat olarak tanıttı, tabii lideri Reis'i de tarikat lideri. Hemen tashih etmekte fayda var, ne Muhammediye cemaatı bir tarikat ne de Reis bir tarikat şeyhi. Muhammediye cemaatı bir İslami hareket. Muhammediye cemaatı 18 kasım 1912 tarihinde Kyai Hacı Ahmed Dahlan tarafından Persyarikatan Muhammediye adı altında kurulmuştur. Hareketin fikriyatını o dönemin meşhur fikir ekollerinden olan Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abdurrahman anılatması şekillendirmiş. Cemaate göre Endonezya'daki Müslümanların çoğu İslam öğretilerinin tatbiki bir yana gerçek anlamı ve değerinden dahi habersizdirler. İslam Endonezya'da yeniden diriltilmelidir ve Muhammediye bu çağrıya bir cevaptır. Muhammediye ideolojik olarak modernist ve reformcu bir çizgide gelişmiştir. İctihad müessesesinin yeniden diriltilmesi için çağrıda bulunurken, taklid şiddetle mahkum edildi. Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli gibi mezheplerin Kur'an ve Hadis yorumu üzerinde tekel kuramayacakları vurgulanarak mezhepler dışında bir fıkıh modeli arandı. Bilgili müslümanların bu mezheplere ihtiyaç duymadan kendi içtihadlarını kendileri yapabilecekleri fikri ortaya atıldı. Bu amaçla "Meclisi Tercih" adlı bir fıkıh meclisi kurulmuştur. Muhammediye cemaatı Endonezya genelinde eğitim faaliyetleri ile tanınmıştır. Bugün bu cemaatin liderliğini Emin Reis yürütmektedir. Muhammediye'nin karşısında da gelecek bir çizgide Nahdetul Ulema cemaati bulunmaktadır.

28 milyon civarında taraftar kitesine sahip olduğu söylenen Muhammediye cemaatinin Lideri Reis, Suharto'nun istifasını istemiş ve hakkında "yeryüzünün en bozuk hanedanı" ifadesini kullanmıştır. Abdurrahman Vahid'in Suharto hanedanlığının ufulu sırasında sesi sedası çıkmaz iken Re-

Emin Reis

is başrolde oynamış ve Suharto'nun milliyetçi açıklamalarını da tenkit etmiştir.

ICMI

Habibi'nin Batılı ülkeler tarafından pek sevilmediğini ve istenmediğini söylemiştik. Bunun sebepleri arasında Habibi'nin Müslüman Entellektüeller Birliği (ICMI) başkanı olması var. Bu kurumun hedefi Endonezya'ya çağ atlatmak ve sıçrama yaptırmak. Coğrafi olarak Çin, Hindistan ve Japonya arasında tabii bir muvazene unsuru. Sukarno'nun kızı Megawati'nin Endonezya Demokratik Partisi liderliğinden atılmasından sonra doğan boşlukta can çekişmekte olan İslami eğilimli Birleşik Gelişme Partisi ve Habibi yükseldi. Habibi ICMI ile birlikte Müslümanların siyasi arzularına tercüman olmak ve askerin gücüne karşı, karşı ağırlık teşkil etmek istiyordu. Habibi hizmetin devletin rahmine olamayacağına da inanmaya başlamış ve bunu Suharto'ya aktif destek vererek göstermişti. Bu anlayışından dolayı Suharto'ya son sıralarda açıktan muhalefet etmeye başlayan Muhammediye cemaatinin Lideri Emin Reis'i teşkilattan kovmuştu. Suharto yönetimi, silahlı kuvvetlere yani ABRI ve ikinci derecede iktidar partisi olan Golkar'a yaslanıyordu. Yedekte son sıralarda pek fazla sesi çıkmayan Endonezya'nın en büyük dini cemaati Abdurrahman Vahid'in Nahdetul Uleması da bulunuyordu. Suharto'dan sonra şimdi ortada bir çok soru var, batı da Habibi yönetimine karşı bu soruların cevapları ışığında pozisyon alacaktır. Bu sorulardan birisi Türkiye'deki laiklik ilkesine benzer Pancasila prensibidir. Suharto Müslüman olmasına rağmen, sosyal dokunun bütünlüğünün muhafazası açısından bu ilkeyi lazım ve zaruri görüyordu. Ancak Habibi açısından bu değerlendirmenin farklı oluşu tabiidir. En azından Suharto'nun son yıllarında olduğu gibi Habibi devletin politikalarına İslam vurgusunun tonunu artıracaktır.

Batılı analizcilerden Philip Bowring, (11 Temmuz 1997 I. Herald Tribune) 1996 yılında Endonezya Demokratik Partisinin öncülük ettiği gösterilerin tekrarlanması halinde Suharto kuşağı generallerin Sukarno'ya (his time was up) "senin dönemin geçti" dedikleri gibi bu kuşağın genç generallerinin de aynı muameleyi Suharto'ya reva göreceklerini yazıyordu. Dediği çıktı. Aynı yazara göre Suharto başkanlık esnasında ölmekle birlikte sonra Habibi'nin yerine geçmesi mümkün değildi ve diğer sivil adaylara nazaran daha zayıf görünüyordu.

Habibi

Ancak Suharto yeni cumhurbaşkanlığı dönemini tamamlamadan istifa ettiği için anayasa gereği Habibi yerine geçti ve bu kehaneti tutmadı. Gerçekten de Habibi'nin zayıf noktalarından birisi siyasi bir tabandan yoksun oluşudur. Ama bu rakip güç merkezleri ve odakların ismi etrafında daha kolay uzlaşmalarına da neden olabilir.

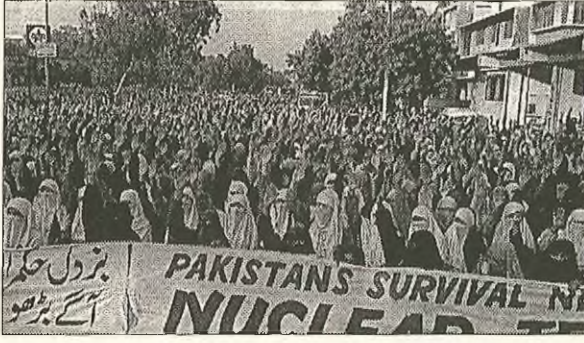
DOĞU TİMORLU AYRILIKÇILAR: MÜCADELEMİZ SÜRECEK

CAKARTA- Endonezya'nın 1975 yılından bu yana işgali altında bulunan eski Portekiz sömürgesi Doğu Timor'un hapisteki ayrılıkçı lideri Xanana Gusmao, bağımsızlık mücadelelerinin, Suharto'nun istifasından sonra da süreceğini söyledi. Ayrılıkçılık suçundan 20 yıl hapis cezasına çarptırılan ve Cakarta'daki Cipinang cezaevinde bulunan, Timor Bağımsızlık Hareketi'nin silahlı kanadının lideri Gusmao, Suharto'nun istifasının, kendisi gibi tüm siyasi mahkûmlar için olağanüstü bir olay olduğunu belirtti. Yeni hükümetten fazla beklentileri bulunmadığını kaydeden Gusmao, uluslararası toplumun, Doğu Timor sorununun, Endonezya'nın bir iç sorunu değil, uluslararası boyutta bir sorun olduğunu anlatmayı sürdürmesi gerektiğini söyledi. Endonezya, Portekiz yönetimi altındaki Doğu Timor adalarını 1975'te işgal, ertesi yıl da tek yanlı olarak ilhak etmesinin ardından, BM'nin kınamalarına maruz kalmıştı.

HİNDİSTAN

Yeni Nükleer Güç

Hindistan'da kurulan aşırı Hindu milliyetçisi Bhariyata Janata Partisi (BJP) iktidarı Keşmir'e verilen özerkliğin kaldırılması amacıyla anayasayı değiştirmek için gerekli çalışmalara başladı. Keşmir Haberleri Bülteni, (Ahbar Keşmir El Müslime)ne göre 1947 yılında bağımsızlığına kavuştuktan sonra Cammu-Keşmir eyaletini gasbeden Hindu yönetimi bu bölgeye özel bir statü verdi. Birleşmiş Milletler'e göre de bölge ihtilafli bir bölge olup henüz nihai statüsü kararlaştırılmış değil. Hindistan Anayasası'nın 370'inci maddesi Hindistan Parlemtosu tarafından da onaylanmış olup Keşmir eyaletinin diğer eyaletlerden farklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bundan dolayı da statüsü diğer bölgelerden farklıdır. Bu fark kendisini çeşitli şekillerde ortaya koymaktadır. Mesela özelliğini muhafaza için diğer bölge ve eyaletlerin ahalisinin Cammu-Keşmir'den akar ve emlak almasını yasaklamaktadır. Bu da bu bölgenin çoğunluk olarak Müslüman olma vasfını

ve islami kimliğini korumasına yardımcı olmuştur. Cammu-Keşmir ahalisinin karşılaştığı envai çeşit zulme ve kakra rağmen yine de anayasanın tanıdığı hususiyet Müslümanları Hindu çoğunluk arasında farklı ve mümeyyez kılıyordu. 1947 yılının ardından Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte çıkan arbede ve çatışmalarda 1 milyonu aşkın Müslüman hayatını kaybederken çok sayıda Müslüman da çoğunluğu Müslümanların teşkil ettiği bölgelere veya Pakistan'a kaçtı. 1947 ile 1965 yılları arasında Keşmir'de 100 binin üzerinde Müslümanın öldüğü 200 bininin de bölgeyi terketmeye zorlandığı tahmin ediliyor. 1990 yılından sonra başlayan intifada süreci içinde de yaklaşık 60 bin Müslüman hayatını kaybederken 30 bininin de Hür Keşmir veya Pakistan'a sığındığı belirtiliyor.

General Krişna Bal'ın India Express gazetesine 8-3-1998 tarihinde yaptığı açıklamada da itiraf ettiği gibi Hindistan hükümeti bölgeye 800 bin asker yığmasına rağmen, bölgedeki bağımsızlık isteklerini bastıramamış ve Şubat ve Mart aylarında Keşmir'de gerçekleştirdiği seçim oyununda da başarılı olamamıştır. Seçimlere katılım yüzde 5'i geçmemiştir.

Hindistan yönetimi uzun yıllara rağmen Keşmirlielerin bağılılığını kazanamamış ve bu da Hindu milliyetçileri Keşmir'in statüsünü gözden geçirmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda Bhariyata Janata Partisi hükümeti Keşmir'e özel statü tanıyan anayasanın 370'inci maddesini değiştirmeyi hedeflemektedir. Bunun için de bir komisyonun kurulması kararlaştırıldı.

Yapılması istenilen değişiklikler arasında Müslümanların lehindeki demoğrafik yapının bozulması için Budist ve Hinduların eyalette yerleşmelerine ve emlak almalarına müsaade getirilmesi isteniyor. Yine planlar arasında intifada'nın ve bağımsızlık isteklerinin söndürülmesi ve uluslararası kararlardan kurtulmak var.

TACİKİSTAN

Tacikistan'da Uzlaşma Sağlandı

DUŞANBE - Tacikistan'ın başkenti Duşanbe ve Tep-pai Semerkandi'de hükümet birlikleri ile muhalefet kuvvetleri arasında barış konusunda uzlaşma sağlandı.

Koalisyon hükümetindeki ortak komisyonda yer

alan muhalefet kanadından yapılan açıklamada, Devlet Başkanı İmam Ali Rahmanov'la ortak komisyonun muhalif lideri ve Başbakan Birinci Yardımcısı Akbar Turaconzada'nın bir süre görüştüğü ve hükümet birliklerinin geri çekilmesinin kabul edildiğini açıkladı. Açıklamada ayrıca, Başbakan Abdurrahmanov Azimov ve Başbakan Birinci Yardımcısı Akbar Turaconzada'nın anlaşma protokolüne imza koydukları belirtildi. Devlet Başkanı sözcüsü Zafer Saidov da Duşanbe'de yaptığı açıklamada, uzlaşma sağlandığını doğruladı.

Tacikistan'da İslami Partilere Yasak

DUŞANBE- Tacikistan parlamentosunda Cumartesi günü yapılan oylamada, dini temeller üzerine kurulu ve şiddet yoluyla anayasal düzenin değiştirilmesi ya da toplumsal nefret ve bölgeselcililiği kışkırtan partilerin faaliyetlerinin yasaklanmasını öngören yasa oybirliğiyle kabul edilmişti. Bu yasanın, ülkedeki iç savaşa son verilmesi için Moskova destekli laik hükümetle anlaşma yapan ve ülkedeki İslamcı muhalefetin ideolojik çekirdeğini oluşturan Tacikistan İslami Nahda/ Canlanış Hareketi'nin (MIRT) yasaklanması sonucunu doğuracağı belirtiliyor. İç savaşa son veren barış anlaşması, muhalefetin hükümette yüzde 30 oranında yer almasını öngörüyordu.

TUNUS

Paranoyaya Teslim

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ziyaretıyla birlikte gündeme gelen ve siyasal İslam'la mücadelesinde başarılı olduğu ileri sürülen Tunus'un tam bir paranoya hali yaşadığı bildirildi. Londra'da yayınlanan Rısalatul İkhwan adlı haber bültenine göre Tunus'un tam bir polis devleti haline geldiği ve tutuklama, işkence ve tedhiş çeşitlerine sahne olan ülkenin bu politikalar sayesinde büyük bir hapishaneye dönüştüğü bildirildi. Tunus'un paranoyak bir ülke haline geldiğini savunan Rısalatul İkhwan sadece Tunusluların değil ülkeye gelen yabancıların da bu tedhiş politikalarından nasiplerini aldıklarını bildirdi. Dindar görüntüsü veren her şeyin nişan tahtası haline geldiği belirtilen değerlendirmede bir çok yabancıncının geldiği gibi geri gönderildiği kaydedildi.

İNGİLTERE

Kıbrıs Meselesi Bilderberg Toplantısında

LONDRA- Merkezi Hollanda'da bulunan ve dünyanın sayılı think-tank (Fikir Kulübü) kuruluşlarından Bilderberg toplantısı, İskoçya'nın bir dağ kasabasında yapıldı.

Her yıl bir kereye mahsus farklı ülkede gerçekleştirilen toplantılara seçkin davetliler katılıyor ve tartışılan konular gizli tutuluyor.

Türkiye'den Dışişleri Bakam İsmail Cem'in katıldı-

ğı toplantının diğer iştirakçileri, NATO Genel Sekreteri Javier Solana, ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Holbrook, İngiltere Savunma Bakanı George Robertson, İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Sir David Hannay, ABD Dışışleri eski Bakanı Henry Kissinger, AB Güvenlik Komisyonu'nun Dış İlişkilerden Sorumlu üyesi Hans Van Den Brook ve Yunanistan Dışışleri Bakan Yardımcısı Yorgo Papandreu'dan oluşuyor. 14 Mayıs'ta başlayan ve 17 Mayıs 1998 tarihine kadar süren toplantının gündeminde, Asya krizi, NATO'nun genişleme süreci, Avrupa Para Birliği'nin (EMU) etkileri, Avrupa'nın yeni sosyal modeli, AB-ABD ilişkileri ve Japonya'daki gelişmeler vardı..

İRAN

İran Dini Rehberi Hamaney: "Şiddeti kmıyor, çoğulculuğu onaylıyorum"

İran Dini Lideri Ayetullah Hamaney ilk defa açıktan hükümeti kollayıcı ve destekleyici bir açıklamada bulundu. Hamaney "İyiliği emredip kötülüğü sakındırmak" prensibinin işletilmesinde şiddet olmadığını ve bu görevde fizik kullanmak yerine lisan kullanmanın doğru olacağını belirtti ve: "fıskı fucura müdahale şiddet yoluyla olmamalı" dedi. Hamaney güç kullanımının sadece hükümetin yetki alanında olması gerektiği ve İran'da siyasi çoğulculuğa onay verdiğini bildirdi. Hamaney, Cumhurbaşkanı Hatemi ile ilişkilerinin mükemmel olduğunu belirtti ve sivil bir İslam toplumu inşa etme projesinin de yerinde olduğunu kaydetti. Hamaney, katılaşmayı da eleştirerek "katılaşmak kılıçla değil ancak kültürel savaşla izale edilebilir" dedi.

Kötülüğü önlemek için halkın güç kullanma yetkisinin olmadığını hatırlatan Hamaney bu yetkiyi ancak devletin icra organı olan hükümetin kullanabileceğini hatırlatmıştır. Bilindiği gibi İran'da Ensaru Htzbullah olarak anılan grup yanlış gördüğü konularda müesseselere ve insanlara doğrudan ve şiddet kullanarak müdahale edebiliyor.

Hatemi Yönetimi İkinci Yılında

TAHRAN -İran'da geçen yıl yapılan seçimleri yüzde 70'lik bir çoğunlukla kazanarak, ülke içinde ve dışında büyük bir şaşkınlık ve umut oluşturan İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin seçilmesinin birinci yıldönümü, başkent Tahrân'da düzenlenen yürüyüş ve Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin konuştuğu büyük bir mitingle kutlandı.

Hatemi, seçilmesinin birinci yıldönümünü kutlamak için Tahrân Üniversitesi'nde düzenlenen büyük mitingde yaptığı konuşmada, "Bütün verdiğim sözlere bağlıyım. İlerleyişimizi durduracak hiçbir engel yok. Sorunlar ilerlememizi yavaşlatabilir, ama istikametimizi kay-

betmeyiz" dedi. Geçen yıl yapılan seçimlerin sonuçlarının halkın 3 konuda güveni olduğunu ortaya koyduğunu belirten Hatemi, "Halk kendine güvendi, kendine inandı ve oy verdi. Düzene güvendi, vereceği oyun sonucu belirleyeceğine güvendi ve sahneye çıktı, oy verdi. Halk, değişik programlardan birini seçti, benimsedi ve güvendiği bu programa oy verdi" diye konuştu. Devletin halktan kanun çerçevesinde kalmasını isteme hakkına karşın, halkın da devletten, kanunlar çerçevesinde haklarını isteme hakkı olduğunu belirten Hatemi, "Kanun çerçevesinde kalacağız. Kanunlar çerçevesinde özgürlüğü güçlendireceğiz. Herkesin kanunlar çerçevesinde görüşlerini söyleme hakkı vardır. Muhalefetin de varolma hakkı vardır. Muhalefetsiz bir toplum olmaz. Muhalefetin varlığı bizim için azizdir" diye konuştu. Düşüncelerin herhangi birinin emri ile oluşup, ortadan kalkmadığını belirten Hatemi, "Sorunların çözümü için özgürlük gerekiyor. Siyasi özgürlük herkesin hakimiyet hakkını tanımadır" dedi. Toplumda kanun egemenliğini sağlamaya çalıştıklarını belirten Hatemi, 23 Mayıs seçimlerinin en büyük sonucunun toplumda herkesin kanunlardan bahsetmesi olduğunu kaydetti ve "kanunu çiğneyenler bile kanundan bahsediyor. Hepimiz kanunlara saygılı olacağız" dedi. İran toplumunun 1979 İslam devriminden sonra 23 Mayıs 1997 seçimleri ile 3. evresine girdiğini savunan Hatemi, "bu evre rejimin güçlendirilmesi evresidir. Ama rejim kanun çerçevesinde, millî ve ahlakî bir antlaşma çerçevesinde güçlendirilmelidir. Bu antlaşma ise Anayasa'dır" diye konuştu.

ÖZBEKİSTAN

Ozbekistan Türkiye'yi Solladı

TAŞKENT - Özbekistan Ali Meclisi'nde (parlamento), 1 Mayıs günü kabul edilen yeni "Din ve Vicdan Hürriyeti Yasası" Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Yeni yasa ile cami açmak, dini dernek kurmak ve din eğitimi vermek yeni esaslara bağlandı. Bundan böyle, din eğitimi sadece dini okullarda verilecek. Bunun dışında ilk ve orta öğretim dahil eğitimin hiç bir safhasında din dersi verilmeyecek. Din eğitimi veren okullara gitmek isteyenler, ancak 9 yıllık zorunlu eğitimi bitirdikten sonra bu okullara gidebilecek. Çocukların kendileri ve ailelerinin rızası dışında dini okullara gitmeye zorlanmaları da yasaklandı. Yasa, aynı yerde oturan en az 100 kişinin müracaatı üzerine cami veya dini dernek kurulmasına izin verilmesini öngörüyor. Yasaya göre, dini merkezlerde görevliler hariç, dini kıyafetle toplum içinde gezilemeyecek. Yeni yasada, devletin laikliği vurgulanarak, dini amaçla siyasi parti kurmak, dini propaganda ile toplumun huzurunu bozmak, toplum içinde düşmanlık ve ayrımcılığa yol açmak, terör eylemlerini desteklemek ve tebliğ faaliyetlerinde bulunmak da yasaklanıyor. ■

BAYKAL'A KİM İLHAM VERDİ?

CHP'nin dışardan desteğiyle kurulan mevcut hükümet iktidara geldi gelesi Baykal'ın ikide birde nükseden erken seçim nöbetleriyle hop oturup hop kalkıyor; vatan-daşlar, özellikle de borsa müdavimleri bundan doğrudan etkileniyordu. Gazete manşetlerine bakılırsa "borsa, Baykal'ın ağzına endekslenmiş," "borsa Baykal'la oynatmıştı." Deniz Baykal konuştuğu borsa düşüyor, sus-tukça çıkıyordu. İki dudağı arasından çıkan bir erken seçim sözü borsaya 147 puana maloluyordu.

Baykal'la Mesut Yılmaz'ın erken seçim konusunda kesin anlaştıkları tam ilan edilmişken, Yılmaz'ın erken seçim hükümeti konusunda mutabakata varamadıkları yolundaki bir açıklamasıyla adeta başa dönülüyordu. Deniz Baykal "onlara uğurlar olsun" diye rest çekerken, Başbakan "istiyorsa hükümeti düşürsün; bunun sorumluluğu ağır; millet Baykal'dan hesap sorar" şeklinde cevap vererek Baykal'ı "ofsayt"a düşürüyordu.

Herkes "artık işte bu sefer hükümet düştü" diye düşünürken Baykal bir sürpriz daha yapıyor ve hükümete 5 Mayıs'ta "yeni bir şans daha" vermeyi kabul ettiğini açıklıyor ve şöyle diyor: "Rahat ve huzur içinde ol. Kendinden de bizden de korkma, sen sadece görevini yap. Şansın orada."

CHP liderinin hükümete 11 ay daha mühlet tanıyivermesi ister istemez şu soruları hatıra getiriyordu: Acaba hükümetin dışardan destekçisini böyle "U" dönüşü yapmaya sevkeden şey neydi? Yoksa "birileri" kulağını mı çekmişti? Bu "birileri", memlekette bu yamalı bohça hükümete gördürecek daha pek çok işleri olduğunu düşünerek erken seçimden caydırmaya çalışanlar mıydı?

YALIM EREZ: RÜZGAR GİBİ GEÇTİ

Siyasetin tıkanıdığı, erken seçim tartışmalarının akşamdan sabaha yeni şekiller aldığı, ortalığın toz duman olduğu bir sırada hükümetin bağımsız ve partisiz tek bakanı, eski TOBB başkanı ve bir zamanların Çiller'in akıl hocası Yalım Erez yaptığı ani çıkışla umutsuzluk rüzgarlarını dağıtıverdi: Vatanı tam da, "Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini/Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini?" diye feryat ederken, Erez bu feryada adeta şöyle cevap veriyordu: "Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini/Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini!"

Gazetelere yansıyan demeçlerine bakılırsa Yalım Bey'in "siyasette değişim" için müthiş projeleri ve "aksiyon planları" vardı. Erez değişim platformu kuruyor, adam gibi adamlar bularak sahaya inmekten, Sağ'ı birleştirmekten, bu da sağlanamazsa yeni bir siyasal oluşuma yönelmekten bahsediyordu.

"Ya değişim ya ölüm" sloganıyla kılıcını çekip saha-ya iniyor, hamle üstüne hamle yapıyordu. Köşe yazarları ise Erez'in "varolan siyaset anlayışını temelden değiştirme, partilerdeki lider sultanının, sistemdeki tikanıklığın ve merkezdeki bölünmüşlüğün aşılması" için getirdiği mucizevi çözüm önerilerini sütunlarına taşıyor ve tartışıyorlardı.

Sonra bir sabah uyandık ki, bu memlekette medya sayesinde estirilen her fırtınada olduğu gibi bu da dinivermiş, haber bültenleri ve gazete manşetlerinde yerini yeni gündemlere bırakmıştı. Yalım Erez fırtınası bir rüya gibi gelip geçmiş, milletin umutları bir başka bahara kalmıştı.

TIKANAN SİSTEM VE BAŞKANLIK TARTIŞMALARI

Mayıs ayının ortalarında Demirel daha önceleri de zaman zaman ısıtıp gündeme getirdiği "başkanlık sistemi" tartışmalarını bir kez daha piyasaya sürdü.

Demirel, Turgut Özal tarafından gündeme getirildiğinde şiddetle karşı çıktığı başkanlık sistemini, şimdilerde "tıkanan siyasal mekanizmanın önünü açabilecek bir çıkış yolu" olarak görüyor.

Başkanlık sisteminin, "Tek Parti - Tek Şef" anlayışından bir türlü yakasını kurtaramayan, on yılda bir yapılan klasik, modern, post-modern müdahalelerle sendeleye sendeleye ayakta kalmaya çalışan Alaturka Demokrasi'ye olumlu ya da olumsuz ne türden bir katkıda bulunacağı doğrusu merakları celbediyordu. Her alanda tıkanan sistem, Başkanlık koltuğuna oturacak bir zat-ı Devlet'in sihirli değneğiyle açılverecek miydi? Yıllardır "çok partili demokrasi" adı altında, millete yutturulan ve hepsi de tali noktalarda birbirinden ayrılan ama temelde tek parti ideolojisine mahkum partilerin oluşturduğu yarı totaliter, yarı demokratik düzen, Başkanlık sistemiyle değişiverecek miydi?

DOST'TAN MÜSİAD'A "YEŞİL SERMAYE"YE SÜREK AVI

Önce 20 Nisan'da Dost Sigorta AŞ'nin yirmi ortağı Ankara, İstanbul, Bursa, Adana ve Kayseri'de Terörle Mücadele Timleri tarafından düzenlenen "Şimşek Operasyonu" ile gece yarısı evlerinin kapıları kırılarak apar-topar gözaltına alınıyor, adeta terörist muamelesi görüyorlardı. Operasyon için talimatı veren, son Türk Devleti'nin yılmaz savunucusu DGM idi. "Halktan yetkisiz para topladıkları" ve "Yuva Vakfı aracılığıyla siyasal İslam'ın ge-

Erol Yazar

lişmesine parasal destek verdikleri" iddiasıyla yöneticileri gözaltına alınan Dost Sigorta'nın evraklarına ve bankadaki 1 trilyonluk hesabına el konuluyordu. Bir hafta sonra mahkemeye çıkarılan Dost yöneticilerinin tamamı serbest bırakılıyor,

ama operasyon, henüz kuruluş aşamasında olan Dost Sigorta'nın, kamuoyu nezdinde damgalanması ve gerekli darbeyi yemesi açısından amacına ulaşmış bulunuyordu.

Hasan Celal Güzel'in verdiği bilgiye göre "Türkiye'nin 3. büyük holdingi olan "OYAK"ın kurduğu Sigorta Şirketi'nin en ciddi rakiplerinden birisi olabileceği söylenen Dost Sigorta AŞ'nin daha kuruluş aşamasında mahkum edilmesi doğrusu düşündürücü idi.

Öte yandan belli çevrelerin sözcülüğünü yapan "Kartel Medyası", Dost Sigorta'nın MÜSİAD'dan Yuva Vakfı'na, kapatılan RP'den MGTV ve AMGT gibi İslami çizideki kuruluşlara kadar bir dizi "gizli ilişkiler"ini(!) ısrarla işleyerek, operasyonun Dost'la sınırlı kalmaması aksine genişletilerek sürdürülmesi gerektiğini kamuoyunda hem meşrulaştırıyor hem de hedef gösteriyordu.

Önceki aylarda MGTV ve Yuva'ya yönelik "yıldırma" ve "göz korkutma" operasyonları gerçekleşmiş, RP de çoktan kapanmıştı. Geriye yaklaşık 3000 üyesi ile iş dünyasında hayli etkin olan ve bir "sivil kuruluş" olarak ülke gündemindeki ağırlığını giderek hissettiren MÜSİAD kalıyordu. İslami özelliği ağır basan Anadolu sermayesi, hadi yeni telidid konseptini belirleyen çevrelerin ağızıyla ifade edelim, "irticacı sermaye" zaten uzun süredir hedef tahtasındaydı. Anlaşılan "sürek avı"nda sıra MÜSİAD'a gelmişti. Operasyon için bahane bulmak ise kolaydı. Derhal eski defterler karıştırılmaya, bantlar, konuşma kayıtları, evraklar incelenmeye başlanıyor ve MÜSİAD Başkanı Erol Yazar'ın sekiz ay önce Ankara Kızılcahamam'daki bir konuşması, "hakkında dava açılmaya değer" bulunuyordu. İddiaya göre Yazar, kesintisiz eğitimi "kesin dinsiz eğitim" olarak adlandırmış ayrıca, 163. maddenin geri getirilmesi halinde sünnet düğünü dahil her türlü dini faaliyetin yasaklanabileceğini söylemişti. İşte suç da bulunmuştu; daha doğrusu, "suçlu" belliydi de, "suç"un bulunması da zor olmamıştı.

Nihayet, çağdaş İstiklal Mahkemelerinin bir başka hızlı savcısı harekete geçiyor ve "halkı din ve mezhep farkı gözeterek kin ve düşmanlığa sevkettiği" gerekçesiyle Erol Yazar hakkında 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası istemiyle dava açılırken, MÜSİAD'ında kapatılmasi isteniyordu.

Ünlü sanayici Sakıp Ağa'nın bile tepkisini çeken bu kapatma istemi, Sabancı'nın deyiimiyle "çağı geçmiş"

kanunlara dayanarak çağdaş bir soygun düzenini sürdürmek isteyenlerin yeni hesaplarının, ileriye dönük sinsi planlarının bir parçası mıydı? Mesele gerçekten irtica tehlikesi miydi, yoksa Anadolu sermayesini geriletip İstanbul Dükalığı ile kirli işbirliklerinin yolları üzerindeki "dikenleri" temizleme operasyonu muydu? Trilyonluk ihalelerde karınları doymayanlar, "Sadece biz var olacağız, diğerleri ise yok olacaklar" diye düşünüyorlarsa aldanıyorlar.

AKIN BİRDAL SUİKASTININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Önceki ay, "dünya çapında" bir operasyonla derdest edilen PKK kurmaylarından Şemdin Sakık'ın "itirafları" ortalığı kasıp kavurmuştu. Sakık PKK'ya sözde yardım ve yataklık eden veya onun politikalarını savunan isimleri bir bir açıklıyor, kimi gazeteciler, siyasiler, sivil kuruluş temsilcileri hedef tahtasına oturtuluyordu. Sakık, günün muteber adamı olmuş, TV haber bültenlerinin ve gazete manşetlerinin ilk sırasına oturmuştu. Ağzından çıkan her kelime dikkatle izleniyor ve "kötü adamlar" listesine hergün bir yenileri ekleniyordu.

Bu karalama kampanyası ilk meyvelerini basın sektöründe veriyor ve Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand başta olmak üzere sağduyulu kalmaya çalışan bazı yazarlar işten atılma durumunda kalıyorlardı.

İHD Başkanı Akın Birdal ve FP Milletvekili Fethullah Erbaş ise manşetlere bakılırsa, bu ifşaat furçasının en gözde kurbanları olacağı benziyorlardı. Nitekim Birdal, "bir komployla karşı karşıya olduğunu" söyleyerek hakkındaki iddiaları reddettikten kısa bir süre sonra, ofisine gelen iki tetikçi tarafından kurşun yağmuruna tutuluyordu.

Akın Birdal bu şaibeli suikastten ağır yaralı olarak kurtulurken, hemen akabinde Mahmut Hocaefendi'nin damadı başta olmak üzere bazı cinayetlerin daha işlenip MHP binalarına yönelik ardarda saldırıların gerçekleştirilmesi, akıllara derhal şu soruları getirdi: Acaba 12 Mart ve 12 Eylül öncesinde olduğu gibi, yeni darbelere zemin hazırlamak için birileri şiddet senaryolarını sahneye mi koyuyordu? Sivil otorite tamamen aciz bırakılıp huzur ve sükunun sağlanması için "zinde güçler"e davetiye mi çıkarılıyordu?

Zihinlerde bu sorulara cevap aranırken birdenbire Birdal olayının tetikçileri yakalanıvermişti. Yıllardır benzeri birçok cinayetin faili bulunmamışken bu kez failerin çok kısa bir sürede ele geçirilmeleri zihinlerde başka soruların oluşmasına yol açtı. Doğu Perinçek'in *Aydınlık*'ına sızdırıldığı gibi, bu tür cinayetlerin işleneceği bilgisi önceden birilerinin elinde idiye niçin önlenmesi için harekete geçilmemişti? Saldırı emrini verenler ortaya çıkarılmayacaksa, Turgut Özal suikastı girişiminde olduğu gibi, tetikçilerin yakalanması ne anlam ifade edecekti? ■

Emekliye ayrılan generallerin pek çoğunun özel şirketlerin yönetim kurullarına girmesini sağlayan, hangi nitelikleri? Sıklıkla bir savaş alanına benzetilen "serbest piyasa"da, strateji üretme konusundaki bilgi ve becerilerinden mi yararlanılıyor? Yoksa, sermaye sahipleri, sık sık darbe yapan askerlerin gazabından korunmak için onlara ikinci bir emekli maaşı mı bağlıyor? Eğer ordu ile sermaye bugünkü kadar bütünleşmemiş olsaydı, emekli generallere ayrılan yönetim kurulu koltuklarını, sermaye sahiplerinin orduyu kendilerine bağlı tutma kaygılarıyla açıklamak yeterli olabilirdi. Ama görev başındaki generallerin ekonomik faaliyetlerine kabaca bir göz atarak bile, böylesi bir açıklamanın yetersiz kalacağını saptamak mümkün.

Askeri harcamaların sağlık ve eğitim harcamalarını uzun süredir geride bıraktığı Türkiye'de, ordunun gerek silah, gerekse diğer teçhizat ve malzeme alımları, generallerle özel sermaye sahipleri arasındaki ilişkileri derinleştiriyor.

Genelkurmay, özellikle son yıllarda, yerli sermayedarların silah sanayiine girmesi için büyük çaba harcıyor. TÜSİAD başta olmak üzere sermaye örgütlerine brifingler veriliyor. Ordu için silah ve malzeme üretim izni alan şirketlerin sayısı her geçen gün artıyor. 150 milyar dolarlık modernizasyon projesi, kuşkusuz tüm sermayedarların ilgisini çekiyor. Diğer yandan, 1997 yılının Mart ayından itibaren, ordunun On Yıllık Tedarik Programı'na (OYTEP) ilişkin bilgiler, özel şirketlerle de aktarılmaya başlandı.

Koç grubu da, silah sanayiine giderek daha fazla ağırlık veren gruplar arasında yer alıyor. Koç'a bağlı Otokar, bir "zırlı araçlar ailesi"ne sahip. Deniz Kuvvetleri'nin liman tankerleri için açtığı bir ihaleyi, Koç Holding'in deniz

kuvvetleri ihaleleri için satın aldığı PKM Tersanesi kazandı. 1500 ton kapasiteli iki tankere 15 milyon dolar ödenecek. PKM Tersanesi, ayrıca, Mayın Avlama Gemisi projesine ve Vosper International adlı şirketle birlikte 70-100 tonluk Sahil Güvenlik Botu projesine de teklif vermiş durumda.

Diğer yandan, kara kuvvetleri için 2000'lerin başında üretilmesi planlanan 1000 tank için Koç grubu da teklif verdi. Bu projenin yaklaşık 7.5 milyar dolara malolması bekleniyor.

Bunların dışında, Genelkurmay, özel sermayedarların uluslararası ilişkilerine de öncülük ediyor. Askerler, geçtiğimiz yılın sonlarında, İsrail'i Türkiye'den 10 milyon dolar karşılığında 50 adet zırhlı personel taşıyıcısı satın almaya ikna etti. Akrep adlı bu araçların üreticisi ise yine Koç grubuna bağlı Otokar firması. Böylece, Koç grubu da, Ortadoğu'daki militarist ittifakın bir parçası haline getiriliyor...

Yüzbinlerce asker, beslenme, giyinme ve barınma gereksinimleriyle de, başlı başına büyük bir pazar oluşturuyor. Bu pazara kimlerin gireceğini de kuşkusuz generaller belirliyor. 1994 yılında batma noktasına gelen Calve çorba (uluslararası gıda tekeli Unilever'e bağlı), ordunun toplu alımları ile kurtarılmıştı.

Ancak generallerin ekonomik faaliyetleri askeri ihalelerle ve bunlardan pay almalarıyla sınırlı değil. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), 7.7 milyar dolarlık cirosuyla ve 500 milyon dolara yaklaşan vergi öncesi kârıyla Türkiye'nin en büyük sermaye grupları arasında yer alıyor. Generaller, 11 bini aşkın işçi çalıştıran OYAK aracılığıyla, sermaye sahipleri sınıfının bir parçası haline geldi.

"Türk Silahlı Kuvvetleri Mensupları'nın

yakın ve uzak geleceklerinin güvence altına alınması" için 1961 yılında kurulan OYAK, subay, astsubay ve askeri memurlardan oluşan üyelerine emeklilik, maluliyet ve ölüm yardımları yapıyor, ucuz konut kredisi ve Ordu Pazarları aracılığıyla ucuz alışveriş olanağı ve düşük faizli kredi sağlıyor. Askerlere sağlanan maddi olanakların miktarı, rütbeleriyle birlikte yükseliyor. OYAK'tan en büyük payı alan ve bu kurumu denetleyenlerse generaller.

"Milli Savunma" görevlilerinin "yardımlaşma" kurumu OYAK, yalnızca yerli sermaye sahipleriyle değil, yabancı sermayedarlarla da çok sayıda ortaklık kurmuş durumda. Bunların başında, Fransız Renault şirketi ile ortaklığa gidilerek 1971 yılında kurulan OYAK-Renault geliyor kuşkusuz. OYAK-Renault, bugün Türkiye'nin ikinci büyük otomotiv şirketi durumunda. Bunun dışında, Elf ve Sofexi ortaklığıyla kurulan ve petrol ürünleri dağıtımını yapan Selyak'ı, Koç'un da ortağı olduğu Goodyear'ı, Axa ortaklığıyla kurulan Axa OYAK Hayat Sigorta'yı anmak mümkün.

Kısacası, generaller, "yurt bekçiliği" görevi ile yabancı sermayeyle işbirliği arasında herhangi bir ilişki görmüyor. Aksine, emperyalist tekellerle ilişkilerini daha da derinleştirmeyi hedefliyorlar.

Oyak Yönetim Kurulu Başkanı Emekli Korgeneral Selçuk Saka, Hürriyet-Business Week adlı haftalık dergiye, "her sektörde yabancı sermayeye ve yabancı ortağa" açık olduklarını açıkladı. Finans ve sigortacılık alanlarında yabancı şirketlerle yapılan görüşmeler sürüyormuş. Kurumsal bankacılıktan bireysel bankacılığa yönelecek ve sermaye artırımına gidecek olan Oyakbank için yabancı ortak aranıyormuş. Ordu Pazarları'nın da yabancı bir ortakla birlikte tüm tüketicilere hitab eden bir hipermarket zincirine dönüştürülmesi planlanıyormuş.

Diğer yandan, OYAK, özelleştirmelerle de yakından ilgili. Sözgelimi, çimento sektöründe büyümesini ve pazarın yüzde 18'ini kontrol eder hale gelmesini özelleştirmelere borçlu. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde özelleştirmelerin hızlandırılması talebine yer verilmesi boşuna değil. OYAK, enerjiden haberleşmeye tüm stratejik sektörlerdeki özelleştirmelerle ilgileniyor. Dahası satışa çıkarılan kamu kuruluşlarını yine yabancı sermayeyle ortaklık kurarak almak istiyor. Örneğin, Petrol Ofisi A.Ş.'yi satın almayı planlayan OYAK, bunun için Fransız Elf şirketiyle işbirliğine gidiyor. Elektrik üretim ve dağıtım

şirketlerinin özelleştirilmesinden pay almak için Amerikan, Fransız ve Alman gruplarıyla görüşmeler sürüyormuş. OYAK, Telekom ihalesine de katılacaktı.

Girişimci generaller, kaçınılmaz olarak, sermaye sınıfı içindeki rekabet ilişkilerinin de bir parçası haline geliyor. Sözgelimi, "İslamcı sermaye"ye karşı yürütülen mücalede, yalnızca "siyasal İslam"ı hedef almıyor. Yine örnek olsun, Eti grubu ile birlikte Tam Gıda ve Eti Pazarlama'nın sahipleri arasında yer alan askerlerin, Ülker'in pazar payının daraltılmasından maddi çıkarları da bulunuyor. Ancak bu arada, Tam Gıda'nın yüzde 6.22'sinin İslam Kalkınma Bankası'na ait olduğunu hatırlatmak gerekiyor.

Sermaye sınıfının bir parçası haline gelen generallerin Türkiye'nin gerek iç ekonomik sorunlarıyla, gerekse dış ekonomik ilişkiler ile çok daha yakından ilgilenmeleri de doğal. Yurtdışı gezileri yoğunlaşan Genelkurmay yetkililerinin dosyalarında, yalnızca askeri ve siyasal konular değil, ekonomik ilişki başlıkları da yer alıyor. Enerji sektörüne girmeyi tasarlayan generaller, uluslararası düzeydeki boru hattı pazarlıklarına katılıyor.

Bazıları da, generallerden anti-emperyalizm ya da özelleştirme karşıtlığı beklemeye devam ediyor...

OYAK'ın iştirakleri

İştirak	Sektör	OYAK'ın payı (%)
Oyak-Renault	Otomotiv	47.66
Renault-Mais	Pazarlama-bakım	51.00
Omsan	Taşımacılık	61.59
Selyak	Petrol ürün. dağıt.	32.00
Goodyear	Lastik	10.58
Adana Çimento	Çimento	54.41
Bolu Çimento	Çimento	48.01
Ünye Çimento	Çimento	50.52
Mardin Çimento	Çimento	50.11
Elazığ-Altinova Çim.	Çimento	35.00
OYSA-Niğde Çim.	Çimento	10.00
OYSA-İskenderun Çim.	Çimento	13.50
TUKAŞ	Gıda	99.88
Hektaş	Zirai ilaç, gübre	62.18
Tam Gıda	Gıda	29.09
Eti Pazarlama	Dağıtım-pazarlama	26.00
ENTAS	Tavukçuluk	21.01
Oyak İnşaat	İnşaat	99.99
Oytur	Turizm	99.99
Oytaş	Dış ticaret	96.11
Oyak Sigorta	Sigorta	50.12
Oykan Menk. Değerler	Sermaye piyasası	99.99
Axa Oyak Hayat Sig.	Sigorta	40.00
Halk Finans. Kiralama	Leasing	39.00
Oyakbank	Bankacılık	100.00
Oyak Portföy	Sermaye piyasası	100.00

MELEK KANATLARININ HIŞIRTISI GÖZYAŞININ İÇİNDEN GEÇİNCE

Yemyeşil umutlar. Önünde uçsuz bucaksız ova, toprağın altında sürekli devinen anaç bir duygu. İyi olacak diye gelecek günler her ne varsa raflardan inme hazırlığında. Geleceğin saatleri gelmek için acele etmede. Yıldızlar daha parlak, ilmekler daha hızlı... Tanımadık bir Hafize ana duası bırakmıyor yakasını. Omuzluyor en zor anında zorlukları alıp düşse döndürüyor.

Yere inmemiş yağmur damlası kadar masum umutlar; bir o kadar da korumasız

Kim görmüş, doymuş bir yağmur bulutunun arkasında silahlı güçler bulundurduğunu. Ona kim, niye dokunsun.

Kır çiçekleri korumaya ihtiyaç duymaz.

O gün yine kuşkulu haberler doluyordu. Sabah, her gün yapılan rutin hareketler tekrarlandı ve başörtüsü aynı itina ile ayna testinden geçirilerek örtüldü ve okul kapısına gelindi.

**Ahmet
MERCAN**

Beklenmedik ne varsa beklenilmeliydi.

Yemyeşil umut, menteşeleri gıcırdayan kapının dış yüzüne çarptı. Panzer, robokop, kalkan ve cop, kapkara bir duvar olup yükseliyordu. Yemyeşil umutlar beyaz inci tanesi olarak ipinden boşalıp ortaya saçılıyordu. Umut olduğu yere çöktü, bir mendille birlikte.

Kendi için değildi döktüğü yaşlar. Çırpınan küçük çocuk geldi aklına. Yaşlı bir nineyi muayene ederken kendini seyretti. Küçük bir kasabadaki muayenehanesi gözünde canlandı. Haftanın bir gününü ücretsiz muayene için ayıracağını düşündükçe acıyı kalbine saplanan bir bıçak gibi hissetti.

Suçu hayalleri miydi?

Arkadaşlarıyla birlikte birbirlerine sokuldular haksızlık karşısında söz bulamadılar. Lacivert elbiseli gözlüklüler, haki giyenler, terazi yakalıları el ele; kır çiçeklerine karşı.

Yalnızlık başlıyor acı ile...

İnsaf için kapılar tokmaklanıyor.

Kuşlar, kalemler ve yürekten sökün eden sözler bir demet oluyor, çelik kabuğu balyozlanıyor vicdanların. Dalga dalga kapalı kapağıya çarpıp geri dönüyor resmi evraklara yakalanmadan yol arayan merhamet.

Karar kesin.

Yasak, sadece kuvvetli. Zihinde kir ve korku. Kuşku omuzbaşlarını denetliyor. Yasakçı zinde. Her saniye eksiksiz donanımıyla iş başında. Sadakat had safhada. Her farklı renk bir devrim ordusu ilan edilmiş. Fırça ve boya imalatına hız veriliyor. Zihindeki kara kadar olmadıkça dört bir yan, yok rahat.

Gülüyor karıncalar. "Bizim sadece elbise-miz karadır" diye demek vermeye ihtiyac duyuyorlar.

Ses geçirmiyor duvarlar.

Ögürlük(!) ülkesi Avrupa zevkle bakıyor, kırık aynasına; "Bizimkiler işi biliyorlar, fakat estetikten yoksunlar" yorumunu kullanılıyor kahkahaların peş peşe patladığı barlarda.

Kır çiçekleri birbirine sokuluyor. Bu yalnızlık Sevr'de duyulan yalnızlıktır. Bu acı Taif'tir. Konuşmadan birbirlerinin yüzünde Sümeyye'yi görüyor her biri. Dudak kullanmadan kelimelere ihtiyaç duymadan.

Bilindik ne varsa yeniden okunuyor.

Kapalı bir kapıya bakıp, Mekke'deki aç so-luk çığlıkları duymuyor. Kapıları işaretli insanlar, boykotun kalmayan yüzünde "of" demeden direnenler, gelip yanı başlarında gülümsüyorlar.

Hız. Musa orada; "Kızıldeniz kolay mı açıldı çocuklar" diyor. Hz. Meryem geliyor. İlişiyor yanlarına sessizçe. O az konuşur herkes biliyor. İffet abidesine söylemedik söz bırakmayanlara karşı çeliği kıskandıran sabırla direnen Meryem yanlarında.

Taif ordaydı. Endülüs, Kudüs, Bedir ve çöl-lerde savaş narları içinden yıkanarak geçen tekbirler azaları kuşatıyordu.

Doktor ablanın hayallerinde muayene olan çocuk da gelmişti. Köyden gelen yaşlı nine o boşluğa dua yığıp duran Hafize ana değil-miymiş. O da yerini aldı.

Çiçek tarlası olmuş dört bir yan. Melek kanatlarının hışırtısı gözyaşlarının içinden geçiyordu.

Zaman konuşuyordu şimdi; kesin yargıyla:

"Sizin olmam için ilk iyi işaretleri alıyorum. Uğrunda alınlar terlemeyince, rüyalar-da yoksullara ulaşmaya hazırlanan merhamet damarı yoksa, bu boşluğa yığdığınız sözleri alın ve gidin.

Beni almaya gelin. Gelin de bakalım kaç kişisiniz. Özünde başaklar fırlayan, elleri cömert kavrayışlar yapan kaç kişisiniz.

Makinanın sihrine, altının aldatan rengine çarpılmadan gelen kaç kişisiniz. Efsunlu aynalarını kırıp hayata göz hizasında bakan kaç kişisiniz."

Zaman sustu.

Süreç başladı.

Yemyeşil hayaller, yerinden doğruldu daha iri bir gövdeyle sınırsız gökyüzünde yayıldı. Hafize ana tek tek kır çiçeklerini bağrına bastı. Sarsılmayan bir çınarın beyaz tülbendi Akdeniz'den esen bir imbatla büyüldükçe büyü. Tülbent büyüdü, dua büyüdü, yeryüzündeki bütün kadınlara yetecek kadar tülbent, yeryüzündeki tüm insanlar yetecek kadar dua gökyüzünü tutmuştu:

... Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır ve canımızı müslüman olarak al... (A'raf 126) ■

SÜHREVERDİ'NİN OĞLUNA VASIYETİ

Oğlum;

Vefası olmayanın aklı yoktur. Doğruluğu olmayanın, mürüvveti yoktur. Râbeti olmayanın, ilmi yoktur. Hayası olmayanın, keremi yoktur. Tevâki olmayanın, tevbesi yoktur. İlimden daha faydalı hazine yoktur. Edebden daha yüksek hasabı yoktur. Akıldan daha nezih arkadaş yoktur. Ölümünden daha açık delil yoktur. Kötülükleri terk etmeden daha faydalı kerem yoktur. Borçtan daha ağır yük yoktur. Sükûttan daha ağır ibadet yoktur. Yalandan daha şer, şer yoktur. Ahlâkın en çirkini kibirdir. Cahilden daha muzır fakirlik yoktur, ramâdan daha aşağı zillet yoktur. Cimrilikten daha çirkin, ayıp yoktur. Kanaatten daha geniş, zenginlik yoktur.

Oğlum;

Kendi ayıbını görmeyen, başkasının ayıbını büyütür. İsyân kılıcını çeken kendisini vurur, başkasının kuyusunu kazan bu kuyuya kendisi düşer.

Oğlum;

Hak ile çarpışan kendisi çarpılır. Başkasının ayıbını arayan kendi ayıbını açar, reyine mağnır olan Hakdan sapar. Başkasına karşı gururlanan

zillete düşer. İstisare eden pişman olmaz. Ulema meclisine devam eden yükselir. Cahillerin yanına giden de hakarete uğrar. Az söyleyen, akıbetini kazanır. Yalancılıkla tanınan tasdik olunmaz. Şehvetine uyan fesahate düşer. Muktedir ricâli arayan hayvandan farksızdır.

Oğlum;

Ben, bütün tatlıları taddım. Afiyetten daha tatlı birşey bulamadım. Acıları denedim. İhtiyaçtan daha acı birşey bulamadım. Taş taşıdım, demir taşıdım, borçtan daha ağır birşey bulmadım.

Oğlum;

Komşuların haramlarına gözümü yum, sana kötülük edeni sen ihsanla karşıla.

Oğlum;

İyilik et ki, biçesin. Şerefli kişilerle otur ki, şeref kazanasın. Etrafından korun, alçalmayasın.

Oğlum; Günahına tevbe et. Allah'ımı akşam-sabah zikret, peygamberini salavatı şerife ile her daim an.

Oğlum;

Dünyada senden aşağı olanlara, dinde sende üstün olanlara bak, dünyada ve âhirette mesut olasin.

TARİH NEDİR?

Tarih ki geçmişten geleceğe haber götürücüdür. Görünüşte hikaye zannedilir fakat gerçekte ilimlerin en yükseği olan tarih, devlet idaresinin en büyük yardımcısıdır.

Hakikaten bir milletin tarihi bilinmezse yaşamasına, ilerlemesine gerekli olan sebeplerin varlığı ve yokluğu nereden öğrenilecek? Siyasi olaylar madde değildir ki gözle görülsün elle tutulsun. Tabii ve riyazi ilimler değildir ki muhtelif vasıtalarla ölçülsün, muadeleyle çözülsün.

Namık Kemal

Tarihten Karikatürler

Meclisle Hükümet arasındaki anlaşmazlıklara rağmen nezaketi (!) elden bırakmayanlar:

Meclis Reisi Halil Bey: — Buyurun efendim!
Sadrâzam Âhmet Muhtar Paşa:
— Vallahi olmaz! Önce siz buyurun!

Ertuğrul
BAYRAMOĞLU

Yıpranmak, paslanmaktan iyidir. / B. Cumberland

HÂN-I YAĞMA

"Sopalı seçimler" diye anılan 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki, beklendiği gibi kazançlı çıktı. Gereğinde dayak atıldı, gereğinde ödüller dağıtıldı. İttihat Terakki eliyle muhalefetin propagandası baltalandı, özgürlükler kısıtlandı, sonunda seçimler büyük bir farkla kazanıldı.

İttihat ve Terakki, Meclis'i ele geçirmiş görünmesine karşın, gene de özlediği rahatlığa kavuşmuş değildi. Tam bir parti disiplini sağlanamıyor, milletvekilleri çeşitli konularda kendi görüşlerine göre davranıp hükümete karşı çıkıyorlardı. Onun için de, Meclis'in yetkilerini kısıtlamak, ağırlığı daha kolay denetlenen yürütme organına vermek düşüncesinden vazgeçilmemişti. Nitekim, 11 Haziran 1912'de İttihat ve Terakki Fırkası, 1909'da Padişah'dan alınan bazı yetkileri geri veren bir tasarıyı Meclis'e getirdi. Tasarı Meclis'de 13'e karşı 210 oyla kabul edildi. Böylece Meclis'in üstünlüğüne kendi eliyle son verilmiş oluyor, güç yürütme organına geçiyor, Meşrutiyet yönetimi büyük oranda zedeleniyordu. Tevfik Fikret işte bu günlerde meşhur Hân-ı Yağma (Yağma Sofrası) isimli şiirini yazdı. Aşağıda bu şiirin bazı bölümlerini aldık. "Et-tekrar u ahsen, velev kâne yüzseksen" sözünün gereğini yerine getirerek bu bölümleri tekrar okuyalım.

Efendiler, pek açsınız, bu çehrenizde bellidir;
Yiğin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı, kim bilir?
Şu nâdi-i nîam, bakın, kudûmunuzla mûfttehîr!
Bu hakkıdır gazanızın, evet, o hak da elde bir.
Yiğin, efendiler, yiğin; bu hân-ı zi-safâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiğin!

Verir zavallı memleket, verir ne varsa; mâlini,
Vücudunu, hayatını, ümidini, hayâlini,
Bütün ferâğ-ı hâlini, olanca sevk-ı bâlini.
Hemen yutun, düşünmeyin harâmını, helâlini...
Yiğin, efendiler, yiğin; bu hân-ı iştîha sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiğin!

Bu harmanın gelir sonu, kapaştırın gider ayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çatırdayan ocak!
Bugün kl mi'deler kavi, bugün kl çorbalar sıcak.
Atıştırın, tikiştırın, kapaş kapaş, çanak çanak...
Yiğin, efendiler, yiğin; bu hân-ı pür-nevâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiğin!

MEDENİYET DİNİ

Şinasi modern Türk edebiyatının ilk büyük temsilcisi ve yeni Osmanlıların akıl hocalarındandır. 1826 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asker olan babası o ilki yaşında iken şehit düşmüştür, genç yaşında Tophane müşiriyeti kalemlerinden birine kâtip olan Şinasi, bu yıllarda çeşitli yollardan Arapça, Fransızca, Farsça ve şark ilimlerini öğrendi. O'na Fransızca öğretene muhtedi Reşat Bey onda Paris'e gitme hevesi uyandırmıştır. Nihayet Sadrazam Reşit Paşa'nın desteği ile 1849'da Paris'e gider. Reşit Paşa'nın yönlendirmesi ile maliye tahsili yapar. Ayrıca tabii ilimlerle uğraşır. Paris yılları onun şarkiyatçı ve edebiyatçıları tanıştığı yıllardır. Yazdığı İslam karşıtı kitapları ile tanınan Renan bunlar arasındadır. 1855'te Paris'ten döner. Hâmisi Reşit Paşa'nın desteği ile hızla yükselir. Ancak Reşit Paşa'nın yerine Ali Paşa geçince, potansiyel bir rakip gördüğü Şinasi'yi görevden alır. Batıcı Ali Paşa'nın Şinasi'yi görevden alma bahanesinde ilginçtir. "Memur olan Şinasi'nin sakalını kestirmesi." Aslında saçkıran olan Şinasi sakalını bundan kestirmiştir. Ancak Şinasi'nin sıkıntılı günleri uzun

sürmez. Reşit Paşa tekrar sadrazam olunca Şinasi oturup meşhur kasidesini yazar. Bu kaside Türk aydınının o dönemdeki bir çok konuya bakış açısını ortaya koyuyor. Şinasi ülkesinde değişimin mimarı olarak gördüğü Reşit Paşa'yı "Medeniyet Resulü" diye över. "Aceb midir medeniyet Resulü dense sana, Vucud-i mu çizir eyler taassubu tahzir."

Bir aydının Resul gibi "dinî" bir kelimeyi bir devlet adamı için kullanması o dönemin bir kısım aydınının batı medeniyetini nasıl bir "din" gibi algıladıklarını gösterir. Unutmamak gerekir ki Osmanlı Devleti'nde bir kısım aydının Batı'ya açılan penceresi Fransa idi. Fransa devrimi sonrası başlayan, dini dışlayan ve akli en üst noktaya koyan hatta bunu dini normlar içinde sunan pozitivizm Fransa'da ve yüzü Fransa'ya çevrilmiş aydınlar içinde

etkili olmuştur. Tevfik Fikret'in bir şiirinde Kuran'ı Kerim'den "Kitabı Köhne" olarak bahsettiğini, Abdullah Cevdet gibi kişilerin aynı menbadan beslendiklerini hatırlamak lazım ve unutmayalım ki bugünü ve bugünün bir kısım aydınlarını anlamakta dünü anlamak ve hatırlamaktan geçer.

**ADAMLAR
BİLİRİM SÖNÜK
ADAMLAR BİLİRİM ÇÜRÜK
ADAMLAR BİLİRİM
ROZETLERİ YÜREKLERİNDEN BÜYÜK**

Arif Nihat Asya

Silahlar hilesiz olunca savaşları hakiki kahramanlar kazanır.

N. Sami Banarlı

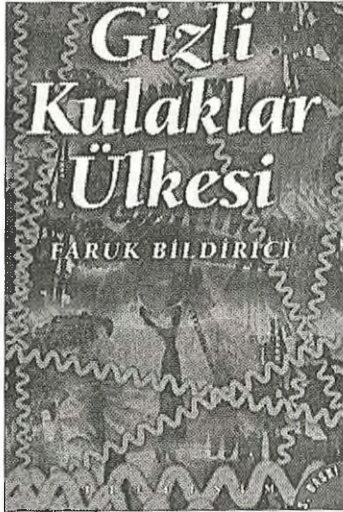
DEMOKRASİNİN SONU
Jean-Marie Guehenno

Siyasette kriz, Avrupa'nın kuruluşu üzerine sorular, yeni şirket yönetim biçimleri: Bu değişik olgular nadiren birbirleriyle ilişkilendirilmişti; doğan yeni dünyanın anlaşılmasını engelleyen de bu eski bakma ve çözümleme anlayışydı.

1989, yalnızca doğu bloğunun dağılmasını ifade etmez, bu tarih aynı zamanda egemen bir siyaset biçimi olan ulus-devletin de eskimeye yüz tuttuğu bir süreci vurgular. Sermaye hareketlidir, işgücü ise hareketlenmeye hazır: Toprak bütünlükleri, bu küresel dünya ekonomisinde ne ifade edecektir? İnsan toplulukları nasıl yönetilecek, onların kimlik ihtiyacı nasıl karşılanacaktır? Gitgide denetimden çıkan güçler nasıl yeniden örgütlenecek, çetelerin ve çürümüşlüğün ele geçirildiği siyaset içinde birey özgürlüğü ne demeye gelecektir?

Yazar bu kitabında güncelliğe dair can alıcı soruları cevaplandırmaya çalışırken, oluşmaya başlayan yeni dünya düzeninde oyunun kurallarını anlamaya çalışıyor.

Dost Kitabevi, 105 sy.

GİZLİ KULAKLAR ÜLKESİ
Faruk Bildirici

Resmî kulakların Türkiye'deki örgütsel ve teknik tarihini, devletin güvenlik servisleri arasında bu uğurda verilen mücadeleyi ortaya koymaya çalışan eser, beş bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde gizli kulakları dinlemenin iç politikada, dış politikada, politikacıların yatak odalarında ve daha birçok yerde kullanıldığı itiraflarla açıklanıyor.

Kitabın ikinci bölümünde ise dünyadaki gizli kulaklara yer verilmekte. Bu işlerin kalbi durumundaki Amerika'nın bu işi nasıl yaptığı ve dünyadaki dinleme teknolojisi üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü bölümde bilgisayarların nasıl gözetlendiğine ilişkin THY Bilgisayarlarına giren ajanlara, emniyetin ekran okuyan cihazlarından, MGK'daki internet toplantılarına kadar birçok alanda bilgiler verilmektedir.

Dördüncü bölümde ise telefon dinlemenin hukuksal boyutu Türkiye, Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa açısından ele alınmış.

Son olarak telefon dinlenilmesine karşı geliştirilmiş aletlerin tanıtımı yapılmakta ve DGM'deki dinlemeyle ilgili alınan kararlar ve yazışmalardan bazıları sunulmaktadır.

Günümüzde aydınlanamayan olaylara ilişkin, bir dizi dosyayı yeniden açacak bilgileri gündeme getirdiğinden dolayı şu günlerde ilgiyle okunabilecek bir eser.

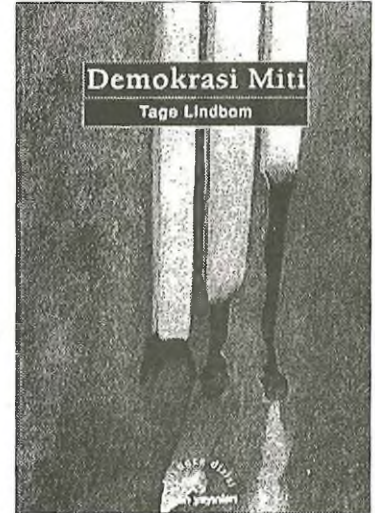
İletişim Yay. 368 sh.

DEMOKRASİ MITİ
Tage Lindbom

İsveçli felsefeci-teolog Lindbom, bu kitabında demokrasinin öncüllerini nazara vererek arkasında yatan psikolojik ruh hallerini, felsefeden yararlanarak ortaya koymaya çalışıyor. Öncelikle vurguladığı nokta, demokrasinin Tanrı buyruğundan kaçmaya çalışan seküler insanın ortaya koyduğu diğer çabalar içinde bir çaba olarak anlaşılması gereğidir. Ona göre, seküler insanın en büyük çelişkisi, kutsalı inkar ederek Tanrı'dan kurtulmaya çalışırken yine kutsalı kullanarak kendine bir yeryüzü sistemi inşa etmeye çalışmasıdır. Lindbom, demokrasinin insanlar üzerinde hakim kılınabilmesine yardımcı olsun diye yolun başında inkar edilen mitlere geri dönüşmesini de bu bağlamda ele almaktadır. *Demokrasi Miti* konjonktürün belirlediği gündemin ötesinde, tüm tartışmalar aşılarak okunmaya değer bir düşünce eseri.

İnsan yayınları, 123 sy.

**Mehmet
BOZKURT**

BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI

Zbigniew Brzezinski

Beş yüz yıl kadar önce, kıtalar siyasal olarak karşılıklı etkileşime başladıklarından bu yana, Avrasya dünya iktidarının merkezi oldu. Yirminci yüzyılın son on yılı, dünya olaylarında büyük bir kaymaya tanıklık etti. Tarih-te ilk kez, Avrasyalı olmayan bir ülke, Avrasya güç ilişkilerinden en üstün güç olarak ortaya çıkıyordu.

İşte, küresel olarak üstün bir Amerika'nın, karmaşık Avrasya güç ilişkileriyle nasıl baş edeceği ve özellikle düşman bir Avrasyalı gücün ortaya çıkmasını önleyip önleyemeyeceği sorunu, **Büyük Satranç Tahtası**'nın ana meselesini oluşturmaktadır. Kitabın amacı, bu nedenle kapsamlı ve bütünlüklü bir Avrasya stratejisini biçimlendirmektir.

Brzezinski kendi vizyonu içinde stratejik açıdan önemli şu soruları da yanıtlıyor:

- Neden NATO'nun genişlemesi Rusya'ya, geçmişin hatalarını düzeltme şansını sunmaktadır ve Rusya neden bu fırsatı bir kenara itme lüksüne sahip olamaz.
- Neden Ukrayna ve Azerbaycan'ın kadere Amerika için önemlidir.
- Çin'i bir tehdit olarak görmek, neden gerçek bir kehanet olacaktır.
- Türkiye Batı için neden önemlidir ve Amerika Türkiye'nin Avrupa'ya dahil edilmesini neden desteklememelidir.

Kitabı önemli kılan asıl özelliği ise Brzezinski'nin küresel stratejide Amerika'nın rolünü tanımlarken, satranç tahtasındaki diğer oyuncular konusunda da dikkate değer değerlendirmeler yapmasıdır. Türkiye de bunlardan birisi.

Sabah Kitapları, 192 sy.

Yeni Kitaplar

- 1- Bir Parti'nin Kapanmasında Basın'ın Rolü; Serbest Cumhuriyet fırkası, Abdülhamit Avşar, Kitabevi Yay. 304 sh.
- 2- Modernleşme ve Güneydoğu, Ahmet Özer, İmge Yay. 440 sh.
- 3- Çanakkale Savaşı Bir Alman Subayının Notları, Carl Mülhman, Timaş Yay. 168 sh.
- 4- Unutulan Hakikat, Huston Smith-David Griffin, İnsan Yay. 388 sh.
- 5- Türkiye'de Arabesk Olayı, Martin Stokes, İletişim Yay. 328 sh.
- 6- Servet-i Fünûn Şiir Estetiği, Hasan Aksoy, Kitabevi Yay. 344 sh.
- 7- Törelere Aynasında Doğu ile Batı, Sefa Şimşek, Asa Yay. 160 sh.
- 8- Fedailerin Kalesi Alamut, Wladimir Bartol, Yurt Kitapları, 512 sh.
- 9- Kadın filozoflar Romantizmden Modernizme kadar, Marit Rulkman vd. Kitabevi Yay. 360 sh.
- 10- Şeyh Efendi'nin Rüyasındaki Türkiye, İsmail Kara, Kitabevi Yay. 288 sh.
- 11- Feodal Toplum, More Bloch, Opus Yay. 728 sh.
- 12- Fatiha Süresi ve Türkçe Namaz, Said Şimşek, Beyan Yay. 128 sh.
- 13- Hatıralar, Ebubekir Hâzım Tepeyran, Pera Basım Yay. 600 sh.
- 14- Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat, Bahaeddin Sağlam, Tebliğ Yay.
- 15- Gizli Kulaklar Ülkesi, Faruk Bildirici, İletişim Yay. 368 sh.
- 16- Osmancılıktan Arapçılığa, C. Ernest Dawn, Yöneliş Yay. 224 sh.

"BÜTÜN YÖNLERİYLE BAŞÖRTÜSÜ SORUNU"

Kitabın 2. Baskısı Çıktı

Başörtüsü yasağının yoğun olarak devam ettiği günlerde Mazlumder Kültür Komitesi tarafından çıkarılan "Başörtüsü Sorunu" kitabı ikinci baskısını yaptı. Bir belgesel niteliğinde olan çalışma başörtüsü sorunun siyasi politikalarla bağlı olarak zaman zaman hortlatıldığını açıkça ortaya koyuyor. "Başörtüsü yasağı zulmünün kronolojisi" bölümü 80'lerden bugüne yaşanan tüm olayları yer ve tarihiyle aktarıyor. Birinci baskıdan farklı olarak, ikinci baskıya 97-98 eğitim yılında yaşanan yasaklar ve eylemler eklenmiş. Şimdiye kadar ki eylemlerden daha farklı ve özel olan bir öğrenci dayanışmasının yaşandığı bu kitlesel eylemler hakkındaki haber ve yazılar da kitapta yerini almış.

Yasağın hukuki boyutunun tartışıldığı bölümde, başörtüsü yasağı uluslararası hukuk ve insan hakları açısından işleniyor.

Bu ilkel yasağın sadece Türkiye boyutu değil, Batılı Avrupa'da yaşanan boyutu da belge ve sonuçlarıyla kitaba konulmuş. 2. baskıya kapılan eklemelerden en ilginç ve yeni olanı Mazlumder İstanbul Şubesi tarafından MODUS şirketine yaptırılan başörtüsü zulmü anketi ve yorumu. Başörtülü öğrenciler üzerinde uygulanan anket, bu öğrencileri daha yakından tanımaya yönelik.

Başörtüsü yasağının tarihi scrüvenin olaylar belgeler ve anılarla anlatıldığı kitabın son bölümü çeşitli gazete ve dergilerden alınan başörtü yasağı konulu kupürlerin derlemesinden oluşuyor.

Rabia Ruşen Kaya

TGTV "DEMOKRASİ KURULTAYI"NDAN İZLENİMLER

Bin civarında şubesi olan yüzü aşkın dernek ve vakfın bir araya gelerek oluşturduğu TGTV, (Türkiye Gönüllü Kültür Teşekkülleri Vakfı) Demokrasi tarihimize "kara bir gün" olarak anılan 27 Mayıs'ta çok geniş katılımlı bir Demokrasi Kurultayı düzenledi. TGTV Başkanı Ahmet Şişman'ın açış konuşmasıyla başlayan Kurultay'a aşağıda konuşmalarından pasajlar sunduğumuz parti liderlerinin yanısıra Erol Yazar, Nazlı Ilıcak, Mehmet Altan, Fehmi Koru, Yavuz Gökmen, Meral Akşener, Ahmet Taşgetiren, Koray Düzgören gibi tanınmış yazar ve siyasetçiler de katıldı.

Hayli kalabalık bir dinleyici kitlesince izlenen Kurultay'da birer konuşma yapan siyasi parti liderlerinin konuşmalarından bazı bölümleri sizler için iktibas ediyoruz.

YDP Genel Başkanı *Hasan Celal Güzel*: "Türkiye'de olanların asıl sorumluları; Türkiye'yi açık hava zindanına çevirmek isteyenlerdir. BÇG elemanları, kame-ralarının önünden size sesleniyorum. Sizi küçümsüyorum, kınıyorum, size aldır-mıyorum. Bu millet artık sizden korkmuyor. Yeter artık, aklınızı başınıza toplayın. Sizden korkmuyorum. Artık bu millet elli sene altmış sene sırtına binmeye alıştı- nız jandarma dipçiği altında inin inin in- lettiğiniz, namazına, Kur'an'ına, abdesti- ne müdahale ettiğiniz zavallı koyun sürü- süne benzeyen halk değildir.

...27 Mayıs'ı, bir kara gün olarak hatırlayacağız. Onu muhakeme eden hakimle- ri, onun hakkında o rezil iddialarda bulun- nan savcılar, onu ipe çeken cellatları, Milli Birlik Komitesi diye, o zavallı, o antidemokratik zorbalar grubunun üye- lerinin adlarının hiçbirisi hafızalarda yok, ama onun adı hep anılıyor.... Bu millet, milyonlarca Menderes'e sahip, milyon- larca Şehide sahip.

...Sözüm ona TBMM var, ama maale- sef Meclis üyelerinin büyük kısmı birta- kım perde arkasındaki kişilerin emriyle hareket eder duruma gelmiştir.

...Türkiye'nin üçüncü büyük holdingi OYAK'tır, bunu unutmayın. Dünyanın hiçbir yerinde silahlı güçlerle sermaye içiçe bir çeşit ittifak kurmadılar. Elbetteki Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu işin far- kında olmayan çok değerli yöneticilerini tenzih ediyorum. Ama neticede bu ortaya

çıkıyor. Yani bu basit bir irtica mücade- si değil. Alavere-dalavere mal götürül- mektedir aşağıdan. Niye Dost Sigorta Şirketi saat 4.00'te terör ekiplerince bası- lıyor da o şirketin kurulmasına mani olu- nuyor. Sigortacılık en kârlı işlerden biri- dir de ondan. Niye, Türkiye'nin en büyük özel sektör ve işadamları derneği olan MÜSİAD'ın kapatılması için dava açıl- ması tahrik ediliyor, teşvik ediliyor. Sav- cılar yanlış yola yönlendiriliyor, çünkü MÜSİAD, TÜSİAD'ı on defa katlamıştır da onun için. Çünkü Anadolu insanının artık gözü açıldı. Anadolu aslanları üreti- min en iyisini yapıyor. Binlerce onbinler- ce ortaklarına kâr payı dağıtıyor. Anadolu zenginleşiyor. Millet mutlaka bunun he- sabını soracaktır. Hukukun siyasallaştırıl- masına alet olan savcılar, hakimler, bir kere daha ikaz ediyorum Sayın Demir- rel'in bir lafı var: 'Keser döner sap döner gün gelir hesap döner' diyor.

...Bu kara gün inşallah bu gönüllü te- şekküllerin katkılarıyla yeni bir başlan- gıç, olacaktır. Bugün bu kapıdan çıkarken hiçbir şey yapamazsanız Cumhurbaşka- nı'na bir faks çekin. Deyin ki, 'Sayın Ço- ban Süli, hani sen demokrasi kahrama- nıydın ne oldu? 70 yaşından sonra haya- tın boyunca; üçte ikisini açtığın İmam- Hatipleri kapatmak için seferberlik başlatın. Şimdi de, başkanlık sistemi geti- rip Başkan mı olmak istiyorsun? Alan da kaçan mı Çoban Süli? Çevik birisi çıkar; sende önce çıkar oturur oraya' deyin.

Telefonları kilitleyin, yürüyüşler ya- pın. Eğer Sultanahmet Mitingi bütün Tür- kiye'de devam etseydi İmam-Hatipleri kapatamazlardı. Biz burada bulunan 5 ta- ne siyasi parti meydanlara çıksaydık, kar- şıdakiler de ortaya çıkacak ve seçimler kaçınılmaz hale gelecekti. Ya sıcak darbe olursa? Hiçbir şey olmaz korkmayın, bundan daha iyi olurdu. Hasan Mutlu- ca'nın, 'Yine de şahlanıyor anam kolbaşı- nın kır atı' türküsünü söylerler, iki yıl sonra da çekip giderler.

FP Genel Başkanı *Recai Kutan*: "Demok- rasi bu günlerde yoğun bakımı ünitesinde yaşam mücadelesi veriyor. Demokrasinin bu krizden de yakasını kurtaracağına iç- tenlikle inanıyorum"

Demokrasi "beyaz yurttaş"ın ideolojisi

veya siyasal rejimi değildir. Demokrasi- nin 'siyah yurttaş'ları yoktur çünkü. Bir kısım yurttaşlarına 'siyah' muamelesi re- va gören veya bir kısım yurttaşlarını fark- lı olan kimliklerden ve yaşam tarzından ötürü zararlı addeden bir devlet asla de- mokratik bir devlet olamaz....

BBP Genel Başkanı *Muhsin Yazıcıoğlu*: "Bazı güç odaklarına sesleniyorum. Biz bu ülkenin Kunta Kinteleri, zencileri de- ğiliz. Biz işgal altında kalmış bir ülkenin çocukları da değiliz. Biz artık hakkımızı istiyoruz. Biz bu vatani atalarımızın kanı ile sulayan Anadolu çocuklarıyız. Artık haklarımızı istiyoruz. Artık bu vatanın her karış toprağı ile dört bir köşesinde in- sanca yaşamak istiyoruz. Kadına özgür- lük, kadına eşitlik diye nutuk çekenler, slogan atanlar bugün neden burada yok- lar? Hani demokrasiyi ağızlarından dü- şürmeyen siyasi parti liderleri de burada yoklar. Bu nasıl demokrasi savunuculu- ğu? Kızlarımızın kamusal alandan uzak- laştırılmasına; eğitim öğretim haklarının ellerinden alınmasına neden seyirci kal- maktadırlar? İki süs köpeği için Boğaziçi köprüsünde eylem yapan kişilere yer ve- rirken; benim bacımın üniversitelere so- kulmasına seyirci kalan medya kuruluşla- rını da kınıyorum. Ve bu medya kuruluş- larının yönlendirilmesi ile hayvan hakla- rı için meclisten yasa çıkarma girişiminde bulunurken; örtülü öğrencilere özgürlük hakkı tanımayan milletin temsilcilerini de kınıyorum"

D.Y.P. Genel Başkanı *Tansu Çiller*: "Ne yazık ki, Türk siyasetçisi tarihî profili iti- bariyle umut vermiyor. Ne vatandaşa, ne vatandaşın seçtiklerine güvenilmiştir. Adeta gökten inmiş kutsal bir yapı var. Bu yapıda da vehim var. Halk bunun içinde değil. Ne vergi, ne eğitim, ne sağlık, ne yargı sisteminin içinde halk vardır. Halk iç tehditlerin değerlendirmelerinin içinde ol- muştur, konu yapılmıştır. Çok fazla vehim üretiyoruz. Çok fazla hain, devlet düşma- nı, rejim düşmanı üreten bir vehimle karşı karşıyayız. Kurtuluş Savaşı'nda hain ol- mayan halk, barış zamanında neden hain olsun, neden devlet düşmanı olsun?"